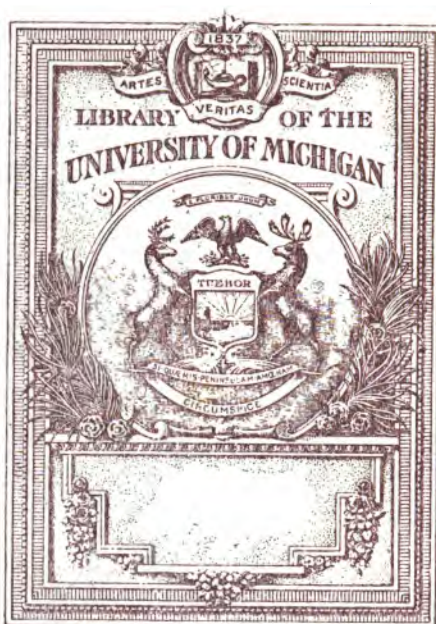
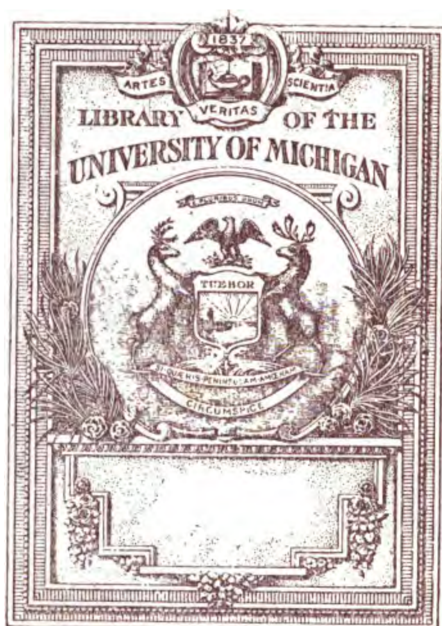

1837
ARTES
SCIENTIA
VERITAS
LIBRARY OF THE
UNIVERSITY OF MICHIGAN
TUEBOR
CIRCUMSPICE



1837
ARTES
VERITAS
SCIENTIA
LIBRARY OF THE
UNIVERSITY OF MICHIGAN
TUEBOR
CIRCUMSPICE

VADERLANDSCHE

HISTORIE.

VIER- EN- TWINTIGSTE DEEL.

VADERLANDSCHE HISTORIE,

VERVATTENDE DE

GESCHIEDENISSEN

DER

VEREENIGDE NEDERLANDEN,

Uit de geloofwaardigste Schryvers en egte Gedenkstukken zamengesteld.

Met Plaaten.

VIER- EN- TWINTIGSTE DEEL.

BEGINNENDE MET DEN JAARE 1766 EN EINDIGENDE MET DEN JAARE 1774, BEVATTENDE HET TYDPERK DER MEERDERJAARIGHEID DES ERFSTADHOUDERS, WILLEM DEN V, TOT DE AMERICAANSCHE ONLUSTEN.

TEN ONMIDDELYKEN VERVOLGE VAN WAGENAARS VADERLANDSCHE HISTORIE.

Te AMSTERDAM, BY
JOHANNES ALLART.
MDCCLXXXIX.

VADERLANDSCHE

HISTORIE.

NEGEN- EN- TACHTIGSTE BOEK.

INHOUD.

Eenigen in Friesland willen WILLEM DEN V *eene Instructie by zyne Meerderjaarigheid geeven. Wensch van den Raad van Staaten by het overleveren der Petitie voor dit Jaar. Voorafgaande Schikkingen by de Algemeene Staaten tot de Meerderjaarig verklaaring van zyne Hoogheid. De Uitschryving van den Dank- Vast- en Bededag maant de Ingezetenen aan om des te gedenken. Begroetingen by zyne Hoogheid. Hy bezweert de Commissien van zes Gewesten. Legt den Eed by de Algemeene Staaten af. In den Raad van Staaten ingeleid. Commissie van Staaten van Holland aan zyne Hoogheid opgedraagen.* WILLEM DE V *legt op dezelve den Eed af. Wordt ten Hove van Holland, Zeeland, en Friesland ingeleid.*

LXXXIX. BOEK.

LXXXIX. BOEK. *leid. Schikking by hun Hoog Mogenden op de Patenten. De Hertog van* BRUNSWYK, *uit naam der Algemeene Staaten, bedankt, en verzogt in Dienst van den Staat te blyven. Staaten van Holland draagen aan zyne Hoogheid het begeeven der Krygsampten, als mede het Opperhoutvester of Jaagermeesterschap, op. Erkentenis van twee maal honderd duizend Guldens door hun aan den Hertog van* BRUNSWYK *geschonken. Vreugdebedryven by de Meerderjaarigheid. De Jooden neemen 'er byzonder deel in. Verdere Gelukwenschingen, en Bevorderingen in Krygsbedieningen. Het Opperbewindhebber- en Gouverneurgeneraalschap der Oost-Indische Maatschappye aan zyne Hoogheid opgedraagen. De Prins legt een bezoek te Leyden af, als mede te Delft, Rotterdam en Dordrecht. Vreugde in Zeeland op den achtsten van Lentemaand. Neemt daar vervolgens zitting in de Staatsvergadering. Tot Markgraaf van Veere en Vlissingen ingehuldigd, en Zittingneeming in de andere Zeeuwsche Vergaderingen. Verwelkomingen te Bergen op Zoom, Breda, en in 's Hertogenbosch. Zyne Hoogheid te Utrecht ingehaald. In Gelderland ingehuldigd. Pragtig onthaal op Rosendaal. In Overyssel ontvangen. Inhaaling te Kampen, te Zwolle, en te Deventer. Vreugdebetooningen in de Oost- en West-Indien over de Meerderjaarigheid van den Prins. Zyne Hoogheid tot Opperbeschermer en Opperdeken van Pictura in 's Gravenhaage aangesteld. De Tekenschool te Amsterdam bloeit. De Maatschappy der Neder-*

derlandsche Letterkunde te Leyden opgeregt. Aanvang van het Kunstgenootschap, Kunst wordt door Arbeid verkreegen, te Leyden. Honderdste Verjaardag van het Aalmoeseniershuis te Amsterdam gevierd. Zwaare Brand te Hilversum. Redding der Ongelukkigen. Deerlyke Brand te Leyden. De Grensscheidingen van Gelderland, en het Hoogstift Munster geregeld. Geschil in Friesland tusschen het Hof en de Staaten, door zyne Hoogheid, ten voordeele van de laatsten, beslist. De Stadhouder handhaaft de Magistraat van Harlingen tegen een Besluit van Gedeputeerde Staaten van Friesland. Doet zulks ook de Magistraat van Sneek. Voorstel van de Meerderheid des Kwartiers van Oostergo. Oordeel van zyne Hoogheid over 't zelve. Het Geschil in Friesland over het zenden van Grietmannen en Edelen ten Landsdage. Ongemeene laagte der Rivieren in 't einde des Jaars MDCCLXVI *en 't begin des Jaars* MDCCLXVII. *Onderhandelingen over de Rivieren. Besluiten tot beteugeling van het Haarlemmer Meer. Dankzegging deswegen in het Aalsmeerder Ambagt. Droogmaakeryen en Bedykingen in Holland gunstig toegestaan. Twee soorten van Watermolens, door* J. JONGENEEL *en* L. SMIT *uitgevonden, met Octroy door Staaten van Holland begiftigd. Plakaaten ten voordeele van de Katoendrukkeryen in deeze Gewesten. Maaking van* PIETER MOGGE *tot het opregten eener Hoogeschoole te Zierikzee. Handelingen in Zeeland daar over. Leyden kant 'er zich tegen. Onderhandelingen*

LXXXIX. BOEK.

LXXXIX. BOEK.

gen met Holland. Door Staaten van Zeeland dit verzoek afgeslaagen. Oprigting van de Maatschappy tot behoudenis der Drenkelingen. Door hoog Gezag ondersteund, en elders gevolgd. Lastontheffingen aan eenige Dorpen der Meierye van 's Hertogenbosch geschonken.

1766. Eenigen in *Friesland* willen WILLEM DEN V. eene Instructie by zyne Meerderjaarigheid geeven.

De Minderjaarigheid des Erfstadhouders, die, op eenige plaatzen in den Lande, gelyk onze Beschryving van dat Tydperk uitwyst, aanleiding gegeeven hadt tot deeze en geene stoorenissen, schoon van geenen geweldigen aart, en meest geweerd door de hand te houden aan de Schikkingen op de Voogdyschap in de onderscheide Gewesten beraamd en aangenomen, liep met den vervulden Achttienden Jaardag, den achtsten van Lentemaand deezes Jaars MDCCLXVI invallende, ten einde. De stond, dien het Kwartier der *Zevenwouden* in *Friesland* één jaar hadt willen vervroegen (*), verscheen met de daad. By deszelfs aannadering betoonden de Meerderheid der Volmagten van *Oostergo*, in geheel andere begrippen omtrent het Stadhouderschap te staan dan die Voorbaarigen. Zy bestonden den Prins voor te houden het Ontwerp van een Staatsbesluit, in

(*) Zie het XXXIII Deel der *Vaderl. Historie* bl. 364.

1766.

in de gedaante van eene *Instructie*, waar by de vermeerderde Magt, aan WILLEM DEN IV, en deszelfs Afstammelingen, opgedraagen, hem zou worden onttrokken, en hy dus verstooken van een wettig verkreegen Regt: eene onderneeming, door een ernstig Vertoog, den dertienden van Sprokkelmaand ter Staatsvergadering, ingeleverd is tegen gegaan en verydeld (*).

Wensch van den Raad van Staaten by het overleveren der Petitie.

De Raad van Staaten de Petitie voor dit Jaar aan hun Hoog Mogenden overleverende, verzuimde geenzins de kort aanstaande Verheffing van zyne Hoogheid in aanmerking te neemen, en liet dezelve vergezeld gaan van een buitengewoon Vertoog over 't Staatsbelang en de gronden van het welzyn eens Lands, welker overweeging zy hun Hoog Mogenden, op 't ernstigst, aanpreezen. Ten slot vuurig wenschende „ dat het Tydmerk, 't welk zyne Hoogheids „ Meerderjaarigheid in zyn Leeven maa-„ ken zou, tevens een Tydmerk mogt „ worden in de Geschiedenissen, van waar „ men den aanvang van 's Lands herstelde „ Magt en Luister telde. Daar toe was de „ medewerking van allen, die deel in 's „ Lands

(*) In deezer voege drukt zich zyne Hoogheid daar over zelve uit, in éénen Brieve den 6 van Juny 1767 aan Staaten van *Friesland* geschreeven. *Nederl. Jaarb.* 1767. bl. 1020. 't Was deeze bedoelde Instructie, over welker weigering C. L. VAN BEYMA, in den Jaare 1786, ten Landsdage zich zo sterke taal liet ontvallen. *Utrecht. Cour.* 5 Febr. 1787.

LXXXIX. BOEK. 1766.

„ Lands Regeering hadden noodig. Harten en Handen moesten veréénigd worden. De Naamen van *Prinsgezind* en „ *Staatsgezind* moesten dezelfde betekenis „ krygen, of liever geheel verbannen worden." En hoopten zy dat de thans gedaane Petitie daar toe zou strekken (*).

Schikkingen by de Algemeene Staaten tot de Meerderjaarigverklaring van zyne Hoogheid.

Te gewigtig was dit Tydstip om niet by tyds bedagt te weezen op het maaken van Schikkingen toen de jonge Vorst de hooge Waardigheden en Ampten hem wagtende, zou aanvaarden. Ter Algemeene Staatsvergaderinge regelde men, in Slachtmaand des verloopen Jaars, alles wat, op dien staatlyken Dag daar, en in den Raad van Staaten, zou geschieden, als mede de noodige Bekendmaakingen van deeze gewigtige Gebeurtenis, met de Aanschryvingen aan allen, die belang hadden deswegen Staatswyze onderrigt te worden. Men bepaalde, dat de Afbeelding van zyne Hoogheid, door een der bekwaamste Schilderen vervaardigd en geplaatst zou worden in de gewoone Vergaderkamer van hunne Hoog Mogenden; en bestelde het maaken van vier Gouden Doozen, gesneeden met het Wapen der Generaliteit, twee ter waarde van omtrent drie duizend Gulden, de een om te dienen tot het Groot Zegel, en de ander om de Acte van Commissie van zyne Hoogheid, als Erf-Capitein en Admiraal van de Unie te bevatten, en nog twee ande-

(*) *Resol. van Holl.* 3 Jan. 1766.

dere, ieder van omtrent achttien honderd Gulden, ter plaatzing der Actens van Commisſie van zyne Hoogheid, als Erf-Stadhouder, Erf-Gouverneur en Erf-Capitein-Generaal, over *Brabant*, *Vlaanderen*, en het Overkwartier van *Gelderland*, en die van deeze zelfde Waardigheden der Landen van *Overmaaze* (*).

De Uitſchryving van den Dank- Vast- en Bededag maant de Ingezetenen aan om des te gedenken.

's Lands vaders wekten, in de Uitſchryving van den gewoonen Jaarlykſchen Dank- Vast- en Bededag, op den negentienden van Sprokkelmaand bepaald, de Ingezetenen op om de aanſtaande Gebeurteniſſe te gedenken. „ Het Jaar, waar in wy getree- „ den zyn," luidt hunne taal, „ opent, „ onder GODS zegen, een alleraange- „ naamst uitzigt aan de Republiek, het ver- „ toont ons de aannadering van dat voor- „ naam en aanzienlyk Tydſtip, waar in „ een Prins, die de liefde en hoop is van „ deeze Natie, de dierbaare Spruit van „ een Geſlacht, waar van de wederga niet „ dan ſpaarzaam aan de Wereld is gegee- „ ven, merkwaardig bewaard door de hand „ der Voorzienigheid, tot de edelſte ver- „ rigtingen opgeleid door een groot en va- „ derlyk Leidsman, en met alle gewensch- „ te talenten en hoedanigheden begaafd, „ in de hooge Bedieningen van het Erf- „ ſtadhouderſchap zal treeden, en de zit- „ plaats neemen van die onſterflyke Hel- „ den, die, onder 's Hemels zegen, ze- „ dert

(*) *Reſol. General.* Merc. 27 Nov. 1765.

LXXXIX. BOEK. 1766. „ dert den tyd van twee Eeuwen, de voor„naamste Werktuigen, tot de opregting en „bevestiging van deezen vryen en onaf„hanglyken Staat zyn geweest, en welker „Naamen geheiligd zyn in de Harten van „alle Liefhebberen van Godsdienst en „Vryheid, en in de dankbaare geheuge„nis van een vry en gelukkig Volk." — De Regeeringen der meeste Steden van *Holland*, voor ongeregeldheden, uit overmaat van vreugd gebooren, vreezende, lieten by tyds Afkondigingen doen, tegen alle baldaadigheden, of wat eeniger wyze aanleiding kon geeven tot stoorenis der blydschap.

Begroetingen by zyne Hoogheid. Daags voor den Jaardag, die alle de voorgaande zo verre overtrof, vervoegden zich, overeenkomstig met de vastgestelde schikkingen, eene Bezending uit het midden van hunne Hoog Mogenden, by den Prins, om hem, met den kort aanstaanden heuchlyken Dag zyner Meerderjaarigheid, geluk te wenschen, en te verneemen, wanneer het zyne Hoogheid zou behaagen om de Vergadering van hunne Hoog Mogenden met zyne tegenwoordigheid te vereeren, en, naa aflegging van den Eed, den Erfstadhouderlyken Zetel te beklimmen. Hy betuigde gereed te zyn om tegen elf uuren die staatlyke verrigting te volvoeren. De Raad van Staaten en de Generaliteits Rekenkaamer stortte dien Dag reeds, met de gewoone plegtigheden, de Gelukwenschingen uit.

't Vorst-

'T Vorstlyk *'s Gravenhaage* hoorde den Jaardag aankondigen door het gebalder van één- en- twintig ſtukken kanon. Reeds vroeg ontving zyne Hoogheid de Gelukwenſchingen der Heeren Generaals en verdere Officieren: vervolgens die der Afgevaardigden van *Gelderland, Zeeland, Utrecht, Friesland, Overysſel* en van *Stad en Lande*. Voorts begaf zich de Erfſtadhouder, in een vertrek naast de gewoone Gehoorzaal, waar hy de Gelukwenſchingen ontvangen en beantwoord hadt, en bezwoer daar de Commisſien, hem door ieder deezer Gewesten in handen geſteld.

Hy bezweert de Commisſien van zes Gewesten.

Onder deeze verrigtingen was het bepaalde uur genaderd, op 't welke zyne Hoogheid, by hunne Hoog Mogenden, en in den Raad van Staaten, ſtondt ingehuldigd te worden. De Heeren VAN WASSENAAR TWICKEL, en VAN VOORST TOT BERGENTHEIM, Afgevaardigden van *Friesland* en *Overysſel*, benoemd om den Prins af te haalen en ter Algemeene Staatsvergaderinge in te leiden, volvoerden dien last. Hy verſcheen, van hun vergezeld, voorgegaan door zyne Levery bedienden, Edellieden en Generaals Adjudanten, en gevolgd door zyne Kamerheeren en Pages. De voorzittende Heer VAN BRONKHORST verwelkomde hem met eene gepaſte Aanſpraak, op eene verpligtende wyze door den Prins beantwoord, en nam hem vervolgens den Eed af op de Commisſien van Erf-Capitein en Admiraal Generaal der *Vereenigde Nederlanden*; van

Legt den Eed by de Algemeene Staaten af.

LXXXIX. BOEK. 1766.

Erf-Stadhouder, Erf-Gouverneur, Erf-Capitein-Generaal van *Brabant*, *Vlaanderen*, en het Overkwartier van *Gelderland*, als mede van de drie Landen van *Overmaaze* en van *Wedde* en *Westwoldingerland*, gelyk ook op het Formulier in Lentemaand des Jaars MDCXLVII vastgesteld, en op de Instructie van den Raad van Staate. Twee Heeren geleidden den beëedigden Vorst na den Stadhouderlyken Stoel. De Raad van Staaten ter Vergadering bescheiden kreeg kennis dat zyne Hoogheid, volgens den gedaanen Eed, de op hem vervallene Waardigheden en Bedieningen aanvaard hadt.

In den Raad van Staaten ingeleid.

Drie Heeren uit het midden van hunne Hoog Mogenden geleidden zyne Hoogheid, in de Vergaderplaats van den Raad van Staaten, waar de Heer VAN WASSENAAR CATWYK, hem met eene Aanspraak aanbeval, door den Heer VAN BOETZELAAR, toen Voorzitter, beantwoord: naa het vertrek der Heeren, die zyne Hoogheid ingeleid hadden, woonde deeze eene korte poos de Raadpleegingen by, en vier Heeren vergezelden hem na 't Stadhouderlyk Vertrek.

Commissie van Staaten van *Holland* aan zyne Hoogheid opgedraagen.

Was zyne Hoogheid, onmiddelyk naa de Gelukwenschingen der Afgevaardigden van de zes Gewesten, met hun in een afzonderlyk vertrek gegaan om de Commissien te bezweeren (*). Zulks geschiedde in *Hol-*

(*) Zie hier boven, bl. 9.

Holland, als het Gewest, waar hy zich tegenwoordig bevondt, met meer staatlykheids. Men hadt ter Staatsvergaderinge van *Holland* en *Westvriesland* de noodige schikkingen gemaakt om zyne Hoogheid, ten deezen Dage, tot de Waardigheden en Bedieningen van het Erfstadhouderschap in te huldigen. Eene Commissie, door den Raadpensionaris vervaardigd, en by een Besluit van den zeven-en-twintigsten van jongst verloopen Sprokkelmaand, welgevallig verklaard, hoofdzaaklyk van den Inhoud als die voor Prins WILLEM DEN IV in den Jaare MDCCXLVII vastgesteld was, luidde woordlyk. —— „ De Staaten van *Holland* en *Westfriesland*, doen „ te weeten. Dat wy, uit consideratie „ van de kommerlyke constitutie van tyden en zaaken, en om, onder GODS „ zegen den Staat deezer Landen des te „ beter te redden uit den zorglyken en gevaarlyken toestand, waar in dezelve „ zich bevindt, als mede uit aanmerking „ van de goede, getrouwe, notable en „ aangenaame diensten, die uit zonderlinge affectie, by voorige Heeren Prinsen van *Oranje*, hoogloflyker memorie, „ als successivelyk Stadhouders, Gouverneurs, en Capiteinen Generaals en Admiraals der voorschreeve Landen, veele Jaaren lang, in veele en menigvuldige „ zwaare tyden, gelegenheden en periculen, tot GODS Eer, bevrydinge en „ welvaaren van denzelven Lande waren „ beweezen, zyne Hoogheid den Door-

LXXXIX. BOEK.

1766.

„ lug-

LXXXIX. BOEK. 1766.

„ lugtigen Furst en Heere WILHELM
„ CAREL HENDRIK FRISO, Prins
„ van *Oranje* en *Nassau* &c. &c. &c., tot
„ Stadhouder Capitein Generaal en Admi-
„ raal over de Militie te Water en te Lan-
„ de van onze Provincie, met alle zodani-
„ ge Digniteiten en Waardigheden, als
„ dezelve hooge Charges voor deezen by
„ voorige Prinsen van *Oranje* hoogloflyker
„ Gedagtenisse zyn bekleed geweest, heb-
„ bende onthouden, gecommitteerd, ge-
„ steld en geordonneerd, en voorts by on-
„ ze Resolutie van den zestienden Novem-
„ ber MDCCXLVII, dezelve hooge Dig-
„ niteiten en Charges, aan hooggemelde
„ zyne Hoogheid alzo Erflyk hebbende ge-
„ defereert, op hoogst deszelfs zo Manly-
„ ke als Vrouwlyke Descendenten, in wet-
„ tig Huwelyk geprocreëerd, in maniere als
„ breder daar by is gestatueerd, — zo is
„ 't dat wy, vastlyk betrouwende, dat by
„ zyne Hoogheid den doorlugtigsten Furst
„ en Heere WILHELM Prins van *Oranje*
„ en *Nassau*, Grave van *Catzenelleboge*,
„ *Vianden*, *Dietz* &c. &c. &c., in navol-
„ ging van de exempelen en voetstappen
„ van hoogstdeszelfs Heer Vader, en van
„ voorige Heeren Prinsen van *Oranje*, zy-
„ ne Hoogheids Voorzaaten, den voorsz.
„ Onzen Lande uit gelyke affectie en me-
„ de tot voorstand van de waare Christlyke
„ Religie, zo die tegenswoordig by publi-
„ que authoriteit in den voorsz. Lande ge-
„ exerceerd wordt, insgelyks goede diens-
„ ten zullen mogen beweezen worden,
„ met

„ met goede kennisse van zaaken, en met LXXXIX.
„ deliberatie van Raade, den hooggemel- BOEK.
„ den Heere WILHELM, Prince van ——
„ *Oranje* hebben onthouden, gecommit- 1766.
„ teerd, gesteld en geordonneert, onthou-
„ den, committeeren, stellen en ordon-
„ neeren mits deezen jegenwoordige, als
„ Erf-Stadhouder, Erf-Gouverneur en
„ Erf-Capitein Generaal en Admiraal van
„ den voorsz. onzen Lande van *Holland*
„ en *Westfriesland*, met den *Brielle* en
„ *Voorne*, weezende geleegen en behoo-
„ rende aan den voorsz. onzen Lande van
„ *Holland*, geevende den hooggemelden
„ Heere Prinse WILHELM volkomene
„ magt, authoriteit en bevel, der voorsz.
„ Staat van Erf-Stadhouder, Erf-Gou-
„ verneur, Erf-Capitein Generaal en Ad-
„ miraal, voortaan te houden, exercee-
„ ren, en bedienen, daar inne voor te
„ staan, te vorderen en bewaaren de Hoog-
„ heid, Geregtigheid, Privilegien en wel-
„ vaaren der voorsz. onzen Lande, Lee-
„ den en Ingezetenen van dien, mitsga-
„ ders het gebruik van de voorschreeve
„ Christlyke Religie dezelfde te confer-
„ veeren en te beschermen van alle over-
„ last en foulen, disorder, oneenigheid,
„ afbreuk en schade: voorts in den voor-
„ schreeven Lande te doen gebruiken en
„ administreeren Regt en Justitie, de pro-
„ visien van de Justitie behoorlyk te doen
„ verleenen allen den geenen, die zulks
„ verzoeken zullen, en dezelve te doen
„ executeeren; alles aangaande de zaaken

„ van

LXXXIX. BOEK. 1766.

„ van Justitie met advis van den President,
„ en Raaden over onzen Lande van *Holland* en *Westfriesland*. Verders, naa
„ genomen advis van gemelden onzen Hove te verleenen Brieven van Gratie, remissien, pardon en abolitie, des dat de voorsz. respective Brieven zullen moeten worden geinterineerd als na behooren: welverstaande nogthans dat van gequalificeerde Doodslagen, en andere enorme Delicten, gecommitteerd met gelegder laage en opzetter wille, geen remissie of pardon zal worden verleend, of gegeeven. En aangaande de zaaken van Oorlog en Policie van den voorsz. onzen Lande by goeddunken van Ons, en met advis van onze Gecommitteerde Raaden in conformiteit van derzelver Instructie. De Burgemeesteren, Schepenen en Wetten te veranderen naar behooren, en agtervolgende de Privilegien van de respective Steden en Plaatzen; te doen houden goede opzigt, ordre en wagte in de Steden, en Sterkten aldaar, zo te Water als te Lande, daar 't zelve van nooden weezen zal, en voorts in 't generaal en 't particulier alles te doen, dat een goed en getrouw Erf-Stadhouder, Erf-Gouverneur, Erf-Capitein en Admiraal van den voorsz. onzen Lande vermag en behoort te doen, waar op den hooggemelden Heer WILHELM, Prins van *Oranje* en *Nassau* gehouden wordt te doen den behoorlyken Eed aan Onzen handen; Lasten en bevelen daarom den

„ Pre-

„ President en Raaden van den voorsz. on-
„ zen Hove, en alle andere Justicieren en
„ Officieren van meergemelden onzen Lan-
„ den van *Holland* en *Westfriesland*, dat
„ zy den hooggemelden Heere Prins
„ WILHELM houden en respecteeren als
„ Erf-Stadhouder, Erf-Gouverneur, Erf-
„ Capitein Generaal en Admiraal voor-
„ noemd, denzelven te bewyzen alle Ee-
„ re en Reverentie in alle het gunt het be-
„ leid en gebruik van den voorsz. Staat
„ aangaan mag, en het gunt daar aan
„ kleeft, hem te obedieeren en te doen al-
„ le addres en adsistentie (*)."

WILLEM DE V legt op dezelve den Eed af. Ten Hove van *Holland*, *Zeeland* en *Friesland* ingeleid.

Zyne Hoogheid betuigde gereed te weezen om, op die Commissie, den Eed, in de Vergadering van Staaten van *Holland*, af te leggen. Derwaards begeleid door een Heer uit de Ridderschap en drie Burgemeesteren uit de Steden *Dordrecht*, *Amsterdam* en *Alkmaar*, met den Raadpensionaris STEYN, begroette de laatstgemelde hem met eene Aanspraak, en nam den Eed af. Een korten tyd woonde de Erfstadhouder de Vergadering by, om vervolgens in de Raadkamer van den Hove en ter Rolle te verschynen, waar alles tot eene plegtige ontvangst in gereedheid was. Gelastigden uit *Holland* en *Zeeland* bragten hem daar binnen, de Raadpensionaris STEYN voerde weder het woord van verwelkoming, en werd daar in vervangen door den Raad-

(*) *Resol. van Holl.* 27 Feb. 1766.

LXXXIX. BOEK. —— 1766. Raadpensionaris van *Zeeland* VAN CITTERS, die eene Aanspraak naar tydsgelegenheid deedt aan den Voorzitter en Raaden van den Hove; de eerste beantwoordde dezelve uit aller naam, en verklaarde zyne Hoogheid zyne bereidvaardigheid, om, aan 't hoofd van dit aloud en aanzienlyk Geregtshof geplaatst, alles aan te wenden tot het handhaaven en beschermen van het Regt deezer Landen. — Ter Gehoorzaale van de Rolle ingeleid namen de vier Advocaaten, by het Pleit, de gelegenheid waar om zyne Hoogheid te begroeten. Naa het bepleiten en uitspreeken der hangende Regtzaake weder in de Raadzaal gekomen, geleidde men den Vorst na 't Stadhouderlyke Kwartier, en de Voorzitter van den Hove voerde daar andermaal het woord tot zyne Hoogheid, die ook andermaal zyne gereedheid betuigde om met den Hove de Regtoefeningen te helpen ondersteunen. (*)

Schikkingen by hun Hoog Mogenden op de Patenten. Zo ter Vergaderinge van hunne Hoog Mogenden, als in die der Staaten van *Holland*, vielen, ten deezen Dage, eenige zaaken voor, die eene byzondere melding verdienen. Ter eerstgemelde Vergaderinge stelde men op nieuw vast, wat voorheen

(*) *Extract uit de Resolutien van de Hove van Holland, Zeeland en Friesland*, agter de *Notulen van Zeeland* 1766. bl. 17. Alle deeze Aanspraaken, met derzelver Beantwoordingen vindt men in de *N. Nederl. Jaarb.* 1766. bl. 127. enz.

heen (*) bepaald was, ten opzigte van de Patenten, de Bekendmaakingen aan de Ambassadeurs en Ministers der vreemde Mogenheden; het gebruiken van den Naam van zyne Hoogheid in de Sententien, Eeden, en andere Acten van de Collegien ter Admiraliteit, en andere tot Hoogstdenzelven betrekkelyke zaaken. LXXXIII. BOEK. 1766.

Hadt zyne Hoogheid, in de Beantwoording der Aanspraake hem te deezer Vergaderinge gedaan, verklaard; „ Ik erken „ GODS goede Voorzienigheid over my, „ dat, daar ik, in myne tedere Jaaren, een „ geliefden Vader en Moeder heb verlooren; myne Opvoeding bestuurd is, door „ een zo groot en waardig Prins als de „ Hertog van *Brunswyk*, aan wien ik al „ myn leeven blyken van myne dankbaarheid zal geeven, als gevoelende wat ik „ aan Hoogstdenzelven ben verschuldigd;". Hunne Hoog Mogenden benoemden eene Bezending om den Hertog plegtig te bedanken, „ voor de uitmuntende Diensten door „ denzelven den Lande gedaan, zo in den „ nooit genoeg geprezen yver, onvermoeiden arbeid, en tedere zorg, met welke „ hy de Opvoeding van den Erfstadhouder „ hadt bestuurd, als in de geduurige waakzaamheid, en oplettenheid, met welke „ hy het Erf-Capiteinschap hadt waargenomen, en hem te verzekeren van de „ duur-

De Hertog van *Brunswyk*, uit naam der Algemeene Staaten, bedankt en verzogt in dienst van den Staat te blyven.

(*) Te weeten op 27 van Slachtmaand des Jaars 1766.

LXXXIX. BOEK. 1766.

„ duurzaame hoogagting en toegenegenheid van hun Hoog Mogenden.”

Zyne Hoogheid, van deeze benoemde Bezending verwittigd, gaf deswegen zyn genoegen te kennen, en teffens te verstaan; dat; „ gelyk hem niets aangenaamer zou „ weezen dan deezen Staat nog lang te zien „ genot trekken van de uitmuntende Ta„ lenten van den Hertog, en tevens om „ voor zich zelven gelegenheid te hebben, „ om zich van deszelfs wyzen raad en by„ stand te bedienen, hy het ten dien einde „ dienstig keurde het Hof van Weenen, „ tot het welk de Hertog eene zo naau„ we betrekking hadt, daar van te ver„ wittigen.” —— De Heer VAN BURMANIA, buitengewoon Gezant ten dien Hove, werd aangeschreeven, 't zelve te verzoeken, om de bewilliging dat de Hertog verder in dienst van den Staat mogt blyven (*). Haare Keizerlyke Majesteit bewilligde hier in ten vollen.

Staaten van Holland draagen aan zyne Hoogheid op de Begeeving der Krygsampten, als mede het Opperhoutvesterschap.

Staaten van *Holland* vonden, ten dien Dage niet alleen goed, dat aan alle Gouverneurs, Commandeurs, en Militaire Officieren, in dit Gewest kennis zou gegeeven worden van de Inhuldiging en Beëediging van zyne Hoogheid, met last om denzelven in zyne Waardigheden te erkennen, de Orders en Patenten door hem gegeeven, getrouwlyk te gehoorzaamen; maar dat aan hem ook de Begeeving van alle Krygsamp-

(*) *Resol. Gen.* Sabbathi 8 Maart 1766.

ampten, op de lyst en ter betaalinge van *Holland* staande, van Vaandrig tot Collonel toe, zou worden opgedragen, benevens het *Opperhoutvester-* of *Jaagermeesterschap*. — In het verleenen deezer laatste Waardigheid bewilligden alle Steden van *Zuid-Holland*; doch de Afgevaardigden van *Hoorn*, *Enkhuizen* en *Medemblik* daar op niet gelast, verklaarden het wel te willen laaten doorgaan, op den zelfden voet als, in den Jaare MDCLXXII en MDCCXLVII, zonder daar mede de oude Vryheid van *West-Friesland* te benadeelen. Ook deeden de Afgevaardigden van *Edam*, *Monnikendam* en *Purmerende* aantekenen, dat zy, in de gemelde opdragt, toestemden, behoudens en onverminderd de Privilegien van de Jagt, Vogelvangst en Visscherye, by de Inwoonderen dier Steden oudtyds verkreegen. — Men besloot by een Plakaat in 't *Gooiland* te verbieden het Jaagen, het Weispel te oefenen, of ook eenig Wild te vangen, op dat zyne Hoogheid het vermaak van de Jagt aldaar ongestoord en met meer genoegen mogt genieten. —— En kreegen de Steden last om de Benoemingen der Magistraatsbestellingen aan den meerderjaarig gewordén Stadhouder toe te zenden.

LXXXIX. BOEK. 1766.

Erkentenis door hun aan den Hertog van *Brunswyk* geschonken.

Streelend was voor den Hertog van *Brunswyk* het omtrent hem gebeurde en beslootene by hunne Hoog Mogenden, dan Staaten van *Holland*, in overweeging genomen hebbende of men, by eene dergelyke Dankbetuiging, niet iets daadlyks zou voegen om daar van een klinkenden blyk te

LXXXIX. BOEK. 1766. strekken, werden te raade hem te verzoeken, van hunnen wege, eene erkentenis van 200,000 Guldens te willen aanvaarden (*).

Vreugdebedryven te dier gelegenheid. Naa het verrigten van zo veele zaaken, en het volvoeren van alle deeze staatlykheden, aanschouwde *'s Gravenhaage* den grootschen optocht van den Erfstadhouder, van de Algemeene Staaten, en den Raad van Staaten, na het *Oude-Hof* om daar onthaald te worden op een pragtigen maaltyd, door zyne Hoogheid voor honderd en twintig Per-

(*) *Resol. van Holl.* 8 Maart 1766. Deeze erkentenis gelden, zo van de byzondere Gewesten, als van zyne Hoogheid zelve, beliepen 611,000 Guldens.

Gelderland gaf voor zyn aandeel	f	50000 - : - :
Holland - -		200000 - : - :
Zeeland - -		30000 - : - :
Utrecht - -		25000 - : - :
Friesland - -		40000 - : - :
Overyssel - -		36000 - : - :
Groningen - -		25000 - : - :
's Land van Drente -		5000 - : - :
	f	411000 - : - :
Zyne Hoogheid -	f	200000 - : - :
	f	611000 - : - :

De Prins hadt, daarenboven, ten blyk zyner erkentenisse aan dien Voogd, hem aangesteld tot Collonel en Ritmeester Commandant van het Esquadron *Gardes du Corps*, in welke hoedanigheid hy, op den dag der Inhuldiginge, voor den Raad van Staaten, den Eed deedt.

Persoonen aangerigt. —— Het geschut in de Hofplaatze, 't welk de aankomst van deezen Dag aangekondigd hadt, liet zich weder op den Middag, en ten derden maale 's avonds omtrent acht uuren, hooren. De tyd, tot het verlichten der Huizen bestemd, was niet verscheenen of men zag, als in één oogenblik, de duisternis wyken, en den nagt in een helderen dag herschapen. Niets pragtiger niets verrukkender, kan men zich verbeelden, dan 't geen Kunst en Vernuft in de verlichting van openbaare en byzondere Gebouwen ten toon spreidde, en vol genoegen door zyne Hoogheid, vergezeld van den Hertog van *Brunswyk*, beschouwd werden. Tot byzonderheden kunnen wy niet afdaalen; wy mogen van deezen Dag zeggen, dat op denzelven, in alle Steden, Dorpen en Gehugten van *Holland*, de Blydschap, en Vrolykheid ten reie ging; dat de Illuminatien, bykans overal, in vinding en kunst, die men in de Jaaren MDCCXLVII en MDCCXLVIII aanschouwd hadt, overtroffen.

LXXXIX. BOEK.
——
1766.

De *Jooden* neemen 'er byzonder deel in.

Dewyl deeze Dag op Saturdag inviel betoonden de *Joodsche* Gemeenten in dit Land, byzonder te *Amsterdam* en in *'s Gravenhaage*, welk een deel zy namen in deeze Gebeurtenisse, door, behalven by de Gewoone Godsdienstoefening een plegtig Gebed uit te storten voor de Staaten van *Holland* en *West-Friesland*, den Erfstadhouder, en de Magistraat, afzonderlyke daar toe opgestelde Lofzangen aan te hef-

LXXXIX. BOEK. 1766.

fen, en de *Boeken van Mozes* te vertoonen op eene wyze alleen by de grootste Hoogtyden gebruiklyk (*). Deeze gedenkwaardige Dag en Nagt liep, zonder stoorenis, en in volle vreugd, ten einde.

Verdere Gelukwenschingen, en bevorderingen in Krygsbedieningen.

Den volgenden Dag werd deels den Godsdienst, deels aan Gelukwenschingen der vreemde Gezanten, en andere aanzienlyke Persoonen, gewyd. Zyne Hoogheid woonde den openbaaren Godsdienst by, en hoorde uit den mond van den Eerw. J. VAN SPAAN, eene Redenvoering naar tydsgelegenheid ingerigt, en met zegenbede beslooten (†). - In de Vergadering van Gecommitteerde Raaden deezes Gewests nam zyne Hoogheid des Maandags, zonder eenige plegtigheid, bezit van den Stadhouderlyken Stoel; en ontving, zo verre de tyd wilde gehengen, de begroetingen der Afgevaardigden van het Landschap *Drente*, van de Ridderschap en Steden van *Holland*, van de Gecommitteerde Raaden van het Zuider- en Noorderkwartier en van andere Hooge Collegien; welke laatsten dien Dag ter Maaltyd onthaald

(*) Byzonderder vermelding vindt men in de *N. Nederl. Jaarb.* 1766. bl. 185.

(†) Ten dien Dage werden veele Leerredenen over dit Onderwerp gehouden, van welken eenige, met die van den Eerw. J. VAN SPAAN, het licht zien. En niemand twyfelt dat de Dichters hunne snaaren spanden om deeze Gebeurtenis te bezingen. Zie eene beoordeeling, zo van de Leerredenen, als Gedichten, in de *Vaderl. Letteroef.* VII Deel, bl. 37 en 170.

haald werden. Die zelfde eer genooten, twee dagen laater, de Afgevaardigden van de zes overige Gewesten, die van het Landschap *Drente*, die van de Collegien ter Admiraliteit, met de in *'s Gravenhaage* tegenwoordig zynde Generaals en Admiraals. By deeze gelegenheid geschiedde, op voorstellinge van zyne Hoogheid, door de Algemeene Staaten, eene talryke bevordering van Generaals Persoonen, gevolgd door de opdragten van de mindere Krygswaardigheden, in meest alle de Regimenten onder bezolding van deezen Staat staande, door zyne Hoogheid zelve, ingevolge van de Magt hem opgedraagen.

LXXXIX. BOEK.

1766.

Het Opperbewindhebberschap, in de *Oost-* en *West-Indische* Maatschappyen aan zyne Hoogheid opgedraagen.

Geen minder Eers en Voordeels dan de jongst overleden Stadhouder bekleed en genooten hadt, dagt men zynen nu Meerderjaarigen Zoon toe. De Maatschappyen van 's Lands Vastigheden en Volkplantingen in de *Oost-* en *West-Indien* toonden zulks. Die van de *Oost-Indische* Maatschappye, daar toe naar eisch gemagtigd door de Algemeene Staaten (*), vaardigden eene aanzienlyke Bezending, bestaande uit Bewindhebberen en Hoofddeelgenooten, en de Advocaaten der onderscheide Kameren, tot zyne Hoogheid af, die den tweeden van Grasmaand gehoor kreegen, en de Aanstellingsbrief tot het *Opperbewindhebber- Gouverneur- Generaal-*

(*) *Resol. Gen.* Lunæ 24 Maart. Jovis 27 Maart 1766.

LXXXIX. BOEK. 1766. *raalschap over de geheele Oost-Indische Compagnie* overleverden. Uit kragte van deezen Lastbrief verkoos de Erfstadhouder den Heer THOMAS HOPE om zyn Persoon te verbeelden in alle Vergaderingen der Maatschappye, tot welke aanzienlyke Waardigheid hy den tienden dier Maand, met de gewoone Plegtigheden, werd ingehuldigd. Staaten van *Holland* hingen het zegel hunner goedkeuringe aan het verrigtte ter Algemeene Staatsvergaderinge, met bygevoegde verklaaring, dat de verkiezing van Bewindhebberen in de Kamers van dit Gewest, uit een Drietal van bevoegde Persoonen, aan zyne Hoogheid zou worden overgelaaten (*). — De *West-Indische* Maatschappy volgde het voetspoor der *Oots-Indische* Maatschappye, en bragten eenige Bewindhebbers en Hoofddeelgenooten, daar toe, door 's Lands Hooge Staatsvergaderingen gevolmagtigd, op den achtsten van Grasmaand, in een Gouden Doos, den Opdragtsbrief van het *Gouverneur-Generaal- en Opperbewindhebberschap van de West-Indische Compagnie* deezer Landen aan zyne Hoogheid (†).

De Prins legt een bezoek te *Leyden* af.

Mogten, op den Dag der Inhuldiginge, alle Steden en Plaatzen deezes Gewests, buiten het Vorstlyk *'s Gravenhaage*, haare vreugde betoonen, zonder het Voorwerp van

(*) *Resol. van Holl.* 23 April 1766.

(†) *Resol. van Holl.* 23 April 1766. *N. Nederl. Jaarb.* 1766. bl. 333—352.

van dezelve te aanschouwen, welhaast hadden eenige het genoegen om die Vreugdebedryven, te hervatten, als de Erfstadhouder dezelve met een bezoek vereerde. *Leyden* viel dit eerst ten deele, werwaards zich zyne Hoogheid, op den vyf- en- twintigsten van Grasmaand, vervoegde vergezeld van den Hertog van *Brunswyk*, en verder aanzienlyk gevolg. De Magistraat der Stad, en de Leden der Hoogeschoole, beschikten alles wat tot voorkoming van Ongelukken, en ter staatlyke Inhaalinge, kon dienen. 't Losfen van 't Geschut, het luiden der Klokken, het Klokkenspel, en Trompetten geschal, kundigden de naadering van zyne Hoogheid aan. Plegtig waren de begroetingen op het Stadhuis, zo van de Regeering als van de Hoogleeraaren, en de Kerkenraaden der Protestantsche Gemeentens. Deels door de geschaarde Burgerye, deels door de in orde geschikte ryen van de Studeerende Jeugd heen, geschiedde de optocht na de Gehoorzaal van 's Lands Hoogeschool; eenigen uit de laatstgemelden betuigden onder den weg, by monde van den Heer BORREL, het genoegen van alle de Leden der Hoogeschoole, over dit bezoek. De Hoogleeraar ANDREAS WEISS, die zyne Hoogheid eenige Jaaren in verscheide Weetenschappen onderweezen hadt, hieldt eene Redenvoering, waarin 's Vorstenbekwaamheden, op den trant der Redenaaren werden voorgesteld; waar na de Hoogleeraar ADRIANUS VAN ROIJEN, beroemd

LXXXIX. BOEK.

1766.

LXXXIX. BOEK. — 1766. wegens zyne hanteering der *Romeinsche* Lier, eene *Heilgroete der Leydsche Zanggodinnen*, in *Latynsche* Verzen liet volgen (*). Op den Doele verleende de Prins gehoor aan den Krygsraad der Burgerye, en begaf zich na de plaats waar de Studenten in de Regtsgeleerdheid een pragtig Vuurwerk vervaardigd hadden; welks afsteeken hy bywoonde, en, naa dankbetuiging over de eere hem beweezen, in den avond weder na *'s Gravenhaage* vertrok.

Als mede te *Delft*, *Rotterdam* en *Dordrecht*.

De Steden *Delft*, *Rotterdam* en *Dordrecht* verwittigd, dat zy den Prins, op zyne reize na *Zeeland*, in 't laatst van Bloeimaand, binnen haare muuren zouden zien, vervaardigden alles om hem met luister te verwelkomen en te ontvangen. In Eer- en Vreugd-betooningen poogden die Steden elkander voorby te streeven, en liep 'er alles, ondanks de woelingen der menigte, door de welgemaakte schikkingen, gelukkig af (†).

Vreugde in *Zeeland* op den 8 Maart.

Schoon in *Zeeland*, by openbaare afkondiging, bekend gemaakt was, dat men de Vreugdebedryven over de Meerderjaarigheid van den Erfstadhouder, en het aan-

(*) Van deeze Heilgroete zien twee *Nederduitsche* Naavolgingen het licht, de een van Dr. H. DE BOSCH; de ander van den Eerw. A. VAN ASSENDELFT in de *Werken van de Maatschappy der Nederlandsche Letterkunde te Leyden* II Deel, bl. 1.

(†) *N. Nederl. Jaarb.* 1766. bl. 356. 432. 438. 473.

aanvaarden dier Waardigheid, zou uitstellen tot den tyd dat hy ter Staatsvergadering in dat Gewest Zittinge zou neemen (*), hadt het den achtsten van Lentemaand te *Middelburg*, en in eenige andere Steden, aan geene Vreugdbetooningen ontbrooken. *Vlissingen* en *Veere* staaken boven alle andere uit; en de eerstgemelde deezer twee Steden, die op zyne Hoogheid, als Heer en Markgraaf, eene nadere betrekking hebben, was, zo verre wy weeten, de eenige, die deezen Dag ter byzondere Godsdienstoefening bestemde, en den Voormiddag sleet in de Groote Kerk zo onder 't gehoor des Orgels en van verscheide Speeltuigen, als van eene Redenvoering, des oudsten Leeraars G. VROLYKHERT; op den Middag staatlyke Maaltyden hieldt, en aan 't Volk Bier ten beste gaf om zich, onder het lossen van 't Kanon, het afvuuren der Bezetting, en het gestadig gelui der Klokken vrolyk te maaken.

LXXXIX. BOEK.

1766.

Neemt daar zitting in de Staatsvergadering.

Dit alles was een voorspel van der *Zeeuwen* verknogtheid aan 't Stadhouderlyk Huis: want toen zyne Hoogheid naa eene voorspoedige Reize den twee- en twintigsten van Bloeimaand te *Middelburg* landde werd hy in die Hoofdstad op 't staatlykst ontvangen, en daags naa zyne aankomst door de regeerende Burgemeesters der *Zes* stemmende Steden, uit 's Lands Huis van den Eersten Edelen in de Abtdye, hem ten Ho-

(*) *Not. van Zeel.* 3 Feb. 1766.

LXXXIX. BOEK. 1766.

Hotel vervaardigd, afgehaald en naar de voorgemaakte schikkingen ter Staatsvergadering ingeleid (*). Alle de Huizen dier Stad waren 's avonds op 't fraayst en kostbaarst verlicht, en werd een kunstig vuurwerk, in 't byzyn van zyne Hoogheid, afgestooken. -- De Raadpensionaris WILLEM VAN CITTERS, voorheen door den Prins benoemd om, by voorraad, de Plaats van Eersten Edelen te bekleeden, kreeg hier toe thans de volledige aanstellinge, en werd, het Raadpensionarisschap aan ADRIAAN STEENGRACHT opgedraagen (†).

Tot Markgraaf van *Veere* en *Vlissingen* ingehuldigd, en Zittingneeming in andere *Zeeuwsche* Vergaderingen.

Hoogstaatlyk gingen de Inhuldigingen tot Markgraaf van *Veere* en *Vlissingen* toe. Van *Middelburg*, de plaats waar zyne Hoogheid bestendig overnagtte, begaf hy zich, den acht-en-twintigsten van Bloeimaand, na *Veere*. De poorten dier Stad naderende verwelkomde hem de Magistraat en Raad, en handigde de Sleutels over. In vorstlyken trein reedt hy door eene menigte Eerepoorten en Zegeboogen na het Stadhuis: voor 't zelve waren de Burger Compagnien vergaderd; op de puie van dat Gebouw, met een heerlyk verhemelte bedekt en vercierd, verscheen de Markgraaf, ontving onder 't zelve de hulde der Burgerye, en deedt den Eed ter handhaaving haarer Voorregten.

Twee

(*) *Not. van Zeel.* 22 en 23 Mey 1766.
(†) *Not. van Zeel.* 14 April 26 Mey 1766.

1766.

Twee dagen laater verrigtte men te *Vlissingen* dezelfde Inhuldiging, genoegzaam met dezelfde plegtigheden. In beide de Steden waren de Huizen verlicht, en een Vuurwerk besloot den Vreugdedag, welker heugenis door gegeevene Gouden en Zilveren Gedenkpenningen, bewaard bleef. Geduurende zyn verblyf op dit Eiland nam zyne Hoogheid Zitting in het Collegie der Admiraliteit van *Zeeland*, in de Vergadering van Bewindhebberen der *Oost-Indische* Maatschappye, als mede in 't Collegie der Staaten van *Walcheren*. De Steden *Toolen*, *Goes* en *Zierikzee*, schoon niet vereerd met 's Prinsen tegenwoordigheid, deelden in de Vreugdebetooningen der drie andere.

Verwelkomingen te *Bergen op Zoom*, *Breda* en in *'s Hertogenbosch*.

Op de herwaards reize bezogt de Stadhouder het welversterkt *Bergen op Zoom*, 't welk hem, onder 't driemaal afbranden des Geschuts, met alle Krygseere, ontving; hy bezag de Vestingwerken, en Schanssen, deedt de Wapenschouw over de Bezetting; de vreugde der Burgeren vertoonde zich in de gewoone tekenen, die by uitstek groot waren te *Breda*, welke Stad hun Heer en Baron, eenige dagen daar naa, zag binnen ryden, geen straat zo gering of dezelve pronkte met Eerebogen, de aanzienlyke met Eerepoorten, naar verschillende Bouworders vervaardigd, met toepasselyke Opschriften en Cieraaden voorzien. —— De Vryheid *Oosterhout* onthaalde den Prins op het schieten met den Handboog; en de Nonnen

eens

LXXXIX. BOEK. 1766.

eens Kloosters in de nabuurschap van deeze Heerlykheid op het zingen van het *Te Deum.* —— *'s Hertogenbosch*, 't welk reeds den Jaardag volvrolyk gedagt, en op de staatlykste wyze den veertienden van Lentemaand, het Staatsbesluit van hunne Hoog Mogenden, waar by zy dien Prins het Erfstadhouderschap over *Staats-Brabant* opdroegen, van het Stadhuis afgekondigd hadt, deelde in 't genoegen van den Vorst te ontvangen. De Burgery en de Bezetting hadden zich in de Straaten geschaard, door welke zyne Hoogheid na het Gouvernement des Hertogs van *Brunswyk* reedt, die, als Gouverneur dier Stad, de Bezetting opleidde om den Prins Krygseere te bewyzen. Het verlichten der Huizen, het afsteeken van een pragtig Vuurwerk, besloot de Eer en Vreugdbetooningen, die zyne Hoogheid op deeze *Zeeuwsche* Reize vergezeld hadden: en vondt hy, by zyne wederkomst, in *'s Gravenhaage*, de Schuttery om hem te verwelkomen op 't kostbaarst uitgedoscht in de wapenen geschaard.

Zyne Hoogheid te *Utrecht* ingehaald.

Hoewel te *Utrecht*, en in het *Sticht*, de achtste van Lentemaand niet ongevierd bleef, wagtte men met de volle Eer- en Vreugdbetooningen tot den tyd der komste van zyne Hoogheid om Zittinge te neemen in de Hooge Vergaderingen van dat Gewest. Deeze Dag brak den achtsten van Hooimaand aan, en waren de staatlykheden geëvenredigd aan den gerulmen tyd besteed in de gereedmaaking van

al-

alles wat tot Eer en Vreugdbewys kon dienen, zo van de zyde der Staats- en Stads-Regeeringe en der Burgerye, als der Hooge Schoole. Wy kunnen, zonder langwylig te worden, alles wat geduurende dit verblyf voorviel niet ophaalen; alleen moeten wy aanstippen, dat *Utrechts* Burgery, die in Uniform verscheen, en zints een geruimen tyd in den Wapenhandel by uitstek geoefend was, de lof betuiging van den Prins weg droeg, „ dat hy in onderscheide *Nederlandsche* Steden, geen fraaijer en beter „ geschikte Burgery gezien hadt." Deeze vergezelde zyne Hoogheid toen hy, in staatlyken trein, reedt na de Vergadering van Staaten, om in den Hove Provinciaal, als Stadhouder, Zitting te neemen, en gelyk ze hem by het inkomen opgewagt hadt, deedt zy hem ook uitgeleide. —— De Academie Jeugd van *Utrecht* wilde het die der *Hollandsche* Hooge Schoole niet gewonnen geeven; zy togen in onderscheide afdeelingen, met twee Vaandels, en ontbloot zydgeweer uit om zyne Hoogheid te ontvangen, by monde van den Heer DE RIDDER te begroeten, en geleidde hem na de *Domkerk* om de Redenvoering van den Hoogleeraar JOHAN FREDERIK REITZ, gepaard met een overheerlyk Muzyk, te hooren, en vergezelden hem, by den uittocht. Het pragtig Vuurwerk, op hunne kosten vervaardigd, 't geen de Prins zelve aanstak, voldeedt even zeer als de achthoekige Tempel, die met de schoonste Zinnebeeldige Cieraden pronkte.

LXXIX. BOEK.

1766.

Heer-

LXXXIX. BOEK. 1766. Heerlyk werd geheel *Utrecht* verlicht onder de openbaare Gebouwen stak de *Domstooren*, de *Staaten Kamer*, het *Hof*, het *Duitsche Huis*, de Voorgevel van de St. *Jans Kerk*, en het *Fundatie Huis* der Vrouwe van *Renswoude* uit.

In *Gelderland* ingehuldigd. Van *Utrecht* begaf zich zyne Hoogheid na de Lustplaats het *Loo*, om in *Gelderland* den dertienden van Oogstmaand, te *Arnhem* tot de Hooge Waardigheden ingehuldigd te worden. De gedaane Afkondigingen in de Steden *Nymegen*, *Zutphen* en *Arnhem*, om de openbaare Vreugde tekenen, tot dien tyd, uit te stellen, hadden de Ingezetenen niet bewoogen om zich des geheel te onthouden; in *Zutphen* betoonde eene zints drie Jaaren opgerigte Societeit, op dien Jaardag, haare blydschap door het afsteeken eens kunstigen Vuurwerks. Werkte de verkleefdheid der Landzaaten van dat Gewest aan het Huis van *Oranje*, by voorraad, zo sterk, men verbeelde zich dan hoe zeer zy zich vertoonde, wanneer de gelegenheid, om daar van volle blyk te geven, geboren werd, en de Magistraat van *Arnhem*, van den bepaalden Dag der komste zyner Hoogheid aan de Burgerye kennis gaf, niets werd 'er gespaard, wat ter eere van den jongen Vorst en ter Vreugdbetooninge over die gewenschte Gebeurtenis, kon dienen. De Intrede was zeer pragtig, zo ook de Zittingneeming ter Vergadering der Staaten, waar de Graaf VAN LYNDEN, Heer van *Hemmen*, Burggraaf *des Ryks*

van Nymegen, als Voorzitter, hem verwelkomde. De Verlichtingen van Stadswege gedaan, een Kolom en Tempel ten dien einde opgerigt, als mede die der Ingezetenen, weezen uit dat men moeite, noch kosten gespaard hadt.

LXXXIX. BOEK. 1766.

Meer byzonder, als van alle andere onderscheiden, verdient vermeld te worden het Onthaal aan zyne Hoogheid gegeeven op het bekende zo vermaaklyke *Rosendaal*, eene Vrye Heerlykheid, een uur van *Zutphen* gelegen. De Heer en Vrouwe van *Rosendaal*, en een groot getal van den Adel, ontvingen den Prins, die niet lang in huis vertoefde; maar verkoos eene wandeling te doen, om van naby, de schoonheden, waar mede Natuur en Kunst, als om stryd, deeze Lustplaats verçierd en verrykt hebben te bezigtigen. Het aanzienlyk Gezelschap verspreidde zich door de aangenaame Wandeldreeven, die het oog verrukten, terwyl het oor gestreeld werd door een keurig Muzyk, vermengd met het gedruis der Fonteinen en Watervallen. Naa deeze betoverende wandeling werd in verscheide vertrekken gespeeld, tot dat de gevalle avond gelegenheid gaf tot nieuwe vermaaken. Een kostbaar Vuurwerk verwekte, door zyne ongemeene heevigheid, en gestadige veranderingen, de bewonderende goedkeuring van alle Aanschouweren. Geduurende het afsteeken hoorde men een gestaadig Veldmuzyk van Pauken en Trompetten, het gebalder van 't

Pragtig onthaal op *Rosendaal*.

LXXXIX. BOEK. 1766.

zwaar Geschut, verzelde onophoudelyk het Vuurwerk; alles wrogt mede om het luisterryk en ontzaglyk te maaken. — Nauwlyks waren de felflikkerende lichten van dat Kunstvuur uitgebluscht, of, ze werden van zagter vervangen, die op nieuw de duisternis verdreeven. Een onnoemelyk getal Lampions, in een oogenblik aangestooken, verlichtten het groote Bloemperk, de schoone Grotwerken, benevens derzelver kleine Kabinetten, de beide groote Watervallen, als ook de bovenste Terras en het geheele Theater; het Cyfer van zyne Hoogheid maakte een einde aan dit luisterryk verschiet. Tusschen ieder Oranje-boom in 't groote Bloemperk was een Pyramide van licht; de Boord van de Gragt, als mede die van de Terras, de trappen voor de Grot, en de geheele boven randen van dezelve, waren alle met Lampions, die een vierdubbeld licht gaven, bezet. De onderste Waterval was, tot aan de Gragt, op ieder trap verlicht, vallende telkens het water over 't licht heenen; by deeze vertooningen, volmaakt éénig in haare soort, kwam het onophoudelyk springen der Fonteinen: stil en schoon weder begunstigde dit Tooneel van verlichting, in welks beschouwen het oog zich nauwlyks kon verzaaden. —— Op nieuw werd dit stil vermaak afgewisseld door het woeliger van een Bal, door het verkwikkende van een Soepé aan, voor meer dan honderd Persoonen, reeds vervaardigde tafels;

naa

naa 't welk men het Bal hervatte door zyne Hoogheid tot drie uuren in den morgenſtond bygewoond: die, onder het terug ryden, den geheelen weg van *Roſendaal* na *Arnhem* met Pekkransſen verlicht vondt; terwyl boven op den zogenaamden *Kapellenberg*, eene zeer hooge Pyramide van Pektonnen, in volle vlam, een verbaazend licht verſpreidde.

Nymegen en Zutphen bezogt.

De Steden *Nymegen* en *Zutphen* bleeven niet onbezogt, en ontbrak het in deeze, even min als te *Arnhem*, aan blyken van hoogagting en liefde, op de kunſtigſte en kostbaarſte wyze ten toone geſpreid; wat de Regeering, de Burgery, en de Krygsbezetting in dezelve daar toe kon bydraagen aanſchouwde de vergenoegde Vorst.

In Overysſel ontvangen. Inhaaling te Kampen.

Even als in *Zeeland*, *Utrecht* en *Gelderland*, de ſtaatlyke Eer- en Vreugdbetooningen, wegens de Meerderjaarigheid des Erfſtadhouders waren uitgeſteld, tot dat hy in die Geweſten ter Staatsvergaderinge Zitting zou neemen, zo ſtondt het ook met *Overysſel* geſchaapen. Men wagtte zulks deezen Zomer en beſteedde den tyd in toeruſtingen om de Ontvangst niet min luiſterryk te doen zyn dan in andere Geweſten. Te *Kampen*, waar de Inleiding ter *Overysſelſche* Staatsvergadering zou geſchieden, werden eenigen bedagt, om, door het opregten van een Cadetten Corps, die Plegtigheid iets by te zetten, wat elders geen plaats gevonden hadt, en overeenkwam met eene vroegere Inhuldiging

CXXXIX. BOEK. 1766. daar ter Stede (*). Op het verzoek eeniger ongetrouwde Heeren van den eersten rang, die zich verbonden om zulks, op hunne kosten, werkstellig te maaken, bekwamen zy daar toe van de Magistraat verlof, als mede de vryheid, om het Vaandel aan vroeger Vry Compagnie vereërd en by 't zelve gebruikt, te mogen voeren. Behalven de Officieren zou dit *Cadetten Corps* uit twee- en- zeventig Man bestaan. De schikkingen van alles, wat door 't zelve, by de Inhaalinge, en voorts, zou geschieden, werden met de Magistraat beraamd, en waren zy in gereedheid toen, op den acht- en- twintigsten van Oogstmaand, die lang gewenschte Dag aanbrak.

Eene Bezending uit de Ridderschap en Steden van *Overyssel* ging op de grenzen van dat Gewest zyne Hoogheid, van het *Loo* komende te gemoet, verwelkomde en begeleidde hem tot het grondgebied der Stad *Kam-*

(*) De oprigting van zulk een *Cadetten Corps*, of *Vry Compagnie*, was in *Kampen* geene nieuwigheid. 't Zelfde was geschied toen WILLEM DE III in den Jaare MDCLXXV, naa het vertrek der *Franschen*, tot Stadhouder van *Overysfel* werd ingehuldigd. De Vry Compagnie, ten dien tyde opgerigt, en op 't verzoek van dien Vorst op een vasten voet gebragt, werd, gedurende deszelfs leeven, in stand gehouden; zy nam haare gewoone wagten waar, nevens de andere Burger-Compagnien; en werd niet afgedankt dan naa den dood van dien Vorst, wanneer het Vaandel, door den zelven geschonken, op het Stadhuis gebragt en bewaard werd.

Kampen, waar eenigen uit de Magistraat hem opwagtten, begroetten, en ter Stad inleidden, en de gemelde Vry Compagnie, op het heerlykst uitgedoscht, binnen de Poort stondt, om den binnen rydenden Stadhouder Krygseere te bewyzen. Door van Stads wege opgeregte en andere Eerepoorten ging de vorstlyke trein, tot aan het Raadhuis, waar de Burgery in de wapenen geschaard stondt, en voorts onder het geluid van Klokkenspel en andere Speeltuigen, tot het Huis ten verblyve van zyne Hoogheid geschikt; in 't welk hy van verscheide Collegien de begroetingen ontving, om vervolgens, door eene aanzienlyke Bezending *afgehaald en ter* Staatsvergadering, voorgegaan door het *Cadetten Corps*, begeleid te worden. In dezelve gekomen, nam hy *Zitting*, en werd verwelkomt door den Drost van *Twente*. Daar uit te ruggekomen hadt de Capitein met de Officieren van het *Cadetten Corps* de eer van een afzonderlyk gehoor by zyne Hoogheid, die hun niet alleen minzaam ontving, maar ook verzogt dien nagt, en den volgenden dag, de wagt by zyn Logement te willen houden: dewyl de Grenadiers, aldaar anders de wagt houdende, zouden aftrekken, om 's anderen daags de Wapenoefening te kunnen verrigten: zy volvoerden dit met alle wilvaardigheid. Aan plegtige Maaltyden, en heerlyke Verlichtingen ontbrak het niet: en gaf de ligging der Stad, als mede de lange *Ysselbrug* gelegenheid om eene eene verlichting éénig in haare soort

LXXXIX. BOEK.

1766.

LXXXIX. BOEK. 1766. en zeer grootsch te vertoonen. De vlakke en stille *Ysel* kaatste, met eene wondere uitwerking, het licht zagtlyk te rugge, terwyl op 't *Kamper Eiland*, drie hooge pyramiden van brandende pektonnen, door de Huislieden van dit Eiland aangestooken, een ontzettend vertoon opleverden. — Op eene groote Vlakte buiten de Stad, de *Greente* geheeten, verrigtte 's anderen daags, een Bataillon Infantery eerst den Wapenhandel voor zyne Hoogheid, en hieldt daar op een Spiegelgevegt. Deeze dag werd voorts in Begroetingen en Affcheidswenschen gesleeten, en hadt de Heer N. WONNEMAN, Muntmeester van *Overysfel*, de eer om den Stadhouder en den Hertog van *Brunswyk* ieder een Gouden Gedenkpenning, tot vereeuwiging deezer gebeurtenisse geslaagen, aan te bieden. Het *Cadetten Corps*, 't welk byna zes- en- dertig uuren onder de wapenen geweest was, werd door zyne Hoogheid bedankt, en verschoond hem 's anderen daags, by zyn vertrek te vergezellen; gelyk hy ook voor alle plegtigheden by het uittrekken bedankte.

Te *Zwolle*. Te *Zwolle* was alles in gereedheid om zyne Hoogheid, met allen luister, te ontvangen. Een Bouwgevaarte, den Tempel der Eendragt verbeeldende, de geheele hoogte en breedte van het Stadhuis beslaande, stak hier boven alles uit; en hadt tot wedergade, agter het Stadhuis, tegen de zogenaamde Raad Tooren, eene zeer zinryke Illuminatie, ter hoogte van honderd voeten, in den smaak van een Tent vervaardigd,

digd. Den dag in 't ontvangen van Eer-betooningen, in Onthaal, en 't bezigtigen der vervaardigde kostbaare Illuminatien gesleeten hebbende, vertrok zyne Hoogheid, terwyl de *Zwollenaaren* den avond en nagt zich verlustigden in de Vreugdelichten ter eere van den Vorst, van Stads wege, en door byzondere Persoonen, ontstooken. LXXXIX. BOEK. 1766.

Deventer wagtte het bezoek van den Erf-stadhouder op den tweeden van Herfst-maand, en werd van 't *Loo* derwaards komende op de Grenzen van *Overyssel*, door de twee oudste Burgemeesteren begroet, reedt de Stad in tusschen de geschaarde Burgerye, en na de Stads weide om de Wapenhandeling der Bezettinge te bezigtigen. Op 't Stadhuis toefde de Magistraat den Stadhouder ten maaltyd, tot de vallende avond het afsteeken van een overheerlyk Vuurwerk op den *Brink* begunstigde; onder zyn vertrek werden de Illuminatien door de gansche Stad aangevangen: en was by deeze gelegenheid de Vreugde van *Deventers* Ingezetenen niet minder, en waren de Eerbewyzingen niet geringer, dan in eenige Stad van ons Vereenigde Gemeenebest, die zyne Hoogheid deezen Zomer met zyn bezoek vereerde (*). Te *Deventer*.

Fries-

(*) Wy hebben van alle die Eer- Vreugdebetooningen, met zo veel verscheidenheids, als ons mogelyk was, eenig verslag willen geeven. De Dagpapieren van dien tyd verleenen omslagtige beschryvingen, en kan men het voornaamste vinden in de *N. Nederl. Jaarb.* 1766. bl. 432. 438. 473. 571. 611. 681. 808. 849. 990.

LXXXIX. BOEK. 1766.

Vreugde-betooningen in de *Oost*- en *West-Indien* over de Meerderjaarigheid van den Prins.

Friesland, als mede *Stad en Lande* mogten den achtsten van Lentemaand vrolyk gedenken; doch moesten de staatlyke betooning van het deel 't geen zy namen in deeze Gebeurtenisse dit Jaar uitstellen: dewyl geen Bezoek van zyne Hoogheid daar toe gelegenheid verschafte. — In de Volkplantingen van den Staat, waar zodanig iets niet te wagten was, beyverde men zich in het vieren van de Meerderjaarigheid des Erfstadhouders, ten eigensten dage. *Batavia*, de Hoofdplaats van *Nederlandsch Indie*, kondigde denzelven aan, door 's morgens het Kanon van alle de Bolwerken, en het geschut van alle de Schepen op de Reede leggende, te lossen, 't welk men 's avonds, naa dat den ganschen Dag van de Schepen de Vlaggen en Wimpels gewaayd hadden, herhaalde. De geheele Stad was des nagts geillumineerd; en de Lusttuinen der Vermogendsten praalden met verlichtingen, die een zweem van *Oostersche* grootheid hadden; welke zich in Bloeimaand des volgenden Jaars, by de openlyke Voorstelling van zyne Hoogheid, als *Opper Gouverneur* van *Nederlandsch Indie*, in vollen glans ten toon spreidde, met vorstlyke Staatsie ging zulks toe, en het Vreugdefeest hieldt, met alles wat fraay en kostbaar mogt heeten, eenige dagen aan. —— Zeer plegtig geschiedde, ten dien zelfde dage, de Voorstelling van zyne Hoogheid in die Waardigheid, te *Souracarta*, eene der Hofplaatsen van den Keizer van *Mataram*, gelegen op *Java*

Noord-

Noord-Oost Kust, waar de *Oost-Indische* Maatschappy een Kantoor en haare Bedienden heeft. De Keizer, deedt door den *Javaanschen* Secretaris, de Voorstelling aan zyn Volk bekend maaken, 't welk daar op, naar der *Chineesen* wyze, vreugde betoonde, terwyl de Vorst, de Vorstin, en hun Zoon, de Vrolykheden der *Nederlanderen* niet alleen bywoonden; maar 'er werklyk deel in namen. —— Op *Ceilon* deedt men, in Wynmaand diens Jaars, de Voorstelling met veel plegtigheids (*). — Het handeldryvend Eiland *St. Eustatius* vierde den achtsten van Lentemaand met alles wat de Geneigdheid voor den Meerderjaarig geworden Vorst aan den dag kon leggen; de Gouverneur ontving de Gelukwenschingen van de Burgery, van de Capiteins der Schepen, en de Kooplieden; het draagen van Oranje Cocarden en Strikken was zo algemeen dat de Negerslaaven zelfs 'er zich mede vertoonden (†).

LXXXIX. BOEK. 1766.

De Prins tot Opperbeschermer en Opperdeken van *Pictura* in *'s Gravenhaage* aangesteld.

In *'s Gravenhaage*, het middelpunt der Feestvermaaken in onze Vereenigde Gewesten, mogt men nogmaals dit Jaar, in Wynmaand, een verlustigend deel neemen aan eene Plegtigheid, die wel tot een bepaald Kunstgenootschap behoorde; maar door een pragtig Vuurwerk aller oogen in de

(*) *N. Nederl. Jaarb.* 1766. bl. 1249. Voor 't Jaar 1767. bl. 1460. Voor 't Jaar 1768. bl. 562. 959.

(†) *N. Nederl. Jaarb.* 1766. bl. 796.

LXXXIX. BOEK. —— 1766. de Hofplaats trok. 't Behaagde zyne Hoogheid het Kunstgenootschap *Pictura*, 't welk, zints lang eenige Vertrekken boven het Koornhuis, ten gebruike heeft (*) voor de eerste maal met zyne tegenwoordigheid te vereeren, om als Opperbeschermer en Opperdeken der Teken Academie ontvangen te worden. De toebereidzelen tot deezen Vierdag waren groot. De Regenten en de Secretaris van het Genootschap, ontvingen in hunne kamer de Burgemeesters en Oudburgemeesters van *'s Gravenhaage*, als gewoone Beschermers en eerste Raaden des Genootschaps, vervolgens de gewoone Raaden en den Advocaat van 't zelve. Deeze Heeren, met den anderen de groote Regeering van die Broederschap uitmaakende, hadden allen de beeldtenis van *Pictura*, aan een Oranje lind om den hals hangen. Eenige Heeren hielden zich in twee Vertrekken, gereed om zyne Hoogheid, en de gewoone Leden, te ontvangen, welke laatsten allen verscheenen met het teken van *Pictura* aan een Oranje strik voor de borst. Tot het bywoonen van deeze Plegtigheid waren als Gasten genoodigd de Prins van *Nassau Weilburg*, de Hertog van *Brunswyk*, de Griffiers FAGEL, Vader en Zoon, die 'er kwamen kort vóór dat zyne Hoogheid in staatsie zich derwaard vervoegde, en onder veel eerbetoons binnen

(*) *Tegenwoordige Staat van Holland* VI Deel, bl. 70.

nen tradt. Verwelkomd zynde hing de Jr. FREDERIK HENDRIK Baron van *Wassenaar*, den Prins het Gouden Orde-teken, of de Beeldtenis van *Pictura* om den hals, waar op hy door dien Heer, en de overigen, als Opperbeschermer en Opperdeken van de Kunstkamer en Teken-Academie begroet werd. De Prins van *Nassau Weilburg*, en den Hertog van *Brunswyk*, werden desgelyks het Orde-teken aangeboden. Een pragtige en vorstlyke maaltyd verving deeze plegtige inhuldiging. By het Naageregt deedt de Heer ELLINKHUIZEN, uit naam der Regenten, eene cierlyke aanspraak, de Kunstmin van zyne Hoogheid in 't algemeen, en zyne zugt voor de Schilderkunst in 't byzonder, in top haalende. Door zyne Hoogheid werden, naa het uitdrinken van den zilver verguldenBeker van *Pictura*, de Hertog van *Brunswyk*, de Prins van *Nassau Weilburg*, de Griffier FAGEL, en Opperschenker BIGOT, de Kamerheer Baron *Voigt van Elspe* en de Edelman Baron van *Heeckeren tot Kel*, tot Leden van de Broederschap ingehuldigd. Een heerlyk Vuurwerk, door zyne Hoogheid zelve aangestooken, besloot dit Feest. Het Gebouw daar toe vervaardigd droeg alleszins de merktekens van het vindingryk vernuft en de bekwaame hand der Leden van de Broederschappe, die 't zelve gespitst, en het uiterste huns Kunstvermogens aangewend hadden om het fraay en op de tydsgelegenheid toepasselyk te maaken;

LXXXIX. BOEK.

1766.

LXXXIX. BOEK. ken; 't was dien avond, en vervolgens nog ééns, heerlyk verlicht (*).

——— 1766. Zette de toevoeging van zulke aanzienlyke Leden der Teken-Academie van de Hofplaats luister by; de Tekenschool te *Amsterdam*, die in den Jaare MDCCLVIII, het hoofd, naa eene lange kwyning, weder begon op te beuren, was, op 't einde des verloopen Jaars, door de keuze van bekwaame Bestuurders en Meesters, zo verre gevorderd, dat ze op de gemaakte Schikkingen de goedkeuring der Burgemeesteren verzogten, en bekwamen, mits de Tekenschool bleef onder het opzigt van den Burgemeester JONAS WITSEN, die, door het Genootschap als Hoofdbestuurder verkooren, zich des niet onttrok, maar gunstig die post ter kunstbevordering aanvaardde (†). Van dit alles gaf de Heer CORNELIS PLOOS VAN AMSTEL, één der Bestuurderen, den Leden kennis. De vlyt der Kunstbeoeffenaaren, uitgelokt door de drie gestelde Eerepryzen, welke 's Jaarlyks stonden uitgedeeld te worden, ontving in Grasmaand deezes Jaars, voor de eerste keer, die Eerbelooning, met veel plegtigheids, by welke uitdeeling de Heer JACOB OTTEN HUSLEY eene gepaste en aanmoedigende Redenvoering hieldt. Behalven den eer-

De Tekenschool te *Amsterdam* bloeit.

(*) *N. Nederl. Jaarb.* 1766. bl. 1172.
(†) WAGENAAR *Besch. van Amsterdam*, VIII Stuk, bl. 770.

eersten Eerprys droeg de uitmuntende Jongeling JURIAAN ANDRIESSEN een Open Brief weg op pergament geschreeven, met verlof om dien aan ieder, en overal waarhy het noodig zou oordeelen, en zyne Eer het vorderde, te vertoonen (*). De bloei en aanwasch deezer Kunstschoole was zo groot dat Burgemeesters en Thesauriers van *Amsterdam*, als Beschermers van alle nutte Kunsten en Weetenschappen, eer dit Jaar ten einde liep, besslooten, aan de Leden van de Tekenschool eene Kamer te verleenen in het benedenste gedeelte van het Stadhuis, in plaatze van het vertrek hun voorheen boven de *Leydsche* Poort toegestaan, en tot hier toe gebruikt (†).

De Maatschappy der *Nederlandsche Letterkunde* te *Leyden* opgerigt.

Kunsten en Weetenschappen gaan als hand aan hand, en Tyden, die de eerste bevorderen, kweeken ook doorgaans de laatste. Althans dit Jaar leverde hier van een voorbeeld op, daar in het Letterlievend *Leyden* eene Maatschappy gebooren werd, die niet alleen den opbouw der *Nederlandsche* Taalkunde, Dichtkunst en Welspreekenheid ten doel hadt; maar ook de Oudheid en Historiekunde beoogde bevorderlyk te zyn. De bedenking hoe veel invloeds de *Taal* op onze wyze van denken heeft, hoe veel derzelver beschaaving en uitbreiding toebrengt tot de juis-

te

(*) *N. Nederl. Jaarb.* 1766. bl. 367.
(†) *N. Nederl. Jaarb.* 1767. bl. 29.

LXXXIX. BOEK. 1766. te vorming, nette onderscheiding en klaare uitdrukking onzer denkbeelden, als mede tot de wezenlyke vermeerdering onzer Kundigheden; dat de beoefening der Dichtkunst en Welspreekenheid het vernuft aankweekt, dat zy beiden, door de gemoederen aangenaam te beweegen, dezelve te gelyk verleevendigen en verzagten, en zich rechtstreeks den weg tot het menschlyk hart baanen; dat de Oudheidkunde allernoodzaaklykst is tot een recht verstand onzer oude Vaderlandsche Wetten, van welke veele nieuwe Wetten niet zelden licht ontvangen; en dat de grondige Kennis der Historien, onontbeerlyk is voor allen, die zich in Staats- of Stadsbestuur geplaatst vinden, wees de nuttigheid eener Maatschappye, die zich met de beoefening deezer Kunsten en Weetenschappen, met een oog op 't Vaderland geslaagen, zou bezig houden, ten overtuiglykSten aan by allen, die zich dermaate niet ingenomen vonden met een vooroordeel ten aanzien van de Weetenschappen der Ouden en Vreemden, dat zy waanen deeze geene hulde te kunnen doen dan ten koste en met veragting der Vaderlandsche Letterkunde.

Uit geringe beginzelen hadt deeze Maatschappy haaren oorsprong. Een klein Gezelschap van Letterminnaaren te *Leyden*, ten Zinspreuk voerende *Minima crescunt*, was, omtrent tien Jaaren geleden, gewoon ter beoefening der Taal- Dicht- Oudheid- en Historiekunde, zomtyds by een te komen, en noodigde, door ee-

eenen pryslyken yver voor de fraaye Letteren gedreeven, eenige Beminnaars der Vaderlandsche Letterkunde, waar onder de voornaamste Leden van twee soortgelyke Gezelschappen, het een te *Hoorn* onder de Zinspreuk *Magna molimur parvi*, en het ander te *Utrecht*, onder de Zinspreuk *Dulces ante omnia Musæ*, Letterkundige Byeenkomsten houdende, om elkanderen de vrugten van hunnen arbeid, ter meerdere uitbreiding, mede te deelen. In eene Vergadering van deeze Kunstgenooten werd het denkbeeld om eene Maatschappy der *Nederlandsche Letterkunde* op te rigten, gebooren: en waagden zy het, dit, schoon van elders niet ondersteund, op eigen kosten, een daadlyk bestaan te geeven. Het klein getal van Letterminnaaren, waar uit dit gezelschap, in den beginne, bestondt, ontdekte dit oogmerk aan anderen, met verzoek om in de volvoering hun de behulpzaame hand te bieden. En, schoon sommigen, bevooroordeeld tegen alle nieuwe Onderneemingen, anderen, om den geringen Oorsprong van het Ontwerp, aan eenen gelukkigen uitslag wanhoopende, hun de verzogte hulp weigerden, stelde de gulhartige toetreeding van anderen, met eene zugt om dit Plan tot volkomenheid te brengen bezield, hun in staat om een vry aanzienlyk getal van Leden, in Hooimaand deezes Jaars, by een te roepen, en de eerste grondslagen te leggen tot den opbouw eener Maatschappye, die den naam van MAATSCHAPPY DER NEDERLANDSCHE

LXXXIX. BOEK.

1766.

LET-

LXXXIX. BOEK. 1766. Aanvang van het Kunstgenootschap *Kunst wordt door Arbeid verkregen.* Honderdjaarig Feest in 't Aalmoesniers Huis te *Amsterdam.*

LETTERKUNDE zou voeren, en welker Zetel te *Leyden* zou gevestigd blyven (*).

Te dier zelfde Stede nam, in Slachtmaand van 't zelfde Jaar, een ander Kunstgenootschap eenen aanvang, 't welk deels een dergelyk oogmerk hadt; doch zich meer tot de Dichtkunst en Toneel-poëzy bepaalde, en ter Zinspreuk koos KUNST WORDT DOOR ARBEID VERKREEGEN (†).

Mogt Kunst- en Lettermin zich over zo veels genooten goeds, en met zulke gunstige vooruitzigten, verheugen, dankbaare Vrolykheid ging ten reie in de *Amstelstad*, wanneer het kinderryk *Aalmoesniers Huis*, plegtige Gedagtenis vierde van de honderste Verjaaring der betrekking diens zo veel bezorgenden Gestigts. Regenten en Re-

(*) Hoe zeer deeze Maatschappy in luister aanwiesch, de bescherming niet alleen der *Leydsche* Regeeringe, maar ook van *Neerlandsch* Erfstadhouder WILLEM DEN V, verkreeg, en eerlang met een Openbrief, door Staaten van *Holland* begunstigd werd, is te zien in de Voorredens der *Werken van de Maatschappy der Nederlandsche Letterkunde te Leyden*, I en III Deel. Men slaa ook, boven al wat den eersten aanleg betreft, naa D. V. ALPHENS Vervolg op MIERIS *Beschryving van Leyden* Byvoegzel, bl. 1 enz.

(†) In het boven aangehaalde *Byvoegzel* des Heeren VAN ALPHEN bl. 10. word de Herkomst en Voortgang van dit bloeiend Genootschap opgegeeven; dit, en hoe het verder in aanzien is toegenomen vindt men breedvoerig, in de *Voorreden* van het I Deel der Taal- en Dichtlievende-Oefeningen van het Genootschap, *Kunst wordt door Arbeid verkreegen.*

LXXXIX. BOEK. 1766.

Regentesſen, met de regeerende Burgemeeſters, woonden deeze Feestviering by; en zaten, naa het onthaal van tusſchen de duizend en elf honderd Kinderen (*) bygewoond te hebben, aan eenen deftigen Maaltyd in 't Regenten vertrek aangerigt, waar elk der Gaſten een Gedenkpenning ontving, op deeze omſtandigheid betrekkelyk, door de Regenten en Regentesſen, op hunne koſten, vervaardigd. Den volgenden Zondag maakten de Stadspredikanten in alle Kerken dankbaar gewag van dit Eeuwgetyde, en werd deeze Weldaad, in de drie Kerken, waar de Kinderen uit dit Huis alle Zondagen hun Godsdienst verrigten, wel diep op 't harte gedrukt (†).

Zwaare Brand te *Hilverſum*.

Twee Branden van meldenswaardig aanbelang wisſelden de Vreugdtooneelen deezes Jaars in tooneelen van Droefheid en kommer af. De eerſte dreigde, op den vyf en twintigſten van Zomermaand, het groot en welvaarend Dorp *Hilverſum* in 't *Gooiland*, uit zeven honderd en tien Huizen beſtaande, en door elf honderd Huisgezinnen bewoond, geheel in de asſche te leggen. Te midden van het Dorp ontſtondt dit verwoeſtend vuur ten huize eens *Joodſchen* Vleeschhouwers, omtrent den middag. De vlammen ſloegen, door een ſterken Ooſten wind gedreeven, ſchielyk tot

(*) Wagenaar *Beſch. van Amſterdam* VII Stuk, bl. 382.

(†) *Nederl. Jaarb.* 1766. bl. 10.

LXXXIX. BOEK. 1766.

tot de andere Huizen over, zo dat de Brand op veele plaatzen als te gelyk uitborst. De afgebrande Huizen op derzelver puinhoopen nederstortende, scheenen nieuwe vuurkolken te openen, die door den wind aangeblaazen, allerwegen verderf dreigden, en aanbragten.

Alles wat dienst kon doen was in de weer; maar wat vermogten de zwakke poogingen dier verlegene helperen, onder zulk een algemeenen Brand in Rieten Daken, by een onvermydelyk gebrek aan Water, op eene plaats, waar geen Gragten zyn, en reeds veele Pompen waren afgebrand. Zy deeden ondertusschen alles wat zy, in deeze algemeene verwarring, doen konden, om den Brand te blusschen, of het voortslaan te stuiten, terwyl anderen bezig waren om hunne Goederen, zo zy meenden, veilig te bergen in Huizen, welke, schoon op een verren afstand van de brandende, en van steen opgehaald, een oogenblik daar naa, op 't onverwagtst, in vlam stonden, en met alles, wat 'er in was, verteerden. Dit was het noodlottig gevolg van het brandend Dakriet, van 't eene Huis op 't ander overwaaijende. Zulks vermeerderde de vrees van de Zieken door de doodlyke vlammen te zien verteeren; en verdubbelde de beweeging om de tilbaare Have heen en weder te voeren, na eene plaats, waar men ze 't eene oogenblik veilig en het volgende in gevaar keurde. De verwarring groeide aan, en bystere wanhoop klom ten hoogsten top.

Men

LXXXIX. BOEK.

1766.

Men werd eindelyk te raade de Zieken, de Kraamvrouwen, de Stokouden en Kinderen, na 't open veld te brengen.

De Kerktooren, reeds vroeg in brand geraakt, stortte ondertusschen, met een ysselyk geweld, neder, vermeerderde de verslaagenheid en 't gejammer van groot en klein. De Kerk, op een vry grooten afstand van het Huis waar dit leed begon, was ter bergplaats van veele Goederen gebruikt; doch stondt eerlang in ligterlaaije vlam, welke in dit schoon Gebouw zulk een geweld baarde, dat niet alleen de geborgen Goederen daar aan ten prooije wierden; maar dat zelfs de Grafzerken borsten, en de *Beenderen* der *Lyken* den volgenden morgen nog even heftig brandden, tot ze tot asche verteert waren. — Verscheide Menschen werden, terwyl zy edelmoedigen bystand beweezen, verzeerd en gekwetst. Eene blinde Vrouw kwam deerlyk in 't midden der vlammen om; een onheil te deerlyker voor haaren Egtgenoot, terwyl hy haar uit een Huis, dat tegen verwagting gespaard bleef, hadt overgebragt in 't geen waar zy, ondanks zyn yverig poogen om haar met het dreigendst leevensgevaar te redden, met een Kind dat schriklyk einde vondt.

In zo veel leeds eindigde de Dag, en schoon de Vlammen, met het vallen van den Avond, op de meeste plaatzen, verwonnen waren, deeden de nog van tyd tot tyd opblaakende, het ergste dugten, dat

LXXXIX. BOEK. 1766. ook het gevolg zou geweest hebben, indien de Wind na 't Westen geschooten was en met dezelfde kragt hadt blyven aanhouden. Dan schoon men voor dat leed bewaard bleef, bragt de aankomende Nagt onvermydbaare elenden voort voor de Ongelukkigen; die, van Huis en Have beroofd, en geen hulp by Vrienden en Maagen kunnende vinden, als welken zelven of in de uiterste rouwe gedompeld, of door de grootste verlegenheid benard waren, door het open veld troostloos omzworven, aan de knaagendste droefheid, zo niet aan bystere wanhoop overgegeeven, te midden van de uitgebragte Kranken, even bevallene Vrouwen, Zuigelingen, Grysaarts, alle voorwerpen wier hulplooze staat de akeligheid vermeerderde in 't oog der berooiden, die uit hun welvaard geschopt, Kleederen, Voedzel en Dekzel misten. De Dorpleeraar, wiens Huis verbrand was en zich ten nauwen noode met zyne Huisvrouw uit de vlammen gered hadt, wel verre van troost aan de Gemeente te kunnen geeven, behoefde deeze balzem der Ongelukkigen. De Geneesheeren der Plaats waren, in den algemeenen ramp ingewikkeld, buiten staat om den Zieken en Kranken den noodigen bystand te bieden. De Huizen en Ovens der Bakkers vernield deeden het deezen onmogelyk worden om den Hongerigen brood te verschaffen, en andere Eetwaaren vondt men niet voor handen.

Wan-

Wanneer de eerste verwarring over was ruimden de Dorpgenooten, van 't woedende Vuur wry gebleeven, een gedeelte hunner Huizen en Schuuren in, namen 'er tien, twintig, en meer, op. De Menschlykheid zegepraalde over Gezindheidsyver *Roomschen* en *Onroomschen* beschouwden elkander niet anders dan als *Christenen* en *Medeburgers*. Onuitgerekend was hun Mededoogen om in alle, om zelfs in de dringendste behoeften te voorzien. — Welhaast kwam 'er bystand uit het nabuurig *'s Graveland*, waar de Bezitters der Buitenplaatzen van dit bekoorelyk Dorp, grootlyks deel namen in dien ramp en dagelyks een wagen met Brood derwaards zonden; Mevrouw BIKKER wordt geroemd als die het eerste voorbeeld van dit Liefdewerk gaf. Andere noodwendigheden werden welhaast van elders aangevoerd.

LXXXIX. BOEK. 1766. Redding dier ongelukkigen.

Dan dit reikte niet toe tot een eenigzins duurzaamen bystand der Bewoonderen van twee honderd en drie afgebrande Huizen; welker schade men op één Millioen begrootte: dewyl de meeste Fabrieken van Lakens, Baaien, en Streepten, in dit Dorp menigvuldig, geheel verdelgd waren; en zou dit verlies nog grooter geweest zyn, indien men geene byzondere en welgelukte zorg voor de Werkstoffen gedraagen en een groot gedeelte daar van behouden hadt.

De Regenten en Armbezorgers van het Dorp lieten by eene schriftlyke en aangeslaage Beede weeten, waar men, tot

LXXXIX. BOEK. 1766. Leevensonderhoud en Lyfsdekking van veele honderden Menschen zyne Liefdegaven kon besteeden, verzekerd van eene evenmaatige uitdeeling: Schoon dit geene geringe baate aanbragt, vonden Regeerders van *Hilversum*, om tot herstel der geknakte welvaard te komen, het noodig Staaten van *Holland* aan te gaan met een verzoek tot de Vryheid om zich te mogen vervoegen by Burgemeesteren en Regeerderen van zodanige Steden en Plaatsen, waar zy oordeelden met vrugt aanzoek tot het verrigten eener Inzameling te kunnen doen; 't welk werd ingewilligd onder zekere bepaalingen om de Penningen ten meesten nutte der Ongelukkigen te besteeden. Ook verwierven zy, op hun verzoek, verscheide Gunstbetooningen, Kwytscheldingen, en Ontlastingen, voor zekeren tyd van 's Lands wege, om Kerk, Pastory en School te herbouwen, en weder in voorigen bloei te geraaken (*).

Deerlyke Brand te *Leyden*. Kleinder van begrip, minder in schade; doch deerlyker in het omkomen van Menschen, was eene tweede Brand, dien wy meldenswaardig keurden. Deeze viel voor te *Leyden* in den nacht tusschen den tweeden en derden van Wynmaand. In een Huis by de *Vischbrug* ontstaan, stak de-

zek-

(*) *Brief van een Ooggetuigen, den Schryver van den Philosooph toegezonden*, Zie het I Deel van dit Zedeschrift bl. 209. *N. Nederl. Jaarb.* 1766. bl. 567. 675. *Resol. van Holl.* 2. 4 July en 7 Nov. 1766. 30 July 1767.

zelve drie nevensstaande Huizen aan, die het zelfde onheil ondergingen. Het holst van den Nacht, de ongereedheid der Brandspuiten, de Brandstoffen met welke deeze Huizen opgevuld waren, het digte verband waar in ze stonden, liep alles zamen om deezen Brand zo breed te doen uitslaan, zich toorenshoogte in de lugt te verheffen, en een allervreeslykst gezigt te verwekken; 't geen egter min aandoenlyk was voor de Aanschouwers dan het ysselyk geschreeuw en gekerm der Ongelukkigen, die in het Huis, waar uit de Brand ontstondt, omkwamen. Hun aanhoudend roepen om Hulp kon niet baaten: geene middelen konden die toebrengen. Alles liep zamen om dit akelig te maaken. De Bewoonder was met zyne Vrouw, door een Kelderdeur, het brandend Huis ontvlugt; doch het gejammer van vier zyner Kinderen hoorende, door die zelfde deur weder na binnen gekeerd, om, indien mogelyk, zyn Kroost te redden; dan de Muur instortende versparde den weg langs welken hy met zyne twee Dogters meende te ontkomen, en verbrandde hy nevens haar op de Kelder trappen. Twee zyner Zoonen hadden de wyk na boven genomen, en, door doodlyken angst gedreeven, besloten, schoon onvoorzien van touw, of eenig ander gereedschap, van de vorst langs de muur zich te laaten afzakken. De oudste hielp daar toe den jongsten Broeder; doch beiden op den Vorsttop komende, geraakte de oudste overwigtig:

LXXXIX BOEK.

1766.

XXXIX. BOEK. 1766.

dewyl hy zyn Broeder by de hand hadt, en vondt zich toen genoodzaakt hem los te laaten, die in den vuurgloed nederstortende, in 't lot van Vader en Zusters deelde; terwyl de Oudste, met het uiterste leevensgevaar, langs de muur afzakte, en behouden bleef. Ten nauwen noode onttoogen zich de overige Bewoonders en Huisgenooten aan den Brand, eene Dienstmaagd met een Kind, nog in slaap toen de vlam hunne Kamer aantastte, zouden gestikt geweest zyn, indien de deur niet gelukkig hadt opengestaan. Het keeren van den Wind, terwyl de Brand woedde, wendde het dreigend gevaar af van de aangelegene agterhuizen, meest met brandvoedende stoffen opgevuld, en daar onder eenige vaatjes Buskruid. Uit het eene Huis was niets, uit de twee andere eenig goederen geborgen; de Bewooneresse van het vierde hadt het meeste behouden.

De Weduw, die Goed en Bloed verlooren hadt, en twee haarer Gebuuren, die meest van alles beroofd waren, vervoegden zich by de Regeering, met ootmoedig verzoek, dat 'er in de Stad eene algemeene Inzameling, ten hunnen behoeve, mogt geschieden; die dit gereedlyk inwilligden, en de vierde lotgenoot deeden aanbieden of zy deel wilde hebben, aan de ingezamelde Penningen; doch deeze Weduwe van GYSBERT WALLER, wier naam verdient gemeld te worden, bedankte beleefd en edelmoedig voor dit aanbod, en verzogt, in tegendeel, wel ernstig dat

men

men het Huis, waar in zy haar Winkel zou doen, terwyl haar Huis weder werd opgebouwd, by de Inzameling niet mogt voorby gaan. De Inzameling geschiedde naa voorafgedaane Bekendmaaking staatlyk door die van den Geregte, Vroedschappen, Veertigen, Kerkendienaaren, Ouderlingen en Diakenen, mitsgaders de Meesters van de Huis-Armen, en bedroeg de som van veertien duizend negen honderd zeven- en- vyftig Guldens (*). LXXXIX. BOEK. 1766.

Over de Grensscheidingen van *Gelderland* en het Hoogstift *Munster* waren, in de voorgaande Eeuwe, eenige schikkingen by voorraad gemaakt, en de hervatte Onderhandelingen in het negen- en- twintigste Jaar deezer Eeuwe vrugtloos afgeloopen. Men werd te raade dit te hervatten en benoemde in 't Jaar MDCCLXV van wederzyden Gelastigden om dit werk, op nieuw te onderneemen, die 't zelve met zo gelukkig een uitslag volvoerden, dat men, in Wynmaand, de Grensscheidingen volstrekt bepaalde, en overeenkwam, om, tot wegneeminge van alle onzekerheden, en voorkoming van verdere onlusten, die scheidingen door steenen paalen af te perken. By het daadlyk zetten deezer Scheidpaalen in den Jaare MDCCLXVI kreeg al-

De Grensscheidingen tusschen *Gelderland* en *Munster* bepaald.

(*) *N. Nederl. Jaarb.* 1766. bl. 1050. Deeze droeve Gebeurtenis is vereeuwigd door vier Afbeeldingen; met eene daar by gevoegde Beschryving van dit Ongeluk te *Leyden* by C. VAN HOGEVEEN Junior.

LXXXIX. BOEK. 1766.

alles de behoorelyke bekragtiging, en vereffende men een toen nog hangend Geschil over zeker regt van Weide, *Koppelweide* of *Compascum* genoemd, waar uit niet zelden hooggaande onaangenaamheden tusschen de Ingezetenen van wederzydsche Landen reezen. De *Geldersche* Gelastigden lagen, ten besluite van dit alles, een bezoek af, by den Keurvorst van *Keulen*, die ook tevens Bisschop van *Munster* was, en zich toen te *Ahaus* bevondt, die hun minzaam met groote eerbetooning, ontving en pragtig ter middagmaal onthaalde (*).

Geschil in *Friesland* tusschen het Hof en de Staaten ten voordeele van de laatsten door zyne Hoogheid beslist.

Reeds in den Jaare MDCCLXI hadden verregaande moedwilligheden eeniger Jongelingen, Leden van de Hooge School te *Franeker* aanleiding gegeeven, dat het Hof den Procureur Generaal gelastte, tegen drie der schuldigsten in Regten te handelen, en dus de zaak der Academische Vierschaar te onttrekken. De Senaat zyn Regtsdwang verkort agtende, beklaagde zich, over het gedrag van den Hove, zo in dit als in andere gevallen, ten zynen opzigte gehouden, by de Curatoren, die dit Beklag, vergezeld van een Vertoog by Gedeputeerde Staaten inleverden, met bede dat de Voorregten der Hooge Schoole mogten gehandhaafd worden; 't welk aanleiding gaf tot onderhandelingen tusschen Gelastigden uit Gedeputeerde Staaten en uit den Hove; waar

(*) *N. Nederl. Jaarb.* 1767. bl. 14.

waar in zy het niet eens konden worden. LXXXIX.
Het Hof ſtelde den Staaten een Betoog- BOEK.
ſchrift ter hand, Gedeputeerde Staaten ——
bleeven niet in gebreke om 'er op te ant- 1766.
woorden, en te verſtaan te geeven, dat het Hof, zints een geruimen tyd, getragt hebbende zyn Regtsgebied verder uit te ſtrekken, en voornaamlyk zich in te mengen in zaaken het Collegie behoorende, ſchoon 't zelve daar over het ongenoegen van den Souverain te meermaalen hadt moeten ondervinden, nu ook den Academiſchen Senaat beſprongen hadt, en aan 't Collegie het wettig Regt omtrent de zorg en 't beſtuur, aan 't zelve toevertrouwd, zogt te ontwringen. De gevoelens der Staaten verdeeld zynde bleef deeze zaak ſleepende en onbeſliſt tot de Meerderjaarigheid van den Erfſtadhouder, wien men, als *Curator Magnificentiſſimus*, dezelve ter beſliſſing opdroeg. Deeze deedt uitſpraak, dat de zaak zou gelaaten worden aan den Academiſchen Senaat, en gelastte het Hof zich daar in niet verder te mengen; die ook ieder der Studenten in eene Geldboete verwees. Zyne Hoogheid gaf wyders te kennen, dat, indien 'er, in 't vervolg, nieuwe Verſchillen van dien aart mogten ontſtaan, hy, als hun Ed. Mogenden zulks goedvonden, zich der beſliſſinge in zulke onverhoopte gevallen, niet zou onttrekken.

Schoon de Staaten dit Beſluit goedkeurden, oordeelde het Hof gegronde reden te hebben om zich daar over te beklaagen, en

XXXIX. BOEK. 1766. en de bezwaaren deswegen zyne Hoogheid onder 't oog te brengen, gelyk zy deeden by eenen breedspraakigen Brieve. Het Antwoord behelsde de bevreemding van zyne Hoogheid over dit schryven; en dat hy, volgens verzoek, de zaak beslist hebbende, zo als hij ten meesten nutte van den Lande meende te behooren, zich gaarne buiten de noodzaaklykheid gezien hadt, om den Hove te moeten voorhouden „dat, „zo lang als Onderwerping aan de Uitspraake der Heeren Stadhouderen in den „tyd, het bekwaamste en toereikendste „middel tot Vereeniging der verschillende „gevoelens, en tot wegneeming van Verschillen en Oneenigheden zyn zou, en „zo lang het Reglement Reformatoir op „de Regeeringe van één-en-twintig December MDCCXLVIII, de onwrikbaare grondslagen van zyn erflyk Regt en „Gezag in *Friesland* zou uitleveren; het „zo lang eene ontegenzeggelyke waarheid „zou zyn en blyven, dat de *verbindende* „kragt en *legislative* uitwerking van zyne „Decisien en Uitspraaken by niemand minder dan bij de Raaden van een Hof van „Justitie, aan welkes Hoofd hy geplaatst „was, in twyfel moest getrokken worden." — Te minder betuigde hy verwagt te hebben een aandrang van het Hof op eene intrekking van zyne Uitspraak: dewyl 'er in dien Brief geen nieuwe redenen daar tegen waren aangevoerd; waarom hy zich aan de eens gegeevene Uitspraak hielde, ter overbodige opheldering het

het Hof verwittigende „ dat aan den Aca- LXXXIII
„ demischen Senaat van 's Lands Universi- BOEK.
„ teit, ook in het Crimineele, eenige meer- ———
„ dere Jurisdictie, dan wel aan de Neder- 1766.
„ regters in de Steden en Landen, moest
„ worden toegekend."

Het Hof, in aanmerking neemende, dat het Staatsbesluit, by 't welke de Uitspraak van den Stadhouder, bevestigd was, niet alleen eene Beslissing van de *Zaak* in geschil; doch ook een Reglement voor het toekomende inhieldt, waar door het Regtsgebied van 't Hof voor altoos verminderd, en dat van den Senaat boven de aloude *Vastſtellingen* uitgebreid werdt, oordeelde zich verpligt *deswegen* een nader Vertoog by de Staaten te moeten doen, gelyk zy dit in Sprokkelmaand des Jaars MDCCLXVII, overleverden. De Staaten meenden een middelweg in te slaan, met het Geval, waar over zy in gevolge der Uitspraake van zyne Hoogheid, beslooten hadden, alleszins te laaten als zynde dit vonnis op eene wettige wyze geveld, —— doch verklaarden van gevoelen te weezen, dat, voor het toekomende, het Besluit in den Jaare MDCCXVII omtrent de Academische Jurisdictie genomen, in volkomen kragt diende te blyven, en de grondslag, op welken de voorkomende gevallen moesten worden beslist.

Welhaast werd zyne Hoogheid van ter zyde onderregt, dat de Staaten, by het ontvangen zyner Uitspraak, zich daar mede wel vereénigd; maar op een Vertoog

door

LXXXIX. BOEK. 1766. door het Hof ingeleverd, ook van zich verkreegen hadden, om de Voorziening voor het toekomende in een gewigtig gedeelte te vernietigen, en door het inroepen van een door hem in dit geval, gewraakt Staatsbesluit, de Uitspraak, zo niet voor 't geheel, althans met betrekking tot een voornaam gedeelte, buiten kragt te stellen. Dit wekte 's Vorsten misnoegen, die by eenen Brieve antwoord verzogt op twee vraagen den Staaten van *Friesland* voorgehouden „ of zy van gevoelen waren, dat „ het Besluit van den Jaare MDCCXVII, „ tot een Regel en Rigtsnoer, in de behandelinge van zaaken en geschillen tusschen het Hof en den Senaat zou moeten strekken? - Maar voor al, of het hun „ ernst ware, om een Besluit, in 't gemelde Jaar genomen, en dat dus den „ oorsprong verschuldigd was aan de omstandigheden van die tyden, waar in de „ Stadhouderlyke Waardigheid over *Friesland* beroofd en ontbloot was *van de genoegzaame Authoriteit om de Regeering in haare wettige Constitutie te bewaaren*, — „ een Besluit, waarby aan den Hove Provinciaal, met opzigte tot *twyfelagtige* gevallen, de volkomene beschikking op de „ Uitlevering en te Regtstelling der Overtreederen wordt toegekend, tegen zyn „ Regt van *Cognitie* en *Decisie* te doen gelden?" —— Het antwoord op die vraagen was, gelyk men ligt kon denken, de Intrekking van het Besluit op 't Vertoog des Hofs genomen, en het volharden by het

Staats-

Staatsbesluit des voorgaanden Jaars. —— Zyne Hoogheid kreeg hier van kennis en betuigde zyn genoegen over den uitslag der zaake, die aan zyne hoop, en verwagting voldeedt (*).

LXXXIX. BOEK. —— 1766.

De Magistraat der Stad *Harlingen* vondt zich, zedert het Jaar MDCCLXII, ingewikkeld in geschil met Gedeputeerde Staaten van *Friesland*, over 't gebruik der Stads gragten om 'er Hout in te leggen om tot verkoop gevoerd te worden onder het Regtsgebied der Grietenye *Barradeel*, 't welk dezelve onder zekere Geldboete, verboodt. De daar in belang hebbende vervoegden zich by Gedeputeerde Staaten, die de Magistraat bevel gaven, hun ongemoeid te laaten, onder bedreiging eener Geldboete, in gevalle zy anders handelden. Zy beklaagden zich, ten deezen Jaare, by den Meerderjaarigen Stadhouder over deezen indragt op hun wettig gezag, verzoekende dat het Besluit tegen hun genomen mogt werden ingetrokken.

Zyne Hoogheid handhaaft de Magistraat te *Harlingen* tegen een Besluit van Gedeputeerde Staaten.

Zyne Hoogheid verzogt de Overzending van Stukken, en Opening van zaaken by de Gedeputeerde Staaten. De Overlevering der Stukken was zeer onvolkomen, en de gevraagde Opening kon niet wel gegeven worden: dewyl meest alle Leden, die over deeze zaak geoordeeld hadden, reeds afscheid van het Collegie hadden genomen en hun-

(*) *N. Nederl. Jaarb.* 1766. bl. 594. Voor 't Jaar 1767. bl. 909—958.

LXXXIX. BOEK. 1766. hunne Zitting in 't zelve geëindigd was. — Uit de traaglyk ontvangene bescheiden oordeelde zyne Hoogheid in Sprokkelmaand des volgenden Jaars, het daar voor te moeten houden „ dat de Heeren Gedeputeerden, door 't verleenen van het Strafdreigend Verbod, zich *ten dien tyde* even dat zelfde Regt hadden aangemaatigd, en daadlyk uitgeoefend, 't welk door den Hove Provinciaal, in *politique* en *domestique zaaken*, voorheen te meermaalen was geusurpeerd; dan tegen welke ondernee-mingen van den Hove, door eene uitdruklyke Landswet in *Friesland*, tot handhaaving van het *Politicq* Gezag van de Magistraaten in de Steden en Districten op 't kragtdaadigst was voorzien. — Hadt de Magistraat van *Harlingen* zich, geduurende zyne Minderjaarigheid, beroofd gevonden, om een voegelyk herstel haarer bezwaaren te erlangen, het Regt en de Magt thans eeflyk op hem gekomen, om de Regeering van *Friesland by derzelver wettige Constitutie te bewaaren*, en kennis te neemen en beslissende uitspraak te doen in gevallen van Oneenigheid, gaf hem overvloedige en alleszins gewigtige redenen en beweegmiddelen aan de hand; die Hem niet toelieten onverschillig te zyn omtrent zodanige Gebeurtenissen, welke, afwykende van de wettige Constitutie der Regeeringe, en derzelver bestaan alleen aan zyne Minderjaarigheid verschuldigd waren, geenzins tot een Model van navolging moes-

„ ten

„ ten verstrekken; maar als nu veel eer, LXXXIX.
„ door een gepast gebruik van zyn Gezag, BOEK.
„ hersteld en verbeterd behoorden te wor-
„ den." 1766.

Naardemaal den Stadhouder nergens gebleeken was, dat Gedeputeerde Staaten ooit het Regt bekomen hadden van eene Hoogere Kennisneeming wegens *Domestique Stedelyke* zaaken; waar van het Hof zo duidlyken last hadt zich te onthouden; bragt hy deeze zaak ter tafel van Staaten van *Friesland*; met verzoek dat Gedeputeerde Staaten zouden gelast worden het Stuk tegen de Magistraat van *Harlingen* weder in te trekken: ten waare zy meenden gegronde reden te hebben, om deezen zulk eene Oppermagt in het Huishoudelyke van Stedelyke zaaken toe te kennen. — De Staaten vonden zich, gelyk zy by wederschryven betuigden, niet weinig verlegen, over het gedaane verzoek; aan den eenen kant wilden zy gaarne voldoen aan de begeerte en de aanbeveeling van zyne Hoogheid; doch vermeenden, aan den anderen kant, niet bevoegd te weezen om hunne Magt, als Staaten en Representanten van den Souverain, te gebruiken, tot het veranderen of vernietigen van eene Bestelling, door het Collegie, deels voor eenige Jaaren, verleend, dewyl zulks streedt met de heilzaame Grondwetten, en het bestendig nog in kragt zynde Gebruik; dat wie zich, wegens Bepaalingen van het Collegie, bezwaard vondt, daar van, binnen tien dagen moest beroepen en dit voort-

LXXXIX. BOEK. 1766. in 't bewyzen van de dugtigheid en gegrondheid der genomene Besluiten, te kort schooten, en zich ten overvloede gewettigd oordeelen, om over de zaak van *Sneek* en *Harlingen* (*) zonder eenig verder verwyl, zodanige bestelling te maaken, als hy oordeelde met de oorspronglyke en wettige Regeerings gesteltenisse overeen te komen. —— Geen volledig verslag moesten de Gedeputeerde Staaten erkennen te kunnen opleveren; doch gaven zyne Hoogheid, dit vermeldende, in bedenking, „of „het hun wel geoorlofd was over eene „questie, reeds in kragt van een gewysde „overgegaan, op nieuw, te delibereeren; „dan of hun de magt geschapen was „om het verband, dat uit hoofde van „eene Resolutie van den twaalfden May „MDLXXXIX, op het Collegie lag, te „ontduiken (†).” *Zy* voegden 'er by, dat het Hoofdverschil hun zodanig voorkwam, dat zy, waren zy ten dien tyde 'er als Regters over geroepen geweest, ook eene andere uitspraak zouden gedaan hebben; dewyl zy meenden, dat de Regten van de Stad *Sneek*, door de verleende Vastftelling geen-

(*) Deeze Brief was den 2 van Jan. 1767 geschreeven toen de zaak van *Harlingen* nog niet was afgedaan.

(†) By deeze Resolutie verbieden de Staaten hunne Gedeputeerden; in geenerlei wyze te retracteeren, of te veranderen, 't geen by derzelver Voorzaaten in Officie, ééns gedisponeerd, geappointeerd of geordonneerd is.

geenzins gehandhaafd, doch zigtbaar verkort waren, 't welk zy erkenden mede plaats te vinden ten aanziene van het geval der Stad *Harlingen*. LXXXIX. BOEK. 1766.

Het wederschryven van zyne Hoogheid aan Staaten van *Friesland* hieldt in, dat hy de Stad *Sneek* in haar wettig Regt verkort oordeelde, het gehouden gedrag van Gedeputeerde Staaten, als eene nieuwigheid wraakte, en uit kragte van de aan hem Erflyk opgedraagen Magt en Gezag, het noodig keurde hun te verzoeken, dat Collegie te gelasten, het bewuste Stuk in te trekken, in 't zelve met den aankleeve van dien, buiten werking te stellen; met verderen last om zich voortaan zorgvuldig te onthouden van alles, waar door aan de Regten in de Steden en aan de Grondwetten van den Lande, eenig nadeel kon worden toegebragt. —— Staaten van *Friesland* hoe zeer geneegen om gehoor te leenen aan de verzoeken van den Stadhouder, vreesden, gelyk zy, in hun antwoord te kennen gaven, dat het geval in geschil tusschen de Magistraat der Stad *Sneek* en de Floreenpligtige Eigenaaren, niet in alle deszelfs omstandigheden was voorgesteld, en geene genoegzaame Opening gegeeven van de oude Bepaalingen in deezen, volgens welken, die Eigenaars beweezen, altoos en van onheuglyke tyden af, eene byzondere bestuuring over de *Floreenen* ten hunnen laste komende gehad te hebben, zonder dat de Magistraat zich daar mede bemoeide; eene openlyke erkentenisse daar van, in den

XXXIX. BOEK. 1766. Jaare MDCCXIV gedaan, tot staaving bybrengende. Hier op waren Gedeputeerden in den Jaare MDCCLX te werk gegaan: en hadt de Magistraat van *Sneek*, indien zy zich door die uitspraak bezwaard geoordeeld hadt, binnen tien dagen zich daar van moeten beroepen, 't welk niet geschied was: waarom Staaten van *Friesland* zich niet bevoegd oordeelden tot het veranderen of vernietigen van het geweezene door hunne Gedeputeerden: dewyl zulks zou aanloopen tegen de heilzaame Grondwetten van hun Gewest: waarom zy den Prins verzogten, hun in deezen te verontschuldigen, en het niet aan *onwil*, maar aan *onbevoegdheid* toe te schryven, dat zy aan deszelfs verzoek niet konden voldoen.

De Magistraat van *Sneek* ontving daar op een Brief van den Stadhouder, ingerigt om de Wettigheid haars beklags te erkennen; de ingeleverde zwaarigheden der Staaten te wederleggen, en de ongegrondheid aan te toonen van de jongst bygebragte Bekentenisse, als een doorslaand Bewys tegen de Magistraat aangevoerd, en teffens den aangestelden Ontvanger, als onwettig benoemd, en in zich zelven onbevoegd, terstond van zyn Ampt te ontzetten, en een ander in diens plaatze te stellen: gelyk zy onmiddelyk deeden, en des den Stadhouder kundschap lieten toekomen. —— Zyne Hoogheid verwylde niet aan de Gedeputeerde Staaten te schryven, dat de uitslag van verscheide gewigtige Raadpleegingen op den laatst afgeloopen Landdag, en wel inzonder-

derheid de twee Antwoorden op zyne Brieven, raakende de klagten der Magistraaten van *Harlingen* en *Sneek*, voor hem het tydstip werklyk daar gesteld hadden, waar in hy, hoe ongaarne ook, zo ter handhaaving van de wettige Constitutie der Regeeringe, als van de hooge Voorregten aan het Erfstadhouderlyk Gezag wettig verknogt, zich genoodzaakt hadt gevonden om, op de klagten dier Steden, zodanige Voorzieningen te doen als de Brieven aan dezelve geschreeven uitweezen (*). LXXXIX. BOEK. 1766.

Voorstel van de Meerderheid des Kwartiers van *Oostergo*.

Ter Staatsvergaderinge raadpleegde men over den ingekomen Brief, en bragt de Meerderheid des Kwartiers van *Oostergo*, in 't midden, „ dat zy, over de *Sneeker* „ *Historie*, wegens het Ontvang der Flo- „ reenpligtige Eigenaars buiten *Sneek* als „ nog volhardden by hun Advis, op den „ voorgaanden grooten Landdag gegee- „ ven:" 'er by voegende, „ en vermits „ de Wettige Regten en de Souverainiteit „ van het Land, den Volke toebehooren- „ de, gelyk ook de Wettige Regten van „ zyne Doorlugtigste Hoogheid, aan de „ Volmagten ten Landsdage, door Jaar- „ lyksche Procuratien, worden aanbevolen „ te conserveeren en heilig te bewaaren, „ en aan de Naakomelingen naa te laaten, „ zo zyn wy van Advis, dat geen Vol- „ magt ten Landsdage zulks kan of ver- „ mag

(*) Afschriften dier Brieven waren hy dezen ingeslooten.

XXXIX. BOEK. 1766. „ mag te breeken, of te renverseeren, „ maar een ieder by zyn regt en possessie „ te laaten; zouden even daarom, tot „ weeringe van verdere confusie in den „ Staat, en tot conservatie van de liefde „ en agting des Volks voor de Heeren „ Staaten, en voor zyne Doorlugtigste „ Hoogheid, eene Missive aan zyne „ Doorl. Hoogheid laaten afgaan, en, in „ dezelve, op eene zeer decente manier, „ aan toonen zo als voorschreeven is, dat „ wy Volmagten, door de Procuratien, „ niet bevoegd zyn, iemand, wie hy zy, „ uit zyne Wettige Regten te ontzet„ ten, en dus de fundamenteele Wetten „ des Lands te vertreeden; edoch, is het „ noodig, dat 'er verandering in 's Lands „ Regeering gemaakt worde, zou het nut „ en dienstig zyn, dat alle gequalificeerde „ Ingezetenen by een geroepen wierden, „ om de Volmagten, by schriftlyke Pro„ curatien, te authoriseeren." De Minderheid dit Advis tegenspreekende verklaarde, „ geen deel te willen hebben „ in een Advis dat haar toescheen alleen „ te strekken om de rust en de gevestig„ de Regeering des Lands te turbeeren, „ deszelfs Wetten te vertreeden." —— De Meerderheid deedt eene scherpe Tegenaantekening, boven al haare verwondering betuigende „ dat 'er onder de „ protesteerende Leden veelen gevonden „ werden, die, by het neemen des Be„ sluits, ten grooten Landsdage over de„ ze zaak, toen de yverigsten en sterksten

„ daar-

„ daar voor waren (*).” —— *Westergo* hieldt de zaaken voor afgedaan, en trok de gewraakte Besluiten op den dertienden van Lentemaand genomen in. —— *Zevenwouden* bragt geen Advis uit. —— De Gevolmagtigden der *Steden*, lieten niet alleen het verrigtte van zyne Hoogheid zich welgevallen, met intrekking der gemelde Staatsbesluiten; maar werd, uit naam van dat Kwartier, een Brief aan zyne Hoogheid afgevaardigd vol betuigingen van de grootste erkentenisse en hartlykste dankbaarheid voor de verleende bescherming en handhaaving van de Regten en Voorregten der Steden.

LXXXIX. BOEK. —— 1766.

De Stadhouder, door Staaten van *Friesland* onderregt van het voorgevallene op deezen buitengewoonen Landdag, en verzogt om zyne beslissing in de gevallen van *Harlin-*

Oordeel van zyne Hoogheid over 't zelve.

(*) De Meerderheid bestondt uit de Heeren Jr. J. H. U. V. BURMANIA; P. V. SCHELTINGA; Jr. H. D. E. V. AYLVA; Z. GERROLDSMA; C. V. SCHELTINGA; M. V. SCHELTINGA; D. B. V. HAERSMA; C. V. COENEN; H. W. V. ALTENA; J. V. SMINIA; L. V. HAERSMA; C. V. HAERSMA; C. V. SCHELTINGA (wegens *Tdaerderadeel*); Jr. L. V. BURMANIA; P. E. FRIESWYK; Jr. T. Æ. J. H. V. EYSINGA en W. V. GLINSTRA. —— De Minderheid uit de Heeren Mr. JO: HENR. VOORDA; E. J. DE SCHEPPER; Jr. H. L. V. HEEMSTRA; W. BERGSMA; Jr. W. H. V. HEEMSTRA; H. H. V. HAERSMA; Mr. B. SCHULTENS; A. C. VISSCHER; Jr. M. P. D. VI SYTZAMA; G. B. DE WENDT; Dr. JOH. CASP. BERGSMA en J. VOORDA.

LXXXIX. BOEK. 1766. *lingen* en *Sneek*, beantwoordde dit in 't breede, verklaarende, de zaak dier twee Steden voor afgedaan te houden. Terwyl hy zyn genoegen betuigde, wegens de uitgebragte Raadslagen van *Westergo* en de *Steden*, en het stilzwygen des Kwartiers van *Zevenwouden* ten besten duidde, liet hy zyn ongenoegen over het Voorstel van *Oostergo*, op de sterkste wyze blyken; noemende 't zelve „ een hoogvliegend, „ alleszins verbaazend, en teffens op de „ onderwerpen van zyne verrigtingen „ gansch ontoepasselyk Voorstel;" het zegel zyner goedkeuring hangende aan de tegenverklaaring der Minderheid van dat Kwartier. „ Wy willen," luidde zyne taal, dien voorslag betreffende; „ niet ontveinzen, dat Wy, hartgrondig deel neemen„ de in de bewaaring en vermeerdering „ van den alouden roem en luister, die eene „ Provincie, aan welke Wy met de teder„ ste banden zyn verbonden, door de wys„ heid haarer Staatsbesluiten, en door het „ gewigt en de welgeschiktheid haarer Ka„ mer-Advisen, zich heeft verworven, „ niet dan met smerte kunnen zien, dat „ dit Kamer-Advis van *Oostergo* in de Re„ gisters van U Ed. Mogenden geinsereerd „ blyvende, even daar door aan dien alou„ den roem en luister geene geringe at„ teinte en eene zigtbaare vermindering „ zal werden toegebragt: want wat zien „ onze oogen? —— Het Kwartier van „ *Oostergo* stelt voor eene Byeenroeping „ van alle de Gequalificeerde of Stem„ draa-

„ draagende Ingezetenen des Lands; en
„ waar toe? *Om*, is het nood, verande-
„ ring te maaken in de Regeering; *om* de
„ Volmagten, by nadere ſchriftlyke autho-
„ riſatie te geeven eene bevoegdheid,
„ welke zy tot hier toe niet hebben, en
„ welk eene bevoegdheid? Eene bevoegd-
„ heid *om iemand uit zyne wettige Regten te*
„ *ontzetten, en dus de fundamenteele Wetten*
„ *des Lands te vertreeden.* — Wat mon-
„ ſter is dit! Hoe vreemd, hoe wonder-
„ baar klinkt die Voorſlag in de ooren?
„ En welke toch vraagen Wy zyn de *Wet-*
„ *tige Regten*, die in de onderwerpen van
„ onze verrigtingen, nopens de beide zaa-
„ ken der Steden *Harlingen* en *Sneek* ge-
„ raakt zyn, en daar in belang zyn heb-
„ bende? Dit vraagen Wy en doen deeze
„ Vraag in 't volmaakſte vertrouwen op
„ een met Ons eenſtemmig Antwoord van
„ het kundig en onzydig Publiek, en van
„ allen en een iegelyk, die door geene
„ verkeerde driften gedreeven, niet ge-
„ woon zyn hun oog voor 't licht der
„ waarheid geſlooten te houden; het zyn
„ de *Wettige Regten* van de Magiſtraat der
„ Stad *Harlingen*, die door onze Brieven
„ van authoriſatie zyn verdeedigd; het is
„ het Stedelyk Gezag aan de Magiſtraaten
„ in alle de Steden der *Vereenigde Neder-*
„ *landen* ontwyfelbaar competeerende, dat
„ door ons is gemaintineerd en gehand-
„ haafd, met afdoening van alle turbatie
„ en hinderniſſe daar in by de Magiſtraat,
„ geduurende Onze Minderjaarigheid, ge-

„ le-

LXXXIX. BOEK. 1766.

„ leden. Het is eene Politicque Dispositie door het Collegie der Heeren Gecommitteerde Raaden voormaals verleend, waar aan Wy eene uitwerking hebben benomen, die, door andere voorbeelden gevolgd, de Burgers en Ingezétenen der Steden van *Friesland* welhaast zoude hebben onttrokken aan de betragtinge van alle, zelfs tot de minste der pligten, welke zy in alle gepoliceerde Landen en Staaten aan de Burger-Overheid verschuldigd zyn: het is eene Politique Dispositie, omtrent welke de Gedeputeerde Staaten, wel verre van dezelve als eene wettige daad van hunne Predecesseurs aan te zien, of staande te willen houden, niet duister erkennen, dat tot verkortig van de Stadsregten strekte: het is eene Dispositie door het opgemelde Collegie geheel buiten eenige bevoegdheid gegeeven, en waar uit die geenen, die dezelve hebben weeten te verkrygen, nimmer zonder de grootste der ongerymdheden, een wettig Regt kunnen afmeeten: het is dusdanig eene Dispositie, die Wy, uit kragte van de erflyke, onherroepelyke en onveranderlyke delatie van de genoegzaame Authoriteit, tot bewaaring der wettige Constitutie van Regeering, aan wylen onzen Heer Vader by 's Lands Staaten plegtig opgedraagen, in haare verdere uitwerking hebben gestuit en buiten effect gesteld."

Naa ten opzigte van het gebruik te Sneek dergelyke aanmerkingen gemaakt en beweerd te hebben, dat hy daar niet alleen de Stads Regten gehandhaafd; maar ook de Schennis van het *Reglement Reformatoir* in de verkiezing van een onbevoegd Persoon, gewrooken hadt, vervolgt de Stadhouder; „ De Wet, geduurende onze Minderjaarigheid geinfringeerd, is door ons beschermd en verdeedigd; en tot dat einde alleen hebben Wy Ons bediend van het Gezag Ons wettiglyk opgedraagen; en het is op die wyze dat Wy, door de verdeediging en handhaaving van 's Lands Wetten, Ons kwytende van de verpligting die op ons is liggende, Ons op den weg hebben gesteld, dien wy altoos onveranderlyk zullen betreeden, vaststaande in het vertrouwen, dat Wy dus voortgaande steeds meer en meer by den Volke van *Friesland* zullen versterken die gevoelens van agting en liefde voor Ons en Onze Regeering, waar van de Conservatie, langs dien weg, en dien weg alleen, Ons waardig en Ons dierbaar zal zyn: en waarlyk het Volk van *Friesland*, de Gequalificeerde of Stemgeregtigde Ingezetenen van die Provincie, zyn te zeer verlicht nopens den aart hunner weezenlyke belangen, te wel bewust hoe dat in ons Erfstadhouderlyk Gezag het sterkste Bolwerk ter bescherminge van hunne Wettige en welverkreege Regten en Vryheden gelegen zy; ja, wat zeggen Wy? de Gevoelens van

„ lief-

LXXXIX. BOEK. —— 1766.

LXXXIX. BOEK. 1766. „ liefde en aankleeving voor Ons en Ons „ Huis zyn in de Harten van alle edelmoedige en regtgeaarte *Friezen* te diep „ geworteld, dan dat wy anders dan met „ veragtinge zouden aanzien de flinksche „ wegen, en Landverderflyke kunstenaaryen van zommigen, wien het aan geen „ verkeerde lust en geneigdheid zou ontbreeken, om den Volke van *Friesland* „ tegenovergestelde gevoelens in te boezemen. —— Trouwens de Meerderheid „ der Heeren Volmagten van *Oostergo* „ houden het Ons ten besten, dat wy de „ Middelen *tot Conservatie van de liefde en agting des Volks voor de Heeren Staaten en voor Ons*, by die Heeren voorgeslaagen, even zo weinig als hunne denkbeelden omtrent den aart van *wettige* en *welverkreege Regten*, ooit of ooit zouden „ overneemen, of de Onze maaken: immers het geheugt diezelfde Heeren van „ *Oostergo*, en het geheugt Ons, hoe dat, „ weinige dagen vóór het bepaalde Tydstip wanneer Wy, onder het gunstige „ Bestuur der Godlyke Voorzienigheid, „ door de Wet geroepen wierden, om de „ Erfstadhouderlyke Digniteiten ook over „ de Provincie van *Friesland* te aanvaarden, en te treeden in de daadlyke Exercitie van alle de Regten en Prerogativen, met welke het Stadhouderschap in „ den Jaare MDCCXLVIII, was vermeerderd, hoe dat als toen werd ondernomen om Ons voor te houden 't Ontwerp „ van een Staatsbesluit, by forme van In-

„ struc-

„ ftructie, waar by de vermeerderde „ Magt, en de genoegzaame Authori- „ teit aan wylen onzen Heer Vader en „ aan zyne Descendenten, by wettig „ Besluit van 's Lands Staaten, den elfden „ Jan. MDCCXLVIII, gedefereert, van „ Ons werd afgetrokken, en waar door „ Wy dus van een wettig en welverkree- „ gen Regt zouden zyn ontzet en verstoo- „ ken geworden; dan welke ondernee- „ ming, door een ernstig en nadruklyk „ Vertoog, by Missive van den dertien- „ den Febr. MDCCLXVI is tegengegaan „ en verydeld (*). —— Dan wy schui- „ ven het Gordyn agter de Voorwerpen, „ waar door wy meer dan ééns geleerd „ zyn, wat wy te wagten hebben van de „ zodanigen, by wien eene volstrekte af- „ keerigheid van Ons, en van Onze wet- „ tige Regeering, zelfs midden onder 't „ genot van gedistingueerde weldaaden, „ zo van onze Vorstlyke Ouders als van „ Ons ontvangen, alle andere gevoelens „ heeft uitgedoofd (†)."

LXXXIX. BOEK. —— 1766.

Met dien Brief, zeer verscheidenlyk beoordeeld, liep de netelige zaak in *Friesland* ten einde, en hebben wy, om alles wat dezelve aankleefde by een te voegen, als mede om te toonen op welk eene wyze de Erfstadhouder zich, in dat Gewest, van den aanvang zyns Bewinds, deedt gelden, de

(*) Zie hier boven, bl. 1.
(†) *N. Nederl. Jaarb.* 1767. bl. 981.

LXXXIX. BOEK. 1766.

de tyd orde eenigermaate vooruit geloopen. Allen, die zich in hunne Regten hersteld rekenden, juichten; de misnoegden zweegen, of lieten zich alleen in een bepaalden kring hooren.

Handelingen tusschen *Friesland* en zyne Hoogheid, wegens het zenden van Grietslieden en Edelen.

Wanneer de jongst overledene Stadhouder, in zyn Nieuw Reglement op het Stuk der Regeering in *Friesland*, in den Jaare MDCCXLIX vastgesteld, goedgevonden hadt te bepaalen, dat, naardemaal de Staat van *Friesland*, van alle oude tyden bestaan hadt, en vertoond geweest was, door *Edelen*, *Eigenerfden* en *Steden*, zodanig dat uit de Grietenyen één Edelman en één Eigenerfden ten Landsdage werd afgezonden, zulks voortaan onverbreeklyk zou worden onderhouden; met afschaffing van de gewoonte, op een Staatsbesluit gegrond, om een *Grietman* en een *Oud-Grietman*, schoon geen *Edelen*, by de verschyning ten Landsdage, voor *Edelen* te houden, vonden zich de Eigenerfde Grietlieden, door deeze bepaling, ten uitersten bezwaard, vernederd, en van een voorregt, 't geen zy meenden hun wettig toetekomen, verstooken: weshalven zy dien Vorst met een Verzoekschrift aangingen, om dit stuk nogmaals in rype overweeginge te neemen; doch zyne Hoogheid bleef by 't eens bepaalde: teffens verklaarende, by voorraad, wel te willen toelaaten, dat de Eigenerfde Grietslieden voor Edellieden ten Landsdage verscheenen mits nog één uit den Adel benevens hun tot Volmagt gesteld werd: en niet ongenegen te

zyn

zyn om de zaak in nadere overweeginge te neemen. Hier van was, geduurende het leeven diens Vorsten, niets gekomen. — De Eigenerfde Grietslieden oordeelden eene bekwaame gelegenheid om dit stuk te verleevendigen geboren met de Meerderjaarigheid van WILLEM DEN V, tot wien zy zich met een Verzoekschrift keerden. Het Antwoord hieldt in, dat zyne Hoogheid wel wilde toelaaten, dat de Eigenerfde Grietslieden, by voorraad, en tot zyn kennelyk wederzeggen toe, als Edellieden ten Landsdage verscheenen, zonder dat 'er dien einde noodig was, van Jaar tot Jaar, zulks te verzoeken, onder beding; dat, benevens dezelven, één uit den Adel daar toe mede gemagtigd werd. — Dit voldeedt de Grietslieden niet: zy verlangden, dat de zaak te eenemaal beslist mogt worden, waar op zyne Hoogheid hun, in 't volgend Jaar, aanschreef, dat hem ook gewigtige redenen waren voorgekomen om daartoe, eerlang over te gaan, en verzogt hun indien zy vermeenden nog eenige nadere bewyzen, tot staavinge van hunne klagten, te kunnen inbrengen, zulks hoe eer hoe liever werkstellig te maaken; 't geen zy deeden in een zeer breeduitgewerkt Geschrift (*). LXXXIII. BOEK. — 1766.

Ten deezen Jaare werd de groote Visschery en Haringvaart door 's Lands Vaderen op nieuw, voor drie Jaaren vry verklaard van

(*) N. Nederl. Jaarb. 1770. bl. 144-298.

LXXXIX. BOEK. van de Uitgaande Regten; en stonden zy weder, voor twee Jaaren, den vryen en onbelasten Uitvoer toe van Suikeren en

1766. Syroopen in Suiker-Rafinaderyen van deeze Gewesten gemaakt (*). Desgelyks keurden zy het noodig om, by een streng Plakaat, de Wervingen van Krygs- en Scheepsvolk, ten dienste van vreemde Mogenheden en Staaten, te verbieden, op dat het Land, van Persoonen tot deezen dienst bekwaam, niet mogt ontbloot worden (†).

1767. Laagte der Rivieren. Te meermaalen gewaagden 's Lands Jaarboeken, by 't slot, of het begin, eens Jaars, van deerlyk Waterwee, door de hooggezwolle Rivieren veroorzaakt; zeldzaam van gebrek aan water in dezelve; 't welk nogthans het geval was in 't laatst des Jaars MDCCLXVI, en in den aanvang van het volgende. Berigten uit *Manheim* hielden in, dat de *Rhyn* niet alleen op ondiepe plaatzen doorwaadbaar was; maar zelfs dermaate uitgedroogd, dat het water naauwlyks, waar het omtrent die Stad op het diepste was, den buik van een paard bereikte.

Te *Keulen* werden de grondslagen van een Steenen Brug, tot nog onbekend daar ooit over de Rivier gelegen te hebben, zigtbaar. Overeenkomstig hier mede was de laagte van die Rivier, en van de *Waal*, in de *Nederlanden*. —— In 't laatst van [illegible] Herfst-

(*) *Resol. General.* 21 Feb. 1766.
(†) *Resol. General.* 17 Sept. 1766.

Herfstmaand des Jaars MDCCLXVI kon men te *Deventer*, door de laagte van den *Ysel*, met geene Schepen of Schuiten aan den wal komen; het daalde in Slagtmaand nog laager, de Scheepvaard stondt stil, de Kooplieden moesten hunne Waaren met Wagens, of kleine platboomde Schuitjes, laaten afhaalen. —— De *Lek* was op sommige plaatzen boven *Vreeswyk*, gezegd de *Vaard*, weinig breeder dan een Weetering, en kon men met Rydtuigen daar door trekken. De Schepen en eenigzins belaaden Vaartuigen laagen op het drooge geklemd; zelfs was de vaard op deeze Rivier, beneden het gemelde Dorp, niettegenstaande de Vloed der Zee tot niet verre van daar oploopt, ten uiterste bezwaarlyk; en in 't begin van Louwmaand vondt men aldaar niet meer dan vyf- en - twintig of dertig duimen Waters; eene laagte, door geen Mensch, ten minsten zedert de graaving van het *Pandersche Kanaal*, op deeze Rivier waargenomen.

LXXXIX. BOEK. —— 1767.

De zaak der Rivieren, die zo menigmaal verwoestende Overstroomingen dreigen, bleef niet buiten bewerking, en werd, van de *Hollandsche* zyde, meer dan door andere belanghebbende aangebonden (*). In Bloeimaand des voorleeden Jaars vereenigden de *Stichtenaars* zich met hun in het doen eener Aanbiedinge aan de *Gelderschen* om

Onderhandelingen over de Rivieren.

(*) Zie het XXXIII Deel der *Vaderl. Historie*, bl. 378.

LXXXIX. BOEK. —— 1767. om het verschilpunt wegens *Herwen* te vereffenen; maar 't Kwartier van *Nymegen* verwierp dezelve (*). Dit gaf aanleiding tot den voorslag, en het daar mede overeenkomstig Besluit der Staaten van *Holland*, om zyne Hoogheid te verzoeken, zyne veelvermogende poogingen aan te wenden tot vereeniging der strydige gevoelens, ten einde *Gelderland* en *Utrecht* een toegeevend Besluit op het Werk der Rivieren mogten neemen (†). De Landmeeters, BEYERINCK en BOLSTRA werden gezonden om de gesteldheid der Rivieren naauwkeurig op te neemen: de Hoogleeraar LULOFS gaf zyne bedenkingen op het Verslag deezer Heeren, en werd vervolgens in eigen Persoon derwaards afgevaardigd om met eigen oog de geschaapenheid der Rivieren, en de veranderingen daar voorgevallen, te bezigtigen. Zyn berigt, zo wel als dat der Landmeeteren, was van een ontzettenden aart. Men zag belemmering van Scheepvaart en Overstrooming beide te gemoet (§). Andere middelen moesten 'er aangewend om aan de Rivieren een beter loop te geeven. Deze werden aan Staaten van *Holland* voorgeslaagen, die goedvonden hier over een Brief aan de Staaten van *Gelderland*, *Utrecht* en *Overyssel* te schryven, en den voorslag te doen

(*) *N. Nederl. Jaarb.* 1766. bl. 898.
(†) *Resol. van Holl.* 14 July 1766.
(§) *N. Nederl. Jaarb.* 1766. bl. 917. 935.

doen om de Onderhandelingen in *'s Graven-haage* te houden, ten einde de Stadhouder, door zyne tegenwoordigheid en veelvermogende tusschenspraak, tot een gewenschte uitslag mogt medewerken (*). Dit vondt een gunstigen ingang. *Overysfel*, zich dus lang deezer Onderhandelingen onttrokken hebbende, stemde met de twee andere Landschappen in de Byeenkomst te *'s Gravenhaage.* Eene aanzienlyke Bezending van Gevolmagtigden kwam zamen, en vergaderde den twee- en- twintigsten van Wynmaand in de Treves-kamer. Eer men tot het overweegen der Middelen, die ter bereiking van het algemeen oogmerk zouden vereischt worden, overging, werd 'er een Brief ter tafel gebragt, van de *Kleefsche* Regeering aan die van *Gelderland*, behelzende een voorstel om een Schutdyk, tot bescherming van den *Millingschen Dyk*, en van de Water-werken aldaar, aan te leggen; 't zelve vondt zich ondersteund door de *Duffelsche* Geërfden, en een uitgewerkter voorslag van den Dykgraaf ERBERFELD. De gevoelens der Leden waren, op nieuw, zo verschillende, dat deeze Onderhandelingen, buiten het vastIf stellen van eenige punten, vrugtloos afliepen (†). Kundige Lieden vervoegden zich, op last der belanghebbende Gewesten, ter nadere bezigtiging van de Gesteldheid

LXXXIX. BOEK.

1767.

(*) *Resol. van Holl.* 16 Sept. 1766.
(†) *N. Nederl. Jaarb.* 1766. bl. 1064.

LXXXIX. BOEK. 1767. heid der Rivieren, welker Verslag den Hoogleeraar LULOFS ter hand gesteld, en met zyne Bedenkingen daar op by Gecommitteerde Raaden ingeleverd werd. Die van *Utrecht* keurden de door hem voorgeslaagene middelen af, sloegen anderen voor, en de Hoogleeraar gaf zyn tegen bedenkingen (*).

In Lentemaand deezes Jaars hervatten de Gemagtigden der vier Gewesten, by welker eerste *Zittinge* ook de Stadhouder verscheen, en dezelve met eene gepaste Aanspraak opende, hunne Onderhandelingen. Die van *Overyssel* toonden zich min dan anderen gelast; om tot iets te besluiten. Omslagtig waren de Voorstellen, en elk bleef zyne gevoelens aankleeven. De Vergadering scheidende vastgesteld hebbende om op alles het Antwoord en de Bemiddeling van zyne Hoogheid af te wagten, die in Zomermaand aan de Staaten der vier Gewesten kennis gaf, hoe hy, uit aanmerking dat de verschillende Gevoelens van des kundige Lieden te wederzyden te werkgesteld, grootlyks de vertraaging van dit Werk der Rivieren veroorzaakten, geen veiliger en gepaster weg meende te kunnen inslaan, dan door een gelyk getal kundige Lieden uit *Gelderland*, *Holland* en *Utrecht* te benoemen, die hy vervolgens gelast hadt, alles te bezigtigen, en aan hun toegevoegd twee van 's Lands Officieren, op wel-

(*) *N. Nederl. Jaarb.* 1767. bl. 5. 634.

welker beproefde bekwaamheid, in het stuk der Rivieren en Waterwerken, hy zich volkomen verlaaten kon, naamlyk den Luitenant Collonel Directeur der Fortificatien, DE ROY, en den Capitein Ingenieur VAN SUCHTELEN. Deezen maakten met elkander een Plan om te strekken tot eene Vereeniging in de verschillen over de zaak der Rivieren, door zyne Hoogheid aan de vier Gewesten gezonden. Het voldeedt die van *Holland* dermaate, dat het een volkomene goedkeuring wegdroeg, en zy aan den Stadhouder in bedenking gaven of het niet dienstig zou weezen, om, zo ras de Besluiten der Staaten van de overige Gewesten waren ingekomen, eene Vergadering in *'s Gravenhaage* te beleggen om over de uitvoering te raadpleegen. Doch Staaten van *Holland* waren de eenigen, die het Ingeleverde Plan goedkeurden. *Gelderland* en *Utrecht* vonden 'er verscheiden zwaarigheden in. Ter wegruiming hier van gelastte de Prins de twee gemelde Lands Officieren om de zes kundige Lieden weder te doen by een komen, en, op nieuw, te beproeven of zy geen ander algemeen smaakender Plan konden uitdenken. Dewyl op die zamenkomst de verscheidenheid der gevoelens een weinig verminderd scheen, werden de Gelastigden, in Herfstmaand, weder in *'s Gravenhaage* beschreeven. Van weinig meer vrugts dan de voorgaande waren deeze Onderhandelingen, alleen werd 'er vastgesteld het schryven van een Brief aan den Koning van *Pruissen* om de behulp-

LXXXIX. BOEK.

1767.

LXXXIX. BOEK. 1767.

zaame hand te bieden tot de werken, die op het *Kleefsche* Grondgebied zouden dienen gemaakt te worden, en de Voorziening van den Zomerdam, by *Herwen*, met het herstellen van de twee Doorbraken in den *Kruisdyk*. De Besteeding dier Verbeteringen aan de Gelastigden van *Gelderland* verzogt, liep zo hoog, dat die van *Gelderland* 'er niet in konden bewilligen, en daar over aan die van *Holland* en *Utrecht* schreeven. Eerstgemelden oordeelden, dat het werk, kon het vóór den aanstaanden Winter worden uitgevoerd, om de hoogere somme dan men gedagt hadt daar toe te zullen moeten besteeden, niet behoorde agter wege te blyven. Laatstgenoemden waren verre van in die hoogloopende eischen te willen toestemmen. In deezer voege bleef alles dit Jaar steeken (*).

Besluit tot beteugeling van het *Haarlemmer Meer*.

Van spoediger voortgang ging vergezeld het raadpleegen over en het te Werk stellen van de middelen ter beteugelinge van het *Haarlemmer Meer*, die vervaarlyke en steeds toeneemende Waterplas in 't hart van *Holland* (†). Naa zo veele inzwelgingen van Dorpen en vrugtbare Landen lag het bloeiend en volk-

(*) *Resol. van Holl.* 17 19 en 26 Juny en 26 Nov. 1767. *N. Nederl. Jaarb.* 1767. bl. 762. 819. 1213. 1397. 1401.

(†) J. L. F. V. BERKHEY, *Nat. Historie van Holland* I Deel, bl. 221.

volkryk Dorp *Aalsmeer* aan de beurt om een zelfde deerlyk lot te ondergaan. In Lentemaand des Jaars MDCCLXIV was de afneeming der Landen reeds tot op vyf- en- veertig Roeden aan de Kerkdeur genaderd. Thans bevonden zich de Waterscheiding van *Rhynland* en *Amstelland*, en de daar binnen gelegene Polders in het uiterste gevaar; onuitoogelyk waren de rampen, indien, naa het verder wegslaan der Oevers, het Meer, dat reeds ruim twintig duizend Morgens bevatte (*), zich met de daar aan gelegene uitgeveende Plassen vereenigde. Staaten van *Holland*, op voorziening tegen die gevreesde onheilen bedagt, hadden in Bloeimaand des Jaars MDCCLXVI Dykgraaf en Hoogheemraaden van *Rhynland*, Opzienders van dit Meer, gemagtigd om, zo veel mogelyk, de gevaarlyke plaatzen, zo wel onder *Leimuiden* als onder *Aalsmeer* gelegen, tegen de woede te beveiligen. Zonder tydsverzuim werden 'er Lieden des kundig derwaards gezonden om die Oevers te bezigtigen, en opgave te doen van de geschiktste red- en hulpmid-

LXXXIX. BOEK.

1767.

(*) Volgens de opgave, van de Heer DAVID MEESE, in zyn Antwoord op de Vraage *Welke zyn de beste en minst kostbaare middelen, om het afneemen der oevers van het Haarlemmer Meer te beletten?* door de *Haarlemsche Maatschappye* in den Jaare 1764 eerst en in den Jaare 1766 ten tweede maale voorgesteld. *Verhand. der Haarlemsche Maatschappye* X Deel, bl. 1.

LXXXIX. BOEK. —— 1767.

middelen (*): zy herhaalden dit geduurende dien Zomer, en hunne ingeleverde Stukken, door den Hoogleeraar LULOFS, als Inspecteur van 's Lands Rivieren, ondersteund, werden gunstig ontvangen. En kwamen de middelen ter voorzieninge, hoe hoog loopende in de kosten, Gecommitteerde Raaden, mitsgaders Dykgraaf en Hoogheemraaden van *Rhynland*, als de bekwaamste, zo niet de éénigste, voor tot beteugeling van dat invreetende Meer, waarom zy geene zwaarigheid maakten dezelve ten kragtigsten in Wintermaand aan te pryzen (†). Dan het eindelyk en gewigtig Besluit van Staaten van *Holland* kwam eerst den twaalfden van de volgende Lentemaand, en hier op neder „dat de Voorzieningen, begroot op „Zevenmaal honderd één- en- zeventig „duizend vier honderd Guldens, ten „koste van den Lande zouden worden „gemaakt, mits dat dezelve, door 't „Hoogheemraadschap van *Rhynland*, altoos „in goeden staat zouden worden gehouden. En dewyl alle Voorzieningen „vrugtloos zouden zyn, zonder de be-

„zor-

(*) De Landmeeter M. BOLSTRA, één der benoemden, hadt van den Jaare 1764 tot het voorjaar 1766, in een en ander stuk, een Clering der kosten opgegeeven. *N. Nederl. Jaarb.* 1766. bl. 625.

(†) *Resol. van Holl.* 7 Mey 4 Juny 12 Dec. 1766. *N. Nederl. Jaarb.* bl. 626. 632. 638. 646. 649. 1191. 1208. 1210.

„ zorging van den Oever van *Leimuiden* LXXXIX.
„ langs de *Grietpolder*, en de Bedykers BOEK.
„ van dien Polder en de *Vriesekoopsche Poe-* ———
„ *len*, daar toe onmagtig waren, zou de 1767.
„ verzorging daar van mede ten koste van „ den Lande geschieden, welke begroot „ was op vyf- en- vyftig duizend acht „ honderd en zeven- en- dertig Guldens, „ mits die Bedykers aan Dykgraaf en Hoog- „ heemraaden van *Rhynland* eene opge- „ bragte en belegde somme van ruim vyf- „ tien duizend Guldens in vollen eigen- „ dom overdroegen. Gemelde Dykgraaf „ en Hoogheemraaden werden gelast nog „ dit Voorjaar de hand aan 't werk te slaan; „ en Gecommitteerde Raaden om aan dee- „ zen de benoodigde Penningen, van tyd „ tot tyd, op te schieten en daar van 's Jaar- „ lyks aan hun Ed. Groot Mogenden ken- „ nis te geven, met verslag hoe verre de „ Werken gevorderd waren. Ook moes- „ ten de Werken 's Jaarlyks door kundige „ Lieden opgenomen en het gebrekkige „ terstond hersteld worden (*).”

Dankdag deswegen in het *Aalsmeerder* Ambagt.

Zo zeer voelden Schout, Schepenen en Ingelanden van het *Aalsmeerder* Ambagt zich getroffen, door dit gunstig Staatsbesluit, 't welk het kommerlyk vooruitzigt van 't verlies des overschots hunner Bezittingen, in een bly vooruitzigt om dezelve, onder den Godlyken zegen, te behouden, veranderde, dat zy vastStelden, op den

(*) *Resol. van Holl.* 12 Maart 1767.

LXXXIX. BOEK. 1767.

den één- en- twintigsten van Grasmaand, dit Jaar, en vervolgens 's Jaarlyks op den Verjaardag des Erfstadhouders, in 't geheele Ambagt, een plegtigen Dankdag te vieren, en 's Hemels zegen over de aangewende Middelen af te smeeken (*).

Droogmaakeryen in *Holland* toegestaan. Octroyen aan nieuwe Watermolens.

Lieten Staaten van *Holland* zich zo veel gelegen leggen om dit inknaagend landverderf, met groote kosten, te keer te gaan, zy leenden een gunstig oor aan verzoeken tot eene en andere Droogmaakery ingediend; dit ondervonden de Regeeringen van *Engelen*, *Vlymen* en *Heedikhuizen*, omtrent de Bedyking van een Buitenpolder (†); de Schouten en Ambagtsbewaarders van *Zoetermeer*, *Stompwyk* en *Wilsveen*, ten aanziene van het droogmaaken hunner Bepoldering in 't eerstgemelde Ambagt (§); als mede de Regeering van *Berkel* en *Rodenrys* ten opzigte eener Droogmaakerye (§§). Allen deezen vonden zich, door gunstige schikkingen op de ingeleverde Plans ten meesten nutte hunner Plaatzen, in staat gesteld om een arbeid aan te vangen, zonder deeze tusschenkomst des Souverains niet te onderneemen.

De reeds drooggemaakte Meeren en Plassen moeten, door kostbaare Watermolens drooggehouden, en tot het uitmaalen der nieu-

(*) *N. Nederl. Jaarb.* 1767. bl. 411.
(†) *Resol. van Holl.* 24 Jan. 1767.
(§) *Resol. van Holl.* 24 Jan. 1767.
(§§) *Resol. van Holl.* 8 Dec. 1767.

nieuwe, ten aanwinst van Land, andere gebouwd worden. Meermaalen scherpte zich, gelyk wy optekenden, het vernuft der Werktuigkundigen om die hoogstnoodige Uitvindingen, ware het mogelyk, te verbeteren en tot grooter maate van volkomenheid te brengen, en nooit lieten Staaten van *Holland* dit vlytbetoon, wanneer de getoonde Proeven eenen gunstigen uitslag beloofden, van aanmoediging verstooken; door het verleenen van Octroy aan den Uitvinder: zodanige Octroyen verwierven, ten deezen Jaare, JACOB JONGENEEL te *Rotterdam* en LAURENS SMIT te *Amsterdam*, voor de Watermolens door hun uitgedagt, en van welke men eene meerdere werking dan van de gewoone Scheprad-molens mogt verwagten (*).

LXXXIX. BOEK. —— 1767.

Valschheid en Bedrog, die dikwyls een kortstondig voordeel geeven, berokkenen, in 't einde, den ondergang der Handwerken, waar in ze haar verderflyke rol speelen. Dit voorzagen de Katoendrukkers deezer Landen: dewyl baatzugtige Persoonen zich niet ontzagen, op eene heimlyke wyze Katoenelywaaten, met valsche en onbestendige kleuren te drukken, door 't oog van minkundigen niet te onderscheiden van de met vaste kleuren vervaardigden; 't welk deeze Fabriek, die zo veel Handwerkslieden aan de kost hielp, zo veel diensts

Plakaaten ten voordeele der Katoendrukkeryen in deeze Gewesten.

(*) *Resol. van Holl.* 18 Dec. 1767.

LXXXIX. BOEK. 1767. diensts deedt aan 't vertier der Katoenelywaaten door de *Oost-Indische* Maatschappye hier te lande ingevoerd, en aan de verkoop der Verfstoffen, met een zwaaren slag dreigde. Zy vervoegden zich met verzoek om voorziening tegen dit onheil by Staaten van *Holland*; die een Plakaat daar tegen lieten afkondigen, beveelende, dat de Katoenen met valsche en onbestendige kleuren gedrukt, van die met egte en bestendige moesten onderscheiden worden, door een zwart lystje aan de ongedrukte zyde langs de beide zelfkanten (*). Een soort gelyk Plakaat, ter voorkoming dier valschheid, lieten hun Hoog Mogenden uitgaan, op dat minkundigen in den Lande niet bedroogen wierden, en de Handel buitenslands, door die slinksheid, geen onherstelbaaren krak kreege (†).

Making van P. MOGGE tot eene Hoogeschool te *Zierikzee*. Eene zaak, die, door 't lang verwyl, als in 't vergeetboek geraakt scheen, kwam dit Jaar weder ter baane, en aan een einde. De Heer PIETER MOGGE, die te *Zierikzee* de aanzienlykste Stadswaardigheden, en wegens *Zeeland* in 's Lands hooge Vergaderingen de gewigtigste posten met lof, bekleed hadt, schoon hy, in den Jaare MDCCXLVII, ten doel stondt aan de hoogstgaande tekenen van hoon en kleinagting van het dom Gemeen, die by zyne groote Middelen alleen een voorbeeld van

(*) *Resol. van Holl.* 3 Nov. 1767.
(†) *Resol. Gen.* 25 Nov. 1767.

van Zedigheid strekte, der Geleerdheid en den Geleerden groote agting toedroeg, hadt, in den Jaare MDCCLVI, door zynen Dood een Uiterstenwil bekragtigd, waar in hy de Uitvoerders van denzelven beval, Staaten van *Zeeland* te verzoeken, om in *Zierikzee* eene Hoogeschool op te rigten, met zodanige Voorregten als dezelve behoefde; in deeze zouden zes Hoogleeraaren, met bepaalde Jaarwedden van Achttien honderd tot Veertien honderd Guldens werden aangesteld; in gevalle Staaten van *Zeeland* dit toestonden bespraak hy ten dien einde de aanzienlyke som van Viermaal honderd en twintig duizend Guldens (*).

LXXXIX. BOEK. 1762.

Handelingen in *Zeeland* daar over.

De aangestelde Heeren tot het volvoeren van deezen Uiterstenwil, doordrongen van het zelfde gevoelen als de Overledene: dat dusdanig eene Inrigting tot *Zeelands* welweezen, en tot heil van *Zierikzee* in 't byzonder, zou strekken, en begeerig om deeze Maaking, overeenkomstig met de begeerte huns Burgerlievenden Stadgenoots uit te keeren, vervoegden zich, met dit Verzoek by Staaten van *Zeeland*. Deezen stelden het, in Grasmaand des Jaars MDCCLVIII, in handen der Regeeringe van *Zierikzee* om te verneemen of zy van oordeel zouden zyn, dat de gesteldheid der Stad tot het oprigten van zulk eene Hoogeschool geschikt zou weezen. Hiertoe, en teffens om na te gaan, op welke grond-

(*) *Nederl. Jaarb.* 1756. bl. 1191.

LXXXIX. BOEK. 1767. gronden, men de zwaarigheid zou kunnen oplossen, die daar tegen zou kunnen worden ingebragt, uit het Octroy van Koning PHILIPS DEN II, als Graaf van *Holland* en *Zeeland* aan die van *Leyden*, in den Jaare MDLXXV, verleend, werden eenige Regeeringsleden van *Zierikzee* gemagtigd, die in Zomermaand een Verslag uitbragten, behelzende eene bekwaamkeuring der Stad tot de Hoogeschool, als mede hoe, volgens hun inzien, het gemelde Octroy, tot geen beletzel kon strekken, indien het den Staaten van *Zeeland*, uit de volheid van hunne Magt, behaagde *Zierikzee* met eene Hoogeschool te begunstigen; met nevensgaand verzoek, dat, tot het spoedig bevorderen der zaake, eenige Heeren, met den Heer VAN BORSSELEN, als Eerste Edele, in onderhandeling zouden treeden, het gevoelen der Gouvernante in neemen, en de zwaarigheden, welke de Provinciaale Rekenkamer, zou mogen maaken, op losfen. De Raad van *Zierikzee* keurde deezen Voorslag goed. Dan de Heeren der Rekenkamer van *Zeeland* bleeken, by eene gehoudene onderhandeling, in een strydig begrip te staan met het uitgebragte Verslag, en beweerden in een breedspraaking Vertoog, dat het voldoen aan het Verzoek rechtdraads zou stryden met het Octroy aan *Leyden* verleend. Het leedt tot in Herfstmaand des Jaars MDCCLVIII eer de Regeering van *Zierikzee* gereed was met een Vertoog ter wederlegging van dat des Re-

Rekenkamers ingerigt, aan Staaten van Zeeland in te leveren. Dit Stuk by hun onderzogt zynde, gaven zy te verstaan, dat, alvoorens men, in eene zaak van dat aanbelang, iets met vrugt zou kunnen doen, de gedagten van de Gouvernante daar over behoorden te worden ingenomen; weshalven zy die van *Zierikzee* verzogten hunne poogingen by deeze Vorstinne aan te wenden; op dat zy mogt goedvinden haare bedenkingen daar over te verleenen. De Burgers van *Zierikzee*, veel voordeels uit zulk eene Hoogeschool voor hunne Stad spellende, vervoegden zich by Burgemeesteren met bede om een Verzoekschrift te mogen opstellen en aan de Gouvernante over te leveren, ten einde haar te beweegen om gunstig de hand te willen leenen, en Staaten van *Zeeland* in het voldoen aan den Uitersten wil van hunnen Burgervriend te ondersteunen. Dit werd toegestaan; het Verzoekschrift opgesteld, ingeleverd, en in Louwmaand des Jaars, MDCCLIX goedgekeurd.

LXXXIX. BOEK. 1767.

Maar eer de Bezending van de Magistraat, reeds in den Jaare MDCCLVIII besloten; doch, om redenen, agter gebleeven, en nu op nieuw beraamd, als mede de overlevering van het Verzoekschrift, voortgang hadden, kwam de tyding des overlydens van haare Koninglyke Hoogheid, die al dit voorgenomene verydelde, en de Regeering van *Zierikzee* noodzaakte zich wederom by de Staa-

CXXXIX. BOEK. 1767. ten te vervoegen: met zulk een gewenschten uitslag, dat de Eerste Edele, de Steden *Middelburg*, *Goes* en *Tholen*, eene volkomene toestemming verleenden, en de andere Staatsleden zich niet ongenegen verklaarden. *Zierikzee* zag niets anders dan een gunstig Staatsbesluit te gemoet; wanneer dit heuchlyk vooruitzigt beneveld werd.

Leyden kant 'er zich tegen. De Bezorgers der *Leydsche* Hoogeschoole hadden, reeds in den Jaare MDCCLVII, by Staaten van *Holland* verzogt, het oprigten van eene Hoogeschool te *Zierikzee* te beletten; zich voornaamlyk grondende op het Octroy, luidende, *sonder dat wy nogtans willen dat eenige andere gelyke Schoolen, tot eeniger tyd, in Holland of Zeeland, gefundeerd en opgerecht worden, het welk wy voor ons, of onse Successeurs, expresselyk verboden hebben*: en vonden deezen goed in Herfstmaand des Jaars MDCCLIX, een Brief aan Staaten van *Zeeland* af te vaardigen, en hun op 't ernstigst aan te maanen om van het opregten eener Academie in hun Gewest af te zien.

Onderhandelingen met Staaten van *Holland*. In *Zierikzee* was men, middelerwyl voortgevaaren met het vervaardigen van een Plan, wegens den voet en wyze op welke de nieuwe Hoogeschool zou worden ingerigt, dit droeg de goedkeuring van den Raad weg, en leverde men 't zelve ter Staatsvergadering in. — 't Liep tot Oogstmaand MDCCLX aan eer Staaten van *Zeeland* gereed waren met een Antwoord aan hun

Ed.

Ed. Groot Mogenden, waar in zy vertrouwden hun Regt ontwyfelbaar getoond te hebben; doch verklaarden vóór het neemen van een volstrekt besluit, gaarne de nadere bedenklykheden, van hun Ed. Groot Mogenden te willen afwagten, bereid om daarop zodanig agt te nemen, als zy oordeelden, behoudens 's Lands Hoogheid en Geregtigheden, te moeten doen. —— By het afzenden van dit Antwoord drongen die van *Zierikzee* aan, dat, indien de zaak by Staaten van *Holland* op de lange baan gehouden wierd, zulks aan de vrye Overleggingen der Staaten van *Zeeland* geen belet zou mogen toebrengen; waarom zy ook, tot in Grasmaand des Jaars MDCCLXII gewagt hebbende, die Staaten aangingen met een voorstel om de raadpleegingen op het Plan te hervatten. Middelerwyl hadden die van *Holland*, de Bedenkingen ingenomen der Bezorgeren van de *Leydsche* Hoogeschoole, en van Burgemeesteren dier Stad, die redenen bybragten om het Uitsluitend Regt aan *Leyden* verleend, te handhaaven tegen allen, welken 't zelve in twyfel mogten trekken. Overeenkomstig hiermede was de Brief van hun Ed. Groot Mogenden, de Staaten van *Zeeland* nogmaals aanmaanende, van die zaak af te zien. Van de Leden der *Zeeuwsche* Staatsvergaderinge, verklaarden zes derzelven den Raadslag van *Zierikzee* te zullen afwagten; doch deeze Stad, toen ongeduldig, drong vervolgens op het houden van

LXXXIII. BOEK.

1762.

LXXXIX. BOEK. — 1767. van een *Commissoriaal Besoigne* ('t welk werd toegestaan,) onder aanbod van de noodige wederleggingen des Briefs van Staaten van *Holland* te zullen inleveren. Zy poogden ook de bygebragte bewysredenen tegen hun aangevoerd te ontzenuwen, in een breed uitgewerkt Vertoog aan de Staaten van *Zeeland* ingeleverd; doch deezen maakten geen haast om de zaak voort te zetten, tot dat zy éénsen andermaal ter afdoeninge aangedrongen, de overweeging en beantwoording van den Brief der Staaten van *Holland*, andermaal aan 't *Commissoriaal Besoigne* overlieten: waar in men weder een Vertoog, tot bevestiging van *Zeelands* Regt ontwierp.

Door Staaten van *Zeeland* afgeslaagen.

In deezer voege bleef de zaak sleepende, tot dat die van *Zierikzee*, in dit Jaar MDCCLXVII, wederom ter Staatsvergadering, op het afdoen aandrongen, en een breed Vertoogschrift by Staaten van *Zeeland*, inleverden. De Leden oordeelden eenpaarig die van *Zierikzee* te moeten verzoeken, om van deezen hunnen zo dikwyls herhaalden aandrang af te zien; schoon de Afgevaardigden van *Middelburg*, *Goes* en *Tholen*, dien onverminderd, verklaarden, volkomen overtuigd te weezen, dat *Zeeland* het Regt tot het oprigten eener Hoogeschoole toekwam. Zy gehoorzaamden, hoewel met betuiging van leedweezen, en zagen het Staatsbesluit aan, dat in het Verzoek der Uitvoerderen des Laatstenwils van wylen Mr. PIETER MOGGE, tot het oprigten

ten eener Academie binnen *Zierikzee*, niet kon getreeden worden (*). LXXXIX. BOEK.

De Menschlievenheid, die beminnelyke Hoofdtrek der *Nederlanderen*, vondt dit Jaar gelegenheid, om zich, in 't oog van geheel *Europa*, voorbeeldig te doen uitschitteren, door het opregten eener Maatschappye, welker wedergade nergens werd aangetroffen; *De Maatschappy tot Behoudenis der Drenkelingen.* Zeker is het, dat in een Land zo vol waters als het onze, en van zo veel scheepvaards, 's Jaarlyks eene menigte Menschen in 't water verdrinkt, en het gaat niet min vast, dat de meesten dier ongelukkigen, by gebrek eener goede behandelinge, naa dat zy uit het water gehaald zyn, omkomen. De Ondervinding, hadt reeds veele Lessen tot eene betere behandeling opgegeeven, en 'er verbaazende Voorbeelden van getoond. Dit bewoog eenige edelmoedige Menschenvrienden, om, by de bekendmaaking der beste Red- en Hulpmiddelen, den prikkel eener Eerbelooning en Schadeloosstelling van de gemaakte kosten te voegen. De eerste Aanleggers en Bestuurders dier Maatschap-

1767. Oprigting der Maatschappy tot behoudenis der Drenkelingen.

(*) *Not. van Zeel.* 26 en 29 Oct. 1767. en Bylagen bl. 1. Zie alle deeze Stukken in de *N. Nederl. Jaarb.* 1768. bl. 918—1093. Men vindt ze by een, en ten voordeele van *Zeeland* aangedrongen, in een Stuk getyteld *Betoog van Zeelands Regt tot het stigten eener Hoogeschoole briefswyze voorgedraagen*, door PIETER PAULUS, te *Leyden* by P. V. D. EYK en D. VYGH 1775.

LXXXIX. BOEK. — 1767. schappye, wier Naamen eene dankbaare vereeuwiging verdienen, waren CLAUDE NOORTWYCK, JACOB DE CLERQ, JEAN SCIPION VERNEDE, *Leeraar in de Walsche Gemeente te Amsterdam*, GYSBERT ANTWERPEN VERBRUGGE VAN FREYHOFF, PIETER MEYER, JOAN GOLL. VAN FRANKENSTEIN, CORNELIS VOLLENHOVEN, CORNELIUS VAN ENGELEN, JOH. ALB. SCHLOSSER, *M. D. Lid der Kon. Maatschappy te Londen* en JOANNES LUBLINK *de Jonge*.

Het eerste berigt van dit menschlievend Plan zag de Landzaat met verrukking, in een Weeklyks Zedeschrift, onder den Tytel van den *Philosooph* uitgegeeven, en door een der Bestuurderen, VAN ENGELEN, naderhand voor zyn Werk erkend. In dit Vertoog werd voor allen, die met dugtige bewyzen, konden aantoonen, een Mensch of Kind, 't welk, zonder eenige Beweeging of tekenen van Leeven, uit het water was gehaald, weder tot zich zelven gebragt te hebben, een Gouden Penning beloofd met den Naam des Redders op den kant, en zou zich deeze uitbieding over de Zeven vereenigde Gewesten uitstrekken; ook kon de Redder, zulks liever verkiezende, zes Dukaaten ontvangen. — Een daar by geroepen Genees- of Heelmeester kon, ingevalle hy niet ryklyk voor tyd en aangewende zorgen mogt beloond zyn, de Rekening by de Maatschappye inleveren. — En, by aldien 'er, in een Herberg of Huis, ee-

eenige Onkosten mogten gedaan zyn, zouden dezelve, mits niet meer dan vier Dukaaten beloopende, boven de Eerbelooning, door de Maatschappy betaald worden, 't zy de Verdronkene gered ware, of niet, wanneer men behoorelyk bewees, dat die Onkosten alleen ten nutte van den Drenkeling gemaakt waren.

Ter gerustftellinge van een ieder, dat de Belooning wel betaald en de verdere beloften wel nagekomen zouden worden verzekerde de Schryver van den *Philosooph*, een Papier in handen te hebben, waar op reeds eenige Duizenden, tot dit liefderyk Oogmerk waren ingeschreeven, daar by voegende; „ Meer zou ik in de daad „ vreezen, dat men, in weerwil van onze „ welmeenende poogingen, nog al met „ geen genoegzaamen yver handen aan 't „ werk mogt slaan; meer zou ik vreezen, „ dat men ons niet genoeg, dan dat men „ ons te veel Premien kwame afvraagen: „ want wanneer het gevolg van ons Plan „ aan onzen hartlyken wensch beantwoordt, „ en men dus hoopen kan, (zodanig immers is de aart eener blymoedige Liefde,) dat 'er meer Gelds zal noodig „ zyn, zo vlei ik my met eene volmaakte „ gerustheid, dat 'er onder de *Christenen* „ en *Nederlanders*, eene menigte welgeplaatste Harten zullen gevonden worden, waar in eene genoegzaame Edelmoedigheid en Menschliefde gloeit om „ een gering, een zeer gering gedeelte „ slegts van hunnen overvloed te willen

XXXIX BOEK. 1767.

„ besteeden om het Leeven hunner Mede„ menschen, hunner Landgenooten, hun„ ner Broederen, te behouden. En, in „ dit geval, 't welk wy nogmaal wen„ schen, dat gebeuren mag, zullen wy „ onze Maatschappy verder uitstrekken, „ en in tyds nadere Schikkingen bera„ men (*)."

Door Hoog Gezag ondersteund, en elders gevolgd.

Op den eigen naamiddag van den vier - en - twintigsten van Oogstmaand, dat dit Vertoog voormiddags het licht zag, gaf de Redding van een braaf Man te *Amsterdam* den Bestuurderen reeds gelegenheid om de eerste Eerbelooning met hartlyk genoegen uit te deelen (†). — Men begreep, ondertusschen, dat deeze Bekendmaaking in een Weekblad, 't welk alleen door lieden van Smaak geleezen werd, niet genoegzaam was om deeze zaak de noodige algemeene bekendheid by te zetten; en kende teffens het heerschend begrip in ons Land, dat het, wanneer een Drenkeling uit het water gehaald, geene tekens van Leeven gaf, het niemand vry stondt, den zelven in huis te neemen, en zelfs niet aan te raaken, dan alleen om hem aan den wal, met 't hoofd boven 't water op te hangen, en dat de Drenkeling, in dier voege éénmaal vastgemaakt, van niemand dan door daar toe gemagtigde Persoonen mogt los gemaakt worden.

(*) *De Philosooph*, II Deel, bl. 265.
(†) *De Philosooph*, ald. bl. 286.

ten (*). Naardemaal dit vooroordeel, als een der sterkste hinderpaalen van den goeden uitslag der Onderneeminge, elk in 't oog liep, beslooten de Bestuurders, naa des geraadpleegd te hebben met den Hoofdschout der Stad *Amsterdam* J. SWEERS, dat verkeerd begrip te keer te gaan, door eene Bekendmaaking te laaten drukken, waar in het Ontwerp, de Bedingen, en Schikkingen in het redden der Drenkelingen vervat waren, en tot kennis van 't algemeen gebracht werden. Deeze Bekendmaaking werd wel ras het geheele Land door verspreid. De Regeeringen der Steden wrogten hier in mede; en 't leedt niet lang, of meer dan zes duizend Afdrukken, waren in handen. In alle *Nederlandsche* Gewesten, in alle Steden, bevlytigden zich de Overheden om dit Menschlievend Werk te ondersteunen, en toonde men in eenige zo veel genoegen te neemen in deeze Inrigting, dat van Stadswegen, boven de uitgeloofde Eerbelooning, eene aanzienlyke Gifte werd toegezegd, en ook ten opzigte van de kosten zorge gedraagen (†). Voorts stelden de Bestuurders der Maatschappye, hoogst

LXXXIX. BOEK.

1767.

(*) De Baljuw van *Amstelland* hadt, in Louwmaand deezes Jaars, een Berigt ter weeringe van dit vooroordeel laaten aanplakken, en daar by eene Onderrigting hoe met de Drenkelingen tot derzelver herstel te handelen. *De Philosooph* II Deel, bl. 284.

(†) *N. Nederl. Jaarb.* 1769. bl. 237. 361-372.

LXXXIX. BOEK. 1767.

hoogst verheugd en dankbaar over de begunstigende medewerking der Overheden, middelen voor en te werk om die Stigting bestendig en van duur te doen zyn (*). Het nut deezer Inrigtinge bleef niet bepaald by ons Land, 't welk op derzelver eerste Uitvinding en Invoer roem mag draagen; maar, gelyk ze de toejuiching ontving van 't geheel beschaafd *Europa*, zo diende ze ten voorbeelde van verscheide Maatschappyen op dergelyk een voet aangevangen, die éénpaarig aan de Oorspronglyke, de welverdiende Eer toekennen van haar opgewekt te hebben, om ook, waar 't mogelyk, verborge Leevensvonkjes aan te blaazen (†).

Lastontheffingen aan eenige door een zwaar Onweer getroffene Dorpen in de *Meyery* geschonken.

De Ingezetenen van verscheide Dorpen in de Meyerye van *'s Hertogenbosch* vonden zich in groote verlegenheid en behoefte gedompeld, door een Onweer, 't welk, met een alles overstroomenden Stortregen, schriklyken Hagelslag, en geweldigen Stormwind vergezeld, op den twintigsten van Hooimaand nederviel. Behalven de ongelukken daarby aan Menschen en Beesten overgekomen, waren 'er eenige Huizen en Schuuren geheel, andere gedeeltlyk ingestort,

(*) *Historie en Gedenkschriften van de Maatschappy tot Redding der Drenkelingen.*

(†) Men vindt dit kortlyk by een getrokken in de *Schets van de Historie der Maatschappy tot Redding der Drenkelingen*, door JOANNES LUBLINK de *Jonge*. *In de Verh. der Holl. Maatschappy te Haarlem*, XVII D. II St. bl. 35. der Berigten.

stort, of zwaar beschadigd; de hoop van den Landman, die een ryken oogst van Rogge, byna ryp, verwagtte, verdween eensklaps; andere Veldvrugten, als Boekweit, Erten, en Boonen, waren geheel, Haver en Gerst meerendeel, weg; buiten de Vrugtboomen by één Dorp vyf honderd Eiken en andere Boomen, uit den grond gerukt; de beëedigde schade deezer Dorpelingen beliep ruim 122062 Guldens. De Regenten vervoegden zich, in deezen deerniswaardigen toestand, by hunne Hoog Mogenden om eene Milde Gifte of Vrydom van 's Lands lasten voor eenige Jaaren. Hun klaagstem werd verhoord, zy verwierven deels Ontslag van Verpondingen, Beden en Gemeene Middelen, deels vrywillige Giften, naar de opgegeevene schaden uitgereikt, tot herstel der Gebouwen, en geschikt om onder de meest behoeftigen uitgedeeld te worden (*).

LXXXIX. BOEK.

1767.

(*) N. Nederl. Jaarb. 1768, bl. 180.

VA-

VADERLANDSCHE

HISTORIE.

NEGENTIGSTE BOEK.

INHOUD.

XC. BOEK. WILLEM DE V *geeft kennis van zyn beoogd Huwelyk met* FREDERICA SOPHIA WILHELMINA. *Goedkeuring van hun Hoog Mogenden en van de byzondere Geweften. Lyfrenten door Staaten van Holland voor haare Koninglyke Hoogheid beftemd. Ondertrouw. Voltrekking des Huwelyks. 't Vorstlyk Paar onder den weg begroet. Op het Huis de Oranjezaal ingehaald en geluk gewenscht. Intreede in 's Gravenhaage. Openbaare Vreugdbetooningen deswegen in den Lande. Gedenkpenningen deezer Gebeurtenisse. 't Vorstlyk Paar te Haarlem begroet. Reis door Hollands Noordlyk Gedeelte. Water vermaak het Hooge Gezelschap op de Texelfche Reede aangedaan. In Amfterdam ingehaald. Vreugdeblyken. De*

Prins

Prins neemt zitting in de Admiraliteit. Zeilparty op het Y. Als Opperbewindhebber der Oost- en West-Indische Maatschappyen ontvangen. Vermaaken het Vorstlyk Paar aangedaan. Vertrek uit Amsterdam. FREDERIK DE GROOTE *op 't Loo. Gouda door het Vorstlyk Paar en Prins* HENDRIK *van Pruissen bezogt.* FREDERIK WILLEM *den Prins van* NASSAU WEILBURG *gebooren. Geschil tusschen Dordrecht en Gornichem over het Stapelregt. Twist te Monnikendam over de Magistraatsbestelling. Geschil tusschen de Vroedschap, Burgemeesteren en Schepenen van 's Gravenhaage. Den Raadpensionaris van Zeeland de Plaatsbekleeding van Eersten Edelen ter Admiraliteit door Middelburg betwist. De Aanstelling van den Heer* VAN DER PARRE *dempt dit geschil. Vordering van zyne Hoogheid deswegen. Uitvinding der Tekenprentkunst van* C. P. VAN AMSTEL J. C. *Haare Koninglyke Hoogheid bevalt van een dooden Prins. De Heerlykheid Montfoort aan den Prins van* ORANJE *afgestaan. Bezending des Bassas van Tripoli by de Staaten.* JAN HOP *legt het Thesaurier-Generaalschap der Unie neder, en wordt hier in opgevolgd door* PAULUS ADRIAAN GILLES. *De Raadpensionaris* PIETER STEYN *vangt zyn vyfde vyfjaarigen dienst aan. 't Geschil wegens de Wedde van* FERDINAND VAN COLLEN, *als Representant van zyne Hoogheid by de West-Indische Maatschappy beslist. De Stadhouder maakt een einde aan de tweedragt tusschen den Procureur Generaal van*

Gel-

XC. BOEK. *Gelderland en de Magistraat der Stad Nymegen, wegens het Lyfstraflyk Regtsgebied. Aanzoek van Zeeland om verbetering in het Muntweezen. Het Zeeuwsche Genootschap der Weetenschappen te Vlissingen opgerigt. Het Bataafsch Genootschap der Proefondervindelyke Natuurkunde te Rotterdam, ondanks de tegenpoogingen der Haarlemsche Maatschappye, tot stand gebragt. De Sterfte onder het Rundvee ontsteekt met nieuw geweld. Voorzorgen daar tegen in onderscheide Gewesten aangewend. Doorbraak in den Rhyndyk, als mede in den Lingedyk. Bezorging der Noodlydenden. Traage voortgang van het werk der Rivieren. Overeenkomst met den Koning van Pruissen tot herstel des Rhyndyks. Dankzeggingen voor haare Koninglyke Hoogheid wegens de Herstelling van de Kinderziekte. Voorbiddingen voor haar in Zwangerheid. Zy verlost van eene Prinses. Zyne Hoogheid oordeelt de Illuminatien in 's Gravenhaage en Holland best agtergelaaten, met aanpryzing van Milddaadigheid aan den Armen. Dit voorbeeld in de meeste Gewesten gevolgd. Doopplegtigheid van* FREDERICA LOUISA WILHELMINA. *Pillegiften en Geschenken in de Kraamkamer. Den Prins van* NASSAU WEILBURG *eene Dogter, gebooren en een Zoon ontstorven. Een Marokkaansche Afgezant verzekert den Staat van de vreedzaame Gevoelens zyns Keizers. Handelgeschil met den Keurvorst van de Paltz. Staaten van Holland slaan voor, den Handel met diens Staaten voor zes weeken op te schorten. Hunne Hoog Mogenden be-*

besluiten hiertoe. 't Geschil bygelegd. De Staat gerustgesteld, wegens de Russische Vloot in de Middellandsche Zee. Geschil tusschen de Bewindhebberen der West-Indische Maatschappye te Amsterdam en de Hoofddeelgenooten in Zeeland, over de Vaard op Essequebo en Demerary. Staaten van Holland dryven dit stuk hoog. Staaten van Zeeland kanten 'er zich tegen. Gevoelens der onderscheidene Gewesten op dit stuk. Men stelt voor den Stadhouder tot Scheidsman te verzoeken. Op welk een voet Holland hier in bewilligt. Hoe Zeeland dit toestemt. Zyne Hoogheid neemt op zich Scheidsman te weezen. Uitspraak. Nadere schikkingen hier op gemaakt. Bezending uit hun Hoog Mogenden en den Raad van Staaten na Zeeland. De Grietslieden en Magistraaten in Friesland gemagtigd om hunne Procureur Fiscaals af te zetten. Poogingen tot het beteugelen der Drukpersse. Ontworpen Plakaat tegen Godslasterlyke Boeken en Geschriften. Daar tegen ingeleverde Verzoekschriften der Boekhandelaaren doen het agter blyven. Het Steedje Bronkhorst brandt gedeeltlyk af. Inbreuken in de Rhyn- Yssel- en Betuwedyken in het Naajaar van MDCCLXX. *Watervloeden in 't Voorjaar van* MDCCLXXI *in Gelderland. Onderstand aan de Behoeftigen. Holland met Waterwee gedreigd. Verdre gevreesde en ondervondene Waterelenden. Ruime Inzamelingen in Holland ten behoeve der verarmde Gelderschen. Mindere Waterongevallen deezes Jaars. Schaarsheid en Duurte. Vrees* XCI BOEK.

voor

XC. BOEK. voor Pestziekte, en voorzorgen daar tegen. De Verzameling van BERNARD SIEGFRIED ALBINUS door de Bezorgers der Leydsche Hoogeschoole gekogt. HERMANNUS NOORDKERK gedagt. ANDRIES GEORGE ECKHART krygt Octroy voor zyn uitgevonden Waterschepraad. Bepaalingen den Zuikerhandel betreffende. Vrugtlooze aandrang van Holland op de verbetering van het Zeeweezen.

1767. WILLEM DE V geeft kennis van zyn beoogd Huwelyk.

Men hadt geenzins nagelaaten in de Begroetingen van den Stadhouder, by zyne Meerderjaarigheid en het aanvaarden der hoogaanzienlyke Staats- en Krygs-Ampten, de wenschen uit te boezemen, dat eerlang eene Egtverbintenis zyn Geluk mogt voltooijen. De vervulling dier wenschen aanschouwde het tegenwoordig Jaar. Het voorwerp van 's Prinsen keuze was Mevrouwe de Prinsesse FREDERICA SOPHIA WILHELMINA van Pruissen, éénige Zuster van zyne Hoogheid, den Prins van Pruissen, Nigt van Koning FREDERIK DEN GROOTEN. 's Erfstadhouders Geheimraad en Requestmeester de Baron DE LARREY, aan wien hy het vraagen des Huwelyks aanbevolen hadt, daar in gelukkig geslaagd zynde gaf zyne Hoogheid van deeze eenpaarige Toestemming der Koninglyke Familie kennis aan hunne Hoog Mogenden, en de Staaten der byzondere Gewesten, in den Bekend-

maa-

maakings Brief betuigende „ dat gelyk „ de alleszins voordeelige gesteldheid van „ eene Vorstinne, uit een der magtigste „ Huizen van *Europa*, met de uitneemendste hoedanigheden begaafd, en met Hem „ van een en denzelfden Godsdienst belydenis doende, de vaste waarborgen waren, die Zyn geluk in deeze Egtvereeniging, zouden verzekeren; zo durfde „ Hy zich ook vleijen, dat deeze Zyne „ Verbintenis, uit hoofde van eene gepaste overeenkomst met de belangen van „ den Staat, hun Hoog Mogenden niet „ onaangenaam zou weezen; en hoogstderzelver goedkeurende toestemming „ wegdraagen."

XC. BOEK. 1767.

Goedkeuring van 't zelve.

Van deeze gaven zy blyk in vyf Brieven, ingerigt om niet alleen den Erfstadhouder voor de Bekendmaaking te bedanken; maar ook den Koning, de Koninginne, de Prinses Douariere en de Prinsesse van *Pruissen*, wegens deeze Huwelyksverbintenisse, geluk te wenschen. Zy betuigen onder anderen, in den Brief aan zyne *Pruissische* Majesteit, „ dit Huwelyk „ niet alleen aan te zien als eene Zaak, „ die het hoogste genoegen moest geeven, „ aan den Prins, Hun zo dierbaar, en aan „ wiens Huis Zy zo groote verpligtingen „ hadden; maar ook als een Band van die „ Vriendschap, welken Zy zich vleiden „ dat daar door onverbreekelyk zou gemaakt worden, tusschen zyne Koninglyke Majesteit en Hunnen Staat." —

De Afgezanten van vreemde Mogenheden,

XC. BOEK. 1767. den, in *'s Gravenhaage* hun verblyf houdende, kreegen allen van Staatswegen kennis van dit beraamde Huwelyk; en de Dienaars van den Staat buiten 's Lands by eenen Brieve des kundschap, met last om 'er, daar 't behoorde, bekendmaaking van te doen. —— De Heer VERELST, Afgezant van deezen Staat aan 't Hof van *Pruissen*, ontving, by de overgave der Brieven, de hartlykste betuigingen van deelneemend genoegen der Vorstlyke Familie, waar mede de Brieven in antwoord geschreeven overeenstemden. De Brieven der onderscheide Gewesten aan zyne Hoogheid ademden niets dan gelukwensching en goedkeuring.

Lyfrente door *Holland* voor haare K. Hoogheid bestemd.

Tot meer dan genoegenbetoon met woorden, en hartlyk gelukwenschen, kwamen eerlang Staaten van *Holland*. By hun was in overweeginge genomen, om, ten blyk van hun volkomen goedkeuring, voor ééns, zyne Hoogheid eene aanzienlyke somme te vereeren; doch onderrigt hoe het den Stadhouder aangenaamer zou weezen, dat men een Jaar of Lyfrente, ten behoeve van haare Koninglyke Hoogheid bepaalde, besloten zy, eene Jaarrente van twintig duizend Guldens, in een gouden Doos, ter waarde van achttien honderd Guldens, deezer Vorstinne aan te bieden; gelyk by haare aankomst in de Hofplaats, en de gelukwensching, met veel staatlykheids geschiedde (*).

De

(*) *Resol. van Holl.* 28 Oct. 3 Nov. 1767.

De Ondertrouw van het Doorlugtig Paar werd, den zeven- en- twintigsten van Hooimaand, op 't Lustslot *Charlottenburg* voltrokken. Het behaagde den Koning die Plegtigheid zelve te verrigten. Het Hof was op 't feeststaatlykst uitgedoscht. De Prinssen en Prinsessen van 't Koninglyk Huis bevonden zich in een byzonder vertrek. In een ander, naast het zelve, waren de Baron DE LARREY, de Heer VERELST en eene menigte zo van Staats- en Buitenlandsche-Ministers, als van verdere Persoonen van den eersten Rang. Zyne Majesteit hadt den Heer VERELST genoodigd om de Plegtigheid by te woonen, en deedt, in 't vertrek der Koninglyke Familie gekomen, eene korte aanspraak, ontving vervolgens van de Prinses-Bruid haar Ring, ryklyk met Gesteenten omzet, voor den Prins haaren aanstaanden Egtgenoot, en van den Baron DE LARREY, dien van zyne Hoogheid. Hy verwisselde die beide Ringen stak dien van den Prins-Bruidegom aan den vinger van haare Koninglyke Hoogheid, en stelde dien van de Prinsesse den Heere DE LARREY in handen. De Koning wenschte, dat verrigt hebbende, onder eene tedere omhelzing, zyne Nigte geluk, en werd daar in gevolgd door de Koninglyke Familie, en alle de aanweezende Staatsdienaaren. De Heer DE LARREY boodt het Afbeeldzel van zyne Hoogheid, ryklyk met brillanten omzet, der Vorstlyke Bruid aan, die hem het Haare, desgelyks met brillanten verrykt, voor den

XC. BOEK.

1767.

Onder-trouw.

XC. BOEK. Prins, haaren Bruidegom, overhandigde.

1767. Het Vorstlyk 's *Gravenhaage* ontving, onder veel Eer- en Vreugdbetoons, den Erfstadhouder, toen hy, vóór zyn vertrek na *Pruisfen*, eene keer derwaards deedt.

Voltrekking des Huwelyks.

Naa het tekenen der Huwelyks Voorwaarden, door de hier toe Gevolmagtigden, ving zyn Hoogheid de Reis aan, en kwam den eersten van Wynmaand te *Potsdam*, waar de Koning hem met alle blyken van genegenheid ontving; deeze genoot hy ook te *Berlyn*, werwaards hy zich met het Hof begaf, en zyne Majesteit, daags voor den Trouwdag, de hand zyner Nigte in die van haaren Prinslyken Bruidegom lag. — Staatlyk en luisterryk, was het geheele Hof, by de Huwelyks Inzegening, op den vierden van Wynmaand, verrigt door den Heer SACK, Opper-Consistoriaal Raad en eersten Hofprediker van zyne Majesteit. Zyne taal drukte de hooge gevoelens uit, die hy koesterde van eene Prinses, door hem „ *Pruisfens* schoonste Kleinood" geheeten, als mede van den Vorstlyken Bruidegom, „ *Oranjes* schoonste Bloed" genoemd: van zyne lippen vloeyden de hartlykste zegebeden over het Doorlugtig Paar. — Onder het verwisselen der Ringen werden, ter aankundiging twaalf Stukken Kanon in de Tuin van 't Koninglykslot geplaatst, drie keeren afgebrand: waar op de Koning, de Koninglyke Familie, en alle Persoonen van Rang by de Plegtigheid tegenwoordig, hunne Gelukwenschingen uitstort-

ſtortten. Een pragtige Maaltyd, gevolgd van den gebruiklyken Fakkeldans, beſloot den Trouwdag van het Vorstlyk Paar, door hunne Majeſteiten, de Prinſen en Prinſesſen na 't Huwelyks bedde geleid.

XC. BOEK. 1767.

De weinige dagen, die de jonggetrouwden te *Berlyn* doorbragten werden in verluſtigingen en vreugdebedryven geſleeten. Teder was het afſcheid. De Prins van *Pruisſen*, en de geheele Vorstlyke *Brunswykſche* Familie, deedt hun uitgeleide tot het Lustſlot *Vechelde*. De Graaf VAN WASSENAAR OBDAM ontving het hooge Paar op het Huis *Twikkelo*, waar de Hertog van BRUNSWYK, uit *'s Gravenhaage* na 't *Loo* getrokken, om hunne Hoogheden te verwelkomen, hun op het aangenaamst verraste. Te *Deventer* was alles in gereedheid gebragt om den Stadhouder, met zyne Egtgenoote, in te haalen, te begroeten, en op de reis na 't *Loo* ververſchingen aan te bieden. Dit Lusthuis, fraay verlicht ontving de nieuw Getrouwden, die 'er tot den negen- en- twintigſten van Wynmaand vertoefden. De Steden *Utrecht*, *Woerden* en *Leyden*, op den weg na *'s Gravenhaage* doorgetrokken, zogten elkander in Eer- en Vreugdbetooningen de loef af te ſteeken, en waren deeze niet minder dan in Lentemaand des voorgaanden Jaars.

't Vorstlyk Paar onder den weg begroet.

De Hertog van *Brunswyk* en de Prins van *Nasſau Weilburg*, wagtten in 't Huis de *Oranje-Zaal*, de nieuw Getrouwden op, die 'er den dertigſten van Wynmaand aankwamen. Van den volgenden dag af, tot den ze-

Op de *Oranje-Zaal* ingehaald en gelukgewenscht.

XC. BOEK. 1767.

zevenden van Slagtmaand, waren de hooge Staatsvergaderingen, en de laagere, die in *'s Gravenhaage* vergaderen, als mede de Gezanten der vreemde Mogenheden, de Magistraat der Hofplaatze, en de Kerklyken, bezig om het Vorstlyk Paar te begroeten en 's Hemels Zegen toe te bidden. Alles haakte intusschen na den negenden dier Maand, bestemd ter staatlyke Intrede van hunne Hoogheden, om welke grootsch en luisterryk te maaken alles zich vereenigd en men een toestel vervaardigd hadt van Eerepoorten, die, in fraayheid van Vinding en schoonheid van Schilderwerk, voor geene immer hier te Lande vertoond behoefden te wyken.

Intrede in *'s Gravenhaage.*

Het losbranden van één- en- twintig Stukken Geschuts kondigde den Dag der Intrede den Ingezetenen der Hofplaats aan. Het Krygsvolk en de Schuttery verzamelde vroegtyds op de bepaalde plaatzen, om den Vorstlyken Trein van de *Oranje-Zaal*, na het Stadhouderlyk Kwartier te vergezellen; of onder den weg, in de voornaamste Straaten, te begroeten. Op den voortocht, uit Krygsvolk en Hofbedienden te paard bestaande, volgden acht Koetzen, ieder met zes paarden bespannen, de vyfde, waar in het Doorlugtig Paar zat, werd voorgegaan en gevolgd, door een onderscheiden stoet van meer en min aanzienlyke Hofbedienden, Lyfwagten, en de Trein door twee Esquadrons Guardes Dragonders besloten. Deeze door de pragtige Eerepoort van de Magistraat ver-

vaar-

vaardigd rydende, verwelkomde dezelve hunne Hoogheden, terwyl de in ryen geschaarde Schuttery, onder het roeren der trommen, hun begroette. Geduurende dien optocht, onder den toevloed eener ongelooflyk groote menigte aanschouweren van heinde en ver gekomen, om dien by te woonen, werd het kanon losgebrand, en dit gebalder vervangen door 't gelui en het speelen der klokken. -- Groot en kostbaar waren de toebereidzelen om den Nagt, op dien Dag volgende, door een gloed van Kunstlicht, als in een dag te herscheppen, en elkander voorby te streeven in verlichte Schilderstukken en Opschriften tot deeze heuchlyke Gebeurtenis betrekkelyk. Een sterke wind, 's naamiddags ontstaan, dreigde het genoegen, 't welk men zich met grond van zo veel toestels beloofde, te zullen stooren; en kwam die stoorenis met de daad. Die wind aanhoudende, bluschte de Verlichtingen van den Tooren der groote Kerke, van de beide Eere Poorten, van het gansche Muurwerk langs den langen en korten *Vyverberg*, van het Eilandje in den Vyver, 't welk een heerlyke achtkante zaal vertoonde, van de Hotels van den Hertog van *Brunswyk*, den Prinse van *Nassau Weilburg*, en verscheide buitenlandsche Gezanten, en van de Huizen van veele andere Lieden van Rang, die een verrukkend gezigt zouden hebben opgeleverd, zodanig uit, dat zeer weinig gedeeltens van dezelve eenig zweemzel vertoonden van de cierlykheid, welke de kunst

XC. BOEK.

1767.

XC. BOEK. —— 1768. VALKENBURG, waar een ontbyt hun wagtte, de Begroetingen der Regeeringe, der Officieren van de Burgery, en der Predikanten van de *Nederduitsche* en *Walsche* Gemeentens. De eerste Drukken van LAURENS KOSTER, op welke die Stad, met zo veel regts, roem draagt, vertoonde men aan hunne Hoogheden. Het heerlyk Orgel in de Groote Kerk liet zich, terwyl zy deeze bezagen, door een kunstryke hand geroerd, hooren. Gelyk het Kanon van de Wallen gelost en het Klokkenspel de aankomst aangeduid hadt, herhaalde men dit beide, toen het Reisgezelschap, met twee binnen trekjachten, na *'s Gravenhaage* te rug keerde.

Reis door *Hollands* Noordlyk Gedeelte.

Een uitgestrekter Speelreisje, in 't laatst van Bloei- en 't begin van Zomermaand, door 't Vorstlyk Paar gedaan, verschafte eenige Steden en Plaatzen gelegenheid om 't zelve, elk op zyne wyze, te vereeren. – *Wassenaar*, *Katwyk* en *Noordwyk* mogten eerst dit Bezoek genieten; *Overveen*, op de Lustplaats van den *Amsterdamschen* Burgemeester GUALTERUS PETRUS BOUDAAN, hunne Hoogheden ten Middagmaal onthaalen, en *Beekestein*, in 't verrukkelyk schoon Kwartier van *Velzen*, den Heer JACOB BOREEL JANSZ., Raad en Advocaat Fiscaal in 't Collegie ter Admiraliteit van *Amsterdam* toebehoorende, hunne Hoogheden ten nagtverblyve dienen. — *Alkmaar* had zich gereed gemaakt om, op de plegtigste wyze, het hooge Gezelschap te ontvangen. Onder 't losbranden des

Ge-

Geschuts, door de gewapende Burgery binnen gereeden, en op 't Stadhuis begeleid, begroette de Hoofd Officier RUTGERUS PALUDANUS hunne Hoogheden; en werd daar in gevolgd, door de Officieren van het daarliggend Krygsvolk, als mede door de *Gereformeerde* en *Luthersche* Predikanten, ook hadden de Officiers der Burgerye gehoor.

XC. BOEK. 1768.

Te *Alkmaar* staatlyk uitgeleid zette het Reisgezelschap de reis voort na *Hollands* Noordlykste Uithoek, de *Helder*, om op de *Texelsche* Reede, een Watervermaak te neemen, 't geen van wegens de zonderlingheid eene eenigzins breeder beschryving vordert. De Batteryen, by *Kykduin* en op 't Strand geplaatst, begroetten met Eereschooten het Vorstlyk Paar, vergezeld van den Hertog van *Brunswyk*, en eên maatig gevolg van Hofstoet. Vyf Oorlogschepen, waar over de Vice Admiraal ROEMER VLACQ het gezag voerde, lagen op de Reede, benevens zeven Admiraliteits Jachten. Zo ras hunne Hoogheden op een dier Jachten kwamen, woei de Vlag van den Admiraal Generaal van 't zelve; de Oorlogschepen begroetten deeze met één - en - twintig schooten, met twee-en - twintig schooten van de Battery by het Jacht bedankt. Als in een oogenblik waaiden van alle de Oorlogschepen te gelyk de Vlaggen van alle bekende Volken: welk vreemd, doch aartig gezigt tot zonneondergang duurde, wanneer die fladderende Vlaggen, zo spoedig als ze ontrold waren,

Watervermaak op de Reede van *Texel*, het hooge Gezelschap aangedaan.

XC. BOEK. 1768. ren, weder werden ingehaald. Alles was in gereedheid om de Schepen in den avond op 't heerlykst te verlichten; doch, ter oorzaak van den sterken wind, werd men te raade dit agterwege te laaten. —— De Vice Admiraal 's avonds bevel gekreegen hebbende van 's anderen daags 't Gezelschap na *Texel* te brengen, vervoegde zich in den vroegen morgenstond na 't Jacht, waar in de Hertog van *Brunswyk* overnagt hadt, en werd, kort daar op het Jacht, 't geen ten Nagtverblyf van hunne Hoogheden diende, by het Admiraal Schip *de Phenix* gebragt, zo dat zy ontwaakende zich reeds voor 't zelve bevonden. Aan boord getreeden waaide de Vlag des Admiraal Generaals van 't zelve, alle de Schepen deeden een welkomst groete uit het geschut, en gingen met de Jachten onder Zeil. Onder het Ontbyt zag het hooge Gezelschap de Schepen verscheide verrigtingen doen, zo in 't zeilen, als in 't seinen, aan boord leggen, en jagtmaaken op een invallend Oorlogschip. Aan boord van Capitein VAN REYNST hadt voor eenige weeken een Matroos zyn Makker een steek toegebragt, en zat deswegen gevangen. Men voerde den schuldigen na 't Admiraliteits-Schip, waar de Krygsraad, in welken zyne Hoogheid voorzat, hem ter Kielhaaling veroordeelde; doch bekwam hy, te deezer gelegenheid, uit monde van den Vorst, vergiffenis deezes misdryfs. Een Koopvaardyschip, verzuimd hebbende zyne behoorelyke Vlag te laaten waaijen,

werd

werd door een Kogel van het Admiraals-Schip daar toe genoodzaakt. Uit het zelve begaven zich hunne Hoogheden, den *Texelschen* wal genaderd zynde, in het Jacht, om op dat Eiland de Battery, en eenige andere zaaken te bezigtigen. Van dezelve brandde, by 't aan land stappen, het Geschut los, de Dorp Klokken luidden, de Schepen vlagden, de lugt weergalmde van vreugde geroep. Vreemd was het dat de verwelkoming, uit naam van Baljuw, Burgemeesteren en Schepenen deezes Eilands, in zeer welgepaste en schoone verzen geschiedde; doch die bevreemding verdwynt als men weet dat de Heer BALTHAZAR HUIDECOPER Oudschepen van *Amsterdam*, Baljuw van *Texel*, die verzen vervaardigd en zyne Eilanders die heusche Groetenissen in den mond gelegd hadt (*).

XC. BOEK. 1768.

Amsterdam maakt zich gereed om het Vorstlyk Paar te ontvangen.

Het Doorlugtig Gezelschap, wel voldaan over dit alles, keerde na de Lustplaats *Beekestein* te rugge, om naa een Dag rustens, en het bywoonen van den openbaaren Godsdienst, in de Kerk te *Velzen*, op 't woeligst tooneel, in 's Werelds Koopstad, te verschynen. In deeze Stad repte elk de handen om tegen den dertigsten van Bloeimaand in gereedheid te hebben wat kon dienen om hunne Hoogheden, by de hoogste Eere, het meeste Vermaak, geduuren-

(*) Medegedeelde Berigten. *N. Nederl. Jaarb.* 1768. bl. 395. 691.

XC. BOEK. 1768. rende het verblyf daar ter Stede, aan te doen. Het Stadshuis nooit tot zulk een einde gebezigd, was, om, dit hooge Paar te huisvesten, binnen weinig weeken, zodanig veranderd, dat het in een ruim en aanzienlyk Hof hervormd scheen. — De meeste Kamers, tot de aanzienlykste Stadsvergaderplaatzen geschikt, werden tot eenig Hoflyk gebruik bestemd, en, naar eisch, met kostlyk Huisraad opgepronkt. De Hofstoet, die uit omtrent honderd Persoonen bestaan zou, kon in 't Stadshuis niet wel geborgen worden, voor deezen beschikte men andere voeglyke verblyfplaatzen, naar den rang der Persoonen. De Heeren van den Geregte droegen, by tyds, zorge om, door heilzaame Waarschuwingen, Schikkingen, en ongewoone Bepaalingen over 't gebruik der Straaten, alle wanorde, verdringing en ongelukken, als mede om de gevaarlyke gevolgen van onverhoedschen Brand te voorkomen. Desgelyks beraamden de Collonellen de Orde aan welke zich de Schuttery, by de plegtige Intrede, moest houden.

In *Amsterdam* ingehaald. Op den bestemden dag verliet het Vorstlyk Paar, in den morgenstond, het aangenaam *Beekestein*, en vondt by het *Tolhek* op den *Haarlemmerweg* de Staatsie koetzen gereed. Daar in overgetreeden, bereikten zy Stadsgrondgebied niet of het losbranden des Geschuts van de Wallen en het luiden der Klokken, gaf hier van kundschap aan de Inwoonderen. Twee Secretarissen DANIEL HOOFT en PIETER

CI-

CIPRIAAN TESTART verwelkomden hunne Hoogheden. Dit werd binnen de Stad by de Slagboom, aan 't begin van den *Haarlemmerdyk* herhaald, door de twee jongste Heeren Schepenen JOAN FREDERIK D'ORVILLE, ZACHARIAS HENRIK ALEWYN, den Pensionaris ENGELBERT FRANÇOIS VAN BERCKEL, en den Secretaris CORNELIS GRAAFLAND by monde van den Pensionaris VAN BERCKEL. Om deeze Begroeting, als mede die der Collonellen te dier plaatze te ontvangen, was zyne Hoogheid uit de Koets getreeden. Hier op volgde een tweede begroeting met het Geschut. Door de Burgery, ten getale van zes duizend en ruim drie honderd man, op 't best uitgedoscht, langs de *Haarlemmer*- en *Nieuwendyken*, tot aan het Stadhuis geschaard, kwam de staatlyke Trein, voor dat ten hunnen dienste geschikt verblyf. Ten derdemaale brandde men 't Geschut los; 't Gelui der Klokken werd door het Klokkenspel vervangen, en dit weder door een Choor Muzikanten, die met keteltrommen, en trompetten van het bordes der Stadswage een keurlyk Veldmuzyk lieten hooren. By het in leiden en op treeden hief een ander Choor, op de groote Zaal, een treffelyk muzyk aan. In de Raadkamer verwelkomde de Hoofd-Officier IZAAK SWEERS, het Vorstlyk Paar uit naam des Magistraats. De Heeren van den Geregte en de Oudburgemeesters, voor zo verre zy geen Vroedschappen waren, vertrokken, die

XC. BOEK. —— 1768. die tot de Vroedschap behoorden vergaderden, en verzogten gehoor; waar in de Pensionaris VAN BERCKEL, van w gen de Vroedschap, het verwelkomend woord voerde. Eene en andere Aanspraak beantwoordde zyne Hoogheid met betuigingen van zyne onwankelbaare gezindheid om de welvaard van deezen Staat, en van *Amsterdam* in 't byzonder, naar zyn uiterste vermogen, te bevorderen. Vervolgens verleenden hunne Hoogheden gehoor aan het Collegie der Admiraliteit, aan de Bewindhebberen der *Oost-* en *West-Indische* Maatschappyen; aan de Directeuren der Societeit van *Surinamen*; aan het gansche Lichaam der Kooplieden, verbeeld door eenigen daar toe uitgekoozene Heeren van de aanzienlykste Koopkantooren, met den Heere HENDRIK BIKKER aan 't hoofd; aan de Collonellen, aan het Collegie van den *Levantschen* Handel, en eindelyk aan de Leden van den Gereformeerden *Nederduitschen* Kerkenraad, als mede aan die der *Walsche*, *Engelsche* en *Remonstrantsche* Kerken. De Afgezondenen der *Luthersche*, *Doopsgezinde* en *Roomsche* Gemeenten, benevens die der *Joodsche* Synagogen, werden, daar de tyd te verre verloopen was, tot een anderen dag uitgesteld, op welke zy zich ook van hunne eerbiedenis kweeten. Een gezelschap uit omtrent zestig Persoonen bestaande woonde den Middagmaaltyd by; de groote Zaal schonk in den avond een allerschoonst Concert, waar zich de bevallige Stemmen van een *Italiaanschen* Zan-

ger

ger en twee *Italiaansche* Zangeressen tusschen het geluid van veelerlei Speeltuigen lieten hooren.

XC. BOEK.

1768. Vreugde blyken.

Onder dit alles was het uur gekomen op 't welke alle Huizen van *Amsterdam*, op weinig minder dan dertig duizend geteld, volgens eene Waarschuwing der Regeeringe, moesten verlicht worden. De Openbaare Gebouwen, en boven al het Stadshuis, staaken in die algemeene Verlichting met onverdoofbaaren glans uit; de Tooren van dit grootsch Gebouw en de Voorgevel leverden een allerverrukkendst gezigt op, een luisterryke Zon in 't midden van duizenden van lichten flikkerende, maakte eene vertooning die alle beschryving overtrof. Hunne Hoogheden bezagen, met een aanzienlyk Gevolg, vergezeld van Heeren en Dames uit de Regeering, deeze Verlichting, deels de Stad door rydende, deels in Jachten vaarende, om, naar de plaatslyke gelegenheid, alles op de best mogelyke wyze te zien, en te deelen in de vreugd, die langs de krielende Gragten en Straaten groot en klein vervulde.

De Prins neemt Zitting in de Admiraliteit. Zeilparty op 't *Y*.

Den volgenden dag nam zyne Hoogheid, als Admiraal Generaal, Zitting in het Collegie ter Admiraliteit, op 't staatlykst derwaards begeleid, ontvangen, en begroet met eene Aanspraak van den Voorzitter MARIUS ANTHONY CAREL VAN VOERST TOT BORGEL. ——— Het groot Jacht van de Admiraliteit met de

XC. BOEK. 1768. twee Jachten der *Oost-Indische* Maatschappye lagen gereed om een Zeiltogtje op 't *Y* te doen: op deezen verdeelden zich de Heeren van de Admiraliteit, dien dag de Gastheeren van het hooge Gezelschap. De Standaard van de Admiraliteit werd opgeheesen op het groote Jacht, 't welk hunne Hoogheden voerde, en begroet door het Oorlogschip *de Triton*. De Koopvaardyschepen, op Stroom en in de Laag liggende, vuurden en vlagden om stryd. Het Koop-, Scheep- en Handelryk *Zaandam* was de bedoelde plaats van de Zeilparty; de Baljuw VAN BLOIS, de Regenten en Kerkenraaden van *West-* en *Oost-Zaandam*, verwelkomden het Vorstlyk Paar, 't welk met den Stoet het merkwaardigste van die aanzienlyke en na aan elkander verwante Dorpen bezigtigden. Een wakkerende wind voerde de Jachten, onder 't houden van den Middagmaaltyd, de *Zaan* uit, het *Y* door, de Stad voorby, na den mond van 't *Pampus* tot aan de *Durgerdammer* Vuurtooren. *Y* en *Zaan* krielden van Jachten, Boeijers, Zeilschuiten, die deel aan deeze verlustigende Waterparty namen. De *Oost-Indische-Werf* begroette de Jachten onder 't voorby zeilen met Eereschooten. 't Oorlogschip *de Triton*, fraay verlicht, op Stroom liggende, verrukte de hooge Zeilgenooten, terwyl zy in 't vóór ankerliggend Jacht den Avondmaaltyd hielden, en tot over middernagt dien dag rekten.

Als

1768.

Neemt Zitting by de *Oost*- en *West-Indische* Maatschappyen.

Als Opperbewindhebber der *Oost-Indische* Maatschappye nam 's anderen daags zyne Hoogheid Zitting in het *Oost-Indische* Huis, in die hoedanigheid verwelkomd door den eersten Advocaat CORNELIS VAN DER HOOP: 't zelfde deedt vervolgens de Advocaat der *West-Indische* Maatschappye op het *West-Indische* Huis; wanneer zyne Hoogheid daar de plaats van Opperbewindhebber dier Compagnie bekleedde.

Vermaaken het Vorstlyk Paar aangedaan.

Een luisterryk Cour op de Zaal van 't Stadhuis, waar by alle Heeren van de Regeering en derzelver Vrouwen, andere voornaame Burgers, Ingezetenen en Vreemdelingen zelve, gelegenheid hadden van hunne Hoogheden te zien, en hun hof by dezelven te maaken, gevolgd van een groote Maaltyd, bragt dien dag ten avond, welke geschikt was om ten Schouwburg te gaan. Een prachtig gevaarte in dezelve bouwkunstig vervaardigd, bestaande in een groote Vorstlyke Tent, van boven koepelswyze gedekt, cierlyk verguld, en in de openingen van vooren behangen met roode fluweele gordynen, omzet met gouden kanten en franje, wagtte op de tegenwoordigheid dier aanzienlyke Persoonadien, die met eene grootschen stoet derwaards togen. By het openen van 't gordyn aanschouwden zy het Tooneel het Zonnehof, waar in de beroemde Tooneelspeeler JAN PUNT, eene Aanspraak aan hunne Hoogheden en de verdere Regeering in Dichtregelen uitstortte. Een Treur- en Klugt-

XC. spel, voorgegaan en gevolgd van een Bal-
BOEK. let hielt het hooge Gezelschap tot Midder-
——— nagt bezig.

1768. Een groot gedeelte van den volgenden dag werd besteed in het bezigtigen van 't geen de *Amstelstad* als Koopvorstinne doet uitmunten; het in 't water loopen van een voltimmerd *Oost-Indisch* Schip, was bewaard om het Vorstlyk oog op dit bewonderenswaardig stuk der Werktuigkunde te onthaalen. — Men hadt den Avond bepaald tot het Vreugdefeest en 't uitmuntend Bal in de Zaal van 't Stadshuis. Op 't zelve verscheenen, behalven de Vorstlyke Persoonadien, ter welker Eere het Feest was aangelegd, de Prins van HESSEN, verscheide Vreemdelingen van Rang, als de Prins VAN LAMBAISE, Groot-Stalmeester van *Frankryk*, de Marquis DEL PUENTE FUERTE, Afgezant des Konings van *Spanje* by onzen Staat, benevens andere Grooten en Heeren van aanzien, uit onderscheide Gewesten deezer Landen herwaards gevloeid, de Leden der Regeeringe van *Amsterdam*, derzelver Vrouwen en Kinderen, en een groot getal der voornaamste Ingezetenen, met elkander een getal van ruim elfhonderd Persoonen uitmaakende, allen op het kostbaarste uitgedoscht, schitterende van Edelgesteenten, een verstommenden rykdom en luister ten toon spreidende, in eene Zaal door meer dan zevenduizend lampen, zo verrukkelyk verlicht, dat 'er aan de schoonheid en orde van 't Gebouw, door zo veel lichts niet te

kort

kort gedaan werd, maar dat dit ſterke licht zelve, en de byzondere kleuren der lampen, door elkander geſchakeerd, de evenredigheid en kunst van alles te treffelyker deeden uitkomen. De Dans begon ten tien, en eindigde omtrent één uuren, welken tyd, die niet danſten, noch zich met het aanſchouwen van den Dans verkoozen te vermaaken, met het Kaartſpel doorbragten. Hunne Hoogheden, derzelver Gevolg, de Gastheeren en de aanzienlyke Genoodigden, begaven zich ten Maaltyd in de Schepenskamer, het overige Gezelſchap in de Gaanderyen daar groote en kleine tafels gedekt ſtonden. Naa den Maaltyd werd de Dans hervat. Wanneer omtrent drie uuren hunne Hoogheden vertrokken, zweeg, op een gegeeven teken, de Muzyk, het dansſen hieldt op, en het Gezelſchap ſcheidde in alle ſtilte.

XI. BOEK. 1768.

De aatſte dag des verblyfs beſteedden hunne Hoogheden in 't bezien van nog onbeziene Geſtichten, van 't beroemd Kabinet des Heeren G. BRAAMKAMP. De *Jooden*, zo *Portugeeſche* als *Hoogduitſche*, hadden hunne Synagogen van binnen fraay vercierd, de Rabbis boezemden hunnen Zegen over den Vorst en Vorſtinne uit als zy in die Kerken getreeden waren. Naa het houden van den Maaltyd, met keur van aanzienlyke Gaſten, werd 's avonds de Schouwburg nogmaals bezogt, een Bly- en Klugtſpel, met een Ballet tusſchen beiden, voerde men thans ten tooneele. Hadt de beroemde Tooneelſpeeler JAN PUNT de

 eer-

XE. BOEK. —— 1768. eerste keer met eene Aanspraak het Tooneelvermaak geopend, zyn niet min beroemde Mededinger in het Treurspel, de bejaarde IZAAK DUIM, sloot thans 't zelve in 't Zinnebeeldig kleed van 't Schouwburg, met eene Dankzegging in Dichtmaat.

Vertrek uit *Amsterdam*. Op den vierden van Zomermaand, den dag tot het vertrek bestemd, kwamen de zestig Burger Compagnien vroegtydig in 't geweer, en schaarden zich langs den weg, dien 't Reisgezelschap zou neemen van den *Dam* af tot de *Utrechtsche* Poort. Die van den Geregte, en anderen, benoemd om de Afscheidneeming by te woonen en 't Uitgeleide te doen, verscheenen op 't Stadhuis. De Hoofd-Officier sprak het Vaarwel uit. De Prins en Prinses betuigden op 't sterkst hun hoogste genoegen over de wyze waar op zy van Stadswegen, ontvangen, en onthaald waren. Het uitgeleide geschiedde met een aanzienlyken trein van Koetzen tot buiten de *Utrechtsche* Poort, waar hunne Hoogheden, uit de koets getreeden, het laatste afscheid van de Heeren der Regeeringe namen onder herhaalde dankbetuiging. In de Jachten gegaan, en na de *Weesper* zyde des *Amstels* overgestooken zynde, hoorde de Stad de afscheid groete van 't Geschut der Batterye omtrent de *Utrechtsche* Poort. —— Burgemeesters hadden den Prins, kort naa zyne aankomst, verzogt, om, zo lang hy de Stad met zyne tegenwoordigheid vereerde, het Wagtwoord te willen geeven aan den Hoofd-

Of-

Officier van 't Guarnisoen, die de Wagt ſtondt te hebben. Het werd, door deezen, bekend gemaakt aan den Voorzittenden Burgemeeſter, op wiens last het, volgens gewoonte, door den Woordſchryver, aan de Capiteinen der vier Compagnien Burgers, die elken nagt waaken moeſten, werd rondgebragt. XX. BOEK. 1768.

De Hertog van *Brunswyk* woonde alle deeze Eer- en Vreugdbetooningen in *Amſterdam* by; dan, gelyk hy, om, zonder Staatſie ontvangen te worden, op den dag der komſte, 's morgens vroeg derwaards was gereeden, en, onder 't naderen van hunne Hoogheden, uit het Huis des Heeren BOREEL, zich na het Stadhuis vervoegd hadt, waar Burgemeeſters hem beleefdlyk ontvingen, zo vertrok hy, op den dag des Affcheids, in den vroegen morgen, in ſtilte na *'s Gravenhaage.*

Burgemeeſters betuigden, by de wederkomst op 't Stadshuis, hun genoegen aan de Collonellen, wegens den betoonden yver en goedwilligheid der Schutterye, by 't inhaalen, vergezellen, bewaaken en uitleiden van hunne Hoogheden. —— Zy lieten vervolgens Zilveren Gedenkpenningen vervaardigen, die van drie onderſcheide Grootens aan de Hoogere en Laagere Officieren en aan alle wagtgehouden hebbende Schutters, tot één altoos duurend aandenken, werden uitgedeeld (*). Groot was on-

(*) *N. Nederl. Jaarb.* 1769. bl. 240.

X. BOEK. 1768. ongetwyfeld de begeerte der Burgeren en Ingezetenen, welke den toegang niet hadt opengestaan tot de Zaal van 't Stadshuis en de Vertrekken, die hunne Hoogheden ten verblyf en onthaal gediend hadden, om daar aan te voldoen werd toegestaan, dat ieder dezelve zou mogen bezigtigen.

Eenige Dames en Heeren, die hunne Hoogheden, geduurende derzelver verblyf, meest opgewagt en overal geleid hadden, ontvingen, ten betoon van genoegen, van den Prins fraaye en kostbaare geschenken; dit viel ook eenige Amptenaars en Bedienden van 't Stadhuis ten deele: De milde Giften, in de bezigtigde Godshuizen, in den Schouwburg aan de Tooneelspeelers, op Werven, en elders, uitgereikt, deeden de Ontvangers 's Prinsen Edelmoedigheid roemen (*).

FREDERIK DE GROOTE Op 't *Loo*. Het vermaak en genoegen te *Amsterdam* genooten, schakelde zich aan een ander, het Vorstlyk Paar op 't *Loo* beschooren; werwaards zy gingen om het bezoek van FREDERIK DEN GROOTEN af te wagten. Deeze Vorst was reeds den negenden van Zomermaand, te *Wezel* aangekomen, vergezeld van den Prins van *Pruissen*, en de Prinssen FREDERIK en WILLEM van *Brunswyk Wolfenbuttel*, en daar, door vier Afgevaardigden, uit naam van hun-

(*) WAGENAAR 't *Verhoogd Amsterdam*, en medegedeelde Berigten.

hunne Hoog Mogenden, begroet (*). Zyne Hoogheid reedt zyn Koninglyken Oom op de grenzen, aan geene zyde van *Doesburg*, te gemoet, en geleidde hem na 't gemelde Lusthuis, waar zyne Majesteit drie dagen vertoefde, tot onuitspreeklyk genoegen zyner Nigte.

XC. BOEK. 1768.

Prins HENDRIK van *Pruisfen*, met regt voor een der grootste Krygshelden deezer Eeuwe gehouden, gaf in Oogstmaand een Bezoek aan zyne Nigte. Staaten van *Holland*, van diens komst verwittigd, benoemden eene Bezending om hem op 't *Huis in 't Bosch* te verwelkomen; doch by 't vraagen na den tyd, wanneer het zyne Koninglyke Hoogheid gelegen zou komen,

Gouda door het Vorstlyk Paar en Prins HENDRIK van *Pruisfen* bezogt.

(*) *Gelderland*, *Holland*, *Zeeland* en *Utrecht* hadden ieder uit de haaren een Heer voorgedraagen om het begroetend Gezantschap uit te maaken; doch de Voorzitter ter Algemeene Staatsvergaderinge hadt kunnen goedvinden, een Afgevaardigden uit *Friesland*, met agterstelling van den door *Zeeland* voorgedraagenen, te benoemen. De Afgevaardigden van *Zeeland*, dit voor eene kleinagting van hun Gewest, het derde in den rang der Bondgenootschaplyke Gewesten, houdende, hadden zich tegen dit besluit verzet; en zich aan geene schikking of looting willen onderwerpen, en beklaagden zich over het ongelyk hun Gewest aangedaan, het regt vorderende der Staaten van *Zeeland* om des te raadpleegen, en nadere Aantekening te doen. Dan de overige Gewesten betuigden, dat 'er geen oogmerk geweest was om *Zeeland* met eenige kleinagting te behandelen. Staaten van *Zeeland* keurden het gedrag hunner Afgevaardigden goed. *Not. van Zeel.* 29 Aug. 1768.

XC. BOEK. 1768. men, om die Bezending te ontvangen, bedankte hy voor dit bedoelde eerbetoon. Om dien Prins te vermaaken beraamde het Vorstlyk Paar een Speelreisje na *Gouda*. De Regeering dier Stad, des verwittigd, en tevens verzogt dat de Schuttery niet in de wapenen zou verſchynen, als by een ſtaatlyk bezoek, wilde nogthans die Vorstlyke Perſoonadien op eene voeglyke wyze ontvangen, en vergaſten. De noodige ontwerpen werden daar toe vervaardigd en zodanige Bevelen aan de Burgery gegeeven als ſtrekken konden om alle goede Orde te bewaaren, in eene Stad, die men voorzien kon dat, ten dien Dage, opgevuld zou weezen met Vreemdelingen uit de nabuurige Steden en Dorpen, door de maare dier Overkomſte, derwaards gelokt, en door nieuwsgierigheid gedreeven. De groote Kerk was beſtemd om de hooge Gaſten te ontvangen. Zy naderden in vyf Koetzen, gedekt door een Ruiterwagt, op den middag, de Stad, het Klokkenſpel gaf hier van kennis. De Trein, door de Stads Wagtmeeſter geleid, reedt ſtaatlyk na de Kerk, waar hunne Hoogheden, door de Magiſtraat ontvangen en verwelkomd, de beroemde Kerkglazen in 't klein geſchilderd, en voorts in 't groot, bezigtigden onder het ſpeelen van het deftig Orgel. De Voorzittende Burgemeeſter verwittigde zyne Hoogheid, dat Burgemeeſters de vryheid hadden genomen om, in de Stads Doelen, een Middagmaal te doen aanrigten, 't welk zy hoopten dat

dat hunne Hoogheden gunstig zouden aanneemen; en voorts toestaan, dat by derzelver vertrek, de gewoone Eerbewyzing met het Stadsgeschut gegeeven mogt worden. Het een en ander nam zyne Hoogheid aan. Naa het bezigtigen eener Pypenmaakerye, de Hoofdfabryk der Stad, en eenige andere byzonderheden, namen zy deel aan den vervaardigden Maaltyd; by het uittreeden van de Doelen, by het komen op de Markt, en by het uitryden van de Poort geschiedden de vergunde begroetingen met het Geschut van de Wallen der Stad, die zich met dit Bezoek zo zeer vereerd vondt, als hunne Hoogheden over 't onthaal voldaan waren (*). XC. BOEK. —— 1768.

De Prins van *Nassau Weilburg*, zag op den vyf- en- twintigsten van Wynmaand zyn Huis vermeerderd met een Zoon, die, by den Doop, met Vorstlyke staatlykheid verrigt, den naam van FREDERIK WILLEM ontving. FREDERIK WILLEM gebooren.

't Ontbrak in den Lande, waar de Vreugd en Vrolykheid zo by aanhoudenheid ten rye gingen, aan geene ruststoorende Geschillen, schoon dezelve niet van den belangrykften aart of het verste vooruitzigt waren: eene korte vermelding zal volstaan kunnen. —— Een der uitsteekendste voorregten van *Hollands* oudste Stad Geschil tusschen *Dordrecht* en *Gornichem*, over het Stapelregt.

(*) *Resol. van Holl.* 3 en 9 Aug. 1768. *N. Nederl. Jaarb.* 1768. bl. 664 en 906.

XC. BOEK. 1768. Stad is het Stapelregt, onder de Graaflyke Regeering geschonken, uitgebreid, bevestigt, en tot den huidigen dag aan dezelve eigen gebleeven. Ingevolge van 't zelve kan men verscheide Koopmanschappen, die, voorby dezelve de Rivieren op of af komen, doen ontlaaden, eenige dagen te koop veilen, en van de verkogte zekere Regten vorderen. De overige *Hollandsche* Steden, als mede eenige Dorpen, hebben niet zelden, over dit Stapelregt, als een handeldrukkend bezwaar, geklaagd; dewyl het haar niet slegts ongelegen kwam de voorby gevoerde Goederen te veilen; maar boven al om dat zy niet goedvonden, de Ongelden door de *Dordrechtschen* op den Stapel gesteld, en allengskens verhoogd, te betaalen. 't Noodwendig gevolg hier van is geweest het maaken van overeenkomsten met verscheide Steden; die, egter, plaats lieten tot veele hoogst onaangenaame geschillen (*). In den Jaare MDCCLXVI, ontstondt 'er dus een tusschen *Dordrecht* en *Gornichem*, welke laatstgemelde Stad meermaalen hier over te kampen hadt. Drossaart en Burgemeesters deeden, ter Vergaderinge van hun Ed. Groot Mogenden, by monde van de Afgevaardigden der Stad, een Voorstel, wegens de drukkende wyze op welken die van *Dordrecht*, het

(*) *Tegenw. Staat* IV Deel, bl. 327. J. KOK, *Vaderl. Woordenboek*, *Art.* DORDRECHT. *Res. van Holl.* 5 Nov. 1766.

het Stapelregt, ten hunnen opzigte, uitoefenden. Deezen verdeedigden het gehouden gedrag in een verzogt Berigt aan Staaten van *Holland*, beweerende, dat de zaak door den gewoonen Regter, en niet door hun Ed. Groot Mogenden, behoorde afgedaan te worden. Die van *Gornichem* hielden, in een breedspraakig Tegenvertoog, staande, dat het beslissen deezes geschils den Staaten toekwam. 't Welk de *Dordrechtschen*, in den aanvang deezes Jaars, op hunne beurt, tot handhaaving van hun Stapelregt tegen gingen. De zaak werd aan het groot Besoigne overgegeeven (*).

XC. BOEK. 1768.

Byster hoog was een Twist over de Magistraatsbestelling in *Monnikendam* geloopen, die in dit Jaar, door tusschenkomst van 't Hoog Gezag, eindigde. De verkiezing tot de Ontvangers plaatze der Gemeene Middelen te dier Stede gaf aanleiding tot oneenigheden, en deeze wederom aan sommige Leden der Regeeringe gelegenheid om zich te ontslaan van eene voorheen onderling aangegaane verbintenisse, en te besluiten om alle Ampten, Commissien, en de gantsche Magistraatsbestellinge der Stad aan den Erfstadhouder af te staan, en op te draagen, en, zonder eenige bepaling, aan diens vrye

Twist te *Monnikendam* over de Magistraatsbestelling.

(*) *Resol. van Holl.* 28 Jan. 16 Sept. 1767. en 30 Jan. 1768. *N. Nederl. Jaarb.* 1767. bl. 64. Voor 't Jaar 1768. bl. 1278.

XV. BOEK. — 1768. vrye beschikking aan te bevelen (*). Veele Papieren hier toe betrekkelyk zagen het licht, by welken men elkander over en weder van kwaade trouw en vervalsching in de verhaalen beschuldigde, doormengd met eene menigte van haatlykheden.

In stede van de Eensgezindheid, door Staaten van *Holland*, den Regenten deezer Stad aangepreezen, te betoonen, zag men op nieuw den geest van Onmin heerschen by de Verkiezing van Burgemeesteren in Oogstmaand des Jaars MDCCLXVII. Het toen ontstaande Geschil bestondt hoofdzaaklyk hier in, of de Boonlieden, die zwarte Boonen getrokken hadden, verpligt waren, de eerste kiezing van drie Persoonen tot nieuwe Burgemeesteren te doen uit de overige Leden van de Vroedschap, dan of dezelve vryheid hadden om ook andere Persoonen, buiten de Leden der Regeeringe, te benoemen. Burgemeesters en Vroedschap hielden toen de eerste Benoeming op drie Persoonen, geen Leden van de Vroedschap zynde, gevallen was, het eerste; doch de Hoofdschout der Stad, benevens nog drie Heeren uit de Regeering, het laatste staande. Elk leverde by Staaten van *Holland* de bewyzen in, welke zy meenden te hebben voor de Party door hun omhelsd. Het voorgevallene by

(*) *Berigt aangaande de Oneenigheid ontstaan tusschen de Regenten der Stad Monnikendam*, te Amst. by J. SCHREUDER.

by het maaken der betwiste Benoeming, werd door de Meerderheid in zodanig een licht gesteld, en by Staaten van *Holland* voorgedraagen, als of de Minderheid, niets minder bedoeld hadt dan om, door Opstand en Geweld, haare zaak door te dryven, een der Vroedschapsleden beschuldigende van geroepen te hebben, *Wapent U Burgers, wy hebben eene vrye Verkiezing, en ziet hoe dat uwe Privilegien gekrenkt worden!* Eene taal die van de andere Party ontkend en dat Lid der Vroedschappen alleen in den mond gelegd wordt, dat hy, by 't uitgaan des Burgemeesters VAN SANEN, zeide; *Ziet, Burgers, daar gaat hy, welke de Privilegien wilde overgeeven, en zo wordt met de Privilegien gehandeld; doch men hadde niet kunnen verwagten, dat de Kans* (*) *ons zo wel zou dienen!* Voorts zyn de wederzyds ingeleverde Berigten van het voorgevallene, schoon met Eede en aanbod van Eede gestaafd, zo wyd verschillende, dat men ze naauwlyks voor beschryvingen van de toedragt eens zelfden gevals zou houden. Allersterkst weerden de drie Heeren CLAUS, NAHUIS en HOUTING, by Staaten van *Holland*, de betigting af als of zy hun best zouden gedaan hebben om de Burgery tot Oproer aan te zetten; daar omtrent verklaarende, dat die beschuldiging uit loutere kwaadaartigheid voortsproot, en

XC. BOEK. 1768.

(*) Dit woord ziet op den *Kans* der Boontrekkinge.

XI. BOEK. 1768. en de betigters niet geschroomd hadden; door veele onbeschaamde leugenen, den Souverain te misleiden; dat zy niets gedaan hadden dan het goed Regt hunner Stad en Burgerye te verdeedigen; dat dit alles alleen een gevolg was van het tegen hun opgevatte ongenoegen, dat zy eerst, tegen den zin van zommigen hunner Medeleden, zich zelven gelyk wilden handelen, in het bewyzen van behoorelyke agting aan het Eminente Hoofd der Regeeringe, dan, by vervolg, zo zy meenden op goeden grond, zwaarigheid hadden gemaakt, zich, zo als veele andere Leden, te voegen by den Voorslag van den Heer Burgemeester VAN SANEN, om naamlyk de Stad, en alles wat tot de Magistraatsbestelling behoorde, aan den Erfstadhouder op te draagen, en by eene byzondere Commissie daar van overdragt te doen; welke handelwyze men gaarne hadt willen bedekt houden.

By Staaten van *Holland* werd de Benoeming op drie Persoonen buiten de Vroedschap, onbestaanbaar met de Privilegien der Stad *Monnikendam* gekeurd, en gehouden als niet gedaan; voorts Boonheeren gelast eene andere Benoeming te vervaardigen uit de overige Leden der Vroedschap. Wordende aan Burgemeesteren en Vroedschappen onverlet gelaaten, om voor het vervolg, omtrent de Verkiezing van Burgemeesteren, overeenkomstig de Privilegien, zodanig een Verzoek aan hun Ed. Groot Mogenden te doen, als zy ten meesten

ſten dienſte van hunne Stad en Burgery zouden te raade worden (*). Wyders kreegen de Leden der Regeeringe last zich voortaan te onthouden van eenige verdere Geſchriften betreffende de ontſtaane Verſchillen te verſpreiden, veel min met den druk gemeen te maaken.

XCI. BOEK. 1768.

Toen men, in gevolge van dit Staatsbeſluit, de Verkiezing van Burgemeeſteren hervatte, ontſtonden, op nieuw, hevige oneenigheden: dewyl een en dezelfde Perſoonen op twee onderſcheide Benoemingen gebragt wierden: beweerende de eene Party dat zulks beſtaanbaar, de andere dat het onbeſtaanbaar was, tot eindelyk, door de meerderheid beſlooten werd voort te gaan, en tot Burgemeeſters te ſtemmen, die op de derde Benoeming waren gebragt geweest. De drie meergemelde Heeren verklaarden 'er zich niet alleen weder tegen; doch leverden ook, op nieuw, een Verzoekſchrift aan Staaten van *Holland* over, zich beklaagende over de onwettigheid der Verkiezinge, met verzoek, dat hun Ed. Groot Mogenden dezelve voor onwettig zouden verklaaren; doch kreegen zy, in Sprokkelmaand deezes Jaars, ten antwoord, dat zy zich ten onregte tegen deeze Benoeming, en

(*) *Reſol. van Holl.* 14 Mey 25 Juny 4 Aug. 9 en 19 Sept. 28 Oct. 7 en 12 Nov. 1767. De Afgevaardigden van *Amſterdam* verklaarden, omtrent dit ſtuk der Vrylaatinge, het Beſluit wel aan te zien; doch 'er zich niet mede te kunnen conformeeren. *Reſol. van Holl.* 16 Dec. 1767.

XC. BOEK. en daar uit gevolgde Verkiezing, aangekant hadden; en derhalven deeze beide in kragt zouden blyven (*).

1768. Het geschil tusschen de Vroedschap en Magistraat van *'s Gravenhaage* beslist.

Wie zich in zyn Regt verkort agt, laat niet ligt eene gelegenheid, om 'er in hersteld te worden, voorbyglippen: dit oordeelden de Vroedschap van *'s Gravenhaage*, dat zy gedaan was, door Burgemeesteren en Schepenen, waar om zy, kort naa de Verheffing van den jongst overleden Stadhouder, by hem om herstel aanhielden. Naa 's Vorsten dood herhaalden zy haare klagten by Mevrouwe de Gouvernante; doch hun bezwaar, door geen van beiden afgedaan zynde, verleevendigden zy, vol hoope van een spoediger en gunstiger uitslag, in den voorleden Jaare, haare Verzoeken by den nieuwlings in zyne hooge waardigheden gekomen Erfstadhouder. De Magistraat, verre van in 't begrip der Vroedschap te staan, of zich door de bygebragte redenen te laaten overtuigen, oordeelde dat de laatstgemelde, wel verre van in magt of gezag eenigzins verkort te zyn, thans meer genoot dan dezelve toekwam, gelyk zy zogt te betoogen in een wederleggend Geschrift aan zyne Hoogheid overgeleverd. De Vroedschap vatte de pen weder op, en zogt, in een nader Betoogschrift, de Regten te staaven, welke zy oor-

(*) *Resol. van Holl.* 2 Feb. 1768. *N. Nederl. Jaarb.* 1767. bl. 1381. 1352—1382. Voor 't Jaar 1768. bl. 10. 52. 106. 141. 152.

oordeelden, dat hun als Medevertegenwoordigers der Burgeren toekwamen, met een volkomen vertrouwen de geheele zaak overgeevende aan den Erfstadhouder. Even dit zelfde deedt de Magistraat, toen deeze het laatste tegen hun ingeleverde stuk ten toetze bragten. Het scheen, door 't lang verwyl, als of zyne Hoogheid, zo min als zyne Heer Vader en Vrouw Moeder, deezen twist tusschen de Magistraat en Vroedschap der Hofplaatze zou beslissen. Maar de Magistraat, in Grasmaand des volgenden Jaars MDCCLXIX, onderrigt, dat zyn Hoogheid deeze zaak ter hand genomen hadt, en gereed stondt, die verschillen eens geheel af te doen, werd te raade eenige Regels vast te stellen, die voortaan in het zamenroepen der Vroedschap, in eene bepaalde soort van zaaken, zouden werden waargenomen. Van deeze leverden zy, door eene Bezending uit hun midden, een Afschrift over met verzoek, dat zyne Hoogheid, in het bepaalen der lang gehangen hebbende verschillen, daar op zo veel agts zou slaan als hy oordeelde te behooren. Dit baande den weg tot een Uitspraak, te dierzelfde maand, inhoudende, dat de Magistraat van 's Gravenhaage, met de stipte naakoming der thans opgegeevene Regelen, gegrond op het Octroy door Keizer KAREL DEN V, in den Jaare MDXXV aan de Vroedschap verleend, nu, en ten allen tyde, zou kunnen en mogen volstaan, en dat gevolglyk, in de verdere en andere Ver-

XC. BOEK. 1768.

XC. BOEK. zoeken der Vroedschap, niet kon worden getreeden (*).

1768. Den Raadpensionaris van *Zeeland* de Plaatsbekleeding van Eersten Edelen door *Middelburg*, betwist.

Wanneer zyne Hoogheid, den Heer WILLEM VAN CITTERS zyn ontslag als Vertegenwoordiger van Eersten Edelen verleend hebbende, by eenen Brieve Staaten van *Zeeland* aanschreef, dat hy goedgevonden hadt, den Raadpensionaris ADRIAAN STEENGRACHT, die deeze plaats tusschen beide bekleedde, te volmagtigen om, by voorraad, ook van zynen wege, in het Collegie der Gecommitteerde Raaden ter Admiraliteit van *Zeeland*, te verschynen, en advys uit te brengen, namen de Steden het over. Dit bevreemde zyne Hoogheid, en hy agtte zich, op eene onwettige en ongehoorde wyze, te leurgesteld van zyn regt, om een Vertegenwoordiger in dat Collegie te benoemen, met herhaalden eisch, dat zulks zou geschieden. *Middelburg* en *Tholen* betuigden gereed te zyn om haaren raadslag hier over uit te brengen, wanneer de Raadpensionaris STEENGRACHT, geduurende de raadpleegingen over dit onderwerp, buiten stondt, en den Secretaris van het Land verzogt, het bestuur der Vergadering te aanvaarden: waar toe de Raadpensionaris niet bereid was; dewyl hy dan de plaats van Eersten Edelen zou moeten laaten open-

(*) *N. Nederl. Jaarb.* 1767. bl. 265. 371. 1041. Voor 't Jaar 1767. bl. 209. Voor 't Jaar 1769. bl. 748.

openstaan. *Tholen* viel *Middelburg* af, en wendde de Heer STEENGRACHT alle moeite aan om, ook die Stad over te haalen, tot het afzien van dien eisch; welken dezelve in eenen breeden Brief beweerde te steunen op het Reglement tot beleid van zaaken in *Zeeland* vastgesteld. De Raadpensionaris bragt hierop het zyne in, aanbiedende buiten te zullen staan by de raadpleeging over dit stuk, wanneer zyne Hoogheid, dien hy aannam kennis van al het voorgevallene te zullen geeven, een ander Heer zou gevolmagtigd hebben om diens stem en raadslag, als Eerste Edele, uit te brengen. Het antwoord des Erfstadhouders behelsde eene volkomene goedkeuring des gedrags van den Raadpensionaris, met bygevoegden last om, in de raadpleegingen over deeze zaak, zyne Stoel te blyven bekleeden, zonder daar toe één ander te mogen volmagtigen.

XC. BOEK. —— 1768.

Eenige Steden bragten een raadslag uit, overeenkomstig met het voorstel van zyne Hoogheid, en wilden de verzogte Brieven van voorschryving aan den Raadpensionaris verleend hebben; dan *Middelburg* hieldt deeze stemming van onwaarde: dewyl het verschil, wegens het uitblyven van den Raadpensionaris by de onderhandelinge, niet afgedaan was. De Heer STEENGRACHT verzogt die van *Middelburg*, op 't ernstigst, om deeze Tegenaantekening agterwege te laaten, en wanneer zy die in Geschrifte overgeleverd hadden, voegden zich eenige Steden by den Raad-

XC. BOEK. — 1768. pensionaris met verzoek dat dezelve uit de Notulen mogt geligt worden. — *Middelburg* stondt nu geheel alleen, alle de Steden waren gereed om, in 't byweezen van den Raadpensionaris, hun gevoelen uit te brengen: als deeze de plaats van Eersten Edelen bekleedde, en de Secretaris van het Land het bestuur der Vergadering op zich nam. — Te deezer gelegenheid verklaarde de Raadpensionaris, door zyne Hoogheid in 't byzonder gelast te zyn om te verklaaren, dat deeze hoogstgevoelig was over de handelingen der Heeren van *Middelburg*, en het afwyzen van de voorgeslaagene schikking, niet anders kon aanzien, dan als een stap daar heen gaande om zyne Hoogheid, niet alleen in dit geval, maar ook by andere gelegenheden, in hoogstdeszelfs Regt, tot de vervulling van het vertegenwoordigen des Eersten Edelen, hem alleen toekomende, te stooren; doch dat hy niet gezind was daar van in 't minste af te staan. Voorts betuigde de Raadpensionaris deeze raadpleegingen niet langer te kunnen uitstellen, en, aangezien de Heeren van *Middelburg* niet te beweegen waren, verzogt hy, uit naam van de meerderheid der Leden van Staat, den Secretaris van het Land het bestuur der Vergaderinge, geduurende de verdere raadpleegingen over dit stuk, op zich te neemen, terwyl hy den Stoel van den Gecommitteerden van den Heer Eersten Edelen ging bekleeden. De Afgevaardigden van *Middelburg*, verlieten daar op allen de Vergadering; een Pensio-

naris laatende om alleen te hooren en te zien. XC. BOEK.

Een brief, vol klagten over deezen stap der *Middelburgeren*, werd aan hun afgevaardigd, en deeze door die van *Middelburg* met klagten over 't gedrag van den Raadpensionaris, en den Secretaris van het Land, beantwoord. De Raadpensionaris, voor de Eersten Edelen stemmende, keurde het doen van den Secretaris van den Lande goed, en wilde eene Bezending aan die van *Middelburg* gedaan hebben; doch die van *Zierikzee*, het beklag der *Middelburgsche* over de kortheid van tyd aan hun vergund in opmerking neemende, wilden hun nog veertien dagen tyd geeven, om zich breeder te verklaaren. 't Welk zy deeden, aanhoudende op het buitenstaan van den Heer STEENGRACHT, terwyl men over de Begeeving van een Ampt hem toegeschikt handelde, daar hy, of den Stoel van Raadpensionaris, of dien van Eersten Edelen vervullende, altoos in Persoon tegenwoordig was: betuigende gereed te weezen, om, zo ras zy hier van genoegzaame kennis of verzekering hadden, Afgevaardigden, naar gewoonte, ter Staatsvergaderinge te zenden.

1768.

De aanstelling van V. D. PERRE dempt dit geschil.

Wanneer de zaak tot die hoogte geklommen was, stelde zyne Hoogheid, als Eerste Edele van *Zeeland*, den Heer JOHAN ADRIAAN VAN DER PERRE aan, tot bewaaring van die plaats in de Staatsvergadering, in het Collegie van Gecommitteerde Raaden, en in de Admiraliteit van *Zeeland*.

XC. BOEK. 1768. *land.* Hier op leverde een Afgevaardigde van *Middelburg* eene schriftlyke verklaaring in, behelzende, dat de Heeren van *Middelburg* niet hadden willen afzyn, op het ontvangen berigt dier benoeming, hem af te vaardigen, ten einde geene vertraaging aan die zaak toe te brengen, en zyne Hoogheid eene ontwyfelbaare preuve te geeven, hoe verre hun Ed. Agtb. altoos geweest waren, om Hoogstdenzelven in het wettig Regt van voorstelling in de Admiraliteit te stooren, en van het Regt van Vertegenwoordiging in dat Collegie, en andere Vergaderingen, zyne Hoogheid als Eerste Edele van *Zeeland* ontegenzeggelyk toebehoorende, te ontzetten. Verder aanmerkende, dat zy hier door het voorgevallene tusschen hun en de Raadpensionaris STEENGRACHT voor afgedaan rekenden, gereed om, als voor heen, op voorkomende zaaken de stem in te brengen, en als de Heer VAN DER PERRE in de Admiraliteit gezeeten zou zyn, hun Afgevaardigden, in genoegzamen getale, en behoorlyk gelast, wederom ter Staatvergadering te willen afzenden: moetende in allen gevalle verklaaren geen vryheid te hebben om van hun voorig gestelde af te gaan; maar 't zelve nog in allen deele te blyven aankleeven.

Vordering van zyne Hoogheid deswegen. De Aanstelling van den Heer VAN DER PERRE kreeg haar volle beslag, en scheen de zaak hier mede afgedaan; doch 't leedt niet lang of een Brief van zyne Hoogheid bestrafte, aan den eenen kant, het gehouden

den gedrag der *Middelburgeren* ſcherplyk, en prees, aan den anderen kant, dat van den Raadpenſionaris STEENGRACHT. In deezen betuigde de Stadhouder, tot handhaaving van zyne Voorregten, zich onvermydelyk verpligt te agten, de Staaten te verzoeken, om, by een Staatsbeſluit, voor het toekomende, te verſtaan en vast te ſtellen „ dat Wy, en onzen Succesſeuren in „ den tyd, als Eerſte Edele, onverlet „ zullen zyn en blyven, om by eventueele vacatures van de effective Repreſentants Plaatze, den tydlyken Raadpenſionaris der Provincie, tot het uitbrengen „ van Stem en Advys, zo wel in het Collegie van de Admiraliteit, als in de Staats „ Vergadering by de Heeren Gecommitteerde Raaden, te mogen employeren (*).

XC. BOEK. 1768.

't Was reeds in den Jaare MDCCLXIV dat het oog der Kunstkenneren, op eene aangenaame wyze, verrast wierd, door eene nieuwe uitvinding, om eene Tekening, in haare juiste grootte, en met alle haare kleuren, en met eene nauwkeurigheid, dat 'er geen het minſte ſtreepje aan ontbreekt, in Plaat te brengen. De Uitvinder was de kunstminnende Heer CORNELIS PLOOS VAN AMSTEL *Jacob Corneliſz.* te *Amſterdam*. Aanleiding hier toe kreeg hy door 't beſchouwen van eenige

Uitvinding der Tekenprentkunſt van C. P. V. AMSTEL.

(*) *Not. van Zeel.* 2 Juny 1 Aug. 5. 8. 12. 19. 22. 23. 26 Sept. 13 en 31 Oct.

XCI. BOEK. —— 1768.

ge *Fransche* Prenten, als Tekeningen van rood- en zwart-kryt in 't licht gekomen. Zyn werkzaame en vindingryke geest baarde de eene kunst geheel verschillende van die der *Franschen*; en schoon zy in eenige opzigten gemeenschap mogt hebben, met die der in den smaak van Tekeningen gedrukte Kunstplaaten in *Engeland*, door KNAPTON en PONT uitgegeeven, egter, door hem uitgedagt en voltooid was, eer ooit het werk dier *Engelsche* Kunstenaaren hem onder 't gezigt kwam, en, naar 't algemeen oordeel der Kunstkenneren, door onzen Vaderlandschen Kunstenaar, verre overtroffen werd. Zo groot was de gelykheid tusschen deeze *Afdrukken* en de *Origineelen*, dat de Uitvinder, om alleen bedrog, zo omtrent Liefhebberen als Onkundigen, voor te komen, ze van agteren met zyn wapen tekende. —— Geen wonder dat hy, de moeite en kosten aan dit werk vast in aanmerking genomen zynde, het geheim dier Kunst aan niemand openbaarde; schoon hy openlyk verklaarde in geenen deele ten oogmerk te hebben de Naakomelingschap te berooven van eene zo bevallige als nutte kunstbewerking (*).

Doch daar deeze Prenten niets gemeens hadden, met alle andere soorten, dan dat ze even als deeze Plaatdrukken waren, zo kwamen zy de oorspronglyke Tekeningen zo veel nader, dat het onderscheid tusschen bei-

(*) *Vaderl. Letteroef.* V D. I St. bl. 467.

beide nauwlyks te bespeuren zynde, de Prenten eigenlyke Tekeningen scheenen. 't Ontbrak aan geen gissingen, ook niet aan kunst- en roembenyders, die in bedenking gaven, dat dit Kunstwerkniet enkel door Plaaten zou vervaardigd worden; maar dat de hand 'er boven dien behendiglyk, met rood- of zwart-kryt, Inkt, of Sappen, de eigenaartige gedaante eener Tekeninge aan gaf. Hoewel dit vermoeden moest wyken op de onbevooroordeelde beschouwing van de eenstemmigheid der Afdrukken eener Plaat met elkander vergeleeken, die onder zo veelen niet bespeurd zou worden, indien de Hand, buiten de Plaat, 'er aan gewerkt hadt, nam de Uitvinder een middel te baat om allen twyfel, wegens het vervaardigen zyner Prenten, te verbannen.

XC. BOEK. 1768.

Ten deezen Jaare Lid geworden van de *Hollandsche Maatschappy der Weetenschappen te Haarlem*, verzogt hy vier Heeren Directeuren, met den Secretaris VAN DER AA om, onder geheimhouding, het werktuiglyke zyner behandelinge in deeze Kunst te komen beschouwen. In hunne tegenwoordigheid vervaardigde hy eene Kunstplaat, die hy tot hun volkomen genoegen, met alle kleuren, gelyk aan 't Origineele op zyne pers met olieverf drukte, waar van zy hem een volledig Getuigschrift gaven: terwyl de Afdruk in tegenwoordigheid dier Heeren gemaakt, by de Maatschappye, ten aandenken hier van, bewaard wordt. Zo beveiligde onze

Kuns-

XCI. BOEK. — 1768. Kunstenaar zyn' Kunstroem tegen alle verdonkeringen, en zette zyn Werk, waar door men anders nauwlyks verkrygbaare Prenten, voor een maatigen Prys bekomt, met lof voort (*).

1769. De wenfchen van Vrugtbaarheid over het Huwelyk des Erfftadhouders uitgeboezemd, wagtte men dat, in Lentemaand des Jaars MDCCLXIX, vervulling zouden erlangen. Zyne Hoogheid hadt, in Wintermaand aan hun Hoog Mogenden en Ed. Groot Mogenden, kennis van de Zwangerheid zyner Gemalinne gegeeven; die het doen van Gebeden, te dier gelegenheid in de Kerken bevallen; en booden Staaten van *Holland* zyne Hoogheid het Gevaderfchap aan over de verwagte Spruite (†). Overal, en byzonder by Staaten van *Holland*, waren de vereischte fchikkingen gemaakt, om, op het hooren dier blyde maare, de deelneemende Vreugde der Landzaaten te betoonen. Eene verwagting te leurgefteld doordien haare Koninglyke Hoogheid, tusfchen den drie- en vier- en- twintigften, verloste van een wel voldraagen, doch doode, Vrugt. De droefheid hier over, ten Hove, en elders, hoe

Haare Hoogheid bevalt van een dooden Prins.

(*) *Verh. der Holl. Maatschappy* X D. *Voorb.* bl. VIII. Medeged. Berigten. *N. Nederl. Jaarb.* 1768. bl. 1118. Veertig deezer Plaaten zien thans het licht. Naavolgers heeft hy verwekt, die hem naby komen; doch geenen die hem overtreffen.

(†) *Refol. van Holl.* 2 en 3 Dec. 1768. en 18 Maart 1769.

hoe zwaar ook, kreeg verligting door de gerustſtellende tyding, dat de Prinſes, ſchoon door eenen langduurigen, zwaaren en gevaarlyken arbeid, zeer verzwakt, naar gelange dier omſtandigheden, zich redelyk bevondt. Zyne Hoogheid liet van dit ſmertlyk geval aan de Staaten der onderſcheide Landſchappen kennis geeven, en werd overal bevolen, in de Kerken Dankzeggingen ten Hemel op te zenden voor de Bewaaringe dier Vorſtinne, en Gebeden uit te ſtorten voor haare Herſtellinge. Den dooden Prins bragt een klein gevolg, naa dat dezelve twee dagen op een Paradebed gelegen hadt, 's nagts na *Delft* over, om in de Stadhouderlyke Grafkelder te worden bygezet (*).

XC. BOEK. 1769.

Alle de Heerlykheden in *Holland*, by de verdeeling der Naalaatenſchap van WILLEM DEN III, aan den Koning van *Pruiſſen* gekomen, waren, in den Jaare MDCCLIV, door de Gouvernante ANNA, voor haaren Zoon gekogt (†). Op het Grondgebied van den Staat in *Opper-Gelderland* werd de Heerlykheid *Montfoort*, by die Verdeeling den Koning van *Pruiſſen* toegeweezen, door hem tot nog ter leen bezeten van de Algemeene Staaten, aan welken de Oppermagt over dezelve, by het Barrierre Tractaat, was afgeſtaan: doch den

De Heerlykheid *Montfoort* aan den Prins van *Oranje* afgeſtaan.

(*) *N. Nederl. Jaarb.* 1769. bl. 353.
(†) Zie het XXXII Deel der *Vaderl. Hiſtorie* bl. 131.

XC. BOEK. 1769. den achtsten van Zomermaand deezes Jaars is die Heerlykheid, op nieuw, aan het Huis van *Oranje* overgegaan, by eene plegtige overgifte van den Koning van *Pruissen*, met alles wat 'er toebehoorde aan zynen Neef den Erfstadhouder. Wederzydsche Gevolmagtigden volvoerden dit, in tegenwoordigheid van alle Officieren, Magistraaten en Amptenaaren der Heerlykheid, ten dien einde door den Drossaard by een geroepen. Het lossen van 't Geschut, en het luiden der Klokken, kundigde deeze overgave in alle de Steedjes en Dorpen aan; en een pragtige Maaltyd besloot dit Werk, waar mede alles, wat uit de Naalaatenschap van WILLEM DEN III, op 't Grondgebied van deezen Staat gelegen was, ten laatsten weder aan den Huize van *Oranje* kwam (*).

Bezending des Basfas van *Tripoli*. MAHMOUD BEGI, Afgezant van den Basfa en Regeering van *Tripoli*, hier te Lande gekomen, kreeg in Sprokkelmaand staatlyk zyn eerste Gehoor by de Algemeene Staaten, hun van de voortduurende Vriendschap der *Tripolitaansche* Regeering verzekerende; en onder andere gelukwenschende met de komst van zyne Hoogheid tot de Stadhouderlyke Regeering, en het Huwelyk van dien Prins, die zich by deeze Gehoorverleening tegenwoordig bevondt (†).

Thans

(*) *Tegenw. Staat* II D. bl. 583. *N. Nederl. Jaarb.* 1769. bl. 829.
(†) *N. Nederl. Jaarb.* 1769. bl. 197.

XC. BOEK. 1769.

J. HOP legt het Thesaurier-generaalschap neder en wordt door P. A. GILLES opgevolgd.

Thans hadt de Heer JAN HOP zestig Jaaren bereikt, en van deeze tusschen de vier- en vyf- en- dertig Jaaren, gedeeltlyk in dienst van *Holland* en *Zeeland*, gedeeltlyk in dien der Generaliteit, gesleeten, zints Hooimaand des Jaars MDCCLIII de gewigtige post van Raad en Thesaurier Generaal der Unie waarneemende. Een geruimen tyd geleden hadt hy zich voorgesteld het laatste gedeelte zyns leevens, waare het mogelyk, buiten zorge voor 's Lands zaaken door te brengen, en liet dit zyn voorneemen der nederlegginge zyns Ampts by de Algemeene Staaten bekend maaken. Dit geschied en hem ontslag, op de loffykste wyze, verleend zynde, verscheen hy met dit Staatsbesluit in Lentemaand ter Vergaderinge van den Raad van Staaten, leverde 't zelve ter leezinge over, stelde aan hun Ed. Mogenden de Sleutel van de zogenaamde *Zilverkamer*, van welke hy geen gebruik hadt behoeven te maaken, als mede de sleutels der Kassen waar in de Landspapieren, zyner zorge toe vertrouwd, bewaard werden, ter hand, en nam, met eene aandoenlyke Aanspraake, afscheid van die Vergaderinge; door den Voorzitter op eene voor hem streelendste wyze beantwoord, verzekerende, „ dat hun Ed. Mogenden „ altoos met het uiterste genoegen zouden gedenken aan de uitmuntende bekwaamheid, waar mede hy die gewigtige Post bekleed hadt, als mede aan het goed bestuur en de zonderlinge naarstigheid door hem, geduurende dien

„ tyd,

XC. BOEK. 1769. „ tyd, betoond; dat zy nooit zouden na„ laaten te erkennen de uitsteekende dien„ sten, welken hy aan den Staat en by„ zonder aan het Finantie wezen van de „ Generaliteit hadt gedaan: dewyl de Raad „ zich wel herinnerde de gesteldheid van „ die Finantie, zo by den aanvang van „ zyn Thesaurier Generaalschap, welker „ voorspoediger en meer bloeiende staat „ zy aan zyne verlichte poogingen toe„ schreeven; en terwyl zy zich moesten „ beklaagen over het gemis van een zo „ kundig en vaardig Staatsdienaar; be„ dankten zy hem op 't hartlykst voor alle „ Diensten den Vaderlande, in 't alge„ meen, en den Raad van Staaten in 't „ byzonder, beweezen."

De Voorzitter gaf, uit naam zyner Hoogheid, in bedenking of men niet zou kunnen goedvinden, deezen Heere, tot erkentenis zyner Diensten, en ten betoon van de agting des Raads voor zyn Persoon, eene Gedagtenis aan te bieden; dit voorstel behaagde en men besloot tot het geeven eener Gedagtenisse. —— De overgereikte Sleutels werden overgegeeven aan den Heer PAULUS ADRIAAN GILLES, Secretaris van den Raad van Staaten, die in Grasmaand, op voorstellinge des Erfstadhouders, de Opvolger was van den Heer HOP (*).

De

(*) *Resol. Generd.* Ven. 31 Maart 1769, *N. Nederl. Jaarb.* 1769, bl. 507. 517.

De vierde vyfjaarige dienst van den Heer PIETER STEYN, als Raadpensionaris van *Holland*, liep met Hooimaand ten einde; schoon deeze, omtrent dezelfde Jaaren als de Heer HOP telde, toonde hy zich genegen en gereed, toen hy voor de dus verre gedaane diensten bedankt en met eenpaarige stemmen verzogt werd, dat hoogwigtig Staatsampt, op den zelfden voet, weder, voor vyf Jaaren, te aanvaarden, om 't zelve op de schouderen te neemen, en zich met Eede, op nieuw, daar toe te verbinden.

XC. BOEK. 1769. P. STEYN op nieuw tot Raadpensionaris aangesteld.

In Slachtmaand des voorleden Jaars hadden de Bewindhebbers der *West-Indische* Maatschappye ter Vergadering van Tienen een Besluit genomen om den Heer FERDINAND VAN COLLEN, Oud-Schepen en Raad van *Amsterdam*, in de hoedanigheid van Representant van zyne Hoogheid, als Gouverneur Generaal en Opperbewindhebber der *West-Indische* Compagnie, eene Jaarwedde van zes- en- dertig honderd Guldens toe te leggen, in deeze somme begrypende alle de kosten, welken die Heer, in deeze hoedanigheid, ten dienste der Maatschappye, zou maaken, en daar op de goedkeuring by hunne Hoog Mogenden verzogt. De Hoofddeelgenooten dier Maatschappye ter Kamer van *Amsterdam* stonden versteld over dit Besluit, genomen zonder agt te slaan op het daar van verschillend begrip, door hunnen Bewindhebber, in hunnen naam, verklaard,

't Geschil wegens de Wedde van F. V. COLLEN, als Representant van zyne Hoogheid by de *West-Indische* Maatschappy, beslist.

XC. BOEK. 1709.

't welk Bewindhebbers, hoe zeer strydig met de gewoonte, in hunne Aantekeningen niet geboekt hadden; zy stonden niet minder verbaasd, dat men de goedkeuring van hunne Hoog Mogenden verzogt hadt, zonder dit Besluit, zo als men gewoon was, hun onder 't oog te brengen; om dus 't zelve als éénpaarig genomen te doen voorkomen. Zy vaardigden, door hunne Hoog Mogenden om Berigt verzogt, een Brief aan die Hooge Vergadering af, den ganschen toedragt der zaake blootleggende: waar op zy aanweezen, dat dit Besluit op eene gansch onwettige wyze was genomen, en daar en boven zodanig tegen de Gesteltenisse der Maatschappye aanliep, als mede zo weinig met het belang der Deelhebberen over een te brengen was, dat het, huns oordeels, de goedkeuring van hunne Hoog Mogenden niet zou kunnen weg draagen.

De Hoofddeelgenooten hadden begreepen, dat men aan den Representant niet alleen eene somme van zeven honderd en vyftig Guldens, tot betaaling van eenen Secretaris, moest toeleggen; maar ook zes honderd Guldens voor Reiskosten; en dat men dien Heer geen beter erkentenis kon geeven voor de diensten en zorgen, door denzelven reeds aan de Maatschappye besteed, en die men verder van hem verwagtte, dan zulk eene die geschikt was naar de gesteltenisse van de Compagnie, en gelyksoortig met het geen zyne Hoogheid

zelve trok, en het *Honorarium* van Heeren Bewindhebberen; dat daar aan zyne Hoogheid vier ten honderd van de Uitdeelingen was aangeboden, het hun voeglyk toescheen den Reprefentant twee ten honderd van die Uitdeelingen aan te bieden (*).

XCI. BOEK. 1769.

Zy gaven eene Schets van den tegenwoordigen geenzins voordeeligen Staat der Maatfchappye, en toonden, dat, in den Jaare MDCCLVI, de laatfte Afgifte van twee ten honderd gefchied was, en men twyfelde of men in de twee eerstkomende Jaaren tot dergelyk eene Afgifte wel zou kunnen komen: doch dat, die Uitdeeling volgende, het inkomen van zyne Hoogheid, voor den tyd van vier Jaaren, zich zou bepaalen tot zes duizend en vier honderd Guldens, terwyl de toeleg aan deezen Reprefentant, geduurende dat tydsverloop, veertien duizend en vier honderd Guldens zou uitmaaken. Eene in 't oogloopende ongerymdheid, door de Hoofddeelhebberen breeder ontwikkeld. —— Zy oordeelden en beweezen dat de bepaalde Toeleg aan den Reprefentant niet beftaanbaar was met

(*) *Refol. van Holl.* 14 Juny 1769. De Heeren JAN V. MARCELIS en THOMAS HOPE, door WILLEM DEN IV, tot zyne Reprefentanten by de *West-Indifche* Maatfchappye aangefteld, hadden nooit eenig *Honorarium*, ja zelfs geene vergoeding van Reiskoften, genooten. Wel eens was in overweeging geweest, hun eene Uitdeeling, nevens Bewindhebberen, aan te bieden; doch zulks niet tot ftand gekomen: dewyl door den dood van dien Vorst, hun Character ophieldt.

XC. BOEK. 1769. met den daadlyken Toestand der Maatschappye en het Belang der Deelhebberen; hier voor moesten zy zorgen, en konden dus, door hun stilzwygen, of toestemmen, geen Besluit doen stand grypen, 't welk de Compagnie zou drukken, de Actien in waarde doen verminderen, en de Maatschappy zelve met den ondergang dreigen (*). Weshalven zy verzogten dat het gedaane verzoek van Goedkeuring, op het zo wraakbaare Besluit der Vergadering van Tienen, mogt van de hand geweezen, en over dit stuk eene nadere Vergadering, overeenkomstig met de Inrigting der Maatschappye, gehouden worden.

Om dit verzoek te onderschraagen hadden de Hoofddeelhebbers den Prins Erfstad-

(*) In de blootlegging van den Staat der Maatschappye, toonden zy, dat, zedert het Jaar 1748 tot heden toe, de Uitdeelingen niet meer dan twee- en- twintig ten honderd bedraagen hadden. En egter was dit Tydperk, zedert 1748, tot nu toe dat geen, in 't welk de Compagnie, by gelegenheid van den jongsten Oorlog tusschen *Engeland*, *Frankryk* en *Spanje*, het meest gebloeid hadt, zo als de kort op een volgende Uitdeelingen van drie ten honderd in 1758 en 1760, van vyften honderd in 1762, van vier ten honderd in 1764 en eindelyk van twee ten honderd in 1766 uitweezen; terwyl voor het overige alle de Afgiften, zedert dat in den Jaare 1730 de Vaard op de *West-Indie* was opengezet, tot 1748 toe, niet meer dan vyftien ten honderd en dus niet veel meer dan omtrent drie vierde ten honderd, het eene Jaar door het andere gerekend, bedraagen hadden.

ſtadhouder desgelyks eenen Brief toegeſchikt. Het leedt niet lang of deeze neteli-ge zaak werd uit de wereld geholpen, door de verklaaring van zyne Hoogheid, dat hy, tot kennelyk wederzeggens toe, ten behoeve van zynen Repreſentant VAN COLLEN, afſtand deedt van 't geen Hem, by de Opdragt van het Opperbewindhebberſchap, was aangeboden. De Hoofddeelgenooten, hier van verwittigd, bedankten voor de Bekendmaaking. Van welk alles aan hun Hoog Mogenden werd kennis gegeeven (*).

XC. BOEK. 1769.

Een einde gemaakt door den Stadhouder aan 't geſchil tuſſchen den Procureur Generaal van *Gelderland* en de Stad *Nymegen*.

Zedert langen tyd waren 'er geſchillen gereezen tusſchen den Procureur Generaal van *Gelderland*, aldaar *Momber* genoemd, en de Magiſtraat der Stad *Nymegen*, wegens het uitoefenen van het Lyfſtraflyk Regtsgebied in het *Ryk van Nymegen*. De eerstgemelde hieldt ſtaande, dat de Hoogheid van den Lande daar in betrokken was; de Magiſtraat beweerde, dat Schepenen van de *Stad*, als Schepenen van het *Ryk*, de Regtsdwang aldaar toekwam, zonder dat derzelver Vonnisſen, aan den Hove, door den Burggraave des Ryks, behoefden medegedeeld te worden. Herhaalde keeren werd deeze zaak ter *Gelderſche* Staatsvergaderinge gebragt, en laatstlyk, in den Jaare MDCCLXVI, op nader aanzoek van den *Momber*, in die Vergaderinge behandeld. De ſtrydigheid der

(*) *N. Nederl. Jaarb.* 1769. bl. 1026. 1349.

XC. BOEK. 1769.

der gevoelens in de Drie Kwartieren bragt te wege, dat men het Geschilstuk ter beslissinge aan zyne Hoogheid overliet; die eerst in Zomermaand deezes Jaars MDCCLXIX, daar aan een einde maakte, door een Uitspraak, in Slachtmaad van de Staaten goedgekeurd, met last dat men wederzyds zich stiptlyk zou gedraagen naar de Regelen door zyne Hoogheid ter nedergesteld, die wilde, dat Schepenen der Stad *Nymegen* de Crimineele Jurisdictie in het *Ryk van Nymegen* zouden blyven uitoefenen, onder het beleid van den Burggraaf, als Landelyken Officier van het zelve Ryk; voorts de noodige Punten in onderscheide Regtsgevallen bepaalende (*).

Aanzoek van *Zeeland* om verbetering in het Muntweezen.

Staaten van *Zeeland*, die reeds in den Jaare MDCCLV, een voorslag gedaan hadden om herstel in 't Muntweezen, by hun Hoog Mogenden te bewerken, van 't welk tot nog niets gekomen was, gelastteden hunne Afgevaardigden, ten deezen Jaare, op het hervatten en voortzetten van dit voor den Staat in 't algemeen, en voor *Zeeland* in 't byzonder, belangryk Onderwerp. Zy bragten in dit Staatsbesluit, ten naderen aandrang, by; hoe het Muntweezen een van de allergewigtigste Stukken der Staatkunde was, en van een oneindigen invloed op den Koophandel; hoe de groote verandering in de Muntspecien, door de schaarsheid en daar uit volgende steigering den Munt-

(*) *N. Nederl. Jaarb.* 1770. bl. 629.

Muntmateriaalen, de ernstigste aandagt van den Souverain vorderde, ten einde de eerstgemelden eens met de laatstgenoemden in eene juiste evenredigheid mogten gebragt worden; en hoe de voorbeelden van veele Mogenheden en Staaten in *Europa*, die, om boven gemelde omstandigheden, deeze zaak ten onderwerp hunner Raadpleegingen genomen en veranderingen gemaakt hadden, de Souverainen der *Vereenigde Gewesten* tot naavolging aanspoorden. De oorsprong van de verlegenheid in *Zeeland*, door het meer en meer toeneemend gebrek aan Zilver Kasgeld, zou ook, huns oordeels, de andere Gewesten, den eenen of anderen tyd, kunnen benaauwen. — De Afgevaardigden der zes Gewesten namen dit Stuk ter nadere beraading over, en zonden hun Hoog Mogenden een Afschrift des Voorstels van *Zeeland* aan de Raaden en Generaal Meesters van de Munten deezer Landen, om derzelver bedenkingen daar op te ontvangen. Deezen lieten ze niet lang agter blyven. Doch, schoon zy, in de groote hoofdzaak, het voorgeslaagene van Staaten van *Zeeland* moesten toestemmen, en hun Hoog Mogenden op 't ernstigst aanraaden, de onderhandelingen, over de beste middelen tot herstel in 't gebrek aan Standpenningen, te doen hervatten, konden zy aan den aangepreezen Zilveren Standpenning van veertig Stuivers, en derzelver gedeeltens, zo als dezelve van Gehalte was voorgesteld, hunne goedkeuring niet geeven; maar raadden

XCI. BOEK. 1769.

XC. BOEK. 1769.

veel eer tot het ſlaan van nieuwe Gouden Ryders, en van deeze ook vierde gedeeltens te minſten, 't welk het gebrek aan Zilveren Standpenningen zeer te gemoete zou komen; en oordeelden zy dit het beſte en vaardigste middel om Staaten van *Zeeland* uit hunne verlegenheid te helpen (*).

't *Zeeuws* Genootſchap te *Vliſſingen* opgeregt.

Mislukte het in *Zeeland* de Stad *Zierikzee* eene bedoelde Hoogeſchool op te rigten (†), ten deezen Jaare mogt *Vliſſingen* het onbetwist voorregt genieten van eene Geleerde Maatſchappy, uit kleine beginzels aangegroeid, binnen haare muuren, te zien tot ſtand komen, die den Tytel voerde van het *Zeeuwsch Genootſchap der Weetenſchappen te Vliſſingen.* Eenige Liefhebbers van Kunſten en Weetenſchappen te dier Stede hadden een Genootſchap, onder Beſcherminge van den Prins Erfſtadhouder, opgerigt, en in Lentemaand deswegen eene openbaare Bekendmaaking gedaan, by het uitſchryven eener Prysvraage, op welker beſte Beantwoording zy een Gouden Eerprys uitloofden. Twee der Beſtuurderen IZAAK WINCKELMAN en ROBBERT HENDRIK DU PON, Regeerings Leden van *Vliſſingen*, vergezeld van den Eerw. JUSTUS TJEENK, Leeraar in de *Engel-*

(*) *Not. van Zeel.* 27 April 1 Mey 1769. *Reſol. Gener.* 17 July 1769. *N. Nederl. Jaarb.* 1771. bl. 20 en 74.

(†) Zie hier boven, bl. 94.

gelsche Gemeente, eerste Secretaris van het Genootschap, vervoegden zich by den eersten regeerenden Burgemeester CLYVER, om, uit naam des Genootschaps, aan de Regeering kennis te geeven van deszelfs oprigting, als mede de goedkeuring en bescherming te verzoeken. Zulks bekwam het terstond op de verpligtendste wyze, met aanwyzing van eene Vergaderplaats, van Stadswege, tot zo lange het van eene bekwaamere zou voorzien weezen. Even gelukkig slaagden de bovengemelde Heeren in 't verwerven der verzogte bescherming by Staaten van *Zeeland*, die het Genootschap, onder en met den Tytel van het *Zeeuwsch Genootschap der Weetenschappen te Vlissingen*, goedkeurden, als mede de Spreuk NON SORDENT UNDIS, door 't zelve aangenomen, bevestigende ook het daar op zinspeelend Zegel, verbeeldende de Zeven Vrye Kunsten op eene Rots in Zee, met het randschrift *Sigillum Societatis Scientiarum Batavo Vlesfingensis*. Het eerste Stuk der Verhandelingen, door dit Genootschap uitgegeeven, pronkt met een agtbaare Naamlyst van Bestuurders en Leden (*).

XC. BOEK. 1769.

Schoon de oudste Maatschappy der Weetenschappen hier te Lande, de *Haarlemsche*, de geboorte van die Zuster, in een nabuurig-

'*t Bataafsch Genootschap te Rotterdam*.

(*) *Verhandelingen uitgegeeven van het Zeeuwsch Genootschap der Weetenschappen te Vlissingen* I Deel. *Not. van Zeeland* 23 Maart 1769.

XC. BOEK. 1769.

rig Gewest, niet met het gunstigst oog aanzag, kon de Goedkeuring aan de *Hollandsche*, door den Souverain verleend, op geenerlei wyze in aanmerking komen, tot weeringe van eene dergelyke Maatschappy in *Zeeland*. Maar anders dagt deeze eerste Maatschappy, wanneer, in dit Jaar, door de zonderlinge edelmoedigheid eens Liefhebbers van 't welweezen zyns Vaderlands, die verkoozen hadt om, geduurende zynen Leeftyd, openbaar als Stigter des Genootschaps, niet bekend te staan (*), een Fonds geschikt was ter Oprigting eens Genootschaps, tot het voortzetten van de Proefondervindelyke Wysbegeerte, te *Rotterdam*; en de Bestuurders van 't zelve, de Heeren SALOMON DE MONCHY, LEONARD PATYN, LAMBERTUS BIKKER, CORNELIUS NOZEMAN en MARINUS SCHOUTEN, zich by Staaten van *Holland* vervoegden, om dit Genootschap, 't welk de Vroedschap van *Rotterdam*, als Mecenaaten begunstigd, en zyn Hoogheid in zyne veelvermogende bescherming genomen hadt, door de goedkeuring en 't gezag van 's Lands Souverain, te doen bekragtigen, en

(*) De Heer STEVEN HOOGENDYK, die de opkomst en bloei van dit Genootschap een reeks van Jaaren mogt aanschouwen, daar hy den derden van Hooimaand des Jaars 1788, in den ouderdom van één- en- negentig Jaaren, te *Rotterdam* overleedt. *Algemeene Kunst- en Letterbode* I Deel bl. 13.

en met de *Haarlemsche Maatschappye* in eenen rang te stellen. Immers Bestuurders der laatstgemelde Maatschappye bekwamen geen naarigt van deeze poogingen der *Rotterdammeren*, of zy leverden een Smeekschrift by Staaten van *Holland* in, ophaalende de aanmerkelyke bezwaaren, en de nadeelige gevolgen, welke zy vermeenden, dit uit de Vergunning en Bevestiging van dat Genootschap, in één en het zelfde Gewest, zouden gebooren worden: gepaard met een verzoek, dat, noch aan dit *Rotterdamsch Genootschap*, noch aan eenige andere Inrigting van dien aart, eenig Octroy mogt verleend worden, 't welk de verkreegene Voorregten der *Hollandsche Maatschappye te Haarlem*, eenigzins zou kunnen verkorten.

De *Rotterdamsche* Bestuurders kreegen geen kennis van dit betwisten huns verzogten Voorregts, of zy betuigden by de Staaten hunne hooggaande verwondering over deeze handelwyze der *Haarlemsche Maatschappye*, en leverden tessens breedvoerige *Aanmerkingen* over, strekkende om te toonen, dat men, ten onregte, hun van het Octroy zogt te versteeken, en dat de redenen van bezwaar, als zo gewigtig aangevoerd, op verre na dat gewigt niet hadden. In deezer voege oordeelden Staaten van *Holland* mede, waarom zy, in Hooimaand des Jaars MDCCLXX, met hun gezag bekragtigden *Het Bataafsch Genootschap der Proefondervindelyke Wysbegeerte te Rotterdam*, onder de Zinspreuk, CERTOS FERET EXPERIEN-

XC. BOEK. —— 1769. RIENTIA FRUCTUS, een Zegelvoerende met dit opschrift *Sigillum Societatis Philosophiæ Experimentalis Batavo Roterodamensis*. 't Hoofdoogmerk deezes Genootschaps was, het verbeteren van Kunst en Werktuigen, die strekken konden ten voordeele van den Landbouw, Zeevaard, en alle werktuiglyke Kunsten en Fabrieken, ter instandhouding en verbeteringe van Rivieren, Dyken, Wegen en Landeryen, of ten nutte van eenige voornaame takken der Nationaale Huishoudinge. Wyders zou 't zelve zyn werk maaken van het ontdekken, en door ontwyfelbaare Proeven bevestigen; van nieuwe waarheden of kundigheden in de Natuurkunde, Scheikunde, Natuurlyke Historie, practicaale Genees- en Heelkunde, het uitvinden van nieuwe Genees- en Heelmiddelen, en wat meer van dien aart mogt weezen. —— Aan deezen aanleg beantwoordde het Genootschap volkomen; de uitgeschreeven Prysvraagen strekken hier van ten blyke; en de Verhandelingen, die vervolgens het licht zagen, bevestigden het nog kragtiger. Terwyl de Naamlyst der Leden uitwees, dat dit Genootschap met het *Zeeuwsche* en de *Hollandsche Maatschappy te Haarlem*, om den voorrang dong (*).

Zag

(*) *Resol. van Holl.* 5 July 1770. *Verhandelingen van het Bataafsch Genootschap der Proefondervindelyke Wysbegeerte* te *Rotterdam*, I Deel.

Zag dit Jaar deeze twee Genootschappen oprigten, waar van men zich veel goeds mogt belooven, de Yver, welke thans onze Landsgenooten, tot bevordering van Kunsten en Weetenschappen bezielde, vertoonde zich ook te *Amsterdam*, waar verscheide Liefhebbers, schoon in een kleiner kring werkende, hunne poogingen zamenspanden, om als een Genootschap, onder de Zinspreuke, FLOREANT LIBERALES ARTES, het hunne tot bevordering van den Bloei der Vrye Kunsten toe te brengen, 's Jaarlyks een Eerprys van dertig Gouden Dukaaten ophangende voor een ieder die eene voorgestelde Vraage, naar hun oordeel, best beantwoordde (*).

XI. BOEK. 1769. 't Genootschap *Floreant Liberales Artes* te *Amsterdam* gevestigd.

De Ziekte en Sterfte onder 't Rundvee was in de Vereenigde Gewesten wel niet geheel opgehouden; maar in zo verre verminderd geweest, dat dezelve niet meer als eene Landplaage in 't oog liep; doch begon die Kwaale, in den voorleden Jaare, in de naby gelegene Gewesten, als mede in de Generaliteits Landen, en hier en daar in *Holland*, met nieuwe kragt, te woeden: waar om Staaten van *Holland* een streng Plakaat tegen den Invoer van allerlei Rundvee, en wat kon dienen om de Besmetting te verspreiden, in Sprokkelmaand deezes Jaars, deeden afkondigen, en alle Magistraa-

De sterfte onder het Rundvee ontsteekt met nieuw geweld. Voorzorgen daar tegen aangewend.

(*) *Verhandelingen van het Genootschap onder de Zinspreuk*, Floreant Liberales Artes, I Deel.

XC. BOEK. 1769. ſtraaten in de Steden, en Baljuwen ten platten Lande, aanſchryven, de Leeraars te gelaſten, in hunne openbaare gebeden, den Hemel vuurig om de afwending en het ophouden dier Plaage te ſmeeken. Dit ſtreng Plakaat gaf aanleiding tot verſcheide verzoeken om verzagting, en nadere bepaalingen. De Sterflyſten, in gevolge van een Staatsbeſluit door de Schouten of Geregten ten platten Lande gezonden, leverden een droevig vertoon op van het woeden deezer Ziekte (*). —— Het Veeryk *Friesland*, hier door mede aangetast, poogde, door een en ander Plakaat, den voortgang te weeren; en deeden Staaten van dat Gewest, in Slachtmaand een Vast- en Bededag uitſchryven, byzonder ingerigt om het afwenden dier Plaage af te bidden (†). —— *Gelderland* zugtte mede onder dien geesſel. Om de verarming van veele goede Ingezetenen, zo in de Steden, als op 't platte Land, te gemoete te komen, bepaalden de Staaten des laatstgemelden Geweſts eene ſomme van eenige duizenden Guldens, om aan de zulken, die door deeze Landplaage geleden hadden, en het begeerden, zo verre zulks geſchieden kon, naar evenredigheid, uitgereikt te worden: terwyl zy niet verzuimden, door heilzaame Plakaaten, mid-

(*) *N. Nederl. Jaarb.* 1769. bl. 183. 337. 505. 746. 778. 1054. 1087.

(†) *N. Nederl. Jaarb.* 1769. bl. 1075. 1383. 1384.

middelen ter ſtuitinge van den verderen voortgang aan de hand te geeven (*). — In *Utrecht* en *Overysſel*, als mede in *Stad en Landen*, maakte men de best geoordeelde ſchikkingen in deezen nood (†). — En ſchoon in *Zeeland* die Sterfte zich laater openbaarde, of althans ſpaader eene groote verwoeſting aanrigtte, was men aldaar mede op de gewoone beletmiddelen der verſpreidinge bedagt (§).

XC. BOEK.

1769.

By deeze Veeſterfte kwamen, ten zwaardrukkenden last van een gedeelte onzer Landgenooten, in den Winter deezes en des volgenden Jaars, herhaalde Overſtroomingen. Door de menigvuldige Regens in den Herfst des Jaars MDCCLXIX, was het water in onze Rivieren zo hoog gezwollen, dat, tegen het afloopen van Wintermaand, eene Doorbraak in den *Lekdyk* onvermydelyk ſcheen, en was de *Merwe* by *Gornichem*, tot zulk eene hoogte geklommen, dat een groot gedeelte dier Stad onder water ſtondt. De gevreesde Inbraak viel 's nagts, den acht- en- twintigſten van Wintermaand voor op eene plaats waar men dezelve minst verwagtte, in den *Rhyndyk* op het *Kleefſche* Grondgebied tusſchen het Steedje *Huuſen* en het Dorp *Angeren*, één uur boven *Arnhem*. Door die In-

1770. Doorbraak in den *Rhyndyk*.

(*) *N. Nederl. Jaarb.* 1769. bl. 411. 835.
(†) *N. Nederl. Jaarb.* 1769. bl. 62. 385. 515. 811. 820. 1355. 1392. 1468.
(§) *N. Nederl. Jaarb.* 1769. bl. 1333. Voor 't Jaar 1770. bl. 143.

XC. BOEK. 1770.

Inbraak werden alle Landen, tusschen den *Rhyn* en de *Waal*, van *Huusen* en het *Panderfche Kanaal* af, ter wederzyde van de *Linge*, tot aan den *Diefdyk* en *Gornichem* toe gelegen, overstroomd: eene uitgestrektheid van 55544 morgens lands. De *Diefdyk*, als mede de *Lingedyk*, zich in eenen goeden staat bevindende, keerden het water, 't welk de *Vyf Heeren Landen*, nevens de *Alblasserwaard*, anders met eene Overstrooming dreigde, gelyk aan die deeze streeken in dit Jaar MDCCXLI trof (*).

Doorbraak in den *Lingedyk*.

De Waterboden, die by hoog water, onophoudelyk langs de Rivierdyken ryden, maakten de Doorbraak des *Rhyns* by *Huusen*, binnen weinig uuren, in dien geheelen oord bekend. Het gelui der Klokken, het gebalder der Seinschooten van de wallen der Steden, kundigden den Landman het droevig onheil aan; hem waarschuwende zich met Vee en Haave, by tyds, op Zolders, Hoogten of in de Steden, te bergen. Dewyl het Gat niet zeer diep, en de boezem, waar in het Vloedwater stortte, zeer groot was, vondt men, op de meeste plaatzen, tyds genoeg ter berginge.

Waar men kans zag om het inbreekend watergeweld te keeren, stelde men alle pogin-

(*) WAGENAAR *Vaderl. Hist.* XIX Deel, bl. 329. *Verzameling van eenige geloofwaardige Berigten en Brieven, de overstroomde Landen betreffende.* Te Amst. by J. TIRION 1741.



Overſtrooming van den Rhijndijk in't Jaar MDCCLXX.

gingen, en op zommige plaatzen met veel vrugts, te werk. Dan den laatsten dag des Jaars hoorde men, in 't Graafschap *Kuilenburg*, het water met groot gedruis van verre aanrollen, en zag het Land voor eenige maanden als in een Zee veranderen. De *Lingedyk* by *Rumpt* bezweek, waar door dat Dorp, en *Gellikum*, in de *Tielerwaard* gelegen, ondervloeiden. —— Om verdere gevreesde Dykbreuken voor te komen, en de met water overdekte Landen eene spoedige verlossing te bezorgen, maakte men Overlaaten, die eene gewenschte uitwerking deeden.

XC. BOEK. 1770.

De *Lek*, zo wel als de *Waal*, met vallen aanhoudende, voedde men hoope, dat het water ras geweeken en de geleede schade gering zou zyn; te meer daar noeste vlyt de handen repte om de Doorbraak by *Huusen* te bekrammen, ten einde, by het wederwassen van den *Rhyn*, eene nieuwe Overstrooming te verhoeden. Dan deeze hoop werd deerlyk verydeld, wanneer, op den zeven- en- twintigsten van Louwmaand des Jaars MDCCLXX, de nieuw gemaakte Beslagkaden, op drie plaatzen, door het hooggereezen Rhynwater overweldigd werd. Onbeschryfbaar was de neerslagtigheid en druk onder de Bewoonders van meer dan dertig Dorpen, die, voor de tweede keer, in één maand tyds, hunne Landeryen geheel door den Vloed bedekt zagen. Thans rekende de Landman, by het verlies aan Vee, door de Sterfte in 't verloopen Jaar geleden,

De *Rhyndyk* andermaal doorgebrooken.

 zyn

XC. BOEK. 1770. zyn Wintergewassen onherstelbaar bedorven, de Arbeider was verstooken van het werk 't geen hem anders, in 't behoeftig Wintersaisoen, den mond open houdt; beiden voelden zy het nypen der bittere Koude, gescherpt door Honger en Gebrek, in de laagste Landen verleenden de armoedige Hutten omgeslaagen, of dreigende voor 't geweld des waters te bezwyken, geen veilige schuilplaats. In beide de Vloeden, schoon de laatste min hoogliep dan de eerste, vertoonde zich het Land gelyk een wyde Waterplas, uit welke hier en daar Kerken en Huizen de kruin boven staken. Dyken, Hoogten, Zolders van de beste Wooningen waren de Wykplaatzen voor Menschen, de Bergplaatzen voor Vee en Have. Gevaar en Gebrek waarden rondsom hun heen. De zorg der Regeering van verscheide Plaatzen voorzag in beide, door Schuiten na 't verdronken Land te zenden, om die zich onveilig vonden af te haalen, en in veiliger stede te brengen, en allen de volstrekste Leevensnoodwendigheden aan te voeren.

Bezorging der Noodlydenden. Door deeze Ondersteuning werd de eerste nypende Nood eenigzins vervuld, en de schreiendste Behoefte gestild. Doch dewyl, door de tweede Overstrooming, de Elende grooter en 't Gebrek van langer duur scheen te zullen weezen, zag men uit na kragtdaadiger onderstand, en wendde het oog op 't weldaadig *Holland*. Hoe daar welgeplaatste Harten de hand diep in de beurse deeden tasten, lag zo wel by,

ee-

eenigen der Ongelukkigen; als by hunne Bezorgers nog diep in geheugenisse. Brieven, derwaards afgevaardigd, bekwamen troostryk antwoord, en daadlyke hulpbetooning volgde. Drie Broeders RINK, te *Thiel* woonagtig, hadden reeds veel gedaan in de bezorging der Noodlydenden, en belasten zich byzonder met dien verderen arbeid der Liefde. De Heer H. J. RINK, Amptsontvanger in de *Neder Betuwe*; droeg den nood der *Betuweren* voor aan een zyner Vrienden te *Rotterdam*, zyn Brief kwam in handen van eenigen te dier Stede, die in de *Rotterdamsche* Uitdeelinge des Jaars MDCCXLI, werkzaam geweest waren, en zich weder opgewekt vonden om, ten nutte hunner ongelukkige Medevaderlanderen, eenige meer dan gemeene poogingen aan te wenden. Zy oordeelden, in den gemelden Amptsontvanger, den regten Man gevonden te hebben om eene uitgebreide Toereiking behoorlyk te bestuuren. Van hem verzekering bekomen hebbende, dat de Uitdeeling, zo onpartydig als mogelyk was, en zonder aanzien van Gezindheid, alleen naar evenredigheid der Behoeftens, zou geschieden, en dat zyne Broeders hem in dit Liefdewerk de behulpzaame hand zouden bieden, gingen zy te *Rotterdam* aan 't inzamelen, en bezorgden dat, in andere *Hollandsche* Steden, eenigen hunner Vrienden, iets onder hunne bekenden zouden zoeken te bekomen, om een Nood te vullen, die wel niet te noemen was by die van den Jaa-

XC. BOEK. 1770. re MDCCXLI, doch eene meer dan gemeene milddaadigheid veeler handen eischte. Men kreeg uit *Rotterdam*, en elders, ruim negen- en- dertig honderd Guldens in geld by een, behalven 't geen door anderen in Geld, Eetwaaren, of Wollenstoffen, rechtstreeks aan den Heer RINK gezonden werd, die de op zich genomen Uitdeelig met veel lofs in de *Neder-Betuwe* verrigtte.

Middelerwyl kreegen de *Rotterdamsche* Inzamelaars aanschryvens van den nood der door 't Waterleed diep getroffene Inwoonderen te *Vuuren*, *Daalhem*, en *Spyk* by eenen Brieve van den Eerw. PETRUS PALUDANUS, toen Leeraar op de twee eerstgemelde Dorpen; zy werden te raade een gedeelte der Penningen te schikken tot onderstand dier Behoeftigen, byzonder tot het herstellen der Wooningen welke in deezen Oord, daar 't water hooger dan elders hadt gestaan, zwaar beschadigd waren. De Eerw. PALUDANUS nam, met de Heeren JAN HENDRIK BAKKER en WILLEM KOK, de bezorging op zich. Ruim negentien honderd Persoonen werden door deeze Liefde gaven, geholpen, verkwikt, en ondersteund (*).

Men

(*) *Verhaal, wegens de twee laatste Overstroomingen in de Betuwe enz.* bl. 7 enz. Te Rotterdam by R. ARRENBERG 1773.

Men hadt ondertusschen, in de dikmaals hervatte onderhandelingen over de Rivieren, die zo veel jammers te wegebragten, niet stilgezeten, schoon men weinig vorderde. De Koning van *Pruissen*, in den Jaare MDCCLXVII, over dit stuk geschreeven (*), antwoordde in 't volgende Jaar, het hervatten eener Onderhandelinge voorslaande; doch 't bleek, uit een bygevoegd Vertoog, dat hy, zo wel in de bronnen van het kwaad, als in de voorgeslagene middelen tot herstel, wyd en breed verschilde van de gedagten hier gekoesterd. Dit zag men nader uit de aanmerkingen op dat Antwoord, waar in men zich by Staaten van *Holland* beklaagde over de weinige eenstemmigheid der belanghebbende Landschappen, (d)e alle vrugt eener nadere Onderhandelinge zeer onzeker maakte. *Gelderland*, *Utrecht* en *Overyssel* kreegen, egter, Staatswyze aanschryving van 't geen *Holland* over 't herstel der Rivieren dagt. *Gelderland* en *Utrecht* beantwoordden dit met bygevoegde Bedenkingen op het *Pruissisch* ontwerp. Te midden van deeze Briefswyze voortgezette Onderhandelingen overleedt de Vraagbaak der *Hollandsche* Heeren, de Hoogleeraar JOHAN LULOFS; waar op de Stukken hier toe betrekkelyk in handen gesteld werden, van den doorkundigen Heer CHRISTIAAN BRUNINGS, Opziender van het Hoogheemraad-

XC. BOEK.

1770.

Traage voortgang van het werk der Rivieren.

(*) Zie hier boven bl. 87.

XC. BOEK. 1770.

raadschap van *Rhynland*, door den overleden Hoogleeraar daar toe aangepreezen. Diens mede gedeelde en goedgekeurde Bedenkingen bewrogten eene nadere Byeenkomst in *'s Gravenhaage*, in Sprokkelmaand des Jaars MDCCLXIX, dan de Afgevaardigden der vier Gewesten bleeven even zeer verwyderd. Doch daar die van *Holland* beslooten den Erfstadhouder te verzoeken om die Geschillen tusschen de Gewesten, en wel byzonder wegens de betwistte Bylandsche Doorsnyding, door zyne uitspraake, onder zekere voorwaarden, te beslissen, bewilligden die van *Gelderland* gereedlyk (*).

Overeenkomst met *Pruissen* over het herstel des *Rhyndyks*.

Schoon de voorgeslaagene Onderhandeling met die van de *Pruissische* zyde nog opgeschort bleef, kon in het stoppen van de Doorbraak, en het herstellen van den ingescheurden Dyk by *Huusen* op het *Pruisisch* Grondgebied, niets gedaan worden zonder bewilliging en medewerking des Konings. Dit leedt geen uitstel. Weshalven hunne Hoog Mogenden aan zyne Majesteit schreeven. Van wederzyden werden Gevolmagtigden benoemd. In 't eerst was men bedugt voor vertraaging in dit noodzaaklyk werk, wegens de nog hangende Geschillen over de Waterwerken en Rivieren. Maar de Onderhandelingen tusschen de *Geldersche* en *Kleefsche* Gevolmagtigden, schikten zich

(*) *N. Nederl. Jaarb.* 1768. bl. 571. 615. Voor 't Jaar 1769. bl. 130. 262. 310. 394. 521. 568.

zich ras naar wensch. Zy slooten, met voorkennisse van den Erfstadhouder, in verwagte Goedkeuring van zyne *Pruisfische* Majesteit op den negenden van Grasmaand, eene Overeenkomst zeer tot genoegen der *Gelderschen*. Hoofdzaaklyk kwam dezelve hier op neder. Zyne *Pruisfische* Majesteit liet het maaken en herstellen van den *Rhyndyk* by *Huusen* geheel aan de *Gelderschen* over, om daar mede naar welgevallen te handelen, als of het hun eigen Dyk ware. De Gemagtigden tot de Dykschouwe, wegens het Ampt van *Overbetuwe* zouden met twee Gemagtigden van de *Kleefsche* zyde 's jaarlyks de Schouwe over deezen Dyk voeren, die door eene Scheidpaal, met het opschrift ANGEREN EN BETUWSCHOUW, van den anderen Dyk zou onderscheiden worden. 't Herstellen van de Wallen en de omgespoelde Muuren van *Huusen* bleef voor Rekening van die Stad. Hoe hoog de kosten van dit Dykherstel voor *Gelderland* ook liepen, waar in zy, door Staaten van *Holland*, wegens het aandeel dat de Landen van *Asperen*, *Heukelum* en *Spyk* hier in hadden, te gemoete gekomen werden, bewilligden zy daar in gereedlyk: dewyl 'er anderzins geen middel was om de *Betuwe* voor nieuwe Overstroomingen te dekken, dan beneden het *Kleefsche* Grondgebied, op den *Gelderschen* Bodem, dwars door de *Overbetuwe*, een zwaaren Dyk te leggen, die ter Borstweering voor de geheele *Betuwe*, en de verdere Landen tusschen de *Rhyn*-, *Lek*- en *Waalstroomen*

XC. BOEK. 1770.

XC. BOEK.

1770.

gelegen, zou verstrekt hebben. Een werk dat, behalven de meerdere kosten, met groote zwaarigheeden vergezeld ging. In Slachtmaand was dit Werk voltooid (*).

Dankzeggingen voor de herstelling der Prinsesse van *Oranje* uit de Kinderziekte. Voorbiddingen voor haar in Zwangerheid.

De herstelling van haare Koninglyke Hoogheid de Prinsesse van *Oranje*, in de laast verloopen Wintermaand door de Kinderziekte aangevallen, voor welke voorbiddingen bevolen waren (†), deedt niet alleen in de Hofplaatze, op bevel des Hofs van *Holland* en de Magistraat, maar ook in alle Kerken der *Vereenigde Gewesten*, in 't begin van Louwmaand, op aanschryving der Overheden, Dankzeggingen uitstorten (§). Voorbiddingen voor die Vorstinne vervingen, op hoog Bevel, dezelve, wanneer zyne Hoogheid, in Zomermaand, in de Hooge Vergaderingen, den gezegenden staat zyner Gemalinne bekend gemaakt hadt (**).

Zy verlost van eene Prinsesse.

Haare Koninglyke Hoogheid verloste, op den acht- en twintigsten van Slachtmaand, van eene Prinsesse. De Oranje vlag van de *St. Jacobs Tooren* uitgestooken, het luiden en speelen der Klokken, en het driemaal losbranden van eenige stukken Kanon, maakte deeze Geboorte in *'s Gravenhaage* bekend. Afgevaardigde Booden van aanzien bragten die tyding na den Koning van *Pruissen*,

na

(*) (*Verhaal, wegens de zware laatste Overstroomingen in de Betuwe enz.* bl. 21.

(†) *Resol. van Holl.* 14 Dec. 1769.

(§) *Resol. van Holl.* 17 Jan. 1770.

(**) *Resol. van Holl.* 27 Juny 1770.

na de byzondere Vaderlandsche Gewesten, en de *Nassausche* Hoven. Zyne Hoogheid zelve, vervoegde zich, naa de Gelukwenschingen van alle aanzienlyke Staats- en Standspersoonen in de Hofplaats ontvangen te hebben, na de Hooge Vergaderingen des Lands om dezelve van deeze Gebeurtenis kennisse te geeven; en werd daar op, door Afgevaardigden uit dezelve, in 't Stadhouderlyk Kwartier staatlyk begroet; biedende den Afgezondene uit hunne Hoog Mogenden, by de begroeting, het Peterschap over de thans geboorene Prinsesse aan (*). Van hunnen wege kreeg de *Groot-Brittannische* Afgezant, de Ridder YORKE, plegtige kennis geeving; terwyl deeze aan de overige buitenlandsche Afgezanten geschiedde, door hunnen Agent. By aanschryving deeden zy de weete aan de onderscheide Gewesten.

XCI BOEK. 1770.

In verscheide Steden van *Holland* dienden Vlaggen en Klokkenspel om deeze Gebeurtenis aan te kondigen; welke zy, wyders by Afkondiging bekend maakten, teffens de Ingezetenen aanzeggende, dat zy, by alliën, te deezer gelegenheid, eenige openbaare Vreugdebedryven zouden geschieden, des nader berigt stonden te ontvangen. Staaten van *Holland* hadden den Doopdag, by het maaken van schikkingen tot de Doopplegtigheid, bestemd, om in *'s Gravenhaage*, met Illuminatien, ten betoon van vreugde, ver-

Zyne Hoogheid oordeelde de Illuminatien in *'s Gravenhaage* en *Holland* best agtergelaaten.

(*) *Resol. van Holl.* 28 Nov. 1770.

XII. BOEK. 1779.

vereerd te worden; en zou zeker dit voorbeeld ten baak aan 't geheele Land gestrekt hebben; doch by eene openbaare Afkondiging gaven zy te verstaan, dat zyne Hoogheid, wel verzekerd van de bereidwilligheid en genegenheid met welke zulks zou geschieden; uit aanmerking van tegenwoordige bezwaarende omstandigheden, en in 't byzonder de groote duurte der meestbenoodigde Leevensmiddelen, van oordeel was, dat de Illuminatien zo in 's Gravenhaage, als die verder in dit Gewest zouden kunnen geschieden, behoorden agter gelaaten, en daar door aan een ieder, zo hy het mogt goedvinden, aanleiding gegeeven worden, om de Kosten daar toe noodig, tot Liefdegaven aan Armen en Behoeftigen te besteeden (*). Een oordeel van alle verstandigen toegejuicht.

Dit voorbeeld in de meeste Gewesten gevolgd.

Te *Utrecht* deedt men eene bekendmaaking, dat 'er, op den Doopdag, geene Illuminatien zouden geschieden, en 'er veel min eenige Vuurwerken afgestooken worden. — Staaten van *Friesland* stelden een Dank- Vast- en Bededag vast, te vieren zo ras men volkomen zeker berigt ontving van de Herstellinge haarer Koninglyke Hoogheid, om daar door de meestgegoede Ingezetenen eene byzondere gelegenheid te verschaffen tot het mededeelen van Liefdegaven aan hunne behoeftige Medemenschen, en dus hunne erkente-

(*) *Resol.* van *Holl.* 5. 9 en 18 *Dec.* 1779.

tenis met daaden te betoonen. Zullende de helft der Penningen, in zo verre die by de Diakens en voor de Weeshuizen werden ingezameld, alleen voor deezen Dag, aan de Buiten Armvoogden worden uitgekeerd. —— In *Groningen* vondt de Magistraat der Stad goed, in plaats van Illuminatien, en andere openbaare Vreugdebedryven, by gelegenheid van den Doop der Jonge *Prinsesse*, daags te vooren eene buiten gewoone Inzameling, ten behoeve van de Diakonie der Stad, te laaten doen (*). — Gecommitteerde Raaden, der Staaten van *Zeeland*, de tyding der gelukkige Verlossing verstaan hebbende, gaven bevel tot openbaare Dankzeggingen, in de Kerken. Te *Vlissingen* bepaalde de Regeering een Dag tot openbaaren Vreugdebetoon, dien men in gulle vrolykheid vierde.

XQ. BOEK. 1779.

Op den negentienden van Wintermaand aanschouwde het Vorstlyk *'s Gravenhaage* den grootschen Trein der Doopplegtigheid, in welken Staaten van *Holland* den voorrang uit beleefdheid gegeeven hadden aan de Afgevaardigden uit hun Hoog Mogenden (†). Zyne Hoogheid zelve hieldt de Prinsesse ten Doop, die de Eerw. MUNNEKEMOLEN verrigtte, haar den naam geevende van FREDERICA LOUISA WILHELMI-

Doopplegtigheid van FREDERICA LOUISA WILHELMINA.

(*) De Verzamelde som was 8205 Guld. 19 Stuiv. uit 's Stads Kasse voegde men 'er 2500 Guld. by, en uit die der Provincie 1500 Guldens. Zo dat dit Liefdewerk de som van 12205 Guld. 19 Stuiv. beliep.

(†) Resol. van Holl. 4 Dec. 1779.

XC. BOEK. 1770.

MINA. De Liefdegaven, toen ingezameld, bedroegen 4352 Guldens. Op 't *Oude Hof* onthaalde de Erfstadhouder alle de Heeren, die de Doopplegtigheid hadden bygewoond, en was 't zelve dien avond fraay verlicht. Het driemaal losbranden van één- en- twintig stukken Geschut, het Klokkengespel en Gelui, behelsde al het uitwendig betoon van Blydschap. Dan beslooten de Diakens der *Nederduitsche Gereformeerde Gemeente*, ten betoon der Milddaadigheid zo van den Erfstadhouder als van 's Lands algemeene en byzondere Vaderen aan de Armen, by de Doopplegtigheid beweezen, aan alle arme bedeelde Ledemaaten, één Gulden buiten gewoon, uit te reiken; de Oude Vrouwen en Kinderen in het Diakonie Huis op eene Maaltyd te onthaalen, en de kleine Kinderen, ten blyke dat men het oude Landsgebruik, by Kraamtyden nog niet vergeeten hadt, Wittebrood met Zuiker te doen geeven.

Pillegiften en Geschenken in de Kraamkamer.

Op dien eigen dag dat de Armen deeze Liefde- en Vreugdeblyken genooten, kreegen de Heeren, die het Peterschap by den Doop der Prinsesse bekleed hadden, in de Kraamkamer, een plegtig Gehoor by de Vorstlyke Kraamvrouwe. Zy overhandigden te dier gelegenheid, de Pillegiften voor de Jonggeboorene en de Geschenken voor de Kraamkamer (*). —— Om dee-

ze

(*) De aanzienlyke Pillegiften, zo van de Algemeene Staaten, als van de byzondere Gewesten,

als

te Geboorte te vereeuwigen spanden drie Medailleurs hun vindingryk kunstvermogen in, en vervaardigden Gedenkpenningen met toepasselyke Zinnebeelden en Opschriften (†). XCI BOEK. 1770.

Het

als mede van eenige *Hollandsche* Steden bedroegen 36300 Guldens, en de Giften in de Kraamkamer, die van zyne Hoogheid daarby gevoegd, 2025 Dukaaten. Ryke geschenken en kostbaare gedagtenissen werden door hunne Hoogheden toegelegd, aan den Lyfarts GAUBIUS, den Vroedmeester TITSING, den Leeraar VAN STAVEREN die de Redenvoering gedaan en MUNNEKEMOOLEN die den Doop verrigt hadt. Ook vereerden hunne Hoog Mogenden aan de Freule DANKELMAN, die in persoon aan den Griffier FAGEL, wegens den toestand van haare Koninglyke Hoogheid berigt gegeeven hadt, een kostbaare Diamantring. *N. Nederl. Jaarb.* 1771. bl. 6. In de daar opgegeevene byzondere lyst, de bovengemelde somme der Pillegiften en Geschenken in de Kraamkamer uitmaakende, is zeker een misslag: dewyl *Zeeland*, in beide de gevallen op *niets* gesteld wordt, en de *Notulen van Zeeland* het tegendeel uitwyzen. Zie dezelve, wat de Gifte in de Kraamkamer betreft 13 en 24 Dec. 1770. Schoon het veel overweegens in *Zeeland* koste de Pillegifte te bepaalen, schikte men daar toe 300 Ponden Vlaams 's Jaarlyks; doch zyne Hoogheid, *Zeelands* genegenheid gezien hebbende, en het onvermogen van dat Gewest overweegende, stelde voor, dat die Pillegift, welke, volgens Staatsbesluit, op den Dag des Doops, een aanvang stondt te neemen, niet eer, dan wanneer de Prinses achttien Jaaren zou bereikt hebben, zou aanvangen. De Staats Leden namen hier in een dankbaar genoegen. *Not. van Zeel.* 14. 21 en 13 Jan. 18 en 28 Feb. 1771.

(*) *N. Nederl. Jaarb.* 1770. bl. 90. 748. 1251. 1315. 1450—1456.

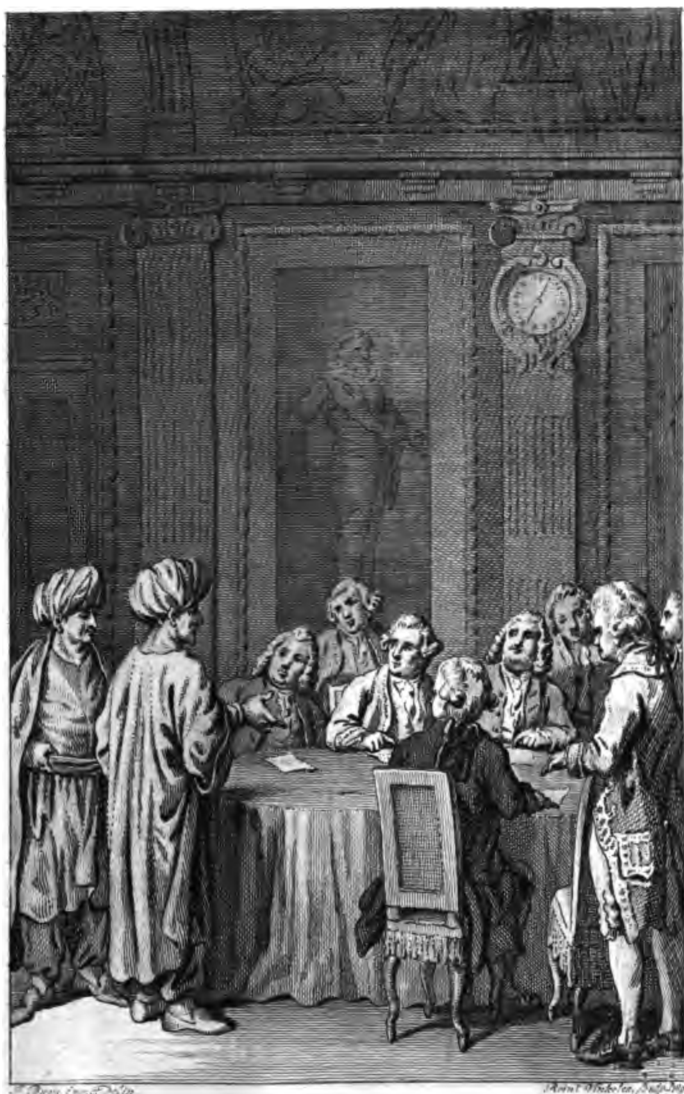
XC. BOEK. —— 1770. Den Prins van NASSAU WEILBURG een Dogter geboren en een Zoon ontstorven.

Het Huis des Prinsen van NASSAU WEILBURG, die, met zyn Gezin, onlangs 's *Gravenhaage* verlaaten en zyn verblyf in zyne *Duitsche* Staaten genomen hadt, om, gelyk zommigen willen, veelerlei onaangenaamheden hem hier aangedaan, en die hy te gemoet zag, te ontwyken (*), werd den veertienden van Sprokkelmaand vermeerderd met een Prinsesse, by den Doop CAROLINA LOUISA FREDERICA geheeten. De Plaats haarer Geboorte, *Kirchheim Boland*, strekte in Grasmaand ter Grafplaatze van WILLEM LODEWYK CAREL, Erfprins van *Nassau Weilburg*, Proost van *St. Jan* te *Utrecht*, en Collonel van een Regiment Voetvolk in dienst van deezen Staat, den ouderdom van ruim acht Jaaren bereikt hebbende (†).

Een *Maroccaansche* Afgezant verzekert den Staat van de vreedzaame gevoelens zyns Keizers.

Verzekerde, in den voorleden Jaare, een (§) Afgezant van *Tripoli* den Staat van de vreedzaame gevoelens der Regeering diens Ryks, thans kwam HAGDI MAHOMETH RESINI, door den Keizer van *Marocco* herwaards gezonden, hunne Hoog Mogenden verzekeren van de Vriendschap des *Maroccaanschen* Keizers. Te *Amsterdam*, door den Hofmeester van den Staat begroet, en met het binnen Jacht van den Raad van Staaten na 's *Gravenhaage* ge-

(*) *Hist. of the Dutch Republic.* Vol. I. p. 54.
(†) *N. Nederl. Jaarb.* 1770. bl. 142. 627.
(§) Zie hier boven bl. 158.



Gehoor van den Maroccaanschen Afgezant, bij de Staaten Generaal.



gevoerd, gaf hy kennis van zyn aankomst aan eenige Leden van Staat, en leverde zyne Geloofsbrieven over. In een openlyk Gehoor by den Erfstadhouder, boodt hy deezen, ten geschenke aan een jongen Leeuw en een *Africaansch* Rheebokje. Op den zesden van Herfstmaand, tot de staatlyke Gehoorverleening by hunne HoogMogenden bestemd, verscheen hy, door daar toe Gelastigden afgehaald, ter Staatsvergaderinge, waar zich zyne Hoogheid bevondt. In zyn Aanspraake niet onopgemerkt laatende, dat hy thans voor de derde maal de eer genoot van, door zynen Heer en Meester, naa *Holland* gezonden te zyn, om 't Gemeene best te vergewissen van de goede Verstandhouding tusschen 't zelve en 't Keizerryk zyns Vorsten. Welhaast verliet hy de Hofplaats weder, en werd op dezelfde wyze als hy van *Amsterdam* gekomen was, derwaards gebragt, waar hy, de inkoop van verscheide zaaken voor den Keizer, het hoofddoel zyner Reize na *Europa*, verrigtte (*).

XIX. BOEK. 1770.

In een alleronaangenaamst Handelgeschil werd de Staat ingewikkeld met den Keurvorst van den *Paltz*. De aanhaaling van eenige Vaaten Zuiker, die gelegenheid gaf tot een lang Pleitgeding hier te Lande (†), aan

Handelverschil met den Keurvorst van den *Paltz*.

(*) *N. Nederl. Jaarb.* 1770. bl. 1087.
(†) Alles wat tot dat Pleitgeding behoort, is omstandig geboekt, in de *N. Nederl. Jaarb.* 1771, te vinden.

XC. BOEK. — 1770.

aan een zyner Onderdaanen te *Duisseldorp* afgezonden, deedt hem de eenige Schepen, te *Dordrecht* en *Rotterdam* t' huis hoorende, en den *Rhyn* met Koopgoederen bevaarende, aanhouden, en van dezelve zwaarder Tollen vorderen dan die van *Amsterdam* kwamen, of daar heen moesten. De Kooplieden der twee eerstgemelde Steden leverden by hunne Hoog Mogenden een Klaag en Verzoekschrift in over deeze partydige behandeling. De Graaf VAN WARTENSLEBEN, Gevolmagtigde Staatsdienaar van den Staat, by de drie Geestlyke Keurvorsten, mitsgaders by de *Opper-Rhynsche*, *Neder-Rhynsche* en *Westphaalsche* Kreitzen, kreeg last zich ten Hove des Keurvorsts van den *Paltz* te vervoegen; met beklag over dit onderscheidend bezwaar de Kooplieden deezer Steden opgelegd, en de noodige ophelderingen te vraagen of zyne Keurvorstlyke Doorlugtigheid, dergelyke bevelen gegeeven hadt, en, in dat geval, ten ernstigsten op de herroeping aan te dringen; met voordragt, dat hunne Hoog Mogenden, wanneer dit antwoord verwylde, niet zouden kunnen nalaaten deeze zaak met allen yver te vervorderen, om aan alle Ingezetenen van den Staat eene gelyke Vryheid in Vaard en Handel te doen bezorgen. 't Was, moesten zy bekennen, 't oogmerk van hunne Hoog Mogenden geenzins zich te mengen in de heffing der Regten en Tollen van Goederen, in de Staaten des Keurvorsts gelost, of van daar uitgescheept; maar zy meenden ten opzigte

te van overgevoerde Goederen regt te hebben om, zo veel mogelyk, alle willekeurige heffing der Tollen, te helpen keeren, en te zorgen, dat de Koophandel, reeds door de verhooging der Tolregten boven vermogen bezwaard, niet geheel en al verbannen wierd, en voor alles daar op het oog te houden, dat geene Ingezetenen van den Staat boven anderen gedrukt mogten worden.

XC. BOEK. 1770.

Wanneer de Kooplieden van *Dordrecht* en *Rotterdam*, te hunner groote fchade, vernamen, dat de poogingen tot herftel niets uitwerkten, gingen zy andermaal 's Lands Vaderen aan met een Verzoekfchrift, ten betooge, dat de zaaken op dien voet blyvende, de Koophandel, uit hunne Steden, op *Duitschland* langs den *Rhyn*, in verfcheide aanmerkelyke takken gedreeven, geheel zou verdorren.

In een voorgeflaagene Onderhandeling eeniger Leden uit hunne Hoog Mogenden met den Heer CORNET, Buitengewoon Gezant des Keurvorsts van den *Paltz* by onzen Staat, gaf deeze een Antwoord over van zyn Hof, om 't zelve te ontheffen van de ingebragte bezwaaren, in tegendeel beweerende, dat hunne Hoog Mogenden, om de Trasmolens en *Zuiker*-Raffinaderyen van dit Land te begunftigen, en die Fabrieken in *Duitschland*, en wel inzonderheid de Zuiker-Raffinadery in *Dusfeldorp*, te verderven en te vernielen, goedgevonden hadden, om niet alleen eene gansch nieuwe Belafting te leggen op het inkomen van

XC. BOEK. 1770. de gemaalen Tras uit *Duitschland*, maar zelfs toe te staan dat men eenige Vaten Zuiker op 't alleronregtvaardigste aanhaalde. Dit hadt hem bewoogen de Kooplieden van *Dordrecht* en *Rotterdam*, meer dan anderen op die Fabrieken in *Duitschland* gebeeten, de Tolregten strenger, en volgens de oude Tollysten, af te vorderen, als mede het vertoon hunner Vragtbrieven, om de bedriegeryen, aan welke die Schippers gewoon waren, te beletten.

De ernst met welken hun Hoog Mogenden zich de zaak der twee gedrukte Steden aantrokken, en 't verneemen dat het by hun in overweeging kwam, de gansche Vaard uit dit Gemeenebest, langs den *Rhyn*, na *Duitschland*, te verbieden, om daar door het steeds verwyld herstel van de verongelykte Ingezetenen te bewerken, bewoog verscheide Kooplieden ter Beurze van *Amsterdam*, zich met een Smeekschrift by die Hooge Vergadering te vervoegen; in 't zelfde voordraagende het deerlyk vooruitzigt op een volstrekt bederf des *Duitschen* Handels, indien zulk een Verbod mogt stand grypen; en hoe onbillyk het ware, aan 't belang der Steden *Dordrecht* en *Rotterdam*, dien ganschen Handel op te offeren. —— Een hier tegen aangekant Verzoekschrift, eerlang vergezeld van een verdeedigend Vertoog, leverden die twee Steden in (*).

Staa-

(*) *Resol. van Holl.* 2 en 11 Mey 1770.

XC. BOEK. 1770.

Staaten van *Holland* slaan voor dien Handel, voor zes weeken, op te schorten.

Staaten van *Holland*, het stuk in overweeginge genomen hebbende, verstonden, dat, van wegen dit Gewest, ter Algemeene Staatsvergadering zou verklaard worden, „ hoe hun Ed. Groot Mogenden, met de „ uiterste verbaasdheid vernomen hadden, „ de stoute en gansch onbehoorelyke han„ delingen van het Hof van den *Paltz*, 't „ welk niet alleen hadt kunnen goedvin„ den, zonder voorgaand beklag, feitlyk „ zich te wreeken op de Vaard en Handel „ der Ingezetenen van de Steden *Dord„ recht* en *Rotterdam*, ter oorzaake dat hun „ Hoog Mogenden, in den voorleden Jaare, „ een meerdere Belasting op de ingekome„ ne gemaale Tras gelegd, en in den Jaa„ re MDCCLXVIII, Zuiker aangehaald „ hadden, welk laatste geschil nog hing; „ maar daar en boven, op de Vertoogen „ door den Staatsdienaar van hun Hoog „ Mogenden by het *Paltzische* Hof gedaan, „ door den Gezant CORNET, alhier op een „ zeer hoogen toon die Wraakneeming „ was goedgekeurd, met betuiging dat in de „ gestelde bevelen tot het heffen der meer„ dere Tollen van de Schepen uit de ge„ melde Steden, dan van die uit *Amster„ dam*, geen verandering zou worden ge„ maakt, tot dat by hun Hoog Mogenden, „ de Belasting op de Tras zou ingetrok„ ken, en wegens de aangehaalde Zuiker„ vaten voldoening zou gegeeven zyn. — Dat „ zy deeze behandeling, het volstrekt be„ derf dier Steden medesleepende onlyde„ lyk oordeelden, uit hoofde van het on-

N 2 „ regt,

XC. BOEK. 1770.

„ regt, daar door deeze onschuldige Inge-
„ zetenen aangedaan, die geen oorzaak
„ waren of van de Belasting of van Aan-
„ houding, en buiten staat om het bezwaar,
„ door het *Paltzische* Hof hier over opge-
„ vat, af te weeren. Dat hier uit nood-
„ wendig zou moeten volgen verwarring
„ binnen 's Lands, en eene schandelyke
„ onteering van 't Gemeenebest in 't oog
„ van gansch *Europa*, in gevalle niet alle
„ middelen, die van eenigen klem en na-
„ druk zouden kunnen worden geoordeeld,
„ onverwyld by de hand genomen wier-
„ den, om deeze beledigde Ingezetenen
„ voor hun bederf te bewaaren, en de On-
„ afhanglykheid van het Gemeenebest te
„ handhaaven. —— Dat zy, ten dien
„ einde, besloocen hadden alle Vaard langs
„ den *Rhyn* en *Maaze* na eenige Landen of
„ Plaatzen, gelegen onder het Gebied van
„ den Keurvorst van den *Paltz*, als mede
„ op alle Plaatzen, gelegen boven *Roeroort*
„ en *Duisburg*, uit dit Gewest te belet-
„ ten. —— En hun Afgevaardigden ge-
„ last, van dit alles hun Hoog Mogenden
„ opening te geeven, en met de gezamenly-
„ ke Bondgenooten de zaaken daar heen
„ te helpen stuuren, dat alle Vaard en
„ Handel uit deezen Staat op alle de Lan-
„ den en Plaatzen, als mede met alle On-
„ derdaanen van zyne Keurvorstlyke
„ Doorlugtigheid van de *Paltz*, en ver-
„ volgens ook met die van het Hertogdom
„ *Gulik* en *Berg*, voor den tyd van zes
„ weeken, mogt worden geschorst en ver-

„ bo-

„ boden; en voor gelyken tyd ook alle „ Vaard langs den *Rhyn* na eenige Landen „ of Plaatzen, boven *Roeroort* en *Duis-* „ *burg*." —— Naa het voordraagen, van de Beschikkingen daar toe noodig, en het verdeedigen van den gehouden Handel in 't Bezwaar van de Tras, en het Aanhaalen des Zuikers, en om deswegen het Hof te *Bonn* en dat van *Pruissen* te onderrigten, wilden zy eindelyk vastgesteld hebben, „ dat, „ indien 'er, binnen kort, geen voldoend „ antwoord van het *Paltzische* Hof mogt „ in komen, als dan aan de Keurvorsten „ van *Beyeren* en *Keulen* zou kennis gegee- „ ven worden, dat hun Hoog Mogenden „ den Heer CORNET, Staatsdienaar van „ opgemelde Hoven, als mede Gezant des „ Keurvorsts van den *Paltz*, niet lan- „ ger in die hoedanigheid, uit hoofde „ van zyn gehouden gedrag, konden er- „ kennen (*)."

XC. BOEK. 1770.

Hun Hoog Mogenden besluiten hier toe.

Overeenkomstig met deezen Voordragt der Staaten van *Holland*, viel het Besluit der Hooge Vergaderinge; *Zeeland* zich in deeze zaak niet inlaatende. Welhaast hoorde men, by openbaare afkondiging, de Vaard en Handel op den *Paltz*, voor den tyd van zes weeken, verbieden (†). De Heer CORNET leverde een Vertoog over, nog op een hoogen toon gestemd, waar in de Keurvorst de bevelen op de Tollen gegee-

(*) *Resol. van Holl.* 11 Mey 1770.
(†) *Resol. Gen.* 29 Mey 1770.

XX. BOEK. 1770.

geeven betuigde te zullen herroepen op 't zelfde oogenblik als hun Hoog Mogenden hem ter hand deeden stellen het Besluit strekkende tot vernietiging van de Tras-belasting en de Wedergave des Zuikers. Het antwoord hunner Hoog Mogenden, klonk geenzins zagt, zy noemden de wyze van handelen door den Keurvorst gehouden, „ strydig met het Regt der Volkeren, by „ geene beschaafde Natie gebruiklyk, dee„ ze hadt hun genoodzaakt, tot het voor „ een tyd opschorten van de Vaard en „ Handel op en met zyne Landen. Zy „ waren niet gezind daar in eenige veran„ dering te maaken, zo lang Hy by de ge„ dagten bleef om het gegeevene bevel, te„ gen de *Dordrechtsche* en *Rotterdamsche* „ Kooplieden, stand te doen houden; wan„ neer Hy goedvondt dit eerst in te trek„ ken, dan zou Hy hunne Hoog Mogen„ den bereid vinden, om de bezwaaren „ die Hy tegen Hun of de Regtshandhaa„ ving hier te Lande mogt hebben, te „ hooren, en in alle redelykheid daar aan „ te gemoete te komen; doch kon de „ Keurvorst volkomen verzekerd weezen, „ dat zy zich nimmer, door middelen van „ dwang, daar toe zouden laaten over„ haalen (*).”

† Geschil bygelegd.

De Keurvorsten van *Mentz*, *Keulen* en *Trier*, waren met Brieven hun Hoog Mogenden aan, om deeze bittere onaangenaam-

he-

(*) *Resol. Gen.* 8 Juny 1771.

heden, door eene minnelyke overeenkomst, uit den weg te ruimen, hunne tusschenkomst en hulpe aanbiedende. Onze Afgezant VERELST hadt 'er ten Hove van *Berlyn* over gesprooken (*). — Ten einde van de bepaalde zes weeken geen antwoord van het *Paltzische* Hof gekomen zynde, werd het Verbod verlengd. Doch 't leedt niet lang of de Heer CORNET verscheen met een Vertoog, waar uit bleek, dat de Keurvorst niet meer stondt op de opheffing der Belasting op de Tras, dat hy de zaak van de aangehaalde Zuiker vaten overliet aan de Beslissing des Regts hier te Lande, en bereid was om de Kooplieden van *Dordrecht* en *Rotterdam* op den zelfden voet te behandelen als anderen uit deeze Gewesten, die den *Rhyn* bevoeren. Dus verviel alle oorzaak van de onmin tusschen den Staat en den Keurvorst gereezen; het gegeeven en verlengde Verbod werd ingetrokken (†). De Koning van *Pruissen*, als mede de Keurvorsten van Staatswegen onderrigt aangaande dit Geschil, en die hunne goede diensten ter vereffening aangewend hadden, kreegen by monde der Afgezanten, kennis van het herstel der eensgezindheid, met dankbetuiging voor de genomen moeite. Van 't begin van Grasmaand, tot het einde van Hooimaand, hadt deeze oneenigheid, en van Bloeimaand

(*) *Resol. van Holl.* 28 Juny 1770.
(†) *Resol. van Holl.* 6 en 7 July 1770.

XC. BOEK. maand de opschorting des Handels geduurd (*).

1770.

De Staaten gerustgesteld wegens de *Russische* Vloot in de *Middellandsche Zee*.

Eene *Russische* Vloot stondt dit Jaar de *Middellandsche* Zee in te stevenen, om van dien kant de *Porte* te bestooken. De Bestuurders van den *Levantschen* Handel zagen daar uit mogelyke onheilen te gemoet, zo voor de Onderdaanen van den Staat in de *Levant* woonende, als voor den Koophandel en Zeevaard. Om deeze te voorkomen vervoegden zy zich met een verzoek by 's Lands Vaderen, 't geen gunstig gehoord en gevolgd werd van een Onderhoud onzes Gezants ten *Russischen* Hove, die, by monde van den Geheimraad PANIN, alle verlangde gerustkelling ontving, en deeze aan hun Hoog Mogenden overzondt (†).

Geschil tusschen de *W. Ind.* Kamer te *Amsterdam* en *Zeeland* over *Essequebo*.

Het is eene uitgemaakte zaak, dat de Volkplantingen van den Staat in andere Werelddeelen, een hoogstgewigtigen tak van Koophandel en Zeevaard opleveren; en daarom geen wonder, dat dezelve, by aanhoudenheid, het oog des Souverains tot zich trekken. Meermaalen, gelyk 's Lands Geschiedenissen te over uitwyzen, reezen tusschen de Bondgenootschaplyke Gewesten deswegen Geschillen. Een der langduurigste, en tot nog toe door ons onopgetekend gelaaten, was, het Geschil tusschen Be-

(*) *N. Nederl. Jaarb.* 1771. bl. 358. 403. 442. 461.

(†) *Resol. van Holl.* 18. 27 Jan. en 7 April. 1770.

Bewindhebberen der *West-Indische* Maatschappye ter voorzittende Kamer *Amsterdam*, en Hoofddeelgenooten ter Kamer *Zeeland*, ten opzigte van de Volkplanting aan de Rivier *Essequebo*, en het daar aan onderhoorige, reeds voor twintig Jaaren aangevangen. —— Geen enkel Blad, maar een geheel Boekdeel, zou het naauwkeurig verslag van deezen twist beslaan. 't Hoofdzaaklyke alleen staat ons op te tekenen. Het Hoofdverschil was „ of de Ingezete-
„ nen van *Zeeland*, een afzonderlyk en
„ uitsluitend Regt tot de Vaard op *Esse*-
„ *quebo* zouden hebben?" en verder wegens de Aanbieding van Hoofddeelhebbers der *West-Indische* Maatschappye „ om *Esse*-
„ *quebo* met haare onderhoorige Rivieren,
„ op zekere voorwaarden, over te neemen:
„ of de Rivier *Demerary*, onder *Essequebo*,
„ in die overgave zou begreepen worden,
„ dan niet?" en eindelyk „ of gemelde
„ Hoofddeelhebbers, by de overgave, zou-
„ den verpligt zyn tot vergoedingen van
„ schade, of voldoeninge van zodanige
„ sommen Gelds, als vóór of naa den Jaare
„ MDCCL, uit de algemeene kasse van de
„ Maatschappye, tot verbetering van de
„ Volkplanting zouden besteed, of ten
„ dienste van dezelve, tot de eindelyke af-
„ doening der Geschillen, zedert den elf-
„ den van Herfstmaand des Jaars MDCCL,
„ meer uitgegeeven dan ontvangen mogten
„ weezen?" De Hoofddeelgenooten der *West-Indische* Maatschappye ter Kamer *Zeeland* beweerden het stellige der twee eerste Vraag-

XC. BOEK. —— 1770.

XC. BOEK. stukken, en 't ontkennende van het laatste. De Bewindhebberen der Maatschappye waren van het tegengesteld gevoelen.

1770. Vervolgens hadden zich ook veele Kooplieden der Stede *Amsterdam* by Verzoekschriften aan de Algemeene Staaten vervoegd, om in hun Regt tot de Vrye Vaard op *Essequebo* en *Demerary* gehandhaafd te worden; ten welken einde de Hoofddeelhebbers ter Kamer *Amsterdam* een Verzoekschrift hadden ingeleverd; waar tegen de *Zeeuwsche* Kooplieden, de behoudenis en verdeediging van hun uitsluitend Regt op die Vaard verzogten; daar in gerugsteund door eenen byzonderen Brief der Staaten van *Zeeland* aan hunne Hoog Mogenden. Hier op volgde eene menigte van ingediende voor- en tegenschriften. Naa veele vrugtlooze poogingen tot het treffen eener overeenkomst, bragten de Afgevaardigden uit hun Hoog Mogenden tot de zaaken over *Essequebo* en *Demerary* ter Algemeene Staatsvergadering, in Zomermaand des Jaars MDCCLXIX een breedvoerig Berigt en Verslag in, behelzende den uitslag hunner raadpleegingen over de Voorwaarden, op welken *Essequebo* aan de *Zeeuwsche* Hoofddeelgenooten zou worden over gegeeven (*).

Hier

(*) WAGENAAR *Vaderl. Hist.* XX Deel, bl. 385—405. Alle deeze Stukken verschaffen ons de *N. Nederl. Jaarb.* 1770. bl. 252. 307. 436. 458. 460. 501. 636. 642. 653. Zie ook wegens het begin des Geschils. KOK *Vaderl. Woordenboek Art.* ESSEQUEBO.

Hier op herleefde dit Geschil. Staaten van *Holland* betuigden ten sterksten, daar in geen genoegen te mogen, noch te kunnen, neemen. Zy verklaarden „ dat „ hoe zeer, in den uiterlyken schyn, ten „ opzigte van de Vaard en Handel op de „ Rivieren *Essequebo* en *Demerary*, zich „ verschillen hadden opgedaan tusschen Be- „ windhebbers van de Algémeene *West-* „ *Indische* Maatschappy deezer Landen ter „ eenere, en de Hoofddeelgenooten der ge- „ melde Maatschappy ter Kamer *Zeeland* „ ter andere zyde, nogthans in de daad „ door deeze Hoofddeelgenooten, onder- „ steund door Staaten van *Zeeland*, by die „ gelegenheid, de Souverainiteit van hun „ Hoog Mogenden, als mede de weezen- „ lyke belangens van 's Lands Ingezete- „ nen, met betrekking tot de Vaard en „ Handel, voornaamlyk waren aange- „ tast. —— Dat zy nooit zouden kun- „ nen gedoogen, gelyk zy ook niet van de „ Staaten der andere Gewesten verwagt- „ ten, dat, aan een Geregtshof, hoe on- „ partydig het ook zou mogen weezen, „ werd overgelaaten, of wel aan de be- „ slissinge van eenige Leden uit een of meer „ Hoven van Justitie, uit deeze Veree- „ nigde Gewesten, of wel van zodanige „ andere kundige en onpartydige Leden „ van Regeering of Regtsgeleerden, als „ de Erfstadhouder daar toe zou verkie- „ zen, de Vraag wegens het Regt der In- „ gezetenen van *Zeeland* omtrent de uit- „ sluitende Vaard en Handel op *Essequebo* „ en

XC. BOEK.
1770.

Staaten van *Holland* dryven dit stuk hoog.

XE. BOEK. 1770. „ en *Demerary*, met alle de gevolgen en „ aankleeven van dien, zou worden voorgesteld: dewyl het eene ongehoorde „ zaak zou weezen, dat een Souverain zyne onbetwistbaare Regten van Souverainiteit, in geschil zou laaten trekken, en „ stellen aan het oordeel van *Gedelegeerde* „ Regters. 't Beslissen van zodanig een „ Vraagstuk werd nogthans, by het Verslag ter Vergadering van hun Hoog Mogenden voorgedraagen."

Naa de onvoeglykheid hier van aangetoond, en de onbestaanbaarheid der bygebragte gronden voor het Regt der Ingezetenen van *Zeeland* in 't breede ontvouwd te hebben, merken hun Ed. Groot Mogenden, aan den eenen kant, op; „ dat, „ dewyl door Hoofddeelgenooten van de „ Kamer *Zeeland* niet hadt kunnen bygebragt worden eenige *Resolutie*, *Privilegie* of *Octroy* van hun Hoog Mogenden, „ waar by aan de *Zeeuwsche* Ingezetenen „ het Regt vergund zou weezen om, met „ uitsluiting van alle andere Ingezetenen „ der Republiek, op die Volkplanting te „ vaaren en te handelen: en ook niets van „ dien aart aan hun Ed. Groot Mogenden „ was voorgekomen, en 't zelve, volgens „ den aart der zaake, ook niet bestaan „ kon; maar dat, in tegendeel, by het Octroy van hunne Hoog Mogenden, met „ zamenstemming der Staaten van *Zeeland*, in den Jaare MDCLXXIV aan de „ Algemeene *West-Indische* Compagnie „ verleend, en in den Jaare MDCCLXI

„ ver-

„ verlengd, geheel anders was voorzien, „ zy, by noodzaaklyken gevolge, moesten „ besluiten, dat de aanschryving, op last „ der Staaten van *Zeeland*, aan den Land- „ voogd van *Essequebo* gedaan, *om geen* „ *Schepen*, *komende uit de Havenen deezer* „ *Landen*, *die niet voorzien waren*, *met een* „ *Hout- of Zoutbrief*, *afgegeeven by de Kamer* „ *Zeeland*, *te Essequebo of aangelegene Ri-* „ *vieren*, *toe te laaten om te laaden of te los-* „ *sen*, blykbaar van geene waarde was. — „ Dat hun Ed. Groot Mogenden, aan den „ anderen kant, in overweeging neemen- „ de, de belangen van de Republiek; het „ zy men 't oog vestigde op de algemeene „ nadeelen voor den Handel; 't zy men „ agtsloeg op den elendigen Staat der „ Volkplantinge en der Inwoonderen aan „ de Rivieren *Essequebo* en *Demerary*, die „ ongelyk meer in *Hollanderen* dan in *Zeeu-* „ *wen* bestonden, uit het sluiten van gemel- „ de Vaard ontstaande; 't zy men in aan- „ merking nam den slegten Staat der *West-* „ *Indische* Maatschappye, die door ver- „ meerdering van Recognitien moest opge- „ beurt worden; 't zy men eindelyk bedagt „ de verzekering welke aan *Zeeland* zou „ kunnen gegeeven werden, om een ge- „ deelte van de rechtstreeksche Vaard en „ Handel te behouden, en de meer dan „ waarschynlyke ja genoegzaame zekere „ vermeerdering van de Vaard uit *Zeeland* „ over *Africa* op gemelde Volkplanting, „ niet anders konden besluiten, dan dat „ alle deeze belangen de openstellinge van

„ de

XO. BOEK. 1779. „ de Vaard en Handel voor alle de Inge„ zetenen van deeze Republiek onbetwist„ baar vorderden, en ten uiterften nood„ zaaklyk maakten. Dat zy, overzulks, „ oordeelden, dat hun Hoog Mogenden, „ den bovengemelden Lastbrief buiten kragt „ behoorden te ftellen, de Vaard open te „ zetten, hier van aan Directeur en Raa„ den der Volkplantinge aanfchryving, en „ in de Vereenigde Gewesten openbaare „ Afkondiging, te laaten doen. —— Al„ les nogthans met dien verftande, dat de „ Vaard en Verzending der Voortbrengzelen „ en andere Goederen van en uit die Volk„ planting na deeze Landen, op dien voet „ zou kunnen worden beraamd, dat dezel„ ve zou gefchieden met *Zeeuwfche* Sche„ pen van *Zeeland*, naar evenredigheid „ van het aandeel der Kamer *Zeeland* in de „ *West-Indifche Compagnie.*"

Hun Ed. Groot Mogenden, betuigden, in 't flot, „ zich te verbeelden, dat de „ verdere Bondgenooten, in eene zaak van „ die billykheid, blykbaarheid, en belang, „ met hun in dezelfde begrippen zouden „ ftaan; en niet te kunnen verwagten, „ dat, daar zy zo veel toegeevenheids ge„ bruikt, en een zo lang en taay geduld „ geoefend hadden, van wegen *Zeeland*, „ 't geen deeze zaak nu omtrent twintig „ Jaaren fleepend hadt weeten te houden, „ eenige zwaarigheden of vertraagingen in „ den nu gedaanen billyken voorflag zou„ den worden gemaakt. Dat zy, over„ zulks, het Befluit der Bondgenooten,

„ om

„ om met hun tot het algemeene welweezen van de Ingezetenen en den Koophandel van deezen Staat op de *West-Indien*, en om verligting toe te brengen aan de *West-Indische Compagnie* deezer Lande, welke zulks hoognoodig hadt, mede te werken, hoe eer hoe liever te gemoet zagen: terwyl zy niet konden verbergen, dat, indien de raadpleegingen daar over wederom, onder deeze of geene voorwendzelen, op de lange baan geschooven wierden, en het Besluit van hunne Hoog Mogenden daar op niet spoedig mogt volgen, zy zich naar de wederregtlyke en blykbaar niets betekenende aanschryving door Bewindhebberen ter Kamer *Zeeland* aan den Bevelhebber van *Essequebo* gedaan, niet verder meenden te gedraagen; maar zich genoodzaakt zouden vinden om daar tegen zodanige maatregelen te neemen, als zy met het regt en de belangens van hunne Ingezetenen, en, met den aart en het gewigt der zaake overeenkomstig zouden oordeelen."

1770.

Staaten van *Zeeland* kanten 'er zich tegen.

By dit sterk Besluit, den negen- en-twintigsten van Lentemaand des Jaars MDCCLXX, ter Algemeene Staatvergadering ingeleverd, voegden Staaten van *Holland* een uitgewerkt Plan, schikkingen behelzende, welke hun bekwaam toescheenen om de Geschillen uit den weg te ruimen, en *Zeeland* van een redelyk aandeel in de Vaard op en van *Essequebo* en *Demerary*, niet tegenstaande de anders vrye Vaard op

die

XC. BOEK. 1770.

die Volkplantingen, te verzekeren. —— Noch het een, noch het ander, viel in den smaak der Staaten van *Zeeland*, die in Grasmaand gereed waren met een tegenstreevend Besluit, waar in zy beweerden, dat de Souverainiteit niet was aangetast, dat de zaak van dien aart, als het stuk in geschil, door *Gedelegeerde* Regters, behoorde afgedaan te worden. Zy verklaarden „ zich te vleijen, dat de verdere „ Bondgenooten, in eene zaak van dit be„ lang, met hun zouden staan in die begrip„ pen, dat van hunne zyde gehandeld was „ met die billykheid als ooit van eenig „ Bondgenoot zou kunnen gevergd of ver„ wagt worden, als instemmende met een „ Verslag, door Gedeputeerden uit hun „ Hoog Mogenden met ryp overleg, en „ op zeer goede gronden steunende, uit„ gebragt; niet schroomende hunne zaak, „ ter beslissinge van een onzydig Geregts„ hof te laaten. —— Vondt men in *Hol„ land* nogthans goed zich zelven te reg„ ten, besllooten hun Hoog Mogenden, „ niet spoedig tot den uitslag deezer zaa„ ke; zagen de Bondgenooten stilzwygend „ aan, dat *Zeeland* deeze haar genoegzaam „ nog eenig overgeblevene tak van Handel, „ *via facti*, wierd ontnomen, zy zouden „ het moeten aanmerken als een kennely„ ken indragt, tegen de gronden van de „ *Unie*, en zich, met meerder regts dan „ Staaten van *Holland*, genoodzaakt vin„ den, in dat onverhoopt geval, daar te„ gen zodanige maatregelen te neemen,

„ als

„ als zy met het regt en de belangens van „ de Ingezetenen huns Gewests, en overeenkomstig het gewigt der zaake, zouden „ oordeelen." —— Zy voegden by dit Besluit eenige nadere aanmerkingen op het Voorstel, om *Zeeland* een geëvenredigd aandeel in de meergemelde Vaard te geeven, 't zelve als onredelyk en onuitvoerlyk wraakende.

XC. BOEK. —— 1770.

Op aanmaaning zo der Staaten van *Holland* als van *Zeeland*, die zo lyn recht tegen elkander stonden, leverden de Bondgenooten, van tyd tot tyd, hunne Raadslagen in. *Friesland* was eerst gereed; doch gaf geen anderen last, dan om deeze zaak met de Gelastigden van *Holland* en der overige Bondgenooten, te schikken en af te doen. —— *Overysel* oordeelde, dat men deeze zaak behoorde te laaten verblyven aan een Onzydig Geregtshof binnen de *Vereenigde Gewesten*, en dat men de zaak, tot die regterlyke beslissing toe, in haar geheel zou laaten blyven; en wilde het bedreigende in 't slot van 't Besluit der Staaten van *Holland* gevoegd, meer aanzien als een prikkel om de zaak ten einde te brengen, dan als een eigenlyk voorneemen, om 't zelve daadlyk uit te voeren. — *Utrecht* oordeelde, dat de Afgevaardigden van hunne Hoog Mogenden verzogt moesten worden, nog ééns deeze zaak te hervatten, om middelen van verzoening te beraamen, voor te slaan, en langs dien weg dit verschil, tot onderling genoegen, te vereffenen; of, indien zulks onverhoopt niet kon worden ge-

Gevoelens der onderscheide Gewesten op dit stuk.

XI. BOEK. 1770.

vonden, als dan hun Hoog Mogenden over deeze geheele zaak hunne Bedenkingen en Gevoelens op te geeven, volgens welke dit Verschil, door hunne Hoog Mogenden, zou dienen beslist te worden. —— *Stad en Lande* verklaarde eenvoudiglyk zich te voegen by het uitgebragte Gewysde. —— *Gelderland* was, naa eenige voorloopige aanmerkingen over de gevolgen deezer Verschillen, van oordeel, dat de Staaten der twee twistende Gewesten, den Stadhouder behoorden te verzoeken, gelyk zy by deezen deeden, ten einde het Hoogstdenzelven mogt behaagen, tot vereffening van zodanige oneenigheden, zyne goede en veel vermogende diensten te willen aanwenden. Dit te verneemen zou Staaten van dat Gewest hoogst aangenaam weezen. —— Of slaagde dit niet, dan dienden, huns agtens, Staaten van *Holland* en *Zeeland* zyne Hoogheid te verzoeken, om als Scheidsman de beslissing dier Verschillen op zich te nemen, in hoop en vertrouwen, dat deeze weg, als overeenkomstig met de Unie, en ten opzigte van de tegenwoordige gesteltenis van de Republiek, de natuurlykste en eenvoudigste, by gemelde Gewesten zou worden ingeslaagen. —— Ingevalle dit mede, vrugtloos mogt weezen, wilden zy onschuldig gehouden worden aan de heillooze gevolgen, welke, tot last van den een of anderen, vermoedelyk daar uit zouden ontstaan.

Bewindhebbers van de *West-Indische* Maat-

Maatschappye ter Kamer *Amsterdam*, als mede de Hoofddeelhebbers ter Kamer *Zeeland*, werden, ingevolge deezer ingebragte gevoelens, aangeschreeven om ten spoedigsten, ieder zodanige schikkingen te beraamen, als zy de bekwaamste oordeelden om de gereezene Geschillen te vereffenen. De Onderhandelingen der Afgevaardigden van hun Ed. Mogenden, zo met de Gelastigden der Bewindhebberen als met die der Hoofddeelhebberen baarden weinig vrugts.

XC. BOEK. 1779.

De Afgevaardigden tot de zaaken der *West-Indische* Maatschappye de Besluiten der Gewesten onderzogt hebbende, bragten in 't midden, dat deeze Verdeeldheid in de gevoelens der Bondgenooten, hun eenigzins in verlegenheid gebragt hadt, wegens den bekwaamsten weg, welken zy hun Hoog Mogenden zouden voorslaan, om dit stuk ten einde te brengen. Wel hadden zy, voorheen, als hun raadslag verklaard, dat, in gevalle hun Hoog Mogenden, deeze geschillen niet door hunne eigene uitspraak zouden willen beslissen, dezelve behoorden gesteld te worden ter beslissinge van een onpartydig Geregtshof, of ter beschikkinge van eenige door zyne Hoogheid daar toe te verkiezene Scheidsmannen. Dat zy ook, deeze zaak op zich zelven beschouwd zynde, geene reden zouden vinden om daar van af te gaan; maar dat dezelve, zedert den loop van één Jaar, zo door de behandeling, als door de zich daar mede paarende omstandigheden,

Men stelt voor om den Stadhouder tot Scheidsman te verzoeken.

XC. BOEK. 1770. dermaate van gedaante veranderd was, dat zy vreesden geene geringe zwaarigheden, in het doen aanneemen dier voorgeslaagene middelen, te zullen ontmoeten. Reeds hadden verscheide Gewesten getoond over te hellen, om die geschillen niet op eene regterlyke wyze af te doen. Anderen hadden begreepen dat ze niet zeer geschikt waren voor een Staatkundig onderzoek; en alzo ook weinig om by hun Hoog Mogenden te worden afgedaan. Dat daarenboven *Holland* en *Zeeland* zich over en weder als belanghebbende Partyen aanziende; zulks de overige Gewesten beschroomd zou maaken om haar oordeel te geeven in de raadpleegingen over zulk eene beslissing: 't welk wederom gelegenheid zou kunnen verschaffen tot onaangenaame twisten, en een merkelyk onvermydbaar ongenoegen. — Hier om hadden zy bedagt moeten weezen op een middel van de voorige verschillende; doch 't geen hun, in zodanige omstandigheden en onder zulk een form van Regeeringe als de tegenwoordige zeer gepast scheen: om naamlyk den Erfstadhouder als Scheidsman in te roepen. Hunne Hoog Mogenden behoorden, huns oordeels, zyne Hoogheid te verzoeken, om op zich te willen neemen deeze zaak, met alle de gevolgen en aankleeven van dezelve, door zyne hooge Uitspraak, te bepaalen; of wel daaromtrent zodanige Schikkingen te beraamen als hy de voeglykste oordeelde, om tot eene afkomst te geraaken. — Zy twyfelden niet aan de bereidwilligheid van den Erf-

ſtadhouder, en vertrouwden, dat alle de Bondgenooten met hun wel zouden overeenſtemmen, dat deeze voorſlag geheel onzydig en gevestigd was op gronden van de Unie. Dat de Afgevaardigden, die niet genoegzaam op dit ſtuk gelast mogten weezen, aangemaand behoorden te worden, om ten ſpoedigſten dien last te bekomen; als mede dat men *Holland* en *Zeeland* in 't byzonder behoorde te verzoeken om, middelerwyl, de zaaken te laaten in dien ſtaat in welken zy zich tegenwoordig bevonden, en zich, zonder eenige vooringenomenheid voor de byzondere belangens hunner Ingezetenen, vooroogen te ſtellen de gevolgen, die uit een tegenovergeſtelde onderneeming zouden kunnen voortvloeijen, de verwydering, welke daar uit tusſchen twee zo naauw verbondene Gewesten zou ontſtaan, de minagting, welke daar door aan de Republiek, zo binnen- als buiten 's Lands, zou worden toegebragt, en de onaangenaame beraadſlagingen tot welke de overige Gewesten, die dit zeker met geene onverſchilligheid zouden kunnen aanzien, tot behoud van hun Gezag in zaaken de Souverainiteit van het gemeene Land raakende, zouden moeten komen.

XV. BOEK. 1779.

Gelderland, *Overysſel*, *Stad en Lande* waren met hunne toeſtemming terſtond gereed, die van *Utrecht* en *Friesland* volgden welhaast. Staaten van *Holland* betuigden „ niets liever te wenſchen dan om van hunne zyde alles toe te brengen, wat tot „ bewaaring en vermeerdering van de Eendragt tusſchen de Bondgenooten kon

Op welk een voet *Holland* hier in bewilligt.

 „ ſtrek-

XC. BOEK. 1770.

„ ftrekken, en bereid te weezen om alle „ vooroordeelen, die men tegen hun zou „ kunnen of willen opvatten, als of zy „ Regters in hunne eigene zaak begeerden „ te zyn, of aan hunne Bondgenooten wil- „ den voorfchryven hoedanige Befluiten in „ dit geval moeften genomen worden; zy „ meenden geene gelegengeid te moeten „ laaten voorbygaan om de zekerfte bewy- „ zen van het tegendeel te geeven; waar „ om zy geene de minfte zwaarigheid „ maakten, deeze Gefchillen, met de volko- „ menfte gerustheid, aan het onzydig oor- „ deel van zyne Hoogheid te onderwer- „ pen. —— Zy waren voorts bereid om „ alles in den tegenwoordigen ftaat te laa- „ ten, tot zo lang het zyne Hoogheid be- „ hagen zou deeze zaak tot een gewenscht „ einde te brengen: in die verwagting, eg- „ ter, dat de Bondgenooten daadlyk, en ten „ fpoedigften, den Erfftadhouder in ftaat „ zouden ftellen, om de gefchillen, door „ zyne Uitfpraak te bepaalen; en met dien „ verftande, dat, by aldien onverhoopt „ daar in door eenige Bondgenooten zwaa- „ righeid zou worden gemaakt; en dat daar „ door die Beflisfing of niet fpoedig plaats „ zou kunnen hebben, of wel de uitvoe- „ ring daar van worden gedwarsboomd, de „ verdere Bondgenooten niet langer zou- „ den marren om de Ingezetenen van de „ gezamenlyke Gewesten de voordeelen te „ doen genieten van een Vaard en Handel, „ die, uit kragte van de Octroyen door het „ Bondgenootfchap verleend, aan allen

„ en

„ en een iegelyk gemeen en eigen wa-
„ ren."

XC. BOEK. 1770.

Zo ruimschootig stemden Staaten van *Zeeland* niet in den gedaanen Voorslag. Wel konden zy, ten blyk van hunne volkomene bereidwilligheid, om van hunne zyde nogmaals alles toe te brengen wat tot behoud en vermeerdering der zo noodige Eensgezindheid onder het Bondgenootschap dienstig kon zyn, mede het voorgestelde middel omhelzen; en met de overige Bondgenooten den Stadhouder verzoeken,

Hoe *Zeeland.*

„ om, door zyne hooge Uitspraak, deeze
„ zaak, met allo de gevolgen en aankleeven
„ van dezelve, te bepaalen; zo als Hoogst-
„ dezelve, naar de gronden van Regt en
„ Billikheid, zou oordeelen te behooren."

Doch zy hoopten, dat de Staaten der andere Gewesten, als mede zyne Hoogheid, het niet kwalyk zouden duidden, als zy zich niet wel konden schikken naar het ander voorgedraagene, om naamlyk zyne Hoogheid ook te verzoeken, „ daarom-
„ trent zodanige Schikkingen te beraamen
„ als Hoogstdezelve, om, tot een voegly-
„ ke afkomst van zaaken te geraaken,
„ meest dienstig zou oordeelen." Zy zagen alle Schikkingen, voor al die zouden kunnen strekken om de Vaard met de Ingezetenen van eenige andere Gewesten, 't zy in evenredigheid, of op eenige andere wyze, te deelen, voor hun Gewest als ten uitersten gevaarlyk aan, ja schadelyker, dan eene nadeelige Beslissing; en beklaagden zich nogmaals bitter over

XC. BOEK. 1770.

het bestaan van *Holland* om *Zeeland* een zo lang bezeete byzondere Vaard te betwisten; met de gewoone beroeping op onvermogen. Genoegen namen zy in de bepaaling, dat inmiddels alles in den tegenwoordigen staat zou blyven tot de Uitspraak van den Vorst.

Zyne Hoogheid neemt op zich Scheidsman te weezen.

Van wegen de Algemeene Staaten werd zyne Hoogheid, in Oogstmaand, op 't nadruklykst verzogt, overeenkomstig met den Voorslag, Scheidsman in deeze zaak te weezen. Hy nam die post volvaardig op zich, en voldeedt 'er aan zonder lang verwyl. Binnen zes weeken vorderde hy het inleveren der benoodigde Stukken. Dezelve ontvangen hebbende verklaarde hy, by eenen Brieve in Wynmaand, gaarne gewenscht te hebben, dat hy, ingevolge van het eerste Lid der aan hem gedaane opdragte, zyne goede diensten, tot vereffening der ontstaane geschillen, door een of ander gepast middel, hadt kunnen aanwenden; doch 't geen hy wist van de gevoelens en geschiktheden der beide hooge Partyen, gaf hem daar toe geen de minste hoope; terwyl ook twee zo zeer tegen elkander overstaande en rechtdraads strydende begrippen, als die van een *byzondere* en *uitsluitende Vaard* der Ingezetenen van *Zeeland* op de Volkplanting, en die van de *vrye* en *gemeene Vaard* voor de gezaamlyke Ingezetenen der Republick, aan de andere zyde, geen gevoeglyke overeenbrenging scheenen toe te laaten: hier uit sproot voort, dat hy zich niet houden kon buiten de onaangenaame

nood-

noodzaaklykheid om, dat hoofdverschil, door eene *beslissende uitspraak*, te eindigen.

XC. BOEK.

1770. Uitspraak.

De Uitspraak, gegrond op den onwrikbaaren grondslag, dat het Regt tot de byzondere Vaard en Handel op eene Volkplanting, die over en weder erkend werd onder de Souverainiteit van het Bondgenootschap gezamenlyk te behooren, door geen Lid van 't zelve *afzonderlyk*, en met *uitsluiting* der verdere Leden, anders dan uit kragte van eene Wet, Privilegie of Concessie, van hun Hoog Mogenden wettig verkreegen, en deugdlyk uitgeoefend kon worden, kwam hier op neder, „ Dat „ aan alle Ingezetenen deezer Republiek „ het Regt toebehoorde om op de Volk„ planting van *Essequebo* en *Demerary* vry „ en onverhinderd te mogen handelen; en „ dat dien volgens de bewuste Aanschry„ ving, van wegen de Kamer *Zeeland* aan „ den Bevelhebber van die Volkplanting, „ behoorde vernietigd te worden." — Door deeze Uitspraak zou de geheele zaak voor afgedaan hebben kunnen gerekend worden; dan het behaagde zyne Hoogheid het oog te vestigen op de billykheid en redenen, dat aan de Ingezetenen van *Zeeland* een voegelyk en redelyk aandeel werd verzekerd in die vrye Vaard en Handel: waar om hy het dienstig oordeelde, dat de volkomene uitwerking der gedaane Uitspraake opgeschort zou blyven tot den tyd, dat de middelen en maatregelen ter verzekering van dit aandeel be-

 raamd

XC. BOEK. 1770.

raamd zouden weezen. En, ten einde insmiddels de Ingezetenen der overige Gewesten niet langer verstooken zouden blyven van hun onbetwistbaar Regt, stondt zyne Hoogheid toe, dat, tot nader order, drie Schepen, uit andere Havenen der Republiek, buiten die van *Zeeland*, en niet voorzien van een *Hout- of Zout-brief*, afgegeeven by de Kamer van *Zeeland*, na *Essequebo* zouden mogen worden afgezonden.

Nadere schikkingen hier op gemaakt.

Zyne Hoogheid voor den betoonden yver en gedaane moeite bedankt en het noodige tot bekendmaaking aan de hier in betrokkene Vergaderingen en Persoonen, bewerkstelligd zynde, hadt hy, in 't begin van Wintermaand, een Reglement op die Vaard en Handel in gereedheid, behelzende de Bepaalingen onder welken dezelve, met den eersten van Louwmaand des Jaars MDCCLXXI, zou werden opengesteld voor alle Handeldryvende Ingezetenen van den Staat. — Hoe zeer ook de Uitspraak den *Hollanderen* voldeedt waren deeze nadere Bepaalingen van dien aart, dat de Handel zich daar door te zeer bekemmerd oordeelde: althans zo dagten 'er verscheide aanzienlyke Kooplieden ter Beurse van *Amsterdam* over, die zich deswegen, met een breedspraakig Verzoekschrift, by den Erfstadhouder vervoegden: en in Zomermaand des volgenden Jaars eenigen een Verzoekschrift by de Bewindhebberen der *West-Indische* Maatschappy ter Kamer *Amsterdam* inleverden, om Paspoorten voor hunne gereed liggende Schepen, welke zy ver-

kree-

kreegen, in gevolge waar van eenige Schepen, in Oogstmaand van 't gemelde Jaar, rechtstreeks uit *Texel* na *Essequebo* en *Demerary* vertrokken. 't Liep aan tot het begin des Jaars MDCCLXXII eer de noodige veranderingen in het Reglement, van wegen zyne Hoogheid, in gereedheid waren, met welke deeze zo lang sleepende zaak, vol onaangenaamheden, geheel was afgedaan (*).

XC. BOEK. 1770.

Zints lang hadt *Zeeland*, by veelvuldige gelegenheden, geklaagd over het te hoog aandeel, 't welk dat Gewest droeg in de Lasten des Algemeenen Bondgenootschaps, en, niet te vrede met de verligtingen door de andere Gewesten, in veele gevallen, toegebragt, aangedrongen op eene daadlyke Vermindering van het gezegde Aandeel. Thans over dit onderwerp met nieuwen ernst handelende, hadden hun Hoog Mogenden Staaten van *Zeeland* getragt over te haalen, om met de andere Bondgenooten, zyne Hoogheid te verzoeken, van door zyne beslissing te willen bepaalen, hoe„ danig, en op welk eene wyze, *Zeeland*, „ in den tegenwoordigen toestand, by „ voorraad, door de Bondgenooten, be„ hoorde te gemoet gekomen te worden en „ in staat gesteld om nevens dezelven aan „ de verpligting, in het draagen der lasten „ van de Unie, te kunnen voldoen." Gereed

Bezending uit hun Hoog Mogenden en den Raad van Staaten na *Zeeland*.

(*) Men zie alle de wydloopige Stukken, hier toe behoorende, in de *N. Nederl. Jaarb.* 1771. bl. 628—738.

XC. BOEK. 1779. reed was *Zeeland* om zyne Hoogheid tot Scheidsman te neemen; doch verschilden de Bestuurders van dat Gewest in 't bepaald voorwerp 't geen den Stadhouder ter beslissinge zou worden aangeboden; zy wilden hem verzogt hebben, te bepaalen, „ welke vermindering van *Quota*, of an„ der temporeel Soulaas provisioneelyk aan „ de Provincie van *Zeeland*, in haare te„ genwoordige situatie, zou behooren te „ worden geaccordeerd." —— Veel verschilde wel ingezien het een en ander. Alle de Gewesten stemden zamen, en hadden, by breedberedeneerde Besluiten, zulks ter Vergaderinge van hun Hoog Mogenden te verstaan gegeeven, dat *Zeelands* begrip onaanneemelyk was. Gedeputeerden tot de zaaken van de Financien werden te raade om een voorheen meer en met goed gevolg betreeden weg in te slaan om een Gewest, van de andere verschillende, te overtuigen, naamlyk het doen eener Bezendinge.

Hun Hoog Mogenden oordeelden dit middel niet onbeproefd te moeten laaten, en door eene Bezending by Staaten van *Zeeland* op 't ernstigst aan te houden, dat zy zich, zonder verder uitstel, vervoegden by het éénparig gevoelen der zes andere Gewesten. En in gevalle zy onverhoopt, daar toe niet waren te beweegen, hun aan te kundigen, dat hun Hoog Mogenden zich niet langer konden onthouden om de zaaken des Gemeenen Bondgenootschaps, naar de Orde der Regeeringe, te behandelen, en genoodzaakt zouden zyn den gedaanen

voor-

voorslag, volgens de neiging der zes Gewesten ten uitvoer te brengen, en de uitspraak van zyne Hoogheid, op zyn tyd, door alle bekwaame en kragtdaadige middelen, te ondersteunen en uitwerking te doen erlangen.

XC. BOEK. 1770.

Tot het waarneemen deezer Bezendinge benoemde men uit hun Hoog Mogenden, de Heeren BRANTZEN, wegens *Gelderland*, QUARLES wegens *Holland* en D'ABLAING VAN GIESSENBURG wegens *Utrecht*, uit den Raad van Staaten den Heer PESTERS, en den Thesaurier Generaal GILLES, die in Louwmaand des volgenden Jaars, met twee Jachten, te *Middelburg* kwamen, en, naar de gemaakte schikkingen, op 't staatlykst en vriendlykst ontvangen, gehoor kreegen in de *Zeeuwsche* Staatsvergadering. Naa veele traag voortgaande en in 't einde vrugtloos afloopende onderhandelingen, die omtrent dertien weeken aanhielden, eindigde deeze den Lande kostbaare Bezending (*). Wanneer de nog gebleevene drie Heeren der Bezendinge staatlyk uitgeleid werden, onder aanbod van twee Oxhoofden Eerewyn voor ieder der Afgevaardigden (†).

Uitspraak van zyne Hoogheid.

Veel bezwaars vondt zyne Hoogheid, om de hem opgedraagen Beslissing der zes Ge-

(*) *Resol. van Holl.* 31 Maart 23 Aug. 28 Sept. 7 Nov. 1 en 21 Dec. 1770. en 6 July 1771. *Not. van Zeel.* 7 en 12 Jan. 1771.

(†) *Not. van Zeel.* 9 April 1771.

XX. BOEK. Gewesten op zich te neemen. Dan by nader aandrang, op den voorslag van *Gelderland* aanvaardde hy dezelve, en ver-
1779. klaarde, by wege van Uitspraak, „Dat de
„ Provincie van *Zeeland*, provisioneelyk,
„ voor den tyd van Zeven eerstkomende
„ Jaaren, een aanvang neemende met het
„ Jaar MDCCLXXII en eindigende met
„ het einde des Jaars MDCCLXXVIII,
„ by de verdere Bondgenooten zou wor-
„ den gesoulageerd en te gemoet gekomen,
„ door middel van het Jaarlyks profyt van
„ de volle post voor de Fortificatien buiten
„ de Provincien, ter somme van driemaal
„ honderd duizend Guldens, op den ordi-
„ naris Staat van Oorlog voorkomende,
„ met dien verstande, dat de Provincie van
„ *Friesland*, ter zaake van den minvoor-
„ deeligen toestand haarer Financien, van
„ de reëele contributie in het opgemelde
„ soulaas zou blyven geëximeerd, en by
„ continuatie haar aandeel in de voor-
„ schreeve post ter somme van 34638 Gl.
„ zou profiteeren. En dat diensvolgens,
„ by het formeeren der Staaten van Oorlog
„ voor de gemelde Jaaren, waar in dit sou-
„ laas by *Zeeland* zou worden genooten,
„ de post voor de Fortificatien buiten de
„ Provincien tot de som van 334638 Gul-
„ dens zou worden verhoogd; en dat van
„ deeze alzo verhoogde Post eene somme
„ van *driemaal honderd duizend Guldens* op
„ de Provincie van *Zeeland*, en het overi-
„ ge tot *vier- en- dertig duizend zes honderd*
„ *acht- en- dertig* Guldens op de Provincie
„ van

van *Friesland* zou gerepartitieërd worden." —— Voorts zouden Staaten van *Zeeland* alles moeten aanwenden ten beste van den Staat der Geldmiddelen huns Gewests; en van deeze hunne verrigtingen, na verloop dier Zeven Jaaren, aan Gedeputeerden van hun Hoog Mogenden, en den Raad van Staaten, opening geeven, en den Staat der Geldmiddelen bloot leggen. Geschiedde dit, tot genoegen der overige Bondgenooten, ten bestemden tyde, dan zou; voor nog Zeven andere Jaaren, en dus tot den Jaare MDCCLXXXV, by *Zeeland* dit zelfde voordeel, op den zelfden voet, genooten worden. —— *Zeeland* berustte in deeze Schikking, schoon onder veele tegenverklaaringen, wegens het gehouden gedrag der Zes Gewesten. Ook aanvaardde het met dankbaarheid het aanbod des Stadhouders, van honderd duizend Guldens, uit zyne eigene Gelden te verstrekken, zonder daar voor eenige Intrest te begeeren, en alleen onder voorwaarde van wedergave, wanneer de kas des Gewests zulks zou toelaaten (*).

XC. BOEK. 1770.

Eer deeze beslissing des Stadhouders inkwam, hadden de Zes Gewesten, op de zeer onvoldoende toestemming van *Zeeland* in den gewoonen Staat van Oorlog, een redmiddel beraamd, om ten laste van *Zeeland*,

(*) *Resol. van Holl.* 6 July 30 Aug. en 28 Nov. 1771. *Not. van Zeel.* 4. 7. 11. 18. 22 Nov. en 16 Dec. 1771.

XC. BOEK. 1770.

land, zo veel als het te kort komende bedroeg, ten Comptoire Generaal van de Unie, tegen de gewoone intresten, op te neemen, en daar uit de betaalingen te doen; welke Gelden *Zeeland*, vóór het einde des Jaars, weder moest bezorgen, onder bedreiging van het anders by Executie op dat Gewest te verhaalen (*). Dit verwekte by de Staatsleden van *Zeeland* geene geringe aandoening, en zy beklaagden zich zo over de gemaakte Schikking als wegens de gedaane Bedreiging ten hoogsten (†).

De Grietslieden en Magistraaten in *Friesland* gemagtigd om hun Procureur-Fiscaals af te zetten.

Meermaalen zagen wy den Erfstadhouder, in *Friesland*, de gerezene Oneenigheden tusschen de Regeeringsleeden beslissen (§), thans maakte hy een einde aan den twist wegens het Regt en de Bevoegdheid der Grietslieden en Magistraaten, om hunne Procureur-Fiscaals af te zetten, en anderen in derzelver plaatze aan te stellen. Het Hof Provinciaal hadt de zaak eens Procureur-Fiscaals, tegen den Grietman en diens Medeleden, in dit geval, gehandhaafd. Deezen zich daar over beklaagende en het Hof Provinciaal beschuldigende van het te buiten treeden der paalen van deszelfs wettig gezag, tradt zyne Hoogheid, des verzogt, tusschen beiden, aan de Grietslieden en Magistraaten het Regt en de

(*) *Resol. van Holl.* 16 en 18 Oct. 1771.

(†) *Not. van Zeel.* 21 Oct. 7. 11. 18 en 22 Nov. 1771.

(§) Zie onder anderen hier boven bl. 58. 63. 66. 73 enz.

de Bevoegdheid toekennende, om de Procureur-Fiscaals, die, alleen als Lasthebbers, uit naam van de Grietenyen en Steden in Regtzaaken handelden; by bloote opzegging en intrekking van hunnen Last, af te zetten; en anderen in derzelver plaats te benoemen, zonder dat het den dus afgezetten eenigermaate vry zou ſtaan, om, langs den weg van Regten, herſtel in zyne Bediening te zoeken, en werd het Hof Provinciaal onbevoegd verklaard, om zich dusdanig eene zaak aan te trekken. Overeenkomſtig met deeze verklaaring was het Staatsbeſluit der Staaten van *Friesland*, in Sprokkelmaand bekend gemaakt (*). XCI. BOEK. 1770.

Poogingen tot het bepaalen der Drukpersſe.

De verlichtendſte aller Kunſten, op welker Vinding ons Vaderland, en *Haarlem* in 't byzonder, met zo veel regts, roem draagt, en de grootſte nuttigheden het Menschdom aanbragt, kan niet ontkend worden; ook zomtyds naadeelige uitwerkingen te baaren. Niet zelden meende daarom de Regeering in de noodzaaklykheid te weezen, om deeze en geene Boeken te verbieden, welker verſpreiding zy den Godsdienst of den Staat nadeelig keurden, of welke zy oordeelden den goeden Naam van byzondere Genootſchappen of Perſoonen, te krenken. Kon 'er een algemeen en altoos werkend middel ter weeringe des Misbruiks, zonder indragt op het Nut te maaken, uitgevonden worden, zulks zou al-

(*) *N. Nederl. Jaarb.* 1771. bl. 208.

XI. BOEK. 1770. aller braaven lof verdienen en wegdraagen. Reeds van den aanvang onzes Gemeenebests af, was men hier op bedagt, ten bewyze hier van ſtrekken het Plakaat, in den Jaare MDLXXXI uit gegeeven, als mede dat van Prins WILLEM DEN I (*). Dan de moeilykheid om het eene kwaad te ſtuiten, zonder een grooter te veroorzaaken, toonde de Magiſtraat van *Leyden*, in een Vertoogſchrift, twee maanden naa de bekendmaaking des Plakaats van den Jaare MDLXXXI, aan Staaten van *Holland* overgeleverd, onder andere voordraagende, dat dit Plakaat in veele Steden wel was afgeleezen; doch door geene Vroedſchappen, uitgevoerd: dewyl dit laatſte onmogelyk was (†).

In het Dertigſte Jaar deezer Eeuwe werden Staaten van *Holland* te raade Gelastigden te benoemen om, wat 'er in den Lande tegen de ongebondenheid der Drukperſſe bepaald was, na te zien, en te overweegen of zulks niet behoorde vernieuwd en welke veranderingen, of byvoegzels, 'er dienden gemaakt te worden. Zy ontwierpen een Plakaat; maar des verſlag gedaan zynde, hadt deeze zaak geen ander gevolg dan dat de Staatsleden 'er Afſchriften van verzogten, en het Beſluit tot eene nadere raad-

(*) *Groot Plakaat Boek* I Deel, bl. 211, als mede bl. 213. 451 enz.

(†) BOR *Nederl. Oorlogen*. Bylagen van het II Deel, bl. 115.

raadpleeging werd uitgesteld. — Op nieuw werd het denkbeeld, om de vryheid der Drukpersse te beteugelen, in den Jaare MDCCLXV weder leevendig (*) en gaande gehouden, tot het Jaar MDCCLXIX, toen 'er een Plan ter baane kwam, om door middel van aangestelde *Censores Librorum*, of *Keurmeesters van Boeken*, het verkoopen van schadelyke Boeken te beletten. Dit Plan maakte veeler Pennen gaande, om het voor te staan, dan nog meer om het te bestryden; doch de menigvuldige bezwaaren door de Boekverkoopers en Boekdrukkers Gilden, in verscheide Steden aan de Magistraaten by geschrifte overgeleverd, deeden het als onaanneemelyk ter zyde leggen.

XI. BOEK. 1770.

Ontworpen Plakaat tegen Godslasterlyke Boeken en Geschriften.

Het Hof ontwierp, dit Plan afgekeurd zynde, een nieuw Plakaat tegen Godslasterlyke Boeken en Geschriften, in 't zelve verbiedende „ het maaken, drukken, en „ uitgeeven van alle zodanige Boeken en „ Geschriften, waarby de Gronden van „ den Christlyken Godsdienst aangetast of „ de Heilige Schrift, als mede de waare „ Gereformeerde Religie, op eene spottige wyze behandeld wierden, gelyk ook „ alle zodanige Boeken, Geschriften en „ Prenten, van wat natuur dezelve zouden mogen zyn, die door hunne obscoenen inhoud geschikt waren om inbreuk te „ doen

(*) Zie het XXIII Deel der *Vaderl. Histor.* bl. 356.

„ doen op de goede zeden, en strekken „ tot bederf der jeugd." Onder bedreiging van Geldboete, Ban, of Gevangenisse, naar maate de Boeken meerder of minder schadelyk zouden geoordeeld worden en het boosaartig opzet der Overtreederen zou verdienen.* — Wyders zouden „ geen „ Boekverkoopers, of Drukkers, eenige „ Boeken drukken of doen drukken, zon„ der in handen te hebben een blyk wie de „ Maaker of Uitgeever was, en zy gehou„ den zyn diens Naam, des gelast zynde, „ aan den Procureur Generaal, of Officier „ hunner woonplaatze, te openbaaren, op „ verbeurte van Zes honderd Guldens voor „ de eerste en van Twaalf honderd Gul„ dens voor de tweede reize: zo nogthans „ dat hier van zouden uitgezonderd zyn, „ de Boekdrukkers en Boekverkoopers, „ welke eenig Boek of Geschrift, buiten „ 's Lands gedrukt, en hier openlyk ver„ kogt, zouden herdrukken. —— Op „ gelyke verbeurte zou ook niemand eenig „ Boek, of Geschrift, mogen drukken, of „ hier te Lande gedrukt uitgeeven, dan op „ welks Tytelblad de Naam en Woon„ plaats van den Boekdrukker of Verkoo„ per voor wiens Rekening, en het Jaar„ tal, waar in het zelve gedrukt was, ge„ steld ware; doch, ingevalle de Naam „ van een Boekdrukker of Verkooper door „ een ander voor eenig Geschrift valschlyk „ mogt zyn geplaatst, zou die geen, wiens „ Naam valschlyk daar voor mogt geplaatst

„ wee

„ weezen, gehouden zyn, ten tyde zulks „ tot zyne kennisse mogt komen, hier van „ aan den Procureur Generaal, of den Offi- „ cier zyne Woonplaatze, aangeevinge te „ doen, of by gebreke van dien verant- „ woordelyk zyn, even als of hy het „ Werk zelfs gedrukt en uitgegeeven hadt; „ en zou dezelve ook gerekend worden „ kennis daar van gehad te hebben, indien „ hy zodanig een Boek of Geschrift zou „ verkogt en verzonden hebben, schoon „ hy mogt voorgeeven daar van onkundig „ geweest te zyn: die eens anders Naam „ valschlyk voor eenig Boek of Geschrift „ hadt doen stellen, zou Zes honderd „ Guldens verbeuren, als het niet onder „ de by dit Plakaat verbodene behoorde; „ doch Twaalf honderd, wanneer het blyk- „ baar daar onder moest gesteld wor- „ den."

Daar tegen ingeleverde Verzoekschriften der Boekhandelaaren doen het agter blyven.

Dusdanig een Plakaat oordeelden de Heeren Gecommitteerden tot het Besoigne dat van hun Ed. Groot Mogenden vastgesteld en afgekondigd behoorde te worden; doch de Heeren van de Ridderschap en de verdere Leden der Vergaderinge verzogten een afschrift ter nadere overweeginge, en het Besluit bleef gevolglyk, voor een tyd, agter. Van deezen tusschen tyd wilden, onder anderen de *Leydsche* Boekhandelaars, C. VAN HOOGEVEEN *Junior*, P. VAN DER EYK en D. VYGH, die met zo veel vrugts, nevens hunne Medeboekhandelaaren te dier Stede, zich verzet hadden te-

XC. BOEK. 1770. gen het Plan der *Keurmeesteren van Boeken*, gebruik maaken, om dien nieuwen slag der Vryheid van de Drukpersse gedreigd af te weeren, maar vonden hunne Medehoofdlieden van het Boekverkoopers Gilde daar toe niet geneegen. Zy vernamen intusschen, dat drie der voornaamste Boekhandelaars te *Amsterdam* ARKSTEE en MERCUS, P. MEYER en Z. CHATELAIN *en Zoon*, goedgevonden hadden, tegen dit Ontworpen Plakaat hunne Bedenkingen aan het Boekverkoopers en Boekdrukkers Gilde over te geeven, ten einde dezelve in handen der Vroedschapp te stellen; door dit voorbeeld bemoedigd vervoegden zy zich met een Verzoekschrift by de Regeering van *Leyden*, om te bewerken, dat ook dit Plakaat by hun Ed. Groot Mogenden niet tot stand kwame: 't zelve ondersteunende met een meesterlyk Vertoog, door de Heeren ELIAS LUZAC *Adv.* en IZAAK ELIAS LUZAC *Proc.* op de rug getekend. De Tegenbedenkingen der *Amsterdamsche* Boekhandelaaren waren zeer klemmende; en dit Opstel, door de *Leydsche* by hun Verzoekschrift gevoegd, was een Meesterstuk, strekkende ten betooge, dat aan het Ontworpen Plakaat, behalven verscheide gebreken, welken 'er in voorkwamen, twee weezenlyke vereischtens ontbraken, die in eene strafdreigende Wet moesten gevonden worden. — Dat het, behalven meer andere onvoeglykheden, als uitvoerelyk veronderstelde zodanige dingen,

gen, welke de Inleveraars des Verzoek- schrifts onuitvoerelyk oordeelden. — Dat het in 't werkstellen van het Plakaat, de ruïne van den Boekhandel naa zich zou sleepen, en de Boekdrukkers en Boekverkoopers aan oneindige plaageryen blootstellen. —— Dat dus een Plakaat zou stryden met de Natuurlyke Vryheid der Ingezetenen zo wel als met de Burgerlyke, die, onder de zagte en billyke Regeering van hun Ed. Groot Mogenden, elk toekwam. — Dat het onbestaanbaar zou weezen met de Gesteltenisse van ons Land ten aanzien van den handel, en byzonder ten opzigte van het aankweeken der Weetenschappen. — En, eindelyk, dat het, wel verre van 't heilzaam uitwerkzel, 't welk 'er van scheen verwagt te worden, te wege te brengen, weinig of geene uitwerking zou baaren, en eerder het tegendeel bewerken (*). —— Deeze Vertoogen, gepaard met den blykbaaren weerzin der verlichtsten in den Lande, in verscheide leezenswaardige Geschriften ten toongespreid, hadden zo veel invloeds by Staaten van *Holland*, dat van dit bedoelde Plakaat even weinig kwam als van de aangepreezen *Keurmeesters der Boeken*.

XC. BOEK. 1770.

Het Steedje *Bronkhorst*, een der vier Banneryen in het Graafschap *Zutphen*, 't welk niet meer dan zestig Huizen telt,

't Steedje *Bronkhorst* brandt gedeeltlyk af.

(*) Men vindt deeze Stukken in de *N. Nederl. Jaarb.* 1770. bl. 789—896.

XC. BOEK. 1770.

telt (*), zag tusschen den negen- en twintigsten van Bloeimaand, door een zwaaren Brand, één- en- twintig van dezelve, nevens twee Schuuren en één Koornberg vernielen, en dertien stuks Hoornvee, in de vlamme, omkomen. Dit bykans ontebovenkombaar onheil werd verzagt, doordien de toenmaalige Heer *van Bronkhorst*, ZENO DIDERIK WALRAVEN, *Baron van Tengnagel*, wanneer de tyding van deezen Brand kwam, zich te *Nymegen* op de Staatsvergadering bevondt, en zulks gelegenheid gaf, dat onder de Leden, die doorgaans talryk zyn, eene aanzienlyke inzameling voor de Ongelukkigen gedaan werd. De Staaten des Graafschaps *Zutphen* stelden op hunne Kwartiers Vergadering den Grondheer van *Bronkhorst* zeven honderd Guldens ter hand, om uit te deelen aan de meest beschadigden. Deeze voorbeelden wekten anderen op, om, tot weder instandbrenging dier ongelukkigen, milde uitreikingen te doen (†).

Inbreuken in de Gelderſche *Rhyn-* en *Tsseldyken*.

Vingen wy de Gebeurtenissen deezes Jaars aan met het vermelden van een deerlyken Watervloed, wy moeten dezelve eindigen, en aan die des volgenden Jaars hegten, met het ophaalen van dergelyken Nood, deels dezelfde oorden, deels andere treffende. De aanhoudende Regens in den Zomer, en boven al in de Herfst, dee-

(*) *Tegenw. Staat* III Deel, bl. 396.
(†) *N. Nederl. Jaarb.* 1770. bl. 755.

deeden reeds vroeg nieuwe zorg voor Wintervloeden by veelen opkomen: eene vrees welker gegrondheid eene droeve uitkomst maar al te gevoelig leeraarde. De eerste aanstoot leedt het Kwartier van *Zutphen*, door twee Inbraken van de *Geldersche Rhyn-* en *Ysseldyken*. Den tweeden van Wintermaand viel 'er een Gat in den *Lymerschen Dyk* boven de Schans by *Westervoort*, en den volgenden dag een ander in den *Ysseldyk* by *Lathum*. Door deeze Inbraken overstroomden alle de laage Landen des geheelen Kwartiers van *Zutphen*, en het aangrenzende gedeelte van *Overyssel*: den vyfden der gemelde maand beefde men te *Deventer* van vreeze voor Inbraak van den hooggezwollen Ysselstroom; doch kwam met vreeze vry.

XC. BOEK. 1770.

De zwaarste ramp trof de *Betuwe-Dyken*, die voor den aandrang des Waters bezweeken. Verscheide Verzinkingen, gelukkig gekeerd, deeden hoop scheppen van dezelve te behouden, wanneer, op den eersten van Wintermaand, tusschen *Lakemond* en *Opheusden*, ter plaatze waar men geen gevaar vermoedde, en dus geen wagt hieldt, de *Rhyndyk* doorbrak. Op nieuws werden, door deeze Inbraake, de geheele *Neder-Betuwe*, de Graafschappen van *Buuren* en *Kuilenburg*, de Baronny van *Acquoy*, en alle verdere laage landen tusschen de *Lek-* en *Lingedyken*, tot aan den *Diefdyk* toe, die het water keerde, overstroomd; ook liep de Polder de *Marsch* onder. De Landen van *Asperen*, *Heukelum* en *Gellikum*,

In de *Betuwe-Dyken.*

XC. BOEK. 1770. ſchoon door den Vloed niet bedekt, ſtonden onder het kwelwater, 't geen ook de *Tielerwaard*, de Dorpen *Everdingen* en *Zyderveld* zeer deedt lyden.

Aller drukkendst viel deeze Watervloed den Inwoonderen van het Graafſchap *Kuikenburg*, nevens die van de Ampten *Acquoy*, *Beest* en *Renoy*, in den zak der Overſtrominge gelegen. De grootſte helft, ja veelligt twee derden, der Landeryen in deeze Oorden, waren niet droog geweest zints den jongſten Vloed in Wintermaand des Jaars MDCCLXIX; maar hadden een geheel Jaar onder water geſtaan. Onbeſchryflyk nypende was de armoede ten platten Lande; de hooggaande duurte der Leevensmiddelen, deedt het getal der Behoeftigen zeer toeneemen; de meest gegoede Ingezetenen vonden zich buiten ſtaat der aangroeiende ſchamele Gemeente eenigen onderſtand van belang te bezorgen; aanhoudende Veeſterfte vergrootte de akeligheid van dit tooneel. — Wanneer de Doorbraak by *Lakemond* de Landen weder in barre zee veranderde, drong de bittere nood veelen tot bedelen; hun geringe voorraad was bedorven; de vóór de Vorst in de aarde bedolven Veldgewasſen werden door het water ten onbruike, die men, by 't aankomen des waters, op de zolders tragtte te beveiligen geraakten verlooren door de harde Vorst, die, weinig weeken, op den Vloed volgde, het ondergeloopen Land met Ys bedekte, en onnoemelyke ſchade toebragt aan het jonge Kaphout en

en de Vrugtboomgaarden. Ook vondt men naderhand by deezen Watervloed, gelyk ook by de voorigen, in de laage Landen, het meeste Winter-Graan en Zaad, of weggespoeld of verdronken en verstikt; het weinige 't geen opkwam leverde niet veel uit. 1770.

1771. Terwyl het Water, of liever het Ys, op de Landen stondt, voegde, in Louwmaand des Jaars MDCCLXXI, een harde Stormwind schade aan deeze schade toe, niet alleen aan de Huizen of Hutten, die in 't veld stonden; maar boven al aan Schuuren en Hooibergen, als mede aan de Appel- en Kersse-Boomen, die door de weekheid van den grond, tegen het geweld des Winds niet bestand, door de golving des Waters ontworteld, of door het driftig Ys afgesneeden en weggesleept werden.

Watervloeden in *Gelderland*.

Het geheele Graafschap *Buuren*, de Stad alleen uitgenomen, lag onder 't water bedolven. Veele Inwoonders namen uit de Huizen de vlugt in de Kerken. De vroege Vloed hadt, in deeze streeken de meeste te veld staande Wintergraanen bedorven; en het voornaamste voortbrengzel van deezen oord, de Aardappelen, waren bevroozen, en rotten by den Dooi.

Onderstand aan de Behoeftigen.

In deezen nood moest de Weldaadigheid, op nieuw, de hand toesteeken. De Heeren des Ampts van de *Neder-Betuwe* kweeten zich, ter vervullinge der onmiddelyk dringende behoeften; en deelden in twee keeren, de een in Wintermaand des Jaars MDCCLXX, en de ander in Sprokkel-

IX. BOEK. 1771.

kelmaand des volgenden Jaars, ruim zes en- dertig honderd Guldens aan behoeften uit. —— In de Stad *Thiel* geschiedde, van huis tot huis, eene Inzameling; doch de Penningen strekten niet meer dan acht dagen lang, wegens de toevloeiende menigte van Behoeftigen, die alleen onder het Regtsgebied van *Thiel* en het Dorp *Zandwyk* woonden. De Graaf VAN WELDEREN, Afgezant van onzen Staat te *Londen*, Amptman, Regter en Dykgraaf des Ampts *Neder-Betuwe*, vergat zyne lydende Landgenooten niet en maakte ten hunnen behoeve eenige honderd Guldens over, by welke zyn Vrouw Moeder eene goede gifte voegde.

Deeze redmiddelen dienden wel om de Ongelukkigen eenigzins te helpen; doch konden, op den duur, den door en door verarmden, geen genoegzaamen onderstand bieden. Op de meeste plaatzen waren de Diakonie-kassen in slegten staat, en veelen, die tot nog zonder ondersteuning hadden kunnen leeven, vonden zich thans gedrongen die te verzoeken. Verscheiden onder de *Gelderschen* schreeven aan hunne vermogende en liefdaadige Vrienden in *Holland*. Onder anderen, bevlytigde zich de Menschenvriend H. J. RINK, die gelukkig slaagde, om by dezelfde Vrienden die, in den voorleden Jaare MDCCLXX, zo veel ten nutte hunner *Gueldersche* Medevaderlanderen gedaan hadden, aan te houden, tot het vernieuwen hunner milddaadigheid.

Schoon

Schoon het deezen aan geene welwillenheid mangelde, zagen zy op tegen het hervatten van een werk, welks last zy zo even ondervonden hadden, en 't geen, zou het geregeld geschieden, thans van veel grooter uitgestrektheid zou worden. Dit alleen nogthans zou hun niet hebben doen marren; de voornaame rede, die hun, in den beginne, te rug hieldt om de hand aan dit Liefde werk te slaan, was de hachlyke staat der Rivier-Dyken in *Holland* zelve, door verscheide zwaare Ysdammen, die, in 't laatst van Louwmaand, in de *Lek* en de *Waal*, een dreigend vooruitzigt baarden (*). Het grootste gevaar was naby *Schoonhoven*. Beneden die Stad, van *Lekkerkerk* tot *Krimpen*, hadt zich een Ysdam ge-

XCI. BOEK. — 1771. *Holland* daar mede gedreigd.

(*) Dit dreigend en hoogklimmend gevaar der Ysdammen zette OLAUS NICOLAI DEGERMAN, Onderluitenant in de Artillerie deezer Landen, aan, om een middel tot verbreeking derzelven uit te denken, bestaande in dezelve, op verscheidene plaatzen en op verschillende dieptens, te ondermynen, met Kruidbussen te vullen, en te laaten springen, of zulks door met Buskruid gevulde Waterkogels te verrigten. Hy stelde 't zelve aan Staaten van *Holland* voor, met verzoek, om 'er, by voorkomende gelegenheid, de proeve van te mogen neemen, en tot goedmaaking der kosten zes honderd Guldens uit 's Lands kasse te ontvangen. Schoon de Algemeene Opzigter van 's Lands Rivieren BRUININGS, hier over geraadpleegd, geen gunstig denkbeeld van dit middel vormde, besloot men egter, om niets, in een zaak van dat aanbelang, onbeproefd te laaten, en wegens de geringheid der gevorderde somme, dit verzoek toe te staan. *Resol. van Holl.* 17 Oct. 1771.

XC. BOEK. 1771.

gezet, welke de *Alblasserwaard*, zo wel als de *Krimpener*- en *Loopikerwaarden*, in het uiterste gevaar van Overstroominge dompelde. Alle waakzaamheid en voorzorge was werkzaam in de weer, en voorkwam, ondanks verscheide Verzinkingen, het doorbreeken der Dyken. De Ysdam brak los, en deedt het Gevaar der Doorbraake te dier plaatze wyken.

Verdere gevreesde en ondervondene Watere-lenden.

Omtrent deezen tyd geraakte in de *Waal*, voor *Bommel*, het Ys desgelyks vast, met eene Hoogte der Riviere, die de oudste Lieden niet geheugden; doch wanneer het water als tot de lippen geklommen was, schoot het Ys na beneden en de *Bommelerwaard* kwam met de vreeze vry. De Ysgang alleen wierp te *Brakel* eenige Wooningen, en Boomen aan den Dyk staande, om verre, en beschadigde op veele plaatzen den Dyk zelve. Door dien Ysgang stootte by *Lith* in den *Maasdyk* een Gat, hier spoelden negen groote Wooningen weg, en een uitgestrekte streek Lands in de Meyerye van *'s Hertogenbosch* liep onder. — Ook deedt eene Yskropping in de *Linge*, by de Stad *Gornichem*, die Rivier zo hoog zwellen, dat, op den eersten van Sprokkelmaand, de Dyk tusschen de Dorpen *Spyk* en *Daalhem* bezweek; nogthans kwam 'er, ten dien zelfden tyde, gelukkig schot in het Ys, en val in de Riviere: waar door men de gevalle Inbraak spoedig kon bevangen. Anders ware ook de *Tielerwaard* overstroomd, en de *Neder-Betuwe*, nevens het *Büürensche* en *Kuilenburgsche*, door de In-

Inbraak van den *Rhyn* by *Lakemond* reeds ondergeloopen zynde, zou dit gedeelte in *Gelderland*, tusschen de *Lek* en *Waal*, ter weder zyde van de *Linge* gelegen, op gelyke wyze als by den voorigen Vloed, door de Inbraak van den *Rhyndyk* by *Huussen*, van de Vloedwateren geheel zyn overdekt geworden.

XC. BOEK. 1771.

Ruime Inzamelingen in *Holland* voor de *Gelderschen*.

Het gevaar der Ysdammen, door het afdryven, en de vrees voor Overstroomingen door het volgende Dooiweer, van *Holland* afgeweerd zynde, lieten de *Rotterdamsche* Menschenvrienden de gedagten nader gaan op eene Inzameling voor de *Gelderschen*, die het leed, van hun gunstigst afgeweerd, in zulk eene groote maate proefden. Doch zy verkoozen niet zich tot eene Inzameling in te laaten, of dezelve moest eene Uitdeeling ten gevolge hebben, die niet, gelyk in den voorleden Jaare, over een gedeelte, maar over de geheele uitgestrektheid der overstroomde Landen liep. Alle Behoeftigen waren hunne Liefde even na; ook vorderden zy, gelyk toen, dat de Uitdeeling onpartydig, zonder aanzien van Gezindheid, alleen naar gelange van de behoefte, geschiedde. De *Gelderschen* stemden in de voorgeschreevene Schikkingen, en werden overal vertrouwde Persoonen benoemd. De Inzameling ving aan, en de voldoende Rekeningen van voorgaande welbesteedde Uitdeelingen, grooten deels door de Bezorging derzelfde Lieden geschied, openden de handen der verstandig Liefdaadigen dermaate, dat men in Bloeimaand bevondt,

Acht-

XC. BOEK. 1771.

Achttien duizend zes honderd een - en - negentig Guldens verzameld te hebben. Van tyd tot tyd waren Geldsommen na de onderscheide Uitdeelers afgezonden, en door hun op de beste wyze besteedt. Niet alleen werden zy gevoed en gekleed; maar de ruimte der penningen deedt besluiten tot de aankoop van Aardappelen, aan de behoeftigsten uitgedeeld, ten einde zy, hunne landen droogwordende, dezelve terstond zouden kunnen beteelen met een Gewas 't welk daar 't gewoone Winter voedzel is der gemeene Lieden, en thans tot een buitenspoorig hoogen prys gesteegen, zonder nieuw gewas, op eigen grond geteeld, den schamelen Landman een derden Winter dreigde nog armoediger dan de twee voorgaande. Zo zoekt welgeregelde Mildaadigheid het meeste nut met het aanvertrouwde Geld te doen. En de uitgegeevene Verantwoording strekt tot lof van allen, die deel in dit Liefdewerk hadden. Buiten de Inzameling door de *Rotterdammers* geschiedt, kwamen van elders aanzienlyke Giften, in de regte handen; die Uitdeelers gingen met de anderen te raade, om alle dubbele Bedeeling voor te komen, en de Liefdegaven, overeenkomstig met het oogmerk der Schenkeren, te besteeden (*).

Van

(*) *Verhaal, wegens de twee laatste Overstroomingen in de Betuwe enz.* bl. 32 enz. Te Rotterdam by R. ARRENBERG 1773.

Van veel minder aanbelangs, doch niet geheel onmeldenswaardig, was het hoogwassen des *Lekwaters* in Zomermaand, de heerlyk met Gras en Graan bewasse Uiterwaarden overstroomende, tot groot ongeluk der Ingezetenen des Lands van *Vianen*, die voor hun Vee, niet dan schaars, voedzel konden bekomen; als mede de Doorbraak, die in Oogstmaand viel in de westzyde des *Nauwernaaschen Dyks*, en het Noordlykst gedeelte van het Veeryk *Assendelft* onder water zette, de Boeren met hun Vee in groote ongelegenheid bragt, het Hooi, nog te velde leggende, in deezen duuren tyd bedierf (*).

XV. BOEK. 1771. Mindere Water onheilen.

Een hevige brand, in 't holst van den nagt, in Louwmaand te *Harlingen* ontstaan, vernielde het Admiraliteits-Huis van *Friesland* zo verre dat de muuren enkel staan bleeven, en de geheele Secretary benevens alle de Papieren een prooy der vlammen wierden, zonder dat men iets kon redden; de Pakhuizen, te wederzyden van 't zelve staande, met Zeilen, Touwwerk en andere Scheepsbehoeften vervuld, brandden tot den grond toe af. Groot was deeze schade, en de vrees voor veel grooter greep den ontzetten Burger aan: dewyl de brand in de Huizen, als mede in de Schepen, thans in de winterlaage liggende, dreigde over te slaan, in welk geval de halve Stad ge- vaar

Het Admiraliteits-Huis te *Harlingen* brandt af.

(*) *Nederl. Jaarb.* 1771. bl. 1143.

XC. BOEK. 1771.

vaar liep. Veel bragt aan de afwending van dit onheil toe, dat de Schepen met Sneeuw bedekt lagen, schoon anders de strenge Vorst het brandblussen en sluiten zeer moeilyk maakte: om de Brandspuiten aan den gang te houden, kookte men groote Ketels met water, 't geen men van tyd tot tyd bezigde om de anders onbruikbaar wordende Spuiten te ontdooijen. Het Huis *Leeuwenburg*, aan *Frieslands* Admiraliteit toebehoorende, werd vervolgens tot eene Vergaderplaats en Secretary aangelegd en vertimmerd; men bouwde op de plaats der afgebrande Huizingen ruime Magazynen, die thans, benevens de vlak daar tegen overstaande Admiraliteits Scheepstimmerwerf, eene deftige vertooning maaken (*).

Schaarsheid en Duurte.

De schaarsheid en duurte van Veld- en Aardgewassen in alle de Gewesten des Bondgenootschaps bragt te wege, dat, in meest allen, bepaalingen, op den Uitvoer gesteld of volstrekte Verboden deswegen afgekondigd wierden; gelyk ook de aanhoudende Veesterfte nadere Voorzieningen omtrent het Vee deedt maaken.

Vrees voor Pestziekte en voorzorgen daar tegen.

By zo veel drukkenden ramp van binnen dreigde, reeds in 't verloopen Jaar, van buiten een nog veel erger. In *Podolien*, *Volhynien*, en daar omstreeks gelegene Plaatzen, was, zints eenigen tyd, een besmettende Pestziekte ontstooken.

Om,

(*) *N. Nederl. Jaarb.* 1771. bl. 56. *Tegenw. Staat van Friesland* III D. bl. 15.

Om, zo veel menschlyke Voorzigtigheid kan toebrengen, tot het afweeren dier Plaag, te werk te stellen, diende een Plakaat door hunne Hoog Mogenden in Oogstmaand diens Jaars verzonden; in Bloeimaand deezes Jaars vernieuwd, met eenige bepaalingen, wegens de goederen uit de *Oostzee* komende, en in Wynmaand by het weder ontsteeken in *Poolen*; en het verspreiden tot *Moscow*, nader aangebonden (*). —— Staaten van *Zeeland*, deeze drukkende en dreigende Lands onheilen in ernstige opmerking neemende, hadden reeds in 't voorgaande Jaar een voorstel gedaan om een Algemeenen Dank- Vast- en Bededag te houden, en van Bedestonden in *Zeeland* gesprooken. Het houden van Maandlyksche Bedestonden werd in Wintermaand deezes Jaars aldaar geboden (†).

XC. BOEK. —— 1771.

Heeft niet zelden den Vaderlanderen het verwyt naagegaan, dat zy Kunstverzamelingen, die den Lande tot een cieraad, en nut, strekten, met oneindige moeite en groote kosten, op hun grond, by een gebragt, in de handen van Vreemdelingen by koop lieten overgaan; te veel Geld- en te weinig Kunst-mins betoonende; de Bezorgers der *Leydsche* Hoogeschoole hebben zich voor dat verwyt gedekt, door, by

De Verzameling van B. S. ALBINUS door de *Leydsche* Hoogeschool gekogt.

open-

(*) *Resol. van Holl.* 27 Sept. 2 en 5 Oct. 1770. *N. Nederl. Jaarb.* 1770. bl. 999. Voor 't Jaar 1771. bl. 520. 1221.

(†) *Not. van Zeel.* 15 Oct. 20 Dec. 1770. *N. Nederl. Jaarb.* 1771. bl. 1405.

XC. BOEK. — 1771. openbaare opveiling, voor een hoogen prys, aan te koopen de Verzameling der Ontleedkundige Bereidzels van den wydvermaarden Hoogleeraar BERNARD SIEGFRIED ALBINUS (*), die met zo veel lofs de voetstappen van F. RUISCH drukte en verder tradt; eene Verzameling, welke het oog der Vreemdelingen trok, en de grootste nutheid opleverde aan allen, die het geluk hadden, om de lessen diens grooten Mans by te woonen. Thans kan dezelve, daar zy de Gedagtenis diens Ontleedkundigen op de beste wyze leevendig houdt, een bestendig nut doen aan de Beoefenaaren deezer zo verre gebragte Weetenschap.

NOORDKERK gedagt. 't Verwyt van hoogstverdienstlyke Mannen te vergeeten zou ons Geschiedblad aankleeven, indien wy den Naam onvermeld lieten van den Heere HERMANNUS NOORDKERK, den zesden van Slachtmaand deezes Jaars in *Amsterdam*, zyne Geboorte Stad, overleden, en te *Haarlem* begraaven. Hoewel met geene dubbelverdiende Eertytels pronkende, noch tot hooge Eeretrappen opgevoerd, (waar toe zyne Belydenis der *Lutersche Leere* hem vermoedelyk den weg sloot,) bezat hy zulk een voorraad van Verdiensten, en deelde zo diep in de Agting zyner Tydgenooten, dat

(*) B. S. ALBINUS overleedt den 9 van Herfstmaand 1770. *N. Nederl. Jaarb.* 1770. bl. 123. Voor 't Jaar 1771. bl. 1129.

dat geen Regtsgeleerde hier te lande hem immer daar in evenaarde. Eenige trekken van zyn Character als Regtsgeleerden kunnen wy zyne Naagedagtenisse niet weigeren hier plaats te geeven. De roem zyner Kundigheden, de klaarheid zyner Antwoorden, de heilzaamheid zyner Onderrigtingen, en zyne onkreukbaare Eerlykheid, maakten hem ten algemeenen Vraagbaak. Wel verre van de Pleitzugt te voeden, zogt hy dezelve te dempen, en zonder de waarheid te kort te doen heeft hy meer zaaken uit de Pleitzaal gehouden dan 'er ingebragt. „ Hoe veele Kinderen," dit is de taal van WAGENAAR, die hem van naby kende, „ leeven 'er niet, die de „ door eerlyke en recht edelmoedige „ NOORDKERK met hunne, met regt „ vertoornde, Ouderen bevredigd heeft! „ Hoe veele Egtgenooten, door 't wangedrag van beiden, of één van beiden, op „ elkanderen verbitterd, heeft zyn bescheide en Christlyke raad niet voor „ verdere verwydering, en zelfs voor volslaagene Egtscheiding, behoed! Onder „ hoe veele twistende Medeërfgenaamen is „ hy geen onzydige Bevrediger der gereezene geschillen geweest! Hoe veele oneenigheden, onder maatschappyen van „ twee of meer Kooplieden, zyn, door „ hem, niet tot wederzyds genoegen weggenomen! Hoe veele twisten in Kerklyke Genootschappen heeft hy niet weten „ te beslissen!" —— Godsdienstige Gestigten allerlei Gezindheden diende hy om

XC. BOEK. 1771.

XC. BOEK. — 1771. niet; nimmer ontving hy eenige belooning van Lieden, die hy voor behoeftig aanzag. Voor geringe Weduwen, voor verdrukte Weezen, en andere elendigen was hy altoos een trouwe Raadsman en een vlytig Voorstander voor de Regtbank: in 't pleiten muntte hy niet minder uit. „De „*Amsterdamsche* Pleitzaal," om de woorden van den zelfden Schryver te bezigen, „heeft altoos, op verscheide geoefende „Advocaaten, mogen roemen; maar nooit „heeft 'er zich een laaten hooren, die „NOORDKERK, in Zedige vrymoedig„heid, in heusche bescheidenheid, in „minzaame deftigheid, overtrof (*)."

A. G. ECKHART krygt Octroy voor zyn uitgevonde Waterscheprad. De Heer ANDRIES GEORGE ECKHART, reeds door verscheide Werktuigkundige Uitvindingen in den Vaderlande bekend, deedt, in den voorleden Jaare, eene pooging om de Watermolens, die hoogstnoodige Werktuigen, te verbeteren, door een Hellend Waterscheprad voorteftellen, 't welk de gewoone Schepraaden, naar zyne

(*) *Schets van het Leeven, den Aart, en het Gedrag van den Heere Mr.* HERMANNUS NOORDKERK, *Advocaat te Amsterdam*, door WAGENAAR. Een Stukje waar in de Braafheid de Braafheid prees. Aan den Heere R. J. VERNEDE wordt een *Eloge de Monsieur l'Avocat* NOORDKERK toegeschreeven; en de Dichtkundige Hoogleeraar PETRUS BURMANNUS SECUNDUS vereerde hem, die in Geleerdheid beide en Deugd het cieraad zyner Eeuwe was, terwyl hy der Regtsgeleerdheid eenen byzonderen luister byzette, met een *Latynsch* Grafschrift.

ne berekening en proeven in 't klein, in veele opzigten zou overtreffen; hy verzogt deswegen, gelyk zyne Voorgangers in die Uitvindingen, by Staaten van *Holland* Octroy, 't welk hem, de Proeve in 't groot met een voordeeligen uitslag onder 't oog van daar toe benoemde Heeren genomen zynde, in deezen Jaare verleend werd, terwyl hem eene som van Duizend zilveren Dukatons tot goedmaaking van door hem gedaane kosten van 's Landswege werd toegeteld (*).

Bepaalingen den Zuikerhandel betreffende.

De aanhaaling eeniger Vaaten *Zuiker*, die deels ten oorzaake strekte van het Handelgeschil met den Keurvorst van den *Paltz*, (†) gaf gelegenheid tot eene menigte Vertoogen den Zuiker handel betreffende, zo van *Zuiker-Rafinadeurs*, als van Kooplieden in deeze Waare handelende; die op dit stuk hunne wydverschillende gedagten aan de Staaten der byzondere Gewesten als mede aan hunne Hoog Mogenden voordroegen. Laatstgemelden gaven, naa alle die stukken ryplyk overwogen te hebben, in Herfstmaand eene Publicatie, strekkende om het onderscheiden verstaan en uitvoeren van 't geen in den Jaare MDCCXXV op de Lyst der gemeene

(*) *N. Nederl. Jaarb.* 1771. bl. 1143. De voordeelen aan dit Hellend Waterscheprad verbonden zyn door veelen betwist: doch, door den Heer MNEE, op Wiskundige gronden beweerd.

(†) Zie hier boven bl. 191.

XC. BOEK. — 1771. ne Middelen te Water ten aanzien van den Zuikerhandel vastgesteld was, wat onderscheide soorten betrof, te vernietigen, en voor den tyd van zes Jaaren de inkomende en uitgaande Regten te bepaalen. (*)

Vrugtlooze aandrang van *Holland* op de verbetering van het Zeeweezen.

Wanneer, in Lentemaand deezes Jaars, Staaten van *Holland*, ter Vergadering der Algemeene Staaten, in de Gewoone en Buitengewoone Staaten van Oorlog bewilligden, betuigden zy „ hun leedweezen, „ over de steeds aanhoudende flaauwheid „ en agterlykheid der meeste Gewesten om„ trent alles wat tot verbetering van 's „ Lands Zeemagt voor lang benoodigd „ was geweest, en nu vooral vereischt „ werd, om het Zeeweezen van den Staat „ voor een geheelen Ondergang te behoe„ den: en hoe zy niet zonder aandoening „ gewaar werden den traagen voortgang „ der Raadpleegingen over de middelen, „ waar van de verbetering der Zeemagt „ geheel moest afhangen. Op eene ge„ daane Petitie tot den aanbouw van een „ voegelyk getal Linieschepen, was by „ verre de meeste Gewesten, niettegen„ staande den herhaalden aandrang, zo „ van zyne Hoogheid en van den Raad van „ Staaten, als van zyne Hoogheid afzon„ derlyk, tot dus verre geene toestem„ ming ingekomen. Zy wilden dat de „ Bondgenooten zich herinnerden den ernst „ en nadruk, waar mede door zyne Hoog„ heid,

(*) *N. Nederl. Jaarb.* 1772. bl. 87.

XX. BOEK. 1771.

„ heid, gebruik maakende van eene gelegenheid, welke zich daartoe in Lentemaand des voorleden Jaars hadt opgedaan, was aangedrongen, ten einde de Admiraliteits Collegien, door de toestemmingen en daadlyke opbrengingen van de gezamenlyke Bondgenooten, de voetstappen drukkende der twee voorzittende Provincien, in staat mogten worden gesteld om Schepen van Linie aan te bouwen, met verderen aandrang van de hooge noodzaaklykheid, om met geen minder yvers dan voorheen te zorgen voor het behoud der Zeemagt, *op dat de Naam van Zeemogenheid, van ouds aan dit Gemeenebest toebehoorende, niet wierd een bloote tytel; maar de Vlag van den Staat over al ontzien mogt blyven!*

„ Ondanks dit alles konden zy zich niet genoeg beklaagen, dat hier op door de Bondgenooten zo weinig agts was geslaagen, dat niet alleen geen Besluit op de gemelde Petitie was gevallen; maar dat ook de loop der Raadpleegingen over het in standhouden van de buitengewoone Uitrustingen ter Zee, in 't verloopen Jaar voorgeslaagen, en waar omtrent *Gelderland* aan de andere nalaatige Gewesten een pryzenswaardig voorbeeld gegeeven hadt, doch door geen derzelven gevolgd, niet dan al te zigtbaar uitwees met hoe weinig yvers de zaaken van de Zee by de meerderheid van het Bondgenootschap ter harte genomen wierden, en hoe gegrond de klagten wa-

XC. BOEK. 1771.

„ ren, welke zyn Hoogheid en de Raad „ van Staaten thans moeften hernieu- „ wen."

Zy gaven wyders te kennen, „ dat zy „ niets verzuimd hebbende om de Gewes- „ ten, door hun voorbeeld, aan te moedi- „ gen tot het in tyds beraamen, en daad- „ lyk in 't werk ftellen, van alle zodanige „ maatregelen, als men tot beveiliging van „ 't Gemeenebest noodig en dienftig oor- „ deelde, zich by hunne Bewilligingen in „ de Staaten van Oorlog, voor de drie „ laatfte Jaaren, niet ongeneegen hadden „ betoond om de *Verbetering der Zeemagt* „ met eene *modique Verfterking der Militie* „ gepaard te doen gaan: dat zy nog in die „ zelfde gevoelens ftaande, en byzonder „ ook in de tegenwoordige tyds omftan- „ digheden, niet nalieten op de Verfter- „ king der Landmagt hunne aandagt te ver- „ dubbelen; doch dat de veiligheid der Re- „ publiek te vergeefsch alleen daar in zou „ worden gezogt, en dat, in allen geval- „ le, door eene zamengevoegde voorzor- „ ge omtrent de Verdeediging zo te Water „ als te Lande, de gemeene belangen van „ het Bondgenootfchap bevorderd en de „ zekerheid van den Staat gehandhaafd „ kon worden; dat het verval van de Zee- „ magt merkelyk grooter was dan dat van „ de Landmagt, die daarenboven de ge- „ wigtige voordeelen genoot van den on- „ vermoeiden arbeid en zorge zyner Hoog- „ heid: en al wilde men de redenen, die „ in 't algemeen en op zichzelven 'er voor

„ plei-

"pleiten dat aan de Voorzieninge op de XC.
" Zeemagt den voorgang boven die op de BOEK.
" Landmagt wordt gegeeven, ter zyde ———
" ſtellen; dan nog zou men moeten toe- 1771.
" ſtemmen dat de zaaken van *Europa* zich
" zodanig op deeden, dat de Republiek
" eerlang genoodzaakt zou kunnen worden,
" om den Handel en Zeevaard haarer Onderdaanen in meer dan ééne Zee te gelyk te moeten beſchermen; terwyl ook de Ondervinding nog onlangs geleerd hadt, hoe ligt de aanzienlyke en vrugtbaare Bezittingen van den Staat, in een ander Werelddeel, zich in het geval konden bevinden van eene buitengewoone hulp te vereiſchen."

Zy voegden 'er nevens, "dat het intusſchen met de Zeemagt zodanig gelegen was, dat, zonder eene onverwylde en toereikende voorziening, het minder zou aankomen op de bewaaring van den Naam van Zeemogenheid, van ouds met zo veel roems en luiſters verkreegen, dan op 't behoud van 't Gemeenebest zelve, daar men te laat zou ondervinden, dat de middelen tot inſtandhouding en verzekeringe van de eenigſte bronnen, waar aan het Vaderland zyn opkomst en beſtaan verſchuldigd was, niet verwaarloosd of verzuimd konden worden, zonder het Vaderland, met al het dierbaare in 't zelve, aan een onvermydelyk bederf bloot te ſtellen. — Zy verhoopten en vertrouwden, dat de Bondgenooten, de nadeelige en ſchroomlyke gevolgen,

" uit

XC. BOEK. 1771.

„ uit het verder verval der Zeemagt oogschynlyk te dugten, weegende, niet langer zouden vertraagen, om door de voldoening aan deezen aandrang daadlyke bewyzen te geeven van een ernstig voorneemen, om de verbetering der Zeemagt, ten minsten *pari passu* (of op gelyken voet) met die van de Landmagt te behartigen. Zy waren in dat vertrouwen bereid om met de verdere Bondgenooten zamen te stemmen, om zyne Hoogheid en den Raad van Staaten te verzoeken om een Plan tot Versterking van de Troepen van den Staat, zo als by de Petitie voor den Jaare MDCCLXX was voorgesteld, aan hun Hoog Mogenden open te leggen, om, na genomen Besluit door den Raad van Staaten, daar toe eene Petitie gedaan, en verder, overeenkomstig de orders van den Lande, daar op beslooten te worden, onder uitdruklyk beding nogthans, dat hun Ed. Groot Mogenden eene vrye Raadpleeging zouden hebben over 't plan zelve, en om in de Petitie, naar de omstandigheden, waar in de raadpleegingen over 's Lands Zeemagt zich zouden bevinden, al of niet toe te stemmen.

„ Ten slot, betuigden zy te moeten verklaaren, dat, byaldien de gedaane aandrang en aanbiedingen by de verdere Bondgenooten, tegens alle billyke verwagting, geen ingang mogten vinden, en dezelve weigerig mogten blyven, om, tot het zo noodig herstel der Zeemagt, op eene

„ kragt-

„ kragtdaadige wyze mede te werken, zo- XC.
„ danig eene onverhoopte weigering een BOEK.
„ noodwendigen invloed zou moeten baa-
„ ren op de Einfeiten, welke in 't vervolg 1771.
„ van hun zouden kunnen verwagt wor-
„ den."

Overeenkomftig met deeze dringende taal kwam 'er een Plan ter tafel van hunne Hoog Mogenden, tot den aanbouw van Vier- en-twintig Schepen van Linie, te weeten Zes Schepen van zeftig, en Achttien van vyftig Stukken; de daar by gevoegde begrooting der koften beliep 4178508 Guldens. De Geweften naamen dit over. *Gelderland* alleen ftemde eenige dagen naa de Inlevering in den aanbouw dier vier - en - twintig Schepen toe, teffens aandringende op eene voeglyke vermeerdering der Landmagt. Voorts werd deeze zaak van zo veel aanbelang, even als voorheen, fleepende gehouden (*).

(*) *Verzameling van Authentyke Stukken betreffende de Augmentatie der Land- en Zeemagt van de Republiek*, 1782. *Memorie van zyn Hoogheid*, bl. 10.

VA-

VADERLANDSCHE

HISTORIE.

EEN- EN- NEGENTIGSTE BOEK.

INHOUD.

XCI. BOEK. *Twee honderdjaarig Feest der Vryheid in den Briel, te Vlissingen, Middelburg, Veere en Enkhuizen gevierd. Aardenburg herdenkt aan de vóór honderd Jaaren betoonde Dapperheid. Groningen doet het op geene byzondere wyze.* WILLEM FREDERIK *Erfprins van Oranje gebooren. Illuminatien in Holland verboden. Doopplegtigheid. Pillegiften en Kraamgeschenken. Vreugdbetooningen in Holland. Ongeregelde in Utrecht. Schikkingen in Friesland op het Vreugdebetoon gemaakt. Op welk eene wyze Zeeland zich hier gedroeg. De schaarsheid en Veesterfte verminderen. Den Prins van* NASSAU WEILBURG *een Zoon gebooren. De vrees voor eenen Oorlog met de Maroccaanen wykt. De Koning van Poolen vervoegt zich by*

by de Verdeeling zyns Ryks by de Staaten met beklag en verzoek om hulpe. Het Hof beklaagt zich over de Militaire Jurisdictie. Antwoord van zyne Hoogheid. De Raadpensionaris PIETER STEYN *sterft. De Heer* BENTINCK *benoemd om de Posten des overledenen, by voorraad, te bekleeden. De Instructien van den Raadpensionaris zyne Hoogheid ter naazieninge overgeleverd.* BENTINCK *tot Grootzegelbewaarder, Stadhoudes en Registermeester der Leenen van Holland en West-Friesland, aangesteld. Uit een overgeleverd Drietal pryst zyne Hoogheid den Heer* PIETER VAN BLEISWYK *tot Raadpensionaris aan. Hier toe verkoozen. Op welke voorwaarden hy dat Ampt aanvaardde. Nieuwe Schikking op de Zeevonden langs de geheele Hollandsche kust. Schuifsluizen door den Heer* C. REDELYKHEID *uitgevonden. Belooning hem door Staaten van Holland toegelegd. Octroy aan hem op eene Diep-machine verleend. Eene Academie der Tekenkunst te Haarlem tot stand gebragt. Het Kunstgenootschap Kunstliefde spaart geen vlyt in 's Gravenhaage opgerigt. Grafteken voor* VONDEL *vervaardigd. De Schouwburg te Amsterdam brand af. Het Steedje Heukelum voor geen gering gedeelte door den brand verwoest. Opstand op Suriname en hulp derwaards gezonden. Plantadien te Essequebo en Demerary afgeloopen. Orkaan op St. Eustatius. Zwaare Bankbreuken. Ongelegenheden daar door veroorzaakt. Redmiddelen voorgeslaagen en toegebragt. Beleeningsbank te Amsterdam van*

XCII BOEK.

XCI. BOEK.

wegen de Stad geopend. De Koophandel weder aan den gang geholpen. Zyne Hoogheid trekt door Noord-Holland. Steekt na Friesland over. Aan de Lemmer begroet. Inhaaling te Leeuwaarden. Begroetingen. Vreugdebedryven. Zittingneeming in de Hooge Vergaderingen. Bezoekt Franeker, als mede Harlingen. De Prins trekt na Groningen. Inhaaling aldaar. Neemt zitting in de Staatsvergadering van dat Gewest. Verrigtingen in de Hoogeschool. Vreugdebedryven op den Verjaardag van haare Koninglyke Hoogheid.. In 't Landschap Drente begroet en onthaald. Keert weder na 't Loo. Alkmaar viert het Tweede Eeuwfeest van 't Ontzet. Gedenkteken voor JOANNES VAN MIGGRODE *te Veere opgerigt. Eene andere Psalmberyming in de Kerk voorgesteld. Poogingen in Holland en Friesland daar toe onlangs aangewend. Overleggingen daar op by de Algemeene Staaten. Voorslag van Holland omtrent dit werk. Besluit der Algemeene Staaten in de benoeming der daar toe Gelastigden. Het werk voortgezet en voltrokken. De Nieuwe Psalmberyming ingevoerd. Geschillen ter gelegenheid van* MARMONTEL'S *Belisarius ontstaan. Plakaat tegen Boeken, die den Christlyken Godsdienst, of de Kerkleer deezer Landen, beledigden. Onlusten over den Hoogleeraar* FREDERIK ADOLPH VAN DER MARCK *te Groningen ontstaan. Zyne zaak tot kennis des Stadhouders gebragt, diens Voorslag. Regtsvordering door* VAN DER MARCK *gedaan. Levert eene nadere Verklaring zyner*

ge-

gevoelens in. Door den Academie-raad schuldig verklaard omtrent eenige Stellingen. Biedt aan eene nadere Verklaaring te geeven. Besluit om hem een Opstel ter tekeninge voor te leggen. 't Zelve niet kunnende ondertekenen van zyn Hoogleeraarampt vervallen verklaard. Te Lingen tot Hoogleeraar beroepen en tot Ouderling aangesteld. Affcheid van den Groningschen Kerkenraad. Redenen welke hy van zyne Afzetting geeft. Den Jesuiten Maastricht ontzegd, en hunne Goederen in beslag genomen. Nieuwe geschillen met Zeeland over Essequebo. Groote Indyking in Zuidbeveland. De Zeeweeringen aan de Helder hersteld. WILLEM GEORG FREDERIK *gebooren. De Inenting der Kinderziekte krygt, twee Kinderen van zyne Hoogheid gelukig ingeënt zynde, hier meer opgangs. Leyden viert het Tweehonderd Jaarig Feest van 't Ontzet.* J. LE FRANÇQ VAN BERKHEY *gedenkt in 't openbaar in Dichtmaat aan Leydens Ontzet. Nieuwe Schouwburg te Amsterdam ingewyd. Het Genootschap Servandis Civibus aldaar opgerigt. Vrees voor den ondergang der Aarde uit den stand der Planeeten gebooren. In Friesland te keer gegaan door een Berigtschrift van hooger hand. Ongemeen hoog Water in Meymaand. Middelen tot verbetering van Frieslands Inkomsten beraamd. Het Regt van Aubaine tusschen deezen Staat en Frankryk, als mede Zweeden, geheel afgeschaft. Engelands verzoek, dat de Noord-Amerikaansche Volkplantingen met geene Krygsbehoeften van hier mogten voorzien worden. De Oor-*

XCI. BOEK.

XCI. BOEK. *Oorlog tusschen Engeland en Frankryk dreigt te zullen uitbarsten. Staaten van Holland dringen in den Jaare* MDCCLXXII, *op de Versterking der Zeemagt aan. Redenen waarom de andere Gewesten niet vaardig bewilligen. Nadere aandrang door Staaten van Holland, in den Jaare* MDCCLXXIII. *Raadslagen der andere Gewesten. Plan tot vermeerdering der Landmagt in dat Jaar. Staatsbesluit van Holland deswegen, 't zelve in overweeging genomen. Berigt daar op ingebragt. Alles loopt vrugtloos af. Kommerlyke gesteldheid van deezen Staat.*

1772. Het Tweehonderdjarig Feest der *Nederlandsche* Vryheid in den *Briel* gevierd.

Was het Jaar MDCCLXXI meest in Druk gesleeten; het daar op volgende gaf stoffe tot Vreugde, zo van wegen de herdenking der vóór Tweehonderd Jaaren eerst opdaagende Vryheid der *Vereenigde Nederlanden*, als uithoofde van het wyken der geheerscht hebbende Schaarsheid, die nu in milden Overvloed veranderd was: dan het deelde nogthans, volgens 't lot der ondermaansche zaaken, ook in rampspoed van verscheidenerlei aart. 't Een en ander maakt dit Jaar aanmerkelyk, en levert ruime schryfstoffe op.

Ongevoeliger en ondankbaarder, dan hy in de daad is, moest de *Nederlander* weezen, wanneer hy de Grondvesting zyner Vryheid, dat onschatbaar Volksheil, in vergetelnisse stelde, en zich, by het verjaa-

jaaren der groote Gebeurtenissen, daar toe aanleidelyk, en met de daad medewerkende, niet opgewekt voelde tot eene dankbaare Gedagtenisviering. Naardemaal dit Jaar den Tweehonderflen Jaardag van het heuchlyk aanbreeken des dageraads van *Nederlands* Vryheid voor den geest herriep, betoonde men zich bykans allerwegen met hartlyke Dankbaarheid vervuld. Eigenaartig moest deeze kragtdaadigst werken, en 't zigtbaarst zich vertoonen, op die Plaatzen, waar het lang gedraagen Juk der *Spaansche* Slavernye, eerst werd afgeschud, en de Vryvegters van dit Gemeenebest, met dien zegen opdaagden. Niemand der Geschiedenisse kundig zal dit voorregt aan den *Briel* betwisten. Hoe klein en oogschynlyk gering de eerste grondslagen der Vryheid, daar gelegd, ook mogen weezen, op dezelve is dat grootsch Gebouw, tot verbaazing van de geheele Wereld, op getrokken. 't Was ook deeze Stad, die andere voortradt in het gedenken aan deeze groote Staats-omwenteling. De Regeering bestemde den eersten van Grasmaand, den Dag op welken vóór twee honderd Jaaren, de *Briel*, onder het beleid van WILLEM *Graave van der Marck*, *Heer van Lumey*, en andere Hoofd-Officieren der zogenaamde *Watergeuzen*, ingenomen, den *Spanjaarden* ontweldigd en aan de zyde van WILLEM DEN I, Prins van *Oranje*, overgebragt werd, tot eene Gedenkdag van de grondlegging der Vryheid van dit Gemeenebest. Wayende Vlaggen van de

XCI. BOEK.

1772.

XCI. BOEK. 1772. Kerktoorens en andere Gebouwen, van de Schepen op Stroom of in die Maaslandsche Haven liggende, het losbranden van 't Geschut der Wallen, gevolgd van 't Klokkenspel, afgewisseld door 't Gelui; kundigde deezen blyden Dag aan: en werd dit wydklinkend vreugdebetoon verscheide keeren, op voeglyke tydperken, herhaald. De groote Kerk ontsloot de deuren om de dankbaare Schaare te ontvangen, de Heer WILLEM LODEWYK, Baron *van Wassenaar*, Baljuw der Stad, vergezeld door alle Regeeringsleden, vervoegden zich in staatlyken optocht derwaards, de Oudste Leeraar CORNELIS CLEYN tradt op, en hieldt eene Kerkreden over dit groot Onderwerp. een Zilver Schenkbord met Stadswapen en een gepast Byschrift werd hem uit erkentenis, door de Magistraat geschonken. By een deftigen Middagmaaltyd voor de Leden der Regeering, de Staf-Officieren der Bezetting, de Predikanten zo der *Nederduitsche* als *Walsche* Kerken, in de Stads Doelen aangerigt, verscheen op 't Naageregt een fraaye Tempel met het Beeld der Vryheid, welker verkryging men gedagt met, op de Oud *Hollandsche* wyze, uit een daar toe vervaardigd en vereerd Glas te drinken. In *Latynsche* en *Nederduitsche* Verzen werd deeze heuchlyke Gebeurtenis middelerwyl opgehaald. De Inwoonders, met de Vreemdelingen derwaards toegevloeid, herdagten aan hunne Tafels dit Geluk; en gaven door Verlichtingen in den avond zo van de vervaardigde Eerebogen;

gen, als van hunne Huizen, hunne blydschap voor het opdagen van het Licht der Vryheid te verstaan. Een treffelyk Vuurwerk van de Major der Plaatse zette aan dit Vreugdbetoon luister by. XCI. BOEK. 1772.

Grooter toestel, om die Gedagtenis te vieren was te *Vlissingen* gemaakt, als welker Burgery, toen ALVA, op de ontvangen kundschap van het gebeurde in den *Briel*, eenige Vaandelen *Spanjaarden* derwaards zondt, om die Stad, voor den sleutel der *Nederlanden* gehouden, te bezetten, de Baniere der Vryheid opgestooken, het Vaandel *Waalen*, daar in Bezetting ligende, ter poorte uitgedreeven, en het besluit genomen hadt, om de aannaderende *Spanjaarden* buiten te houden. Een besluit 't geen dezelve, wat ook de Gouverneur ANTHONIS VAN BOURGONDIEN, mogt vleijen, beloovén, of dreigen, met een onverzettelyken moed volvoerde, en den toegang opende voor de Grondvesters der Vryheid, met de scheldnaamen van *Zeeroovers*, *Lediggangers*, *Kwaadgeboefte*, *Weerspannigen*, *Voortvlugtigen* en *Gebannenen* betyteld. De zesde van Grasmaand was door de Regeering bepaald tot dit Tweehonderdjaarig Jubelfeest. Gaarne zou dezelve gezien hebben, dat zyne Hoogheid dit Vryheidsfeest met zyne tegenwoordigheid vereerde, waarom zy twee Heeren na 's Gravenhaage zonden om den Prins uit te noodigen: dan deeze Vorst vondt zich genoodzaakt voor die uitnoodiging te bedanken. Beter slaagden

Te *Vlissingen* staatlyk gedagt.

XCI. BOEK. 1772. zy in hun verzoek by Staaten van *Zeeland*, dat Afgevaardigden uit hun midden, met den Heer VAN DE PERRE, als vertegenwoordigende den Eersten Edele, na *Vlissingen* mogten overkomen, om dit Feest mede te vieren (*).

Deeze Heer, met de eerste Regeerende Burgemeesters der zes Stemmende Steden, den Raadpensionaris, en Secretaris van *Zeeland*, vervoegden zich, ten gemelden Dage, na *Vlissingen*. Dit aanzienlyk gezelschap werd staatlyk ontvangen en ingehaald in de *Middelburgsche Poort*, op welke men, onder 't aannaderen van 't zelve, den Standaard der Vryheid, behangen met een Vlag, beschilderd met een geharnasten Arm, met een Sabel in de vuist, naast het Beeld der *Vlissingsche* Maagd plantte, terwyl, by die Plegtigheid, en onder het binnenryden hunner Edel Mogenden, een helderklinkend Veldmuzyk zich liet hooren. Die Poort was voorts met toepasselyk Schilderwerk en Opschriften voorzien: binnen dezelve rees een plegtige Eeretempel met Zinnebeelden en Byschriften, den hachlyken toestand en het moedig bedryf der *Vlissingsche* Burgeren schetzende: op dezelfde wyze was de Puye van het Stadhuis, en de Ingang der groote Kerke versierd. Behalven een Vrye Compagnie van wakkere Jongelingen, stond de Burgery en de Krygsbezetting der Stad in de wapenen.

(*) [illegible] *Zee*[illegible] 30 Maart 1772.

Van het Stadshuis begaven zich hun Edel Mogenden met de Magistraat na de Groote Kerk, om, ingevolge der gemaakte Schikkingen, het Godsdienstig deel deezer Plegtige Gedagtenisviering by te woonen, 't welk de Eerw. JOHAN JACOB BRAHÉ aldaar met eene Leerreden verrigtte, terwyl diens Amptgenoot de Eerw. JONA WILLEM TE WATER, in de Kleine Kerk, eene Historische Redenvoering hieldt (*).

XCI. BOEK. —— 1772.

De Magistraat onthaalde de Afgevaardigden van hun Ed. Mogenden, de Oud Raaden, eenige aanzienlyke Officieren, de Leeraars der *Nederduitsche*, *Walsche* en *Engelsche* Kerken: 't losbranden van 't Geschut gaf heinde en verre het drinken der hooge Gezondheden te kennen, en boodt de Pensionaris SONSBEEK, uit naam der Magistraat, alle de aanzittende Gasten een Gedenkpenning aan, op Stads kosten, te deezer gelegenheid geslaagen, aan de Heeren Staaten in Goud, aan de overigen in Zilver.

'T Ont-

(*) Beide deeze zien het licht, en behelst de Redenvoering van de Eerw. TE WATER, in de Aantekeningen en Bylagen, veele weetenswaardige byzonderheden het gevierde Tydperk betreffende. In welk opzigt de Schriften van de Heeren VAN DER SLOOT, 'S GRAVESANDE en VAN IPEREN, ter gelegenheid van dit tweede Eeuwgetyde uitgegeeven, desgelyks verdienen gemeld te worden, en voege men daar by VAN DE SPIEGELS *Historie der Satisfactie van de Stad Goes*.

XCI. BOEK. 1772. 't Ontbrak der Stad niet aan Eereboogen op kosten der Burgerye vervaardigd. De Poort, waar men de *Spaansche* Bezetting, meest *Waalen*, voor Tweehonderd Jaaren, hadt uitgezet, praalde boven andere met toepasselyke cieraaden. Het Stadshuis, veele Eerepoorten, en Huizen, waren 's avonds cierlyk verlicht; het branden van Pektonnen, het afsteeken van eenige Vuurwerken, besloot dit Jubelfeest. De Binnen-armen werden in Huis onthaald, de Buiten-armen genooten eene dubbele uitdeeling. De genoodigde Staatsleden hadden, van wegen de Staaten, eene Liefdegave gedaan (*). De Rector der *Latynsche* Schoole, DIDERICUS VAN CRUISSELBERGEN, verleevendigde twee dagen laater dit herdenken, door eene cierlyke Redenvoering, gelyk ook de Conrector JOANNES JACOBUS WAGENAAR, dit onderwerp in fraaye *Latynsche* Verzen bezong.

Als mede te *Middelburg* en *Veere*. Te *Middelburg* hadt de Eerw. 's GRAVESANDE, by gelegenheid van het houden der Maandlyksche Bede-uure, op den Derden van Grasmaand, de Gedagtenis van *Neerlands* Tweehonderd Jaar geledene Verlossing van 't *Spaansche* Juk, en de Grondlegging van dit Gemeenebest gevierd. De Magistraat van *Veere* bestemde den derden van Bloeimaand, om Godsdienstig deezen Vryheidsstond te gedenken; de

Eerw.

(*) *Not. van Zeel.* 3 en 9 April 1772.

Eerw. J. VAN IPEREN ging zyne Gemeente voor.

Enkhuizen, 't geen nu Twee Eeuwen geleden zich zelven, zonder magt of bystand van buiten, der Spaansche Dwangregeering onttrokken, en aan 't Bewind des Prinsen van Oranje, WILLEM DEN I. vrywillig overgegeeven hadt, ontving van de Magistraat last, om den één- en- twintigsten van Bloeimaand, den dag dier groote Gebeurtenisse, Godsdienstig te vieren, gelyk voor en na den middag geschiedde. 't Ontbrak hier zo min als in den Briel en in de gemelde Zeeuwsche Steden, aan vreugdbetoon by dit staatlyk bedryf, het Klokkengelui en Spel, het losbranden van 't Stadsgeschut, het in de wapenen verschynen der Burgerye, waar van een gedeelte optrok, onder een nieuw Oranje Vaandel, waar op de Stedemaagd was afgebeeld, leunende met den slinker arm op den Bybel, met de regte hand een Speer vasthoudende, waar op de Hoed der Vryheid stondt, met het gewoone Byschrift der Vryheids Maagd, HAC NITIMUR, HANC TUEMUR; *Op deezen steunen wy, deeze beschermen wy.* Voorts was het Raadhuis, waar de Heeren der Regeeringe eene deftige Maaltyd gaven, op welke de Kerkenleeraars der Hervormde Gemeente genoodigd waren, fraay verlicht.

XCIV. BOEK. 1772. Ook te *Enkhuizen.*

Het Twee honderstevenjaaren eener zo gewigtige Gebeurtenisse, bleef elders niet ongedagt, schoon het voegelykst geschied-

XCI. BOEK. 1772.

de op de gemelde Plaatsen, toen ten tyde op eene byzondere wyze daar in betrokken, en, om zo te spreeken, Drempels waar over de Vryheid binnen tradt. De Dichters lieten dien Heildag niet onbezongen.

Aardenburg herdenkt aan de voor honderd Jaaren betoonde dapperheid.

In *Staats-Vlaanderen* kon het geringe *Aardenburg* niet nalaaten plat te weezen op den moed, in Zomermaand, nu Honderd Jaaren geleeden, betoond; wanneer dit Steedje, door den Koning van *Frankryk* belegerd en bestormd, eene groote overmagt, met een handvol Volks, wederstand boodt, afsloeg, en noodzaakte te wyken; een getal van Gevangenen binnen brengende, 't geen bykans het dubbel haalde van 't getal der weerbaare Manschap binnen de Veste. De Eerw. P. MOENS schiedt hier over eene deftige Leerreden, en werdt voorts de Dag in Feesthouden, Krygsbedryf en Vreugdbetoon gesleeten; de Avond getuigde van deeze Herdenking, door Verlichtingen en Vuurwerken.

Groningen doet het op geene byzondere wyze.

Vreemd deedt het veelen, dat *Groningen*, 't welk nu Honderd Jaaren geleeden, den Bisschop van *Munster*, die als Bondgenoot van LODEWYK DEN XIV. en KAREL DEN II, na het te onderbrengen van *Overyssel*, en het veroveren van *Koeverden*, met eene gedugte Krygsmagt, deeze Stad benaauwde en bestormd, dien Overwinnaar in zyn loop gestuit en afgekeerd hadt, zig goedvondt het eerste Eeuw-

Eeuwgetyde dier heuglyke Gebeurtenisse, op eene byzonderder en plegtiger wyze te vieren. De Staaten van dit Gewest, welke redenen zy daar voor mogen gehad hebben, lieten het berusten by de Uitschryving van een Dank- en Bededag, op den agt-en-twintigsten van Oogstmaand in de Stad, en op den volgenden Zondag door 't geheele Landschap, om dus het Eeuwfeest te houden der Verlossinge, en de Inwoonders, door 't herdenken aan de dagen van ouds, op te wekken tot Dankerkentenisse (*).

XCI. BOEK. — 1772.

De Erfstadhouder, gaf in Lentemaand, aan de Hooge Vergaderingen kennis, van den gezegenden staat zyner Gemalinne, voor wier gelukkige Verlossing, op bevel der Algemeene Staaten, en die der byzondere Gewesten, in alle de Kerken gebeden werden uitgestort (†). Zy verloste, den vier-en-twintigsten van Oogstmaand, zeer voorspoedig, van een Prins. Een drievoudige vuuring der Krygsbende, in de Maliebaan ten wapenoeffening verzameld, gaf reeds in den vroegen morgen te kennen, dat dezelve van *'t Huis in 't Bosch*, deeze tyding ontvangen hadt. 't Lossen van het Geschut breidde deeze maare wyder uit het

WILLEM FREDERIK geboren.

(*) *N. Nederl. Jaarb.* 1772. bl. 317—330. 617. 743.
(†) *Resol. van Holl.* 10 Maart 1772.

XCI. BOEK. 1772. het luiden en speelen der Klokken, en het uitsteeken der Oranje-Vlaggen in 's Gravenhage, verzelde deeze openlyke bekendmaaking. De Erfstadhouder deedt dezelve in de Hooge Vergaderingen, en ontving daar op uit dezelve de plegtige Gelukwenschingen. Hun Hoog Mogenden en Gecommitteerde Raaden, by afweezigheid der Staaten van *Holland*, booden, agtervolgens een genomen besluit, zyne Hoogheid het Peterschap over den jongen Prins aan, die dit aanbod vriendlyk omhelsde (*). Men maakte terstond de noodige Schikkingen, om, zo van wegens de Staaten, als van zyne Hoogheid, deeze Gebeurtenis by de Hoven aan 't Stadhouderlyk Huis vermaagschapt, en aan de byzondere Gewesten, hoogstfaatlyk te doen bekend maaken. Eerlang kwamen de Afgevaardigden uit dezelve om den Erfstadhouder, wegens de Geboorte van den Erfprins, te begroeten.

Illuminatien in *Holland* verboden. Groot was de begeerte van het meerendeel der Ingezetenen om hun inwendig genoegen over deeze Gebeurtenis, door uiterlyke bedryven, aan den dag te leggen, en hadden Staaten van *Holland* den Dag des Doops daar toe bestemd; doch, dezelfde redenen, die zyne Hoogheid bewoogen om, by de Geboorte der Prinsesse, de Illuminatien af te raaden (†), nog stand hou-

(*) *Resol. van Holl.* 13 Aug. 9 Sept. 1772.
(†) Zie hier boven bl. 185.

houdende verzogt hy, dat dezelve ook nu niet mogten geschieden, waarom gemelde Staaten, by openbaare Afkondiging, zulks den Ingezetenen lieten weeten (*).

XCI. BOEK. 1772.

Doopplegtigheid, Pillegiften en Kraamgeschenken.

Allervorstlykst was de Trein, die de Doopplegtigheid, op den zeventienden van Herfstmaand, vergezelde, en de toestel in de Kerk zeer pragtig. De Eerw. J. MUNNEKEMOLEN deedt de Redenvoering, zyn Amptgenoot PETRUS NIEUWLAND verrigtte den Doop, by welken de jonge Prins, door deszelfs Heer Vader zelve onder den Doop gehouden, de Naamen van WILLEM FREDERIK bekwam. De ingezamelde Liefdegaven beliepen 4927 Guldens. Zo ras de Doop volvoerd was brandden een- en- twintig stukken Kanon drie maalen los; gelyk het schieten uit dezelve deezen Dag hadt aangevangen zo besloot het zelve dien 's avonds; wanneer het Oude Hof, waar zyne Hoogheid de aanzienlyke Afgevaardigden op een pragtig Middagmaal onthaald hadt, fraay verlicht was. — In dezelfde orde en rang als de Afgevaardigden by den Doop van den jongen Vorst in agtgenomen hadden, begaven zy zich om de Pillegiften voor den Erfprins, en de Geschenken voor de Kraamkamer, te overhandigen (†).

On

(*) *Resol. van Holl.* 9 Sept. 1772.
(†) De Pillegiften bedroegen dezelfde somme als voorheen aan de Prinsesse geschonken; Zie hier bo-

XCV. BOEK. 1772.

Vreugdebetooningen in Holland.

Op den Dag der Doopplegtigheid bepaalde zich, in de meeste *Hollandsche* Steden, boven bl. 189. de verdeeling wordt in deezer voege opgegeeven.

De Algemeene Staaten	-	*f* 10000
Holland	-	*f* 7000
Zeeland	-	*f* 3000
Utrecht	-	*f* 2000
Friesland	-	*f* 5000
Overyssel	-	*f* 1500
Stad en Lande	-	*f* 2000
Drente	-	*f* 800
Amsterdam	-	*f* 2500
Rotterdam	-	*f* 1500
Middelburg	-	*f* 1000
	Te zamen	*f* 36300 Guld.

De Geschenken in de Kraamkamer beliepen 1870 Dukaten, hier van gaven

De Algemeene Staaten	-	400
Gelderland	-	300
Holland	-	300
Zeeland	-	150
Utrecht	-	100
Friesland	-	150
Overyssel	-	80
Stad en Lande	-	100
Drente	-	60
Amsterdam	-	100
Rotterdam	-	80
Middelburg	-	50
	Te zamen	1870 Duk.

N. Nederl. Jaarb. 1772. bl. 772. *Not. van Zeel.* 1 Sept. 1772.

den, uit hoofde der gedaane Afkondiging tegen de Illuminatien, en andere der Gemeente geldkostende uitwendige Vreugdbetooningen, alles tot het losbranden van 't Geschut, het Klokkengelui en Spel, en het laaten waayen van Vlaggen. Dit laatste hadt inzonderheid plaats te *Amsterdam*, waar, op de Admiraliteits Werf en het Magazyn, op alle de Oorlogschepen in 't Dok liggende, als mede op de Magazynen der *Oost-* en *West-Indische* Maatschappyen, die Vreugdetekenen zich vertoonden, de Schepen in de Laag, op 't Y, en op Stroom, volgden dit voorbeeld.

XCI. BOEK. 1772.

Schoon men in 't *Sticht*, zo wel als in *Holland*, de aanduiding zyner Hoogheid, om de Gemeente van noodlooze gelduitgiften te verschoonen, het doen van Illuminatien verbooden hadt, belette zulks niet dat het Gemeen in *Utrecht*, op den Dag der Doopplegtigheid, en vervolgens, onder voorwendzel van Vreugdebedryven, zich dermaate te buiten ging, in 't schieten met Snaphaanen, het afsteeken en werpen van Vuurwerken, en het pleegen van daar mede maar al te dikwyls verknogte baldaadigheden, dat de Magistraat dier Stad het noodig vondt daar tegen door eene strenge Waarschuwinge te voorzien.

Ongeregeldheden te *Utrecht*.

Staaten van *Friesland* maakten aan de Steden bekend, dat men, wegens de omstandigheden des tyds, en naar 't voorbeeld by de Geboorte der Prinsesse FREDERIÇA LOUISA WILHELMINA, de Penningen, die ter gelegenheid van de Geboor-

Schikkingen in *Friesland* op het Vreugdbetoon gemaakt.

XCI. BOEK. 1772.

te des Prinsen zouden besteed worden tot het doen luiden der Klokken, en het geeven van Bier aan de Ingezetenen, zou stellen in de handen der Geregten, ten einde dezelve aan de Armen in de Dorpen en Steden, te hunner onderhouding, zouden geschonken worden. Zy hadden, op de ontvangene tyding der Bevallinge van de Prinsesse, een Bevel na de Steden afgevaardigd, om de Gebeden, voor haar uitgestort, in Dankzeggingen te verwisselen.

Zeelands gedrag in deezen.

De vreugde in *Zeeland*, wegens de Geboorte van den Erfprins klom zeer hoog. De Staaten, onlangs van de Pillegifte aan de Prinses, voor eenigen tyd, ontslaagen (*), vonden nu ruimte om eene aanzienlyke te geeven, en teffens goed den Doopdag des jongen Vorsts te bestemmen tot een Dag van openlyke Dankzegging, en by die gelegenheid, een einde te maaken aan de Bedestonden, in den voorleden Jaare, ingesteld en dus lang maandlyks gehouden (†).

Schaarsheid en Veesterfte verminderen.

De redenen, die Staaten van *Zeeland* bewoogen hadden tot het beveelen dier Bedestonden, hielden grootendeels op. Schaarsheid van Leevensmiddelen en Veepest, troffen dit Gewest, en drukten ook de andere, schoon de laatste in zeer ongelyke maate; alle waren zy gedreigd met het

(*) Zie hier boven bl. 189.
(†) *Not. van Zeel.* 31 Aug. 1 en 3 Sept. 1772.

het gevaar eener besmetlyke Ziekte onder de Menschen. Een voordeelige Oogst en ryke teelt van Veldvrugten, deedt thans het kommerlyk uitzigt van gebrek wyken, en de bepaalingen op 't verzenden van Graanen en Aardappelen, op veele plaatsen, intrekken. De Sterfte onder de Runderen verminderde, en hielt hier en daar geheel op. Het verbod des uitvoers werd, onder andere in *Friesland*, uit hoofde van het groot aantal Runderbeesten in dit Gewest, voor een tyd, en onder zekere bepaalingen, opengesteld. De gedugte Pestplaage hadt, onder 's Hemels Voorzienigheid, door het aanwenden van gepaste voorzorgen, in onze Landen, geene vernieling onder de Menschen aangerigt. Dit alles opende blyde vooruitzigten.

XCI. BOEK. 1772.

Middelerwyl was het Huis des Prinsen van NASSAU WEILBURG, die zich nog te *Kirchheim Boland* onthieldt, vermeerderd met eene Manlyke Spruite, den drie-en-twintigste van Hooimaand gebooren; doch acht dagen daar naa overleden (*).

Den Huize van *Nassau Weilburg* een Zoon geboren en ontstorven.

Reeds vroeg in den Voortyd was men niet vry van te dugten voor onaangenaame ontmoetingen met de *Maroccaanen*; waar om het Admiraliteits Hof van *Amsterdam* en *Friesland*, de Ingezetenen deezer Landen, die hunne Schepen zonden na Plaatzen,

De vrees voor een Oorlog met de *Maroccaanen* wykt.

(*) *Resol. van Holl.* 23 July 6 Aug. 1772.

XCI. BOEK. zen, waar dezelve in 't geval zouden kunnen komen van eenige Kruissers des Keizers van *Marocco* te ontmoeten, waar-
1772. schuwden, die Schepen te voorzien van *Turksche* Paspoorten, ten einde alle onaangenaame gevolgen, die uit gebrek aan dezelve zouden kunnen ontstaan, te vermyden. De reden van bekommernis voor deeze Zeeroovers groeiden dermaate aan, dat hun Hoog Mogenden, in Bloeimaand, eene Waarschuwing na alle de Gewesten rond zonden, bekend maakende, dat de Keizer van *Marocco* genoegzaam den Oorlog tegen deezen Staat verklaard hadt, waarom een ieder op zyn hoede moest weezen tegen de *Maroccaansche* Kaapers, en alle omzigtigheid gebruiken, op dat, aan den eenen kant, de Koopvaardyschippers geene vyandlykheden mogten beginnen, en, aan den anderen kant, zorge draagen, tegen onverhoedsche overrompeling. Dan, in 't einde van Zomermaand, kwam de gerustsellende tyding, dat de verschillen tusschen de Staaten der *Vereenigde Gewesten* en den *Maroccaanschen* Keizer gereezen, vry veel verminderd waren, en 'er zich een middel opdeedt om ze uit den weg te ruimen. 't Geen ook verandering maakte in de bedoelde uitrusting van eenige Fregatten na de *Middelandsche Zee* (*). Dan op

(*) *N. Nederl. Jaarb.* 1772. bl. 193. 430. 623. *Resol. van Holl.* 29 April 2 en 15 Mey 9 en 23 Sept. 1772. 30 Juny 7 July 1 Sept. 3 Nov. 1773.

op nieuw overgezondene ontrustende tydingen, in het volgende Jaar, noodzaakten den Staat om op sterker maatregelen bedagt te zyn, die egter mede niet behoefden uitgevoerd te worden. XCI. BOEK. 1772.

Het plan der Ryksverdeeling van *Poolen*, door den Koning van *Pruissen* ontworpen, met overleg des Keizers vervorderd, en door de toetreeding van de Alleenheerscheresse der *Russen* voltooid, eene geruime wyle in het duistere der Kabinetten voortgezet, kwam thans aan den dag (*). De Afgezant der *Russische* Keizerinne, des Konings van *Pruissen*, als mede die van het *Weener-Hof*, deelden de Vertoogen dier Mogenheden, raakende de regten en eisschen op *Poolen*, aan onzen Staat mede. Koning STANISLAUS AUGUSTUS beklaagde zich over den ongelukkigen toestand van zyn Ryk, welks beste en grootste Landschappen, door de Krygsmagt der drie Nabuur-Vorsten overstroomd, voor het drukkend Regt des Magtigsten hadden moeten bukken; hy verzogt hun Hoog Mogenden, om het verlegen *Poolen* te hulp te komen, en het werkstuk van Onregt en Verdrukking, gelyk hy het tytelde, te verbreeken. Teffens een Antwoord zendende door

De Koning van *Poolen* vervoegt zich by den Staat om hulp.

(*) Zie over deeze Ryksverdeeling WILLIAM COXE *Travels in to Poland, Rusfie, Sweden* and *Danmark* Vol. I. p. 43. In 't *Nederd. de Beschouwing der Maatschappy en Zeden in Poolen, Rusland, Zweeden* en *Denemarken*. door W. COXE I Deel, bl. 130.

XCI. BOEK. 1772.

door het Hof van *Warſchau*, op de gedaane eiſchen der Nabuur-Vorsten. Deeze ongelukkige Vorst liet het hier by niet berusten; hy ſmeekte, by een' naderen Brieve, om de Tusſchenſpraak van hun Hoog Mogenden by de Hoven van *Weenen*, *Petersburg* en *Berlyn*, om de wedergaave van het hem ontnomene te bewerken, in denzelven de dienſten ophaalende, welke dit Gemeenebest, in vroegeren dage, aan dat van *Poolen* beweezen hadt, en het wederzydsch Koopbelang ten dien einde aandringende (*). Men nam het een en ander in beraadſlaaging: waar uit niets ten baate van *Poolen* ſproot. En moest dit Ryk, ſchoon de Hoven van *Londen*, *Parys*, *Stokholm* en *Koppenhaagen*, zich tegen deeze overweldigingen verklaarden, zonder eenigen byſtand te verleenen; zich aan de gemaakte Verdeeling onderwerpen.

Het Hof beklaagt zich over Militaire Jurisdictie.

Het dikmaals gereezen, en nooit ten vollen afgedaan geſchil over het Regtsgebied des Militairen en Burgerlyken Regters, kwam thans weder ter baane. De Voorzitter en Raaden des Hofs van *Holland*, *Zeeland* en *Friesland*, bragten hun Ed. Groot Mogenden onder 't ooge, hunne verlegenheid omtrent dit ſtuk; dewyl de Regtsdwang, welke hun toekwam, uit den boezem van den Souverain zelve voortvloeijende, zich belemmerd vondt, als dee-

(*) *Reſol. van Holl.* 19 Sept. 6 en 27 Nov. 1772.

deezen moest geoeffend worden omtrent Militairen, door het sterk ondersteund begrip, dat den Burgerlyken Regter, ten dien opzigte, geenerhande Gezag zou toekomen; maar de Militaire, daar en tegen, over dezelve een algemeene en byzondere Jurisdictie zou hebben; in zo verre, dat hooge of laagere Krygsraaden, zo in Burgerlyke als in Lyfstraflyke Misdaaden, zonder onderscheid van Gemeene of Militaire Misdryven, de eenige bevoegde Regters van de Militairen zouden weezen. — Een begrip, zints eenigen tyd, zo verre gedreeven, dat niet alleen de Militairen zelfs, maar ook hunne Vrouwen, Kinderen en Dienstboden, als maakten zy eene geheel andere orde van Menschen uit, aan den Burgerlyken Regter werden onttrokken. Terwyl nimmer, door den Souverain, zodanig een Regtsgebied aan den Militairen Regter was opgedraagen, en zy zich beriepen op het Staatsbesluit van den Jaare MDCLIV. Dan zy vonden zich verlegen in het verdeedigen van dit hun begrip; naardemaal zy in verdenking vielen als of zy daar door eenig nadeel zouden toebrengen aan de Regten en Preëminentien van den Capitein Generaal. —— Dit denkbeeld ten verften van zich verwyderd hebbende, als geheel ongegrond, verzogten zy; „ dat, by aldien hun Ed. Groot „ Mogenden mogten verstaan, dat de Ju„ risdictie omtrent de Militairen, door „ den Politieken Regter, niet meer op „ denzelfden voet behoorde geoeffend te

XCI. BOEK.

1772.

XXI. BOEK. — 1771. „ worden, als vóór het heuchlyk Evenement der verheffinge van WILLEM DEN IV, het als dan Hoogstderzelver welbehaagen mogt zyn, by een Staatsbesluit te verklaaren, hoe verre de Jurisdictie van den Politieken Regter ten deezen opzigte bepaald zy; en hoe verre hun Ed. Groot Mogenden goedvonden, dat door den Militairen Regter Jurisdictie geoefend wierd." — Zy voegden 'er by een Brief door WILLEM DEN III. aan 't Hof geschreeven, met het Antwoord des Hofs op den zelven. Men vondt goed den Brief met de Bylagen aan den Capitein Generaal toe te schikken, en 'er diens bedenkingen op in te neemen (*).

Antwoord van zyne Hoogheid. Welhaast kwamen deeze ter tafel van Staaten van *Holland*. Zyne Hoogheid bekragtigde in dezelfde begrippen te staan omtrent dit stuk als zyn Heer Vader geuit hadt aan Commissarissen van den Hove hem, kort na zyne Verheffing, hier over onderhoudende: welken hy te gemoet voerde, dat het Staatsbesluit van den Jaare MDCLIV; 't welk men weder inriep, door hem werd aangezien als zeer nadeelig voor het Gezag en de Magt der Stadhouderen en Capiteins Generaals; dat deeze by den Hove genaamde Landwet, in een Stadhouderloozen tyd gemaakt, met de oprigting van het Stadhouderschap van WILLEM DEN III vervallen, en dat hy zeer ver-

(*) *Resol. van Holl.* 7 Maart 1771.

verre was om te treeden in een Plan van schikkingen door WILLEM DEN III ontworpen; doch toen door het Hof niet aangenomen. ——— Op het voorneemen van het Hof om by Staaten van *Holland*, nu vier- en- twintig Jaaren geleeden, zich met dergelyk een Vertoog te vervoegen, als men thans gedaan hadt, was door zyn Vader verklaard, „ dat, wat aanging het „ te doene Addres over deeze zaak, door „ het Hof, by hun Ed. Groot Mogenden, „ hy 't zelve aan het Hof niet konde of „ wilde beletten; maar evenwel het zelve „ ook niet zou aanmerken als een blyk van „ Vriendlykheid en Attentie van het Hof „ voor Hem."

XCI. BOEK. ——— 1772.

Dan de tegenwoordige Stadhouder liet het niet berusten by het eenvoudig verhaal van de gevoelens en begrippen zyns Vaders, en de betuiging dat hy diens voetstappen drukte; maar voegde 'er een Vertoog nevens, waar in hy, zyns oordeels, aantoonde, dat de Militaire Jurisdictie, gegrond was, op het *Roomsche Regt*, 't welk reeds van den tyd van CAREL DEN V af, door den Souverain van den Lande, by deszelfs Plakaaten uitdruklyk was ingeroepen, en tot een *Landregt* gemaakt; op de *Crimineele Ordonnantie van den Jaare* MDLXX, welke, van dien tyd af, tot heden, als een *Landwet* aangemerkt en bestendig in agtgenomen was; op de *Primitive Constitutie van de Republiek*, agtervolgens *de Unie van Utrecht*; en op de *verdere Wetten en Plakaaten van den Lande*. Inzonderheid

XCI. BOEK. 1772.

heid zouden hun Ed. Groot Mogenden daar in aangeweezen vinden, hoe het Staatsbesluit van den Jaare MDCLIV, als in het eerste Tydperk der Stadhouderlooze Regeering genomen, en met de Regten van den Capitein Generaal weinig bestaanbaar, ook telkens, by de herstelling der Stadhouderlyke Regeeringsvorm, geslaapen hadt, en buiten kragt was gebleeven. — Eindelyk zouden zy zien, wat 'er te denken ware van de bybrenging, die zyne Hoogheid, niet zonder verwondering in de pen van Voorzitter en Raaden van den Hove ontmoet hadt, als of de waarneeming van den inhoud des gemelden Staatsbesluits, ook in een tyd, dat de Republiek een Capitein Generaal aan 't hoofd der Militie hadt, van hun Ed. Groot Mogenden zou bevolen zyn. Hy betuigde in 't verzekerd vertrouwen te staan, dat hy, die de Waardigheden van Stadhouder en Capitein Generaal op geen anderen voet dan zyne Voorzaaten aanvaard hadt, ook door hun Ed. Groot Mogenden, zou gehandhaafd worden, en gevestigd blyven in alle de Voorregten en Eeren, waar mede zyne Voorzaaten die Waardigheden bekleed en uitgeoefend hadden, waar onder hy, als het Hoofd van de Militie van den Staat, het doen oefenen van eene *Universeele Militaire Jurisdictie* over de Officieren en het Volk van Oorlog geenzins voor het minste kon houden (*).

De

(*) *Resol. van Holl.* 15 May 1772.

De Raadpensionaris PIETER STEYN, met den Jaare MDCCLXIX, in zyn vyfden vyfjaarigen dienst van *Holland* gegetreeden (*), mogt dit laatste gedeelte van een vierde eener Eeuwe op die gewigtige post niet ten vollen staan, de dood rukte hem den vyfden van Slachtmaand weg. De Heer BENTINCK, *Heer van Rhoon*, Voorzittend Lid by Gecommitteerde Raaden, kennis van dit overlyden gekreegen hebbende, deelde die der Vergadering mede, welke hem, benevens twee andere Heeren, benoemde om het Rouwbeklag by de Weduwe en Naastbestaanden af te leggen, de afzondering van 's Lands papieren van die des Overledenen, en het zenden der inkomende Brieven aan deezen als Raadpensionaris gerigt, te verzoeken, en om het Groot Zegel van den Lande te rug te vraagen. Dit werd alles staatlyk volvoerd.

XCI. BOEK. 1772. De Raadpensionaris STEYN sterft.

In de Vergadering van *Holland* stelde de Heer BENTINCK, by het bekendmaaken des overlydens van den Raadpensionaris, voor, of hun Ed. Groot Mogenden, niet by voorraad iemand zouden benoemen en magtigen, om diens post ter hooge Vergaderinge waar te neemen.—— Zints de Ziekte van den Raadpensionaris hadt de Heer BENTINCK, daar toe verzogt door de Staatsleden, diens plaats bekleed, en benoemden zy hem, om, geduu-

De Heer BENTINCK benoemd om de posten des Overledenen, by voorraad, te bekleeden.

(*) Zie hier boven bl. 161.

XCI. BOEK. 1772.

duurende het openstaan van dit Ampt, hier in te vol'iarden: ook zouden 's Lands Zegels hem worden toevertrouwd, tot men in het Ampt van Groot Zegelbewaarder zou hebben voorzien, en hy ook het Ampt van Stadhouder en Registermeester der Leenen waarneemen (*).

De Instructie van den Raadpensionaris aan zyne Hoogheid ter naazieninge overgeleverd.

Eer men tot het begeeven dier hoogwigtige Ampten overging, besloot de Vergadering van *Holland*, de Instructie voor den Raadpensionaris, van den Jaare MDCCXLIX, benevens de vroegere Instructien van de Jaaren MDCLXXII en MDCLXXXIX, aan zyne Hoogheid ter hand te stellen, met de vraage of hy eenige aanmerkingen op de eerstgemelde hadt, en welke die mogten weezen? Op 't voorstel van den Heer BENTINCK, zouden de Gelastigden om zyne Hoogheid dit vóor te draagen, hem teffens van het openvallen der Ampten van Groot-Zegelbewaarder, mitsgaders van Stadhouder en Registermeester der Leenen van *Holland* en *West-Friesland*, kennis geeven om diens raad daar op in te neemen.

BENTINCK tot Groot-Zegelbewaarder en Stadhouder der Leenen van *Holland* en *Westfriesland* aangesteld.

In de Instructie voor den Raadpensionaris, zo als dezelve in den Jaare MDCCXLIX opgesteld, en door den overledenen opgevolgd was, oordeelde de Erfstadhouder dat geene verandering behoefde gemaakt te worden. Maar wat de Ampten van Groot-Zegelbewaarder, als mede Stadhou-

(*) *Resol. van Holl.* 4 en 6 Nov. 1772.

houder en Registermeester der Leenen van *Holland* en *West-Friesland* aanbelangde, die de Heer STEYN, door zyn dood, desgelyks ontruimd hadt, betuigde zyne Hoogheid dat het hem aangenaam zou weezen, deeze te zien opdraagen aan den Heere BENTINCK; reeds by voorraad door hun Ed. Groot Mogenden tot het waarneemen dier Posten gemagtigd. Zulks geschiedde (*).

XCI. BOEK. 1772.

Uit een overgeleverd Drietal pryst zyne Hoogheid den Heer VAN BLEISWYK aan.

Tot het Raadpensionarisschap benoemden hun Ed. Groot Mogenden een Drietal, de Heeren PIETER VAN BLEISWYK, Raad en Pensionaris van *Delft*, ENGELBERT FRANCOIS VAN BERCKEL, Pensionaris van *Amsterdam*, en DANIEL RAS, Raad in de Vroedschap en gewoon Afgezondene der Stad *Alkmaar*, ter Vergadering van *Holland*. Vier Leden der Staatsvergaderinge werden, met dit Drietal, na zyne Hoogheid gezonden, met verzoek, dat hy zou gelieven te verklaaren of hy, omtrent iemand der benoemde Heeren, eenige twyfeling hadt, of zwaarigheid maakte. Het behaagde hem te erkennen, dat, zyns oordeels, in ieder der voorgestelde Heeren de hoedanigheden gevonden wierden, tot het bekleeden van een zo zwaarwigtig Ampt vereischt; doch dat het hem niet onaangenaam zou weezen, in-

(*) *Resol. van Holl.* 25. 26 en 27 Nov. 1772. Naa den dood van BENTINCK, werden, op aanpryzen van zyne Hoogheid, aan den Raadpensionaris BLEISWYK deeze Ampten opgedraagen. *Resol. van Holl.* 17 en 18 Nov. 1774.

XVI. BOEK. indien de keus op den eerstbenoemden mogt vallen.

1772. Op dit ingebragte antwoord begaf zich de Pensionaris VAN BLEISWYK uit de Vergadering, en met éénpaarige stemmen verkoos dezelve dien Heer tot Raadpensionaris; hier van kennis ontvangen hebbende verzogt hy, eenige weinige dagen om zich, op een stuk van dat aanbelang, te beraaden, en te spreeken met de Regeering van *Delft*, in wier Eed en Dienst hy stondt. Dit tydsuitstel werd hem vergund, met verzoek om, 't zelve zo kort mogelyk te neemen, en was men teffens de Afgevaardigden van *Delft* aan, om ter bevorderinge van het oogmerk hunner Ed. Groot Mogenden, het ontslag van den Pensionaris te willen uitwerken.

Daar toe verkoozen.

Op welke voorwaarden hy 't zelve aanvaart.

De Heer VAN BLEISWYK oordeelde zich verpligt het opgedraagen Raadpensionarisschap te aanvaarden, indien de Staaten in drie voorwaarden bewilligden. Te weeten, dat het hem geoorlofd zou weezen, om zich, van dat Ampt te ontslaan, wanneer hy, geduurende het bekleeden van 't zelve, zulks mogt goedvinden. — Ten anderen, dat hy den Eed op de Instructie hem overgeleverd zou mogen doen op dezelfde wyze als de voorige Raadpensionarissen gedaan hadden; naamlyk dat hy zyne Instructie zo nauwkeurig na zou komen, als een eerlyk en trouw Minister die kon nakomen, en als de voorige Raadpensionarissen, en die welken de nauwkeurigsten daar in zouden mogen geweest zyn, de-

zel-


Mr. PIETER VAN BLEISWYK,
A: L: M: et Philos: Doctor.
Raadpensionaris van Holland, enz.

zelve nagekomen hadden. —— Eindelyk, dat hem zou vergund worden het Curatorschap van 's Lands Hoogeschool te *Leyden*, waar toe hy in den Jaare MDCCLXIX was aangesteld, te mogen behouden. Geene zwaarigheid maakte de hooge Vergadering om deeze voorwaarden in te willigen; waar op de Heer VAN BLEISWYK het Raadpensionarisschap aanvaardde, en naa het doen eener zeer nadruklyke Aanspraak aan hun Ed. Groot Mogenden, en aan zyne Hoogheid, den Eed aflei in handen van den Heer van BENTINCK, die de dankzegging der Leden ontving, voor de moeite, yver en waakzaamheid, in het waarneemen van het nu wederom bekleedde Ampt, geduurende het openstaan, betoond. Ook werd, door dien Heer, uit naam der Ridderschap, de Raadpensionaris, volgens oude gewoonte, voor Pensionaris der Ridderschap verklaard (*).

Nieuwe Schikking op de *Zeevonden* in *Holland*.

Zeevaard en Koophandel, verdienen het altoos oplettend oog van 's Landsvaderen, en kan aan de inagtneeming van dezelve niet getwyfeld worden, als men nagaat de gemaakte Schikkingen om de gevaaren, waar aan ze op onze Kusten zyn blootgesteld, zo veel mogelyk te verminderen, en in allen nood onverwylde hulp en bystand te bieden. Hier toe dient de aanstelling van bekwaame Lootslieden op de Zeeplaatzen, hier toe strekken de Regle-

(*) *Resol. van Holl.* 27 Nov. en 1 Dec. 1772.

XCI. BOEK. 1772. glementen omtrent het bergen van Goederen uit verongelukte Schepen, de Ordonantien op het ſtuk der Pilotage, benevens eene menigte van Plakaaten, van tyd tot tyd, daar omtrent, naar vereisch van omſtandigheeden, afgegeeven. Dan hoe veelvuldig ook de bepaalingen ter onderſcheiding der gevallen mogen weezen, zyn deeze, met de bykomende byzonderheden, meerder dan de Wetgeever voorzien kan, of bepaald uitdrukken: dit veroorzaakt menigmaal duiſterheden in de toepasſing en geeft aanleiding tot geſchil over den zin der Wet. Hier van hadden Staaten van *Holland* eene moeilyke ondervinding. Zints den Jaare MDCCLXX gaf het verongelukken van zeker Schip, aanleiding tot een hoogloopend geſchil over het XII. Artykel van de Ordonantie op het Stuk der Pilotage benoorden de *Maaze* de *Zeevonden* betreffende, en 't geen by Plakaaten deswegen was vastgeſteld (*). Tusſchen beiden ko-

(*) De Plakaaten op de *Zeevonden* bragten mede „ dat de Goederen, welke uit Zee opgeviſcht „ werden, binnen zekeren bepaalden tyd, aan de „ Rentmeeſters der Epargnes of hunne Subſtituten „ gebragt moeſten worden. Het XII Artykel van „ de Ordonantie op de Pilotage benoorden de „ *Maaze* behelsde, dat de opgeviſchte Goederen „ met de daad gebragt en gezonden moeſten wor„ den ter Plaatze daar die t'huis behoorden, of „ waar zy den wil hadden die te losſen, en zulks „ in de handen der Eigenaaren overgeleverd," zonder dat by eenige Wet of Staatsbeſluit bepaald was, in welke gevallen, de Bergers en Hel-

komende gevallen van soortgelyken aart verleevendigden 't zelve. Naa het afdoen dier Geschillen, werd men thans te raade eene algemeene bepaaling te maaken, wegens de wyze op welke de geborgene Goederen uit gezonkene Schepen voortaan zouden worden behandeld. Gelastigden tot deeze zaake benoemd leverden een Ontwerp in, 't welk grootendeels gevolgd werd in een Plakaat, den twee- en- twintigsten van Hooimaand vastgesteld, strekkende tot voorkoming van dergelyke moeilykheden, en om de Goederen, of Schepen, die zodanig een noodlot hadden moeten ondergaan; doch egter geborgen of gered hadden kunnen worden, zo spoedig en zo min kostbaar, als mogelyk, den Eigenaaren over te geeven; en teffens om de Ordonantien op de Pilotage benoorden de *Maaze*, op de Berging en Overgifte dier Goederen en Schepen ook bezuiden de *Maaze*, en dus over geheel *Holland*, te doen stand grypen (*). De Steden van het *Noorderkwartier* leverden een breede Tegenverklaaring in, door de Ridderschap en de Steden van het *Zuiderkwartier* beantwoord (†).

XCI. BOEK. 1772.

De

Helpers zich naar het voorschrift der Plakaaten, of wel naar dat der Ordonantie moesten gedraagen.

(*) *Resol. van Holl.* 22. 23 en 29 Jan. 5 Feb. 14 Mey 18 en 22 July 1772.

(†) *Resol. van Holl.* 30 July en 24 Sept. 1772.

XCI. BOEK. 1772.

De ontheffing der Lasten van de Groote Visschery of Haringvaard deezer Landen, in den Jaare MDCCLXIX verleend, en thans ten einde loopende, werd, zo verre die van hunne Hoog Mogenden afhing, op nieuws, tot het Jaar MDCCLXXV, verlengd. — Dan Staaten van *Holland* en *West-Friesland* vonden het noodig, ter onderschraaging van 's Lands Finantien, een honderdsten en twee honderdsten Penning te heffen (*).

Schuifsluizen door C. REDELYKHEID uitgevonden en belooning hem toegelegd.

By zo veele poogingen van Werktuigkundigen, als wy, tot in gedagtenishouding hunner Naamen, en teffens tot lof der aanmoediging van nutte Kunsten door 's Lands Vaderen verleend, in ons Geschiedblad hebben opgetekend, moeten wy thans voegen, dat het den Heere CORNELIS REDELYKHEID, die reeds Jaaren lang in Waterwerken den Lande ten dienste gestaan en veele blyken van vindingrykheid en onvermoeiden yver gegeeven hadt, gelukt was eene soort van Sluizen, door hem *Schuifsluizen* geheeten, uit te denken. Deeze waren noch in, noch buiten 's Lands bekend, en konden in veele gevallen, waar in andere Sluizen en Waterwerken te kort schooten, gebruikt worden, en den Vaderlande, in veele gewigtige opzigten, van de grootste nuttigheid weezen. Zonder verbaazende kosten kon hy in 't groot geen Model van deeze

(*) *Resol. van Holl.* 22 en 23 Jan. 1772.

ze Sluizen maaken: weshalven hy zich met deeze Vinding, door plans, tekeningen, en beschryvingen opgehelderd, by hun Ed. Groot Mogenden vervoegde, onder aanbod, om op zekere bepaalde grootte, dusdanig eene Sluis te laaten vervaardigen, met verzoek, dat, in gevalle deeze Uitvinding aan de verwagting ten vollen mogt beantwoorden, hem eene Belooning, tot vergoeding der kosten, mogt worden toegelegd: te meer daar eene Uitvinding van dien aart, het voordeel van een uitsluitend Octroy niet wel kon verwerven.

XCI. BOEK. 1772.

Het plan deezer wonder vernuftig bedagte Schuifsluizen kwam Staaten van *Holland* voor het neemen der voorgestelde Proeve waardig. En slaagde dezelve zo gelukkig, dat zy den Uitvinder één duizend Gouden Dukaaten vereerden, zo tot vergoeding der kosten, als tot een Geschenk voor zyn aangewenden vlyt in 't naspeuren van 't geen den Lande kon dienen.

Hier door aangemoedigd bragt hy eerlang het Ontwerp van een ander Werktuig zyner Vindinge, geschikt tot uitdieping van opgeslykte Wateren, tot verbetering der Rivieren, welker beddingen, door den tyd, boven maate verhoogd waren, onder 't oog van hun Ed. Groot Mogenden, met verzoek om Octroy op dit Werktuig van alle andere Diepmachines verschillende en dezelve, naar zyne voordragt, overtreffende. De Gelastigden tot de Nieuwe Uit-

Octroy aan hem op eene Diep-machine verleend.

XCI. BOEK. — 1772.

vindingen vonden deeze het verzogte Octroy waardig (*).

Een Academie der Tekenkunst te *Haarlem* tot stand gebragt.

In *Haarlem*, dat zo wel op eerste Lichten in de Schilderkunst (†) als op Uitvinding der Drukkunst roemen mag, was deeze met de Tekenkunst in diep verval geraakt. Kunstmin van veele Leden der Regeeringe en andere Lieden van Aanzien, strekte de hand ter opbeuringe van de Tekenkunst uit, en zag men te dier Stede, op gezag, en onder goedkeuring der Magistraat, thans eene Academie der Tekenkunst vestigen, geschikt om den grondslag te leggen, op welken *Haarlems* Schilderroem weder kon opgebeurd worden (§).

'tKunstgenootschap *Kunstliefde spaart geen vlyt*, in *'s Gravenhaage* opgeregt.

Een klein Gezelschap van Beoefenaaren der *Nederlandsche* Dichtkunde in *'s Gravenhaage*, groeide tot een Kunst-Genootschap aan. Door aanzienlyke Heeren beschermd, met een reeks lofwaardige Leden vereerd, en onder zeer regelmaatige schikkingen, de bevordering der *Nederduitsche* Dichtkunst bedoelende, koos het ten Zinspreuk KUNSTLIEFDE SPAART GEEN VLYT, en hieldt de eerste Vergadering den vyftienden van Wynmaand, in een

(*) *Resol. van Holl.* 8 Sept. 7 Oct. 1773. *N. Nederl. Jaarb.* 1772. bl. 974. Voor 't Jaar 1773. bl. 1170. 1291. Zie ook de *Nieuw uitgevondene Sluis- en Diep-Machine afgebeeld en beschreeven door* C. REDELYKHEID. Te Amst. by YNTEMA en TIEBOEL.

(†) Zie A. LOOSJES P. Z. *Haarlems Schilderlof*, 1788.

(§) *N. Nederl. Jaarb.* 1773. bl. 815.

een der Zaalen van 't Gebouw onder den naam van het *Huis van Prins Maurits van Nassau* bekend: de Opzienders van 't zelve hadden die plaats aan 't Genootschap vergund (*). XIX BOEK 1772.

Schaars ontmoet men in ons Vaderland Eergraftekenen, voor Vernuft of Geleerdheid opgerigt; en verwylt het niet zelden lange voor dat men ze vervaardigt, als moetende de Tyd het Zegel zyner goedkeuring op behaalden Letterroem drukken. Dit althans is het geval geweest van VONDEL, niet ten onregte met den naam van den *Vader der Nederduitsche Dichteren* vereerd. Drie Jaaren lag hy, in de Nieuwe Kerk te *Amsterdam*, onder een onbekenden Steen: wanneer de Heer JOAN SIX op 's Dichters Grafzerk liet houwen; Grafteken voor VONDEL vervaardigd.

HIC JACET VONDELUS
PHOEBO AC MUSIS AMICUS.

Een opschrift niet zeer in 't oog vallende, en nu door den tyd reeds meest versleeten. Een *Amsterdamsch* Kunstgenootschap, ten Zinspreuk voerende DILIGENTIÆ OMNIA, keurde zyner Dichterlyke Verdiensten eene openlyker ten toon gestelde Gedag-

(*) *Proeve van Poetische Mengelstoffen, door het Dichtlievend Kunst-Genootschap*, Kunstliefde spaart geen Vlyt. I Deel, 1773.

XCI. BOEK. —— 1772.

dagtenisse waardig, en liet, met goedkeuring der Burgemeesteren van *Amsterdam*, tegen een Pylaar, weinig treden van 's Mans Grafstede; een Marmeren Gedenkteken ten deezen Jaare, bykans eene Eeuw naar zyn overlyden, oprigten. 't Zelve bestaat in een Tombe, van wit en zwart Marmer, naar de *Dorische* Orde gehouwen, en voert enkel den naam van VONDEL, duidt het Jaar zyns overlydens aan, en teffens het Jaartal met de Spreuk des Kunst-Genootschaps, 't geen dit Gedenkteken vereerde. Op de Tombe staat een deftige Lykbusch van wit Marmer, waar uit, als uit derzelver ingeslootene assche, een reeks Lauweren schynt te groeijen, en het dekzel op te ligten, terwyl zy zydelings tot op en over den Gedenksteen afhangen. — Dit bedryf des Kunst-Genootschaps werd, door veelen ongunstig beoordeeld; doch met hoe weinig gronds toonde een der Leden, in eene Redenvoering *Voor het opregten van een Gedenkteken aan* JOOST VAN DEN VONDEL (*).

De Schouwburg te *Amsterdam* brandt af.

Dit zelfde Jaar, 't welk VONDELS Naam openlyk vereeuwigde, zag door den brand een Gevaarte vernielen, aan welks oprigting hy zo veel deels hadt; en waar de stukken van zyn verheeven Dichtgeest, van den aanvang af, tot deezen tyd toe, zo

(*) *Letteroeffeningen van het Kunst-Genootschap, onder de Spreuk*; Diligentiæ omnia, Amst. by MAGERUS, 1774.

zo dikmaals met voldoening gehoord en toegejuichd werden, den *Amsterdamschen Schouwburg*, naamlyk. Een ongeluk 't welk ons, van wegen den roep, dien 't verwekte, en de deerlyke gevolgen, wat breeder staat te boeken. De *Vlaamsche Operisten* op deezen Schouwburg, den elfden van Bloeimaand, een Stukje vertoonende, 't welk zeer veel aanschouwers trok, hadden, naar eisch van 't zelve, het tooneel moeten donker maaken, en dus de lichten door schuiven gedekt; dit veroorzaakte damp en stank; doch, zulks meer gebeurende, dagt men geen kwaad, tot dat een zwarte rook, onmiddelyk van vlam gevolgd, verschrikking baarde, en het akelig geroep, *Brand! Brand!* den Schouwburg doorklonk. De herhaalde verzekeringen, dat men maar bedaard zou weezen; dewyl alles spoedig gered zou zyn, betekenden luttel in de reeds ontstaane verwarring, welke toenam, wanneer by de poogingen om den brand te blusschen, de vlam met meer hevigheids uitborst, met gedruis na de zoldering steeg, 'er door heen sloeg, de bovenste Schermen, en als in een oogenblik het geheele Tooneel in ligterlaye vlam zette. Vrugtloos poogde de yver een brandende Scherm om ver te werpen en het overslaan des vuurs tot de overige te beletten, zy hadden 't reeds gevat, en het Tooneel vertoonde een vuurgloed.

XCI. BOEK.

1772.

Onbeschryflyk was de verbaasdheid, schrik, angst en verwarring onder eene

XCI. BOEK. 1772. zo groote menigte Menschen van allerlei Staat, Ouderdom en Kunne; elk poogde dit vreeslyk schouwspel, vol leevens gevaar, te ontvlugten. Eenigen beneden digt by den uitgang, ontkwamen het vroegtydig, en met zo veel gemaks, dat zy, naderhand betuigden, zich nauwlyks te kunnen verbeelden, hoe dit geval anderen op zo veel angst, gevaars, en 't leeven zelf, te staan kwam. De verbysterdheid geen gereed open vindende liep herwaards en derwaards. Op het vallen van het brandend Gordyn vloodt men sterker na de deuren. Het heftig voortslaan van den Brand, de stinkende damp welke de togt van het Tooneel, met vlammende stukken doeks, over de schouwplaats joeg, de kommer van Ouders voor hun Kinderen, van Kinderen voor hun Ouders, van Egtgenooten, Vrienden en Naastbestaanden voor elkanderen, vervulde het geheele ruim met een erbarmlyk gekerm en naar geschreeuw. Ongelukkig bragt de Schikking by het Speelen eener Opera mede, dat verscheide uitgangen, anders een gereed open verleenende, geslooten waren, 't welk veel verlegenheids, verwarrings, gedrangs, en onheils baarde. De deuren van het Voorportaal na de Plaats, waar de doodbeangste menigte een uitkomst meende te vinden geraakten toe, en zogt men die door een gangje, waar in de op elkander dringenden elkander persten, kneusden, en verpletten. In dit angstvallig oogenblik van wanhoope, namen zommigen het besluit,

ſluit, om hier en daar een venſter te zoeken, het glas in ſtukken te ſlaan en 'er zich uit te werpen. De geſloote deuren werden eindelyk geopend, tot veeler behoud; maar anderer verderf: dewyl de zugt tot Lyfsberging de agterſten zo zeer drong, dat zy de voorſten onder den voet liepen, en vertrapten: dewyl anderen, in onmagt gevallen, buiten ſtaat waren zich zelven te redden, of van anderen gered te worden. De Kroonen, een voor een nedergeſtort, bragten het vuur daadlyk beneden in de Bak, terwyl de vlam van boven het Tooneel zo ylings na vooren, over de Schouwplaats heen en ten dak uitſloeg, dat, in minder dan twee minuuten tyds, het ganſche Gebouw van vooren tot agteren in vollen brand ſtondt.

Ondanks dit gevaar der overweldigende vlamme hadden eenigen, nog weinig tyds vóór het uitbarſten, hunne poogingen aangewend om, ware het mogelyk, den brand te keeren, en met alles na beneden te doen ſtooten, het voortſlaan te beletten. Onder deezen waren de eerſte Stadsbouwmeeſter RAUWS, de Tooneelmeeſter BRINKMAN, de Opzigter der Werktuigen TEFFERS, en twee vaſte Timmerlieden: dan buiten de twee laatstgemelden, die nog even by tyds een veilig heen komen zogten en vonden, hebben de anderen hunnen yver ten algemeenen beſte, met hun leeven moeten bekoopen. Van een der twee ontkomene Timmerlieden wordt verhaald, dat hy het doodsgevaar ontworſteld, de

XCI. BOEK. 1772.

trouwhartigheid betoonde om terstond voor in den Schouwburg te gaan, verscheide Menschen te redden, en zich, eene kaars ontstooken hebbende, na de Bak te begeeven, om daar ook hulp te bewyzen; doch de sterke rook verstikte zyn kaarslicht, waar om hy een Lantaarn te baat nam, en weder na binnen spoedde; doch ook dit licht werd door den damp uitgedoofd, zo dat hy, niets kunnende zien, riep of 'er nog iemand was om geholpen te worden? Maar de stem der overgebleevenen was reeds door damp, rook en hette gesmoord; hy hoorde alleen het donderend geluid der Evenwigten van de Schermen, die afgebrand met geweld in den vuurgloed plofften.

Het gansche Gebouw ylings in volle vlam gezet, braakte een geweldig vuur, en baarde een ontzachlyke vertooning. Niet alleen verlichtte het de toppen der Gevels en de Toorens der Stad in zulker voege dat men op de Uurwyzers gemaklyk kon zien, dat zy het uur van Negen aanweezen; maar in verscheide *Noord-Hollandsche* Dorpen, vreesde men, dat in een naby gelegen Dorp, een vreeslyke Brand woedde, en zondt derwaards hulp: ja men verzekert dat op *Texel* en de *Helder* de Brand zeer duidelyk is waargenomen.

Gansch *Amsterdam* was in rep en roer. Het verlegen oog opwaards geslaagen aanschouwde met verbaasdheid de hoogstygende flikkering, men wrong de handen, zugtte; kermde; het gerugt breidde het over-

slaan

ſlaan van den brand uit, en vergrootte het getal der verſtikten, vertrapten of verbrandden. Onverbeeldlyk was de verlegenheid en kommer der geenen, die wisten, dat hunne Ouders, Kinderen, Egtgenooten, of andere dierbaare Panden, dien avond ten Schouwburg gegaan, en wegens derzelver lot onzeker waren, zich het ergſte voorſtellende. De nieuwsgierigheid om het te weeten, werd bykans door de ſchrik voor de ontdekking geſtuit. XCI. BOEK. 1772.

Geen geringe vrees, dat de Brand in hunne Huizen zou overſlaan, vervulde allen de omſtreeks woonende. Veelen borgen hunne Goederen; doch waren 'er trouwlooze helpers, die zich met het geborgene verrykten: ja ging de verzaaking van Menschlykheid by eenigen zo verre, dat zy, onder voorwendzel van hulpe te willen toebrengen, in het Voorportaal van den Schouwburg ingedrongen, de verlegene Vrouwen, naauw den dood ontkomen, Hals en Oorcieraaden afrukten, en de des klaagenden ſtoutlyk in die verwarring te gemoet voerden; „ Zy behoorden wel te „ vrede te zyn het leeven maar te be- „ houden, en weinig om Ringen en andere „ Kostlykheden te geeven!"

Een-en-veertig aangevoerde Brandſpuiten, wel geplaatst, en meesterlyk beheerd, dienden, de onbluschbaarheid van den Schouwburg zelve in aanmerking genomen zynde, om de Huizen, die in oogenbliklyk gevaar ſtonden, en telkens werden aangeſtooken, te blusſchen: waar door van

XCI. BOEK. — 1772. wel dertig beschaadigde Wooningen, slegts twee Huisjes en een Stal geheel af brandden, en ten twee uuren naa middernagt de Brand beteugeld was, schoon de puinhoopen nog ettelyke dagen smeulden, waar om 'er eenige Brandspuiten by bleeven.

Schoon het gerugt het getal der Omgekomenen byster vergrootte en deswegen de schrikbaarendste vertellingen, door de Stad en verder liepen, vondt men by het opruimen, slegts zestien Lyken, door de verschroeiende hitte ingekrompen en onkenbaar, dan alleen uit het een en ander, 't welk men by dezelve vondt. Deeze werden, op de staande gebleeven Regenten-kamer gebragt, en aan de Naastbestaanden, zo veel zy kenbaar waren, ter begraavinge uitgeleverd. —— De ontsteltenis, de verslaagenheid, de deelneeming in den ramp der ongelukkige Gezinnen, onder welken eenigen van 't eerste Vermogen gevonden werden, was den volgenden Dag te *Amsterdam* zo algemeen, dat eene lustloosheid allen scheen bevangen te hebben; de woelige Beurs bleef ledig en onbezogt, en men scheen zo zeer door dit onheil getroffen dat men vergat Koophandel te dryven. —— Duizenden van Aanschouwers vloeyden toe om het jammerlyk overschot te zien van een Schouwburg, die vyf- en- dertig Jaaren meer dan eene Eeuw, de Vermaakplaats der Inwooneren en Vreemdelingen, de Oefenschool van Vernuft en Kunst, en de verwondering van Uitheemschen geweest was: die boven al de kunstig geschil-

der-

derde Schermen, door de hand der eerste Meesteren vervaardigd, preezen, en betuigen moesten, dat het *Amsterdamsch* Tooneel, in dit opzigt, de voornaamste Schouwtooneelen van *Europa* overtrof. Dit nauwlyks boetbaar gemis lag met alle de verdere pragt, pronk, en praalcieraaden, en kostlykheden, geene geringe waarde bedraagende, in puin en assche. De Dichters betreurden het verlies eener Plaatze, waar het Kunstvermogen ten hoogsten top geklommen, zich in Treur- en Bly-Spel, vertoonde. Geenen, dan Tegenstanders van den Schouwburg, bleeven hier ongevoelig; ook lieten eenigen zelfs hun genoegen zo in Gesprekken als in Geschriften blyken over het verbranden van die School der Ydelheid, Ligtvaardigheid en Tydspillinge, gelyk zy den Schouwburg betytelden; terwyl de Voorstanders van dat Vermaak, 't welk wel ingerigt zo leerzaam is, by het beklag over 't verlies, de geoorlofdheid en 't nut verdeedigden (*).

XCI. BOEK. 1772.

Het droevig Noodlot van Brand trof, in Oogstmaand het Steedje *Heukelum*. Een ontaart Mensch hadt de boosheid om, op klaaren dag, 's voormiddags, het Huis door iemand zyner Naastbestaanden bewoond, in brand te zetten. Geen der Bewoonderen

Heukelum brandt voor geen gering gedeelte af.

(*) Uit verscheide Papieren deswegen uitgegeeven en mede gedeelde Berigten. Een aantal bekende Kunstplaaten vereeuwigt dit droevig Voorval.

XCI. BOEK. — 1772. ren t'huis en 't zelve geslooten zynde: ontdekten de Buuren het ongeval zo laat, dat de beginzels niet konden gestuit worden, en de uitgeborste vlam welhaast het eene Huis voor het andere naa aanstak: de wind joeg dezelve in de ligt ontvlambaare rieten daken; zes- en- dertig Huizen van ruim Honderd, 't geheel getal der Huizen in dit Steedje (*), verteerden, nevens eenige Hooibergen, de Kerktooren stak boven in den appel aan, brandde van binnen geheel uit, de Klokspong en het Uurwerk werd bedorven. Een volkomen ondergang dreigde het geheele Steedje, zeer veelen der Inwoonderen waren, ter oorzaake der *Gornichemsche* Jaarmarkt, van huis, hier door ging het bluschen traaglyk toe, en was het bergen der Goederen niet noemenswaardig. De nabuurige Steden *Leerdam*, *Asperen* en *Gornichem* bragten alle mogelyke hulpe aan: de Glasblaazers der eerstgemelde Stad, aan hevig vuur gewoon, gingen de woedende vlammen in de rieten daken te keer, rukten 'er het vuur met de hand uit; aan haare wakkerheid hadt men 't overblyfzel, grootendeels dank te weeten (†). De Inwoonders, die onlangs, door de overstrooming der Landeryen, zo veel geleden hadden, vonden zich op nieuw in de uiterste armoede gedompeld,

(*) *Tegenw. Staat van Holland* VII Deel, bl. 650.
(†) *N. Nederl. Jaarb.* 1770. bl. 724.

peld, en waren rechte voorwerpen van 't hulpryk mededogen, 't geen hun de hand boodt, toen die ongelukkige Stad by Staaten van *Holland* verlof tot het doen eener Inzamelinge, bekomen hadt (*).

XCI. BOEK. 1772.

Opstand op *Suriname*, en hulp derwaards gezonden.

Ontrustende tydingen uit *Suriname*, wegens een opstand der Negeren, liepen deezen Zomer in, en verwekten grooten kommer by allen, die belang hadden in deeze Volkplanting van den Staat. De Souverain vondt zich opgewekt tot het beraamen van middelen om het dreigend gevaar af te weeren. Twee Fregatten, ieder van vier-en-twintig Stukken, werden, door de Admiraliteit van *Amsterdam*, met goedvinden van den Admiraal Generaal, terstond in dienst gesteld, en derwaards bestemd, als mede door den Staat eene Bende Krygsvolk geworven, om de Muitelingen te beteugelen. Schoon men in Wynmaand vernam, dat de Regeering van *Suriname*, door het afzenden van Krygsvolk, ondersteund van vrye Negers, gelukkig geslaagd was in het bemagtigen van een Burgt, opgeworpen door de Muitelingen, van welken eenigen gedood, en veel meer gevangen genomen waren, met wederverovering van 't Krygstuig, en den Voorraad, door hun van de geplunderde Plantadien weggevoerd, en men de veiligheid weder hersteld rekende: dewyl in den Regentyd de Leevensmiddelen, den ontvlugtte en steeds

(*) *Resol. van Holl.* 7 Nov. 1772.

XCI. BOEK. 1772.

steeds naagezette Oproerigen, afgesneeden waren, vertrokken nogthans de gemelde Schepen van Oorlog, en het tot dien Tocht geworven Krygsvolk; voor 't welk zyn Hoogheid, by de wederkomst in 't Vaderland, 't zelfde verwierf, 't geen, in vroegere tyde, den Demperen der Onlusten op *Berbice* was toegestaan (*). *Zeeland*, door het niet bewilligen van *Middelburg*, kwam spaade, en met veel moeite, tot toestemming (†).

Onlusten te *Essequebo* en *Demerary* gedempt.

Brieven uit *Berbice*, *Essequebo* en *Demerary*, vermeldden van afgeloopene Plantadien; doch teffens dat ons Volk, door de *Caraibische Indiaanen* geholpen, de Muitelingen bedwongen hadt. Een daar liggend Oorlogschip van den Staat, gaf hoope dat de rust spoedig geheel hersteld zou weezen (§).

Orkaan op *St. Eustatius*.

Op *St. Eustatius* hadt een vreeslyke Orkaan, in Oogstmaand woedende, eene allerschriklykste verwoesting aangerigt; het grootste gedeelte der Gebouwen op 't Gebergte ter neder geworpen; op de Plantadien waren alle Huizen, op vier na, geslegt; het Zuikerriet lag ter aarde geslaagen en bedorven; de Vesting, de Kerk en de *Joodsche* Synagoge, hadden groote schaade, het Gebouw der Griffie was ingestort. Ve-

(*) Zie het XXIII Deel der *Vaderl. Historie* bl. 317.

(†) *Not. van Zeel.* 14 Feb. 17. 24 en 31 Maart 18 April 2 en 5 Mey 1774.

(§) *Resol. van Holl.* 14 Juny en 18 Dec. 1773.

Veelen verlooren in dien nood het leeven, en den overblyvenden ontbraken de noodigste behoeftens; alle de Schepen deelden ryklyk in dit onheil.

XCI. BOEK. 1772.

Zwaare Bankbreuken.

Troffen deeze onheilen, van verscheidenerlei aart, in de *West-Indische* Volkplantingen, by wederslag voornaamlyk de zodanigen in den Lande, die 'er Bezittingen hadden, of Handel dreeven, eer dit Jaar ten einde liep, werd ons geheel handeldryvend Gemeenebest geschokt, door een stoot, niet ongelyk aan dien 't zelve, in den Jaare MDCCLXIII., deedt schudden (*). Even als toen, verklaarde zich een voornaam Huis van Koophandel te *Amsterdam*, meer dan eene Eeuw, met een bykans onbepaald vertrouwen, zo binnen als buiten 's Lands, vereerd, en langen tyd voor een der geagtste en grootste in *Europa* aangezien, op een maal buiten staat om te betaalen. De Beurs beefde op dit ontzettend nieuws, de Handelkunde bevroedde, dat die slag zich wyd en zyd zou doen gevoelen, en, schoon in de eerste plaats het Vaderland treffen, zich tot het zelve niet bepaalen; maar uitstrekken tot meest alle handeldryvende Volken in *Europa*, en in andere Werelddeelen. Veelen waren over zich zelven, nog meer wegens anderen, in eene vertwyfelende ongerustheid. —— Men herinnerde zich het voor den Handel schrik-

(*) Zie het XXIV Deel der *Vaderl. Historie* bl. 231.

XCI. BOEK. 1772. schrikbaarend Jaar MDCCLXIII. en durfde zich naauwlyks een zo spoedig herstel als toen belooven. —— Aan drie hoofdoorzaaken schreef men den val van dit Huis toe, naamlyk de onbepaalde Wisselhandel, die, in 't gemelde Jaar, soortgelyken kommer verwekte, —— de Verbintenissen in Geldopneemingen, thans in *Holland* zo veelvuldig, —— en boven al de Actie-handel. —— Omtrent deeze laatste wordt niet ten onregte aangemerkt, hoe het te verwonderen is, dat Gebeurtenissen, in het ver afgelegene *Indie*, de voor- en tegenspoeden van een ander Volk in het *Oosten*, van zulk een invloed op de Koopbeurs konden zyn, dat derzelver welvaard daar door aan 't wankelen gebragt wordt. Ondertusschen hadden de voordeelen der *Engelschen* in dien Oord der Wereld, zints eenigen tyd, veelen dermaate getroffen, en door het lokaas van winst weggesleept, dat zy meenden daar in deel te moeten neemen. Dit wekte anderen op, om van deeze winzugt zich te bedienen, en een nieuw soort van Handel te onderstaan, waar door men zich verbeeldde, binnen kort, schatten te zullen verzamelen. Hier aan is de Actiehandel de geboorte verschuldigd; en, schoon dezelve op verscheidene wyzen gedreeven wordt, gaat het vast, dat het minste gedeelte weezenlyk, en het grootste ydele Windhandel is, en hoofdzaaklyk bestaat in eene Wedding, wegens den Prys der Actien, tusschen de Handelaars, in twee deelen verdeeld, waar van de eene op het daalen,

en

en de ander op het klimmen van den Prys der Actien, door allerlei middelen werkende, een ieder doet hoopen en poogen om op de puinhoopen van eens anders ondergang zyn geluk te bouwen. XCI. BOEK. 1772.

Ongelegenheden daar door veroorzaakt.

De val van dit Huis, van CLIFFORT EN ZOONEN, en van veele andere, daar in medegesleept, door zommigen meer aan het heerschzugtig en kwaalyk geregeld gedrag der Bestuurderen van de *Engelsche Bank*, ondersteund door het Ministerie en het Parlement, dan aan den eigenlyken Actiehandel toegeschreeven, hoewel het onvoorzigtig dryven van denzelven niet ontkend wordt (*), deedt het vertrouwen ophouden, de Discontanten der Wisselbrieven hunne beurzen sluiten. Zy weigerden op nieuws aan Papier geloof te geeven, en vorderden de uitstaande Gelden in: dewyl 'er nu veel meer Papiers dan gereed Gelds in den Handel rond liep, werd deszelfs loop niet alleen gestuit; maar 't gebrek aan gereede Penningen nam hand over hand toe: dewyl een ieder de schulden, welke hy te goed hadt, opeischte. Dit dompelde Handelhuizen, anders ryk en wel gevestigd, in de uiterste verlegenheid. De verwarring vermeerderde met het ontdekken van meer en meer Bankbreuken. De betrekking, die veele *Jooden* tot het eerst-

(*) *Aanmerkingen over de laatste Bankrotten in Engeland en Holland, en het gedrag van het Engelsch Ministerie*, 1774.

XCI. BOEK. 1772. eerstvallend Huis hadden, als mede de sterke Wissel- en Actiehandel, die dit Volk dryft, deedt het diep deelen in dit ongeluk. Het eerlyk gedrag van veelen hunner, te midden van dien ramp, heeft hun tot roem gestrekt. De gevolgen van deeze Bankbreuken verschilden met die van het noodlottig Jaar MDCCLXIII., daar in, dat toen zo veele min aanzienlyke Burgers in de ongelukken niet medegesleept wierden, en door 't verlies van met moeite gewonne, lang bespaarde, en met veel gerustheid vertrouwde, Gelden, in geen nypenden nood kwamen. Ook werden, in die dagen, de Buitenlandsche Geldopneemingen, onder 't bestuur van voornaame Huizen, niet zo zeer gekrenkt als tegenwoordig.

Anderzins deeden zich soortgelyke verschynzels op. Niet vreemd was het dat de Rentenier, onkundig hoe dit alles zich zou ontwarren, zich traag en ongenegen betoonde om Geld te schieten. Dit kon der bedagtzaamheid niet euvel geduid worden; dan kwalyk nam men het en sprak met schande van veelen, die, ruimte van ledigliggend Geld hebbende, zich zo weinig 't algemeen welzyn bekreunden, dat zy weigerden voldoende Panden, op welken geen hag liep, te beleenen, en door woekerzugt gedreeven, de Geldkisten geslooten hielden, om dus de verlegenen te dwingen, tot een verkoop verre beneden de waarde.

In

In deeze stremming van den omloop des Gelds ontbrak het niet aan Plans, tot weering van dit kwaad, en het herstel van den kwynenden Handel, door zommigen voor bekwaame Redmiddelen gekeurd; doch door anderen als onvoldoende en schadelyk gewraakt. —— De vrees, dat de Handelongelegenheden in 's Wereldskoopstad, een heilloozen invloed zouden hebben op buitenlandsche Handelhuizen, bleek binnen kort maar al te gegrond te zyn. Men vernam uit *Engeland*, dat verscheide aanzienlyke Kantooren met betaalen moesten ophouden; maar teffens dat men, in dit Ryk yverig uit was op maatregelen om redding te verleenen. De Bank van *Engeland* verklaarde, dat dezelve, hoe zeer tegen de vaste bepaalde inrigtingen strydig; ook op den dag aan den Godsdienst geheiligd, zou openstaan, om aan een ieder, die het begeerde, alle vreemde Geldspecien ter verzendinge uit te leveren. Hier door kwam eene menigte van Gemuntgeld uit *Londen* herwaards over. Te *Parys* en elders zonden de aanzienlykste Kooplieden aan de *Hollandsche* Huizen, tot welke zy betrekking hadden, gereed Geld om dezelve in dit hachlyk tydsgewricht staande te houden. Een daadlyk werkend redmiddel voor veelen. De nieuwspapieren schreeven uit geen Koopstad van *Europa* of ze gewaagden van de bekommering der Kooplieden, en teffens van de oplettenheid en zorge der Regeerderen om den Koophandel en 't vertrouwen te handhaven.

XCI. BOEK.

1773.

Redmiddelen voorgeslaagen, en toegebragt.

XCI. BOEK. 1773.

ven, Veelen, buiten de daadlyk ongelukkigen, bedienden zich van dit Tydsgewricht om de schelmagtigste Bankbreuken te maaken. Het Hof van *Holland* ontwierp een streng Plakaat daar tegen, 't welk hun Ed. Groot Mogenden in overweeging namen (*).

Beleeningsbank te *Amsterdam*, van wegen de Stad, geopend.

Geen wonder dat dit stuk het bepaald en bestendig onderwerp wierd der gewigtige raadpleging van *Amstels* Raad, op middelen bedagt om het algemeen aangroeijend wantrouwen te weeren, de vrees der Renteniers weg te neemen, en hun te noopen, om, door het opschieten van gereede Penningen, den noodigen omloop des Gelds te herstellen, en den Koophandel voor een geheel verval te behoeden. Geen gebrek aan Goederen van weezenlyke waarde, maar mangel aan gereed Geld, deedt den Handel stil staan. Hier om werd de Regeering van *Amsterdam* te raade, uit 's Stads Schatkist, twee Millioenen te neemen, om 'er goede Panden voor te beleenen; en werd die Beleeningsbank, den vyftienden van Louwmaand des Jaars MDCCLXXIII, ter Regenten-kamer van het Burgerweeshuis geopend, onder het bestuur van acht Heeren, twee uit den Raad, en zes uit het Lichaam der Kooplieden. De eerste waren VOLKERT VAN JEVER en P. HARTSINK, de laatste ADRIAAN FLORIS RAAP, ABRAHAM

HAM

(*) *Resol. van Holl.* 14 July 1773.

HAM DEDEL, JAN CAREL VAN NOTTEN, JAN NICOLAAS VAN EYS, FRANCOIS LILAAR en CORNELIS JACOB GILLES.

XCI. BOEK. 1773.

De Koophandel weder aan den gang geholpen.

Hoewel Twee Millioenen op zichzelven beschouwd, geenzins genoegzaam waren om het verstramde rad van den omloop des Gelds weder in beweeging te brengen, op eene Beurs, die zo veele Millioenen schats omzet; hoewel de volkomene zekerheid, welke de Stad vóór de uitgeschootene Penningen behoorde te hebben, de Beleening bezwaarlyk maakte; hoewel het disconteeren der Wisselbrieven, waar aan het 'er zeer haaperde, hier door niet kon herstéld worden; hadt dit middel eene gewenschte uitwerking. Niet alleen konden veele Kooplieden, anders verlegen zittende, op hunne Goederen, de benoodigde Gelden by die Beleeningsbank bekomen; maar veele schatryken vonden zich uitgelokt om dat voorbeeld te volgen, als mede om de voor eene wyl geslootene Kisten te openen, en de ingehoudene Penningen, op eene redelyke Rente, uit te zetten. Dit bragt veele Millioenen by die twee te *Amsterdam* in beweeging, en dit Geld, met het van buiten ingevoerde, door de aderen des Koophandels stroomende, gaf denzelven een nieuw leeven. —— Gelukkig hadt de schrik en verslaagenheid de tydingen, wegens de waggelende Huizen buiten 's Lands, hoe veelen 'er ook, boven al in *Engeland*, vielen, zeer vergroot, en de daadlyke na-

XCI. BOEK. 1773. deelen haalden niet by de gevreesde. Na het wyken der eerste verwarringe, toen men bykans allen uitstel van betaaling weigerde, vergunde men dit weder, en gaf zulks gelegenheid aan veele Kooplieden, die eer overrompeld dan daadlyk in 't geval waren van niet te kunnen betaalen, om hunne zaaken weder te regelen, en op den ouden voet te dryven. Burgemeesters van *Amsterdam* handhaafden, te deezer gelegenheid, het Wisselregt, op eene manlyke wyze, ten steun des Handels (*).

Zyne Hoogheid trekt door *Noord-Holland.* *Friesland*, *Groningen en Ommelanden* en het Landschap *Drente* hadden in Hooimaand het genoegen om den Erfstadhouder op eigen bodem te begroeten. Haare Koninglyke Hoogheid in den Zomer eene reis na *Berlyn* doende, ving de Prins, in Hooimaand, den tocht na opgemelde Gewesten aan, den weg neemende over *Noord-Holland*. Het beroemde *Hartekamp*, de Lustplaats van den *Amsterdamschen* Burgemeester P. CLIFFORT ontving hem op 't Onthyt, *Beekenstein*, het Buiten van den Raad en Advocaat Fiscaal BOREEL, boodt hem het Middagmaal aan. Jachten bestemd om den Vorst het Y over te voeren, namen hem te *Spaarndam* in, en zeilden na het Tolhuis, onder 't lossbranden des Geschuts van de Batteryen der Stad *Amsterdam*, door 't Jacht van den

Prins

(*) N. Nederl. Jaarb. 1773. bl. 79. 208. 240. Voor 't Jaar 1774. bl. 88.

Prins beantwoord. By het Tolhuis aan land gestapt kon de Schout, en de Secretarissen eeniger *Waterlandsche* Dorpen, het bezwaarlyk eens worden, wie de eer zou hebben zyne Hoogheid met eene Aanspraak te verwelkomen. 't Zindelyk *Broek* werd in 't voorbygaan bezogt; *Monnikendam* ontving hem staatlyk; gelyk ook *Edam* en *Purmerende*. Hadden de Boeren in de *Purmer* het hunne gedaan, om met vreugdebetoon den Vorst te ontmoeten, niet minder bevlytigden zich hier in die van *Noord-Hollandsch Tempe*, de *Beemster*, waar naar zyne Hoogheid aftradt om door den Eerw. Kerkleeraar WOLFF begroet te worden. Uit handen van diens Huisvrouwe, de bekende *Beemster Dichteresse*, ELISABETH BEKKER, aanvaardde hy een Dichtstuk te dier gelegenheid vervaardigd. *Hoorn*, *Medemblik*, en *Enkhuizen*, weeken niet voor de andere Steden van het *Noorder-Kwartier*, thans opgetoogen van vreugde, waar de Stadhouder, gelyk elders, het voornaamste bezigtigde.

XCI. BOEK. 1773.

Steekt na *Friesland* over.

Van de laatstgemelde Stad stak zyne Hoogheid na *Friesland* over. De Eerbetooningen Hem in dit Gewest aangedaan, moeten wy wat breeder vermelden: op dat ons Geschiedblad, deeze zo wel bewaare als die in andere Gewesten, by zyne aankomst in dezelve plaats greepen (*). De Staaten, van 's Prinsen oogmerk verwittigd,

(*) Zie hier boven bl. 25 enz.

XCI. BOEK. 1773.

tigd, hadden, by eene openbaare Afkondiging, de Ingezeetenen tot openbaare Vreugde-betooningen over die langgewenschte tegenwoordigheid opgewekt, en bepaald dat de Illuminatien alleen in *Frieslands* Hoofdstad zouden geschieden.

Aan de *Lemmer* begroet.

De *Lemmer* ontving de Stadhouder in haare Haven. De Grietman van *Lemsterland* REGNERUS LIVIUS ANDRINGA DE KEMPENAAR, met het Geregt, als mede de Kerkleeraar G. VAN DLEISWYK, met den Kerkenraad, hadden gehoor by zyne Hoogheid, hem met de behoudene aankomst in *Friesland* gelukwenschende, Eerebogen, Vlaggen en Wimpels van Huizen en Schepen, duidden de Vreugd der Inwoonderen van de *Lemmer* aan, van waar de Vorst zyne reis na zyn Lusthuis het *Oranje-woud* voortzette.

Inhaaling te *Leeuwaarden*.

Groot was de toestel te *Leeuwaarden*, thans het middelpunt der Eer- en Vreugdbewyzen. De Burgery verscheen, op den vier- en- twintigsten van Hooimaand, met Oranjestrikken op de hoeden, ten bestemden dage der aankomste, in de wapenen. Voor eenige Vaandels gingen Kinderen, die eene byzondere vertooning maakten, door de verscheidenheid hunner Kleedingen, zynde deeze als een oude *Friesch*, geene als een *Hussaar*, anderen op zyn *Romeinsch*, *Spaansch* en *Turksch*, gekleed. Grootscher vertoon leverden een elftal Persoons verbeeldingen op, die in 't *Romeinsch* gewaad, de *Zeven Vrye Kunsten* verbeeldden, door de *Eer* geleid, door *Naar-*

+ V

Naarstigheid en *Verstand* vergezeld, en door de *Onsterflykheid* gevolgd. Welke zinnebeeldige Stoet de Burgery voorging, als dezelve zich na de Poort vervoegde, om den Prins op te wagten: by welke opwagting de Burgers uit de Voorstad, het *Vliet*, zich mede lieten vinden. — De Afgevaardigden van de Staatsleden der onderscheidene Vergaderingen, en de Regeering der Stad, ieder op hunne gewoone plaatzen vergaderd, begaven zich, op de tyding der aannadering van zyne Hoogheid, in hunne Koetzen, en werden voorgegaan door eene Bende Ruitery. De Vorst tot 's Stads grondgebied genaderd zynde, traden de Afgevaardigden uit de Koetzen, verwelkomden Hoogstdenzelven, en reeden, met een gansch grootschen trein, ter Stad in, onder het luiden der Klokken, het losbranden des Geschuts; van een pragtige Eerepoort liet zich een verrukkend Muzyk hooren. Aan 't voorplein van 't Prinsenhof, waar mede eene staatlyke Eerepoort was opgeregt, ontvingen de Afgevaardigden zyne Hoogheid, die daar binnen tradt, waar op zy afscheid namen en te voet na hunne Vergaderkamer gingen. Voorby het Prinsenhof zag de Vorst de zinnebeeldige Staatsie, de Burgery, en 't Krygsvolk, heenen trekken, en ontving de begroetingen.

XCI. BOEK. 1779.

De Hooge Staatsvergaderingen en andere, van de aankomst zyner Hoogheid verwittigd, verzogten, en verwierven, naar rang, Gehoor, om hem te verwelkomen.

Begroetingen.

XCI. BOEK.

1773.

Vreugdebedryven.

Zy toogen, staatlyk begeleid, omringd van alles wat luister kon byzetten aan die begroeting na 's Vorsten verblyf.

Op 't Landschaps-Huis hadt de Hooge Regeering een kostbaaren Maaltyd doen vervaardigen, werwaards zyne Hoogheid zich te voet begaf; onder denzelven streelde een aangenaam Muzyk, gemaakt in een Tent tot dat einde in 's Lands-Tuin vervaardigd, het oor. 's Avonds ten tien uuren ving de verlichting der Stad aan, en waren de Huizen als in een oogenblik verlicht. Onder alle staaken uit het Stadshuis, de Oldenhoof, de Nieuwe Tooren, de Hoofdwagt, en de twee Eerepoorten. Met een klein gevolg van Heeren en Hovelingen bezigtigde de Erfstadhouder deeze Verlichtingen, de gansche Stad doorwandelende, onder den toevloed van een zo groot aantal Buitenlieden, dat *Leeuwaarden* nooit zulk eene meenigte binnen de muuren bevatte.

Zittingneemingen in de Hooge Vergaderingen.

Naa dat zyne Hoogheid den Godsdienst op Zondag daar aan volgende hadt bygewoond, nam hy 's anderen daags Zitting, in de Vergadering der Staaten van *Friesland*, voorts by de Gedeputeerde Staaten, en in het Hof van *Friesland*. Alles met de Plegtigheden by zulke gelegenheden gebruiklyk.

Bezoekt *Franeker*.

Franeker en *Harlingen* verbeidden de komst des Erfstadhouders. Het Dorp *Belkum* muntte onder het doortrekken na de Academie-stad in Eerbetooningen uit. *Franeker* begroette den aankomenden Vorst met

met het Geschut van de Wallen. Eene bezending van wegen de Regeering reedt hem te gemoete, geleide hem binnen tot in de Raadkamer, waar de Heer OUWENS, zyne verwelkoming herhaalde. Hier leende de Prins, naa dat de Regeering de Raadkamer verlaten hadt, gehoor aan het Gerecht van *Franekeradeel*, aan den Breeden Raad der Hoogeschoole en den Kerkenraad. —— De Rector Magnificus, de Curatoren, de Hoogleeraars en Secretarisfen der Hoogeschoole haalden zyne Hoogheid af, en geleidden hem door de geschaarde Burgers na de Academie. —— Ter oorzaake van de Groote Vacantie zou, zonder de genomene voorzorge der Bestuurderen van *Frieslands* Hoogeschool, *Franeker*, op dien tyd meest van Academie-Burgers ontbloot geweest zyn; dan hadden deezen de Letteroefenende Jeugd verzogt by de plegtige Inhaaling van den *Curator Magnificentisfimus* tegenwoordig te weezen. Zy was verscheenen, en de Student VAN BEYMA begroette hem uit aller naam. De Hoogleeraar J. SCHRADER huldigde met eene plegtige Redenvoering in de Academie-Kerk, den Vorst in tot *Curator Magnificentisfimus*, die alles wat tot de Academie behoord bezigtigd hebbende, de Reis na *Harlingen* voortzette. —— Op den weg na die Havenstad, moest zyne Hoogheid *Groot-Lankum* voorby ryden; hier hadt de Grietman en Raad Fiscaal VAN WYDENBURG een pragtige Eereboog met Wapens, Zin-

XCI. BOEK. —— 1773.

ne-

XCI. BOEK. 1772.

nebeelden en Opschriften vercierd, vervaardigd, en praalde dit Buiten 's avonds met eene Illuminatie, die den volgenden avond, hoe veel aanschouwers zy de eerste keer ook gelokt hadt, op verzoek van veelen, herhaald werd.

Als mede Harlingen.

Te *Harlingen* was de Burgery, niet min dan te *Leeuwaarden*, toegerust tot die opwagting. Twee Compagnien Burgers te paard waren 'er opgerigt, die de Burgemeesters, afgezonden om zyne Hoogheid aan de Poort op te wagten, onder het geschal van twee voor uit rydende Trompetters, begeleidden. Het grof Geschut van de Wallen maakte de aannadering bekend, de Burgemeesters VAN PLETTENBERG en VAN DER MEULEN spoedden zich hem te gemoete, en reeden, naa eene korte Aanspraak, weder ter Koetze ingestapt, hem voor en ter Stad in, van welker Wallen zich een aangenaam Muzyk liet hooren. Op 't Stadshuis hadden, behalven de Regeering, de Bevelhebbers der Burgerye, de Kerkenraaden der *Hervormden*, *Luterschen* en *Doopsgezinden* gehoor. Van daar begaf zich zyne Hoogheid na de Admiraliteit, waar hy, Zitting genomen hebbende, dezelve, met alles wat 'er toebehoorde, en ook het voornaamste der Stad bezigtigde, waar in het aan geen Eerepoorten ontbrak. Het Admiraliteits-Huis *Leeuwenburg* onthaalde hem op 't Middagmaal, voor 't welk de Burger-Ruitery op 't Plein de wagt hieldt. 's Avonds verliet de Prins

met een Jacht het verheugd *Harlingen*, waar de vlaggende Admiraliteits Jachten, en de Uitleggers op Stroom, het schieten van 's Stads Wallen beantwoordden. — Kort hieldt zich zyne Hoogheid, met het Jacht weder in *Frieslands* Hoofdstad gekomen, aldaar op, en vertrok, onder herhaald Eerbetoon, afscheid van de Hooge Vergaderingen genomen hebbende, na *Groningen*.

Zyne Hoogheid trekt na *Groningen*.

Niets, 't geen eenigermaate kon strekken, om de Vreugd- en Eerbewyzen der Ingezetenen van dat Gewest aan den dag te leggen, was verwaarloosd. De Academische Raad hadt, by tyds, zorge gedraagen om de Academie Burgers, wegens den Jaarlykschen grooten Viertyd afweezig, by brieven te verzoeken ten spoedigsten derwaards te komen: om het hunne toe te brengen aan het inhaalen van den *Rector Magnificentissimus* en *Curator Primarius* der Hooge School van *Stad en Lande*. De Burgemeesters en Raad van *Groningen* hadden, by openbaare afkondiging, doen weeten, dat ten tyde wanneer zy zich eerstdaags vereerd zouden vinden, met de tegenwoordigheid des Erfstadhouders, de Verjaardag van haare Koninglyke Hoogheid, 's Vorsten Gemalinne, inviel, waarom zy het gevoegelykst oordeelden dien Dag te bestemmen tot het betoon der byzondere Vreugdetekenen en het verlichten der Voorgevels van der Burgeren en Ingezetenen Huizen.

De

XCI. BOEK. 1773. Inhaaling aldaar.

De Burgery, en het daar gelegerd Krygsvolk, was, op den derden van Oogstmaand, den dag der Inkomste, vroeg in de wapenen, en elk op zyn hoefslag. Gedeputeerde Staaten verwelkomden, in vier Koetzen uitgereeden, den naderenden Vorst, die onder hun geleide, en omstuwd met een grootschen trein, in een pragtige Staatsie Koets gezeten, binnen reedt, en zyn bewelkomden Intrek nam in 't Stadhouderlyk Hof. *Groningen* daverde door het losbranden van één- en- vyftig stukken Geschuts op de Wallen, en werd dit vervangen, door het speelen en 't luiden der Klokken, afgewisseld door het Stads-Muzyk. De Gedeputeerde Staaten, de Burgemeesters en Raad der Stad *Groningen*, de Gecommitteerde Raaden der *Ommelanden*, de Leden van het Hof Provinciaal, van de Provinciaale Rekenkamer, van het Jagtgeregt, de Curatoren en Hoogleeraars der Hoogeschoole, de Taalmannen en Gezwoore Gemeente, de Deputaten en Gecommitteerden der zeven Classen, de Overste en andere Officieren der Burgerye, de hooge en laage Officieren van het Land- en Zee-Krygsvolk, de Kerkenraaden der Hervormde *Nederduitsche* en *Fransche*, als mede der *Lutersche* en *Doopsgezinde* Gemeentens, lagen hunne Gelukwenschingen af.

Neemt zitting in de Vergadering van dat Gewest.

's Daags naa zyne aankomst nam zyne Hoogheid, door Afgezondenen der Heeren Staaten van het Hof afgehaald, Zitting in de Vergadering der Staaten van *Stad en Lan-*

Lande en bezag vervolgens het geen de Stad merkwaardigs opleverde. De Krygs-oefeningen der Bezettinge, en het pleitgeding in de Hooge Gerigts Kamer, verschafte hem den volgenden dag bezigheid. Terwyl de woelige drukte de gansche Stad vervulde, daar elk zich om 't zeerst toeruste in 't vervaardigen van toebereidzelen tot het vieren van den Verjaardag van 's Prinsen Gemalinne, die den zevenden stondt aan te breeken. De Magistraat den buitenman, op de gemaklykste wyze willende doen deelen in de Vreugd der Stad, en het beschouwen der Illuminatien, liet aankondigen, dat, op dien nagt, een ieder, voor 't gewoone sluitgeld, tot één uuren de Stad in en uit zou kunnen komen.

Verrigtingen in de Hooge-School.

't Geschut kondigde deezen Verjaardag aan. *Zyne Hoogheid* verleende openbaar Gehoor om de Gelukwenschingen te ontvangen. Byzonder staatlyk en eene voorbereiding tot een andere Plegtigheid was de begroeting der Curatoren en Hoogleeraaren, die benevens de Studenten, van de Academie na het Stadhouderlyk Hof trokken, waar de breede Raad der Hooge-School in een Zydvertrek en de Studenten in de Eetzaal geplaatst werden. De eerstgemelde ter gehoor binnen gelaaten, deedt de *Rector Magnificus*, G. KUIPERS, de Gelukwenschings Aanspraak, waar op zyne Hoogheid voor 't Vertrek verscheen, in 't welk zich de Academie Jeugd bevondt, die by monde van Jr. ALBERDA VAN BLOEMERSMA, de Zegenwenschen uit-

XCI. BOEK. 1773.

te. Een hoogstſtaatlyk Geleide bragt, onder een ongelooflyken toevloed van aanſchouweren, den Prins in 't Gebouw der Hoogeſchoole, waar hy, in de Raadkamer als Voorzitter zich zette in een pragtigen Stoel. De Hoogleeraar 's GRAUWEN, als Secretaris, de Vergadering, met het gewoon gebed, geopend hebbende, verwelkomde de *Rector Magnificus* den Vorst. Van de Raadkamer begaf hy zich, wederom deftig begeleid na de Academie-Kerk, onder een uitvoerig Muzyk nam hy plaats in zyn Geſtoelte, en hoorde de plegtige Gelukwenſchings Redenvoering van den *Rector Magnificus* KUIPERS. De Heer MARTINUS VAN MARUM verdeedigde, in tegenwoordigheid dier luisterryke Vergadering een Wysgeerig Verſchilſchrift; in de Raadkamer wedergekeerd, deedt de *Rector Magnificentissimus* de gewoone omvraage, liet daar op den Heer VAN MARUM binnen komen, hem betuigende dat de Breede Academie Raad hem toeliet de waardigheid, van Leeraar in de Wysbegeerte en Meeſter in de Vrye Kunſten te aanvaarden, met welke de Hoogleeraar BRUGMANS hem voorts vereerde, en de Vergadering beſlooten werd.

Vreugdebedryven op den Verjaardag der Prinſesſe.

Een tweede losbranden van 't Geſchut, op den Middag, diende om de voortzetting van het Vreugdebetoon aan te duiden. De Studenten trokken, met Vaandel en uitgetoogen Zydgeweer, het Stadhonderlyk Hof voorby, en begroetten zyne Hoogheid in de Voorpoort ſtaande; zo

deeden de achttien Burgervaandels in den avond wanneer de Vorst op de Markt in 't *Heeren Wynhuis*, dit aanschouwde, en deezen herhaalde keeren afvuurden. 't Geschut liet zich ten acht uuren weder hooren. Twee uuren laater vingen de Illuminatien aan, waar onder de *St. Martens Tooren*, met meer dan vyfhonderd Lantaarnen verlicht, uitstak. Het *Wynhuis* was met veele cieraaden en toepasselyke Zinnebeelden voorzien; zo ook het Gebouw van 't *Gerechts-Hof*; de *Academie*, en het Toorntje van het *Provincie-* en het *Ommelander-Huis* waren pragtig verlicht. Naa een kostbaar Avondmaal reedt zyne Hoogheid in een Koets het verlicht en juichend *Groningen* door, 't welk ten deezen stonde meer Menschen bevatte, dan de oudste Lieden ooit heugden er binnen gezien te hebben. —— Der *Jooden* Rabbi en Parnassyns gedagten, naa zyne Hoogheid gelukgewenscht te hebben, wegens de Verjaaring zyner Gemalinne, in hunne pragtig opgepronkte Synagoge, deeze Gebeurtenis op hunnen Sabbath invallende, en verlichtten hun Kerk dien avond cierlyk. ——. Des Zondags hoorde zyne Hoogheid in de Groote- en in de Academie Kerk twee Leerredenen op de tydsomstandigheden gepast.

XCI. BOEK. —— 1773.

Verscheide volkryke plaatzen in de *Ommelanden* hadden het genoegen om zyne Hoogheid te ontvangen, en blyk van Eerbetoon te geeven, toen hy, den laatsten dag zyns verblyfs in *Groningen* besteedde

In 't Landschap *Drente* begroet en onthaald.

XCI. BOEK. 1773.

om de *Bourtagne*, *Delfzyl* en andere Schansſen, te bezigtigen. — Afſcheid van die Stad genomen en dezelve, onder 't losſen van 't Geſchut, door de geſchaarde Burgery trekkende, verlaaten hebbende, bereikte hy, op den elfden van Oogstmaand, de grenzen van het Landſchap *Drente* niet of eene Bezending uit de Ridderſchap en Eigenerfden, Staaten deezes Landſchaps, wagtte hem op, en verwelkomden hem by monde van den Graaf VAN HEYDEN, Drosſaart van *Drente*, en booden onder eenige Tenten, bewaakt door eene bende Ruitery, van wegen het Landſchap, een Ontbyt aan. 't Mogt gemelden Landdrost gebeuren het hooge Gezelſchap op zyn Landgoed te toeven en te onthaalen, zo dat het den avond te *Asſen* medebragt, welke Hoofdplaats in 't midden des Landſchaps gelegen, ten zetel der Regeeringe ſtrekt, en zich toegerust hadt tot het ontvangen van dit ongewoon bezoek. 't Onthaal was pragtig, het vreugdbetoon in den ſmaak van Landlieden. Naa gehoorverleening op den volgenden Dag aan de tegenwoordig zynde Amptenaaren, Leden van Staat, of Krygsdienst, en de Afgevaardigden van de *Drentſche* Synode, geleidden benoemde Afgezondenen den Vorst na de Hooge Vergaderinge des Landſchaps, om daar zyne plaats te bekleedden.

Keert weder na 't Loo.

Onder veel vreugdbetoons verliet hy *Asſen*, en werd te *Koeverden* plegtig ingehaald. Hier een nagt verbleeven, de Wallen, 's Lands Tuighuis, Kruid Magazyn,

en de Krygsoefening der Bezettinge bezigtigd hebbende, zette hy zyne reis door *Zwolle* na 't *Loo* voort. Geen Gewest nu of het hadt de tegenwoordigheid des Erfstadhouders genooten. En dongen dezelve, by die gelegenheden, om elkander te evenaaren, of te overtreffen, in alles wat kon dienen om de zugt voor Hem en zyn Huis, op het spreekendst, aan den dag te leggen (*).

XCI. BOEK. 1773.

Vierde, in den voorleden Jaare, *Briele*, *Vlissingen*, *Middelburg*, *Veere* en *Enkhuizen*, het tweede Eeuwfeest der Vryheid (†), op den achtsten van Wynmaand deezes Jaars, mogt *Alkmaar*, 't welk vóór twee Eeuwen, naa een benauwd Beleg zeven weeken lang van de *Spanjaarden* te hebben doorgestaan, dit Krygsgeweld zag wyken, dien roemryken Dag dankend en juichend vereeren; zich het roemrugtig getuigenis, 't welk zy in 's Lands Gedenkboeken verworven heeft, „ dat *Alkmaar*, „ eene Stad in *Noord-Holland*, de eerste „ geweest is, die, door een onverwinnelyke tegenweer, 't geweld en den aanval „ der *Spanjaarden* gebrooken heeft," herinnerende. Dewyl de groote en drukke Week-Markt juist op dien Dag inviel, verschikte de Regeering denzelven op den voorgaan-

(*) *N. Nederl. Jaarb.* 1773. bl. 946—961. 1309—1406. En eene menigte van Berigten deeze Reis betreffende.

(†) Zie hier boven bl. 258. enz.

XCI. BOEK. 1773. gaanden, ten einde de Godsdienstoefeningen, waar in die Gedenkdag grootendeels zou besteed worden, gerust en ongestoord den gang mogten gaan. Van de zo roemryk verdeedigde Wallen brandde men drie herhaalde keeren het Geschut los, de stilte van den met veel hartlykheids bygewoonden Godsdienst, wisselde af met eene algemeene Vreugdbetooning, die de gewoone Jaarlyksche Herdenking verre overtrof, verscheide Vuurwerken droegen getuigenis van der Ingezetenen blydschap; doch werden alle overtroffen door 't geen op de *Kaasmarkt* vervaardigd was en uit een Tempel bestondt met gepaste Beelden, Cieraaden en Zinspreuken (*).

Wanneer, by het Tweede Eeuwgetyde van *Neerlands* Vryheid, de Eerw. J. VAN IPEREN zyne *Veersche* Gemeente voorging (†) gaf hy te kennen, dat 'er, aan 't Noorderhoofd der Stad, onder de ruwe keien en lompe zinksteenen, onagtzaam weggesmeeten lag eene brok der Grafzerke, pronkende met het Wapen en den Naam van den Edelen en Eerwaardigen JOANNES VAN MIGGRODE, wiens Naagedagtenis, als *Zeelands* eerste Hervormer, aan die verschoovenheid verdiende ontrokken, en met meer luisters bewaard te worden. Een genoegzaame wenk voor de Regeering van *Veere*, om, zon-

(*) *N. Nederl. Jaarb.* 1773. bl. 1109. 1200.
(†) Zie hier boven bl. 264.

zonder uitstel, dit ter hand te neemen; 's anderen daags reeds werd dit overschot van die onvoegelyke plaats weggenomen en in de Stadsschuur gebragt. Dan deeze vergeete brok steens was grooter eer beschooren. Men besloot eene deftige en gepaste Gedenknaalde te stigten, dat gedeelte der Grafzerke in derzelver voet kunstig in te werken, en deeze Praalnaalde, ter gedagtenisse van dien beroemden Man, in de groote Kerk te plaatzen ter Stede waar hy reeds, in den Jaare MDLXXII, den dienst van gewoon Leeraar waarnam; uit *Engeland*, werwaards hy gevlugt was, terstond overkomende naa het veroveren van den *Briel* en het opsteeken van de Vryheids baniere te *Vlissingen* en *Kampveere*. Gemelde Kerkleeraar, die zich des vergeetenen zo zeer aantrok, hieldt, den eersten van Wintermaand deezes Jaars, wanneer dit pragtig Gedenkstuk voltrokken en voor aller oogen ontdekt was, op verzoek der Regeerderen van *Veere*, eene Redenvoering, de Afkomst en Verrigtingen van dien Man vermeldende (*).

XXI. BOEK. 1773.

Eene andere Psalmberyming in de Kerk ingevoerd.

Langen tyd waren 'er allergegrondste klagten uitgestort over de Psalmberyming by de Hervormde Kerk deezer Landen in gebruik: en in de daad was dezelve, schoon de eerst gereede en daarom met een eer-

(*) J. V. IPEREN *Hist. Redenv. by het ontdekken der Gedenknaald opgerigt ter eere van* JOANNES VAN MIGGRODE.

XCI. BOEK. —— 1773. eerprys van 's Lands wege bekroonde Beryming, de slegtste, en strekte tot schande van den Openbaaren Eerdienst. Veele Dichters hadden, kort naa dat DATHENUS zyn Rymelwerk overgeleverd hadt, en 't zelve ten gebruike aangenomen was, en vervolgens, de hand aan het berymen van DAVIDS *Psalmen* geslaagen, en allen hem verre overtroffen; inzonderheid wisten de laatere Dichters, onze Taal zo veel beschaafd en onze Dichtkunst tot zo hoog een trap verbeterd zynde, die verheevene en Godvrugt ademende Zangstukken, in een *Nederduitsch* Dichterlyk Gewaad te kleeden, 't welk aan dezelve voegde, en de goedkeuring van alle verstandigen wegdroeg. Eenige Gemeentens in ons Vaderland, niet verbonden aan de van Staatswege ingevoerde Psalmberyming, hadden die voor betere verwisseld. Geenzins hadt het ontbrooken aan poogingen om ook die verandering, in de Hoofdkerk te wege te brengen; eene verandering die noodzaaklyk gekeurd moest worden: dewyl Zangstukken in den Godsdienst te gebruiken, die vol onzin waren, alle kenmerken van verhaaste zamenflansling droegen, alles wat Dichtkunst mag heeten volstrekt ontbraken, en daarom der openlyke bespotting ten doele stonden, de grootste onvoeglykheid was, om het geen erger naam te geeven; deeze aanstoot en ergernis groeide met den tyd aan, en was thans ten hoogsten top geklommen.

De

De dus lang mislukte poogingen, om de oude paalen te verzetten, waar aan men, reeds van den aanvang deezer Eeuwe, gearbeid; doch telkens onoverkomelyke hindernissen aangetroffen hadt, werden omtrent het midden van dezelve hervat, en gaven aanleiding tot de gewenschte verandering, welke dit Jaar mogt zien tot stand brengen. In den Jaare MDCCLVIII leverden de Synodens van *Zuid-* en *Noord-Holland* aan de Staaten van dat Gewest een Verzoekschrift over, om verandering of verbetering in de Rym Psalmen. Kort te vooren hadt de Synode van *Friesland*, by de Staaten diens Gewests door Afgevaardigden, de verwisseling van DATHENUS Beryming voor die van HALMA, of van GHYZEN doen voordraagen. 't Leedt tot het Jaar MDCCLXI eer de Gecommitteerden van hun Ed. Groot Mogenden tot de Kerklyke zaaken, een Besluit uitbragten, by 't welk zy verklaarden wel te mogen lyden, dat de Psalmen van DATHENUS of geheel voor andere verwisseld, of anderzins verbeterd wierden; onder voorwaarden dat die verandering of verbetering, onder hun oog gebragt en ter beoordeeling overgeleverd zou worden. Voorts gaven zy te verstaan, beslooten te hebben de zaak ter Algemeene Staatsvergaderinge daar heen te wenden, dat een dergelyke Volmagt, onder dezelfde bepaaling, mogt verleend worden aan alle Kerklyke Vergaderingen by de Bondgenooten.

XCI. BOEK.

1773.

Poogingen in *Holland* en *Friesland* daar toe onlangs aangewend.

XCI. BOEK. 1773.

Overleggingen daar op by de Algemeene Staaten.

Gereeden ingang vondt die voorslag by de Algemeene Staaten. Eenpaarig was, in den Jaare MDCCLXII de bewilliging, en het verzoek dat elk zich zou toeleggen op het uitdenken van de bekwaamste middelen om dit heilzaam oogmerk te volvoeren. *Friesland* merkte te recht op, dat men 'er eene gemeene zaak van behoorde te maaken: dewyl elk Gewest eene nieuwe Beryming inleverende, de overeenbrenging zeer moeilyk zou vallen, langen tyd duuren, of misschien wel geheel onafgedaan blyven. Het benoemen der beste middelen hadt veel werks in. Dan liep, op voorgang van *Gelderland*, het gevoelen van zes Gewesten daar heen, dat de Psalmberyming door den Dichter J. E. VOET ontworpen, ten grondslag van de verandering der Rym-Psalmen behoorde gelegd, of daar aan de voorkeure gegeeven te worden, dat die van VOET, GHYSEN, HALMA en het Kunstgenootschap LAUS DEO SALUS POPULO, eene Keurpoëzy, ten dienste der *Nederlandsche* Kerke zou kunnen opleveren. Zo verre hadt men het in 't Jaar MDCCLXV gebragt, en scheen dit werk, met zo veel yvers begonnen, door eene en andere hindernissen, geheel te sluimeren.

Voorslag van *Holland* omtrent dit werk.

Staaten van *Holland* hadden den uitslag hunner beraadslaagingen alleen nog niet ingeleverd. De Afgevaardigden van *Utrecht* gaven in Wynmaand des Jaars MDCCLXIX ter Vergaderinge van hun Hoog Mog. te kennen, last te hebben, om de zaak der Psalmberyminge, met algemeene stemmen

van

van de hoogste noodzaaklykheid gekeurd, XCI.
weder leevendig te maaken, en by Staaten BOEK.
van *Holland* aan te dringen, om derzelver
goeddunken, nevens dat van de andere 1773.
Gewesten, in te brengen. De agterlykheid van *Holland* ontstondt geenzins uit onverschilligheid omtrent de groote zaak, of traagheid in het bewerkstelligen; maar hadt men dit verwyl toe te schryven aan een ryp onderzoek en nauwkeurig agt geeven op alles, wat het gewigt dier omslagtige zaak vorderde, en om tessens de middelen te kunnen voorslaan, die een gewenschten en spoedigen uitslag aan het werk konden geeven, wanneer het werd ter hand genomen. Dit alles liep aan tot in Bloeimaand des Jaars MCCLXXII, wanneer Staaten van *Holland* ter Algemeene Staatsvergadering in bragten. „ Dat „ alle Gewesten deezer Landen hier in „ overeenstemmende, dat geene Verbete„ ring van DATHEENS Psalmen; maar „ eene geheel nieuwe Beryming van dezelve „ in *Nederlands* Kerken behoorde te wor„ den ingevoerd, het thans alleenlyk hier „ op aan kwam, of uit de Beryemingen, „ die voor handen waren, of aan ééne (by „ voorbeeld aan die van J. E. VOET) de „ voorrang moest gegeeven, dan wel uit de „ verscheide Berymingen eene keuze ge„ maakt worden. Dat hun Ed. Groot Mo„ genden gemeend hadden, in dit verschil „ zich voor het laatste te moeten bepaalen: „ dewyl hier door natuurlyker wyze de „ beste Beryming zou worden ingevoerd:

XCI. BOEK. 1773. „ dewyl onder verscheide Psalm-Dichters „ de een deeze, de ander geene Psalm beter zou berymd hebben; te meer ook „ daar beide de Kerkvergaderingen in „ *Zuid-* en *Noord-Holland* tot zulk eene „ keuze hadden overgehaald. Hoe zy „ verder oordeelden, dat de keuze moest „ gedaan worden, uit de Berymingen van „ J. E. VOET, H. GHYZEN en van 't „ Kunstgenootschap LAUS DEO SALUS „ POPULO; zodanig, egter, dat uit deeze drie Berymingen geheele Psalmen van „ een en denzelfden Dichter zouden moeten worden overgenomen, en niet stuksgewyze uit de eene Beryming een gedeelte, en uit de andere Beryming weder „ een ander gedeelte. Dat, wyders, een „ zeker getal van Predikanten, de vereischte bekwaamheid van Taal- en „ Dichtkunde hebbende, tot dit werk behoorden te worden benoemd. Dat, ten „ dien opzigte wel in overweginge was „ genomen, om, volgens de gedagte der „ Kerkvergaderinge van *Gelderland*, daar „ toe de gewoone *Coetus Hagiensis* of „ *Haagsche Vergadering* tot het naazien „ van de *Autographa* of Oorspronglyke „ Geschriften, te magtigen; maar, dat behalven nog andere zwaarigheden, het getal der Leden van die Vergaderinge hun „ te groot was voorgekomen. Dat het, vervolgens, aanneemelyker hadt toegescheenen, dat tot zodanig eene verrigtinge, door de Heeren Staaten der Provincien zelve, uit ieder Provincie één,

„ en

„ en wegens het Landſchap *Drente*, ook
„ één Kerkenleeraar, de gemelde bekwaam-
„ heid bezittende, wierd benoemd, (met
„ dien verſtande nogthans, dat hun Ed.
„ Groot Mogenden aan zich het vermogen
„ behielden om, wegens hunne Provincie,
„ naardien in dezelve twee onderſcheide
„ Kerkvergaderingen werden gehouden,
„ twee Kerkenleeraars te benoemen,) wel-
„ ke ter bevordering deezer zaake, zo dra
„ hunne raadſlagen eenen aanvang zouden ge-
„ nomen hebben, met de aanweezende Leden
„ zouden moeten voortgaan en beraaden,
„ zonder naa de afweezigen te wagten.
„ Dat zodanig een benoemd getal van Ker-
„ kenleeraaren vastgeſteld zynde, dezelve
„ hunne Vergadering in *'s Gravenhaage* zou-
„ den behooren te houden, en aan ieder
„ der Predikanten, tot deeze verrigting be-
„ ſtemd, voor tydverzuim en verdere on-
„ koſten, zou toegelegd worden zo veel daags
„ als ieder der Provincien, en 't gemelde
„ Landſchap *Drente*, zou oordeelen te be-
„ hooren, te betaalen, uit de afzonderly-
„ ke Kas van ieder der voorz. Provincien
„ en 't Landſchap, die daar toe eenen Ker-
„ kenleeraar gemagtigd hadden. — Dat,
„ door hun Hoog Mogenden twee Heeren
„ behoorden te worden benoemd om, uit
„ Hoogstderzelver naam, voorgemelde
„ Vergadering by te woonen, en te weeg te
„ brengen, dat aan het oogmerk, zo ſpoe-
„ dig mogelyk wierd voldaan; die voor
„ tydverzuim en moeite daags eene te be-
„ paalene ſomme zouden trekken: doch

„ waar

XCI. BOEK. 1773. „ waar toe, in gevalle de Beraadslaaging in
„ in 's *Gravenhaage* mogt gehouden wor-
„ den, zy meest geschikt oordeelden de
„ Heeren Commissarissen Politiek, die de
„ twee Kerkvergaderingen in *Holland* 's
„ Jaarlyks gehouden wordende van wegen
„ hun Ed. Groot Mogenden bywoonden.—
„ Dat, eindelyk de Keuze der Rym-Psal-
„ men voltrokken zynde, daar van aan
„ hun Hoog Mogenden kennis behoorde
„ gegeeven te worden, met inleevering
„ van die gekoozene Psalmen, om, naa on-
„ derzoek van dit Werk, een Besluit te
„ neemen."

Besluit der Algem. Staaten, en Benoeming der Gelastigden.

Overeenkomstig met dit gevoelen door *Holland* geuit, viel het Besluit ter Algemeene Staatsvergadering; alleen moesten, in stede der twee Commissarissen Politiek, door dit Gewest voorgeslaagen, twee Heeren uit de Vergadering hunner Hoog Mogenden gevolmagtigd worden. Gelyk ook daar toe, in Wintermaand des Jaars MDCCLXXII, benoemd werden WILLEM, Baron *van Lynden* tot *Hemmen*, Afgezonden wegens *Gelderland* ter Algemeene Staatsvergadering, en THOMAS HOOGH, Raadsheer in den Hooge Raade over *Holland*, *Zeeland* en *Friesland*, die ieder voor zich eenen Afschryver mogende kiezen, op de Advocaaten J. VISSER en P. L. VAN DE KASTEELE, de keuze lieten vallen. De Kerken Leeraars tot die Psalmverbetering aangesteld, waren AHASUERUS VAN DEN BERG, wegens *Gelderland*; JOANNES VAN SPAAN

en RUTGERUS SCHUTTE, wegens *Holland*; JOSUA VAN IPEREN wegens *Zeeland*; JACOBUS HINLOPEN wegens *Utrecht*; GEORGIUS LEMKE wegens *Friesland*; DIRK SEMEINS VAN BINNEVEST, wegens *Overysſel*; THEODORUS LUBBERS, wegens *Stad en Lande*, en HENRICUS JOHANNES FOLMER wegens het Landſchap *Drente*. De wyze van 't beſtuur deezer Vergaderinge was Heeren Commisſarisſen aanbevoolen. Het zogenaamde *Huis van Prins Maurits* in *'s Gravenhaage* zou ter Vergaderplaats dienen, en men hier mede een aanvang maaken op den twaalfden van Louwmand des Jaars MDCCLXXIII.

Het werk voortgezet, en voltrokken.

Ten geſtelden tyde lieten zich de benoemde Heeren in *'s Gravenhaage* vinden. De Vergadering werd, op eene ſtaatlyke wyze geopend, en door Afgezondenen uit de *Zuidhollandſche* Kerkvergadering begroet. Zy bragten, in honderd en een-en- twintig zittingen, dit lang gewenschte werk, binnen den tyd van zes maanden, op den negentienden van Hooimaand, ten einde. Minzaame eendragt heerschte, ſtaande dien arbeid, onder de Ampt- en Kunstgenooten. De Hoofdregels, welke zy zich voorſtelden, waren om uit die drie bepaalde Pſalmberymingen, de zodanige te kiezen, welke den zin des Heiligen Dichters best trof; die der Staaten Overzetting het naast bykwam; die meest voldeedt aan de begrippen van den Gerefor-

meer-

XCI. BOEK. 1773. meerden Godsdienst, die de klaarste en bevatbaarste was voor de Gemeente; die meest beantwoordde aan de keurigste wetten der zuivere Vaderlandsche Taal en Dichtkunde; die in de verdeeling der Zangverzen met die der oude Psalmberyming meest overeenkwam; die de minste smeltingen en affnydingen in de woorden hadt, die het hart en de verbeeldingskragt het sterkst aandeedt; die de minste aanvulligen of uitweidingen gebruikte; of, daar ze noodig waren, dezelve uit de Heilige Schryveren ontleende; die eindelyk in de woordschikkingen minst gedwongen was en 't gladst vloeide.

De nieuwe Psalmberyming ingevoerd.

Naar deeze welbedagte regelen kreeg de Kerk van ons Vaderland een Psalmboek, 't welk, schoon niet onverbeterlyk te noemen, egter, de goedkeuring van de meesten wegdroeg. Dwaas vooroordeel, zotte verkleefdheid aan 't oude, mogt deeze hoogstnoodige verandering, in een zo weezenlyk gedeelte van de openbaare Godsdienstoefening wraaken, en op eene wyze, dier verkeerdheden eigen, zich daar tegen verzetten, het hoog Bevel der Invoeringe stopte den mond. En werd met den druk en verspreiding zulk een spoed gemaakt, dat men, in eenige Gewesten, reeds in het volgende Jaar dezelve aanhief, en de laatst gereede, met den aanvang des Jaars MDCCLXXV, hier mede begonnen. Terwyl veele Leeraars, by de Invoering in hunne Gemeentens, zich be-

bevlytigden, om hunne Toehoorders tot een verstandig en God verheerlykend zingen op te wekken (*).

Een kleine vonk kan eene groote hoop houts aansteeken; dit zag men bewaarheid door de gevolgen der uitgave van een klein Werkje, in *Frankryk* gevloeid uit de meesterlyke pen van den schranderen MARMONTEL, wiens bekwaamheid in 't opstellen van treffende verhaalen, naauwlyks wedergade kent. Een Boekje, *Belisarius* getyteld, verwierf hem grooten roem by veelen in zyn Vaderland, en 't werd voor een puikstaal van vernuft gehouden; schoon anderen het vernuftige wel preezen, doch eenige daar in ingevlogte stellingen wraakten, en de *Sorbonne* te *Parys* 't zelve daar om veroordeelde. 't Leedt niet lang of eene *Nederduitsche* Vertaaling zag het licht. Kort daar op reezen 'er in *Holland* hoogloopende geschillen, die eerst, het Lot der Vroome *Heidenen* naa dit leeven, en vervolgens de Kerklyke Verdraagzamheid in 't algemeen betroffen. Ten opzigte van het eerste poogden eenigen den goeden naam der grootste Mannen, die voor omtrent twee duizend jaaren leefden, te verdonkeren, en

XCI. BOEK.

1773. Geschillen ter gelegenheid van MARMONTELS *Belisarius* ontstaan.

(*) Zie dit alles in 't breede *in 't Kunstkeurig Psalmboek* 1776, en J. V. IPEREN *Kerklyke Historie van het Psalmgezang der Christenen* 1778 als mede de *Kerkreden van* J. VAN SPAAN *ter inwydinge van de nieuwe en verbeterde Psalmberyming* 1774.

XCI. BOEK. 1773.

en hunne naagedagtenis met den vuilsten zwadder te bevlekken, terwyl anderen hunne verdeediging op zich namen, en alles aanwendden, om hun vry te pleiten van de schendigste misdaaden, hun ten laste gelegd. Ten aanzien van het laatste ontstak de *Belisarius*, op eene bykans onbegrypelyke wyze, een yver in 't betwisten en voorstaan van de Verdraagzaamheid in 't stuk van den Godsdienst, die veelen, wegens de ontydigheid en ongepastheid, leed deedt. Schoon een en ander geschil, onder eene menigte gansch verwerpelyke stukken, Schriften ter baane bragt, die de merktekens van Geleerdheid, Oordeelkunde, Schranderheid en Vernuft droegen, verlooren veelen daar in gemengd de groote hoofdzaaken uit het oog, lieten zich in tot andere twistvraagen, gepaard met bittere verwyten en persoonlyke verongelykingen.

Plakaat tegen Boeken, die denChristl. Godsd. of de Kerkleer deezer Landen beledigden.

't Gevolg van dit alles was een Plakaat van Staaten van *Holland*, by 't welk men de Schryvers, Drukkers en Verspreiders van zodanige Boeken of Geschriften, waar in den Christlyken Godsdienst in 't algemeen, of de Leerstukken van denzelven, welke in de Openbaare Kerken deezer Landen geleerd en beleden worden, in 't byzonder, op eene veragtlyke wyze tegengesprooken of op eene bespottende wyze werden voorgesteld, aanmerkt als lieden, die zich tegen de Hooge Overheid vergreepen en aan stoorenis der gemeene rust schuldig gemaakt hebben, die naar bevind

vind van zaaken, zelfs met Bannissement zouden gestraft worden; terwyl zy een Belooning van duizend Guldens beloofden aan den Ontdekker van een Overtreeder deezer Afkondiginge, met strafloosheid voor den Aanbrenger, indien hy medepligtig mogt weezen (*)

XCI. BOEK. 1773.

Onlusten over den Hoogleeraar F. A. V. D. MARCK ontstaan.

Onder dit woelend twistschryven, ter gelegenheid van MARMONTELS *Belisarius*, groeide een onweer over 't hoofd van den *Groningschen* Hoogleeraar, FREDERIK ADOLPH VAN DER MARCK, gestadig aan, en borst met een fellen slag, ten deezen Jaare, op zyn hoofd uit. Zints twaalf Jaaren hadt hy aan de Hoogeschool van *Stad en Lande*, door Mevrouwe de Gouvernante tot Hoogleeraar in het Regt der Natuur, der Volken en het algemeene Staatsregt aangesteld, die post met veel luisters bekleed, in gemelde Weetenschappen, met grooten toeloop, onderweezen, en een meer dan gewoon aantal Kweekelingen gevormd, wier uitsteekende kundigheden, tot lof van hunnen Leermeester spraken. Zyne Leertrant, niet alzins op den ouden leest geschoeid, berokkende hem het misnoegen van Regts- en Godgeleerden, daar in beiden overeenstemmende, dat hy van het *Natuur Regt* te grooten ophef maakte, voor 't zelve te sterk pleitte, en op alles invloed liet hebben. De Regtsgeleerden meenden, dat hy te kort

(*) *Resol. van Holl.* 1 Mey 1773.

XCI. BOEK. 1773. kort deedt aan het *Romeinsche Regt*, by hun hoogst bewonderd, geëerbiedigd, en met diep ontzag bejegend. De Godgeleerden vreesden, dat hy door te veel aan de Rede en de Natuurleere toeteschryven, het gewigt en de Noodzaaklykheid der Christlyke Openbaaring verkleinde, en althans ten deezen aanziene uitdrukkingen bezigde, welke zyne aankleeving aan de Leer der Hervormde Kerk in verdenkinge bragt. 't Was reeds in den Jaare MDCCLXX, dat eenige Kerkenleeraars te *Groningen*, in hunne openbaare Leerredenen, sterk uitvoeren tegen den verbaazenden en buitenspoorigen ophef der Natuurwet, zeer geschikt om den bekenden Voorstander van dezelve, den haat op den halze te schennen. De Hoogleeraar, wel verre van den storm te ontwyken, zeilde 'er op in, en liet openlyk Stellingen verdeedigen, die niet missen konden het ontstooken misnoegen nog meer op te wekken. Die de Heer J. CAMPSTEDE onder zyne Voorzittinge beweerde, bewoog den Predikant DE BLAU om 'er in de Kerklyke Acten eene aantekening over te doen. Hier by kwam, dat hy byzondere Lessen gaf over 't Natuurlyk Regt op de Godgeleerdheid toegepast, bepaald ten dienste der Studenten in de Godgeleerdheid; en in uitgegeeven Stellingen het Algemeen Kerklyk Regt der *Hervormde Christenen*, naar het oordeel der Godgeleerden, binnen te enge perken omschreef, en zich alzins een volyverig voor-

standers betoonde van Godsdienstige Vryheid en Verdraagzaamheid.

VAN DER MARCK tradt, in het Jaar MDCCLXXI, openlyker te voorschyn, door de uitgave zyner *Academiesche Lessen*, in welken eenige uitgeleezene hoofdzaaken van de oefenende Wysbegeerte, het Natuurlyk Regt en voornaamlyk de Pligten omtrent GOD behandeld werden. Vier Kerkenleeraars, leverden, uit naam van de Classis van *Groningen* en het *Gorecht*, een Geschrift by Curatoren en Hoogleeraaren der Hoogeschool van *Stad en Lande* in, behelzende eenige bezwaaren en bedenkingen over dit Werk, met de aanhaaling van Leeringen uit het zelve, die, huns oordeels, van de aangenomene Leere der Hervormde Kerke, en de Formulieren van Eenigheid, scheenen af te wyken. — Curatoren oordeelden, dat deeze zaak ter kennisse van den Prins Erfstadhouder, als Eersten Curator, moest gebragt en diens antwoord afgevraagd worden: waar van zy de Hoogleeraars kennis gaven. In Slachtmaand kwam het antwoord, behelzende, aan den eenen kant, „ dat het ingeleverd „ Geschrift der Classis een gansch vryen „ en onverhinderden loop behoorde te ge„ winnen;" en, aan den anderen kant, „ dat aan den Hoogleeraar VAN DER „ MARCK niets behoorde te worden ont„ houden, 't geen tot zyne verdeediging, „ en *plenarie defensie*, zou kunnen verstrek„ ken." Verder „ dat, indien by de „ eindelyke beoordeelinge eenig verschil

XCI. BOEK.

1773.

Tot kennis des Stadhouders gebragt. Diens voorslag.

XCI. BOEK. 1773.

„ van gevoelens onder de Leden van den „ *Senatus Amplissimus* mogt op ryzen, „ het als dan volstrekt dienstig en noodig „ zou weezen, vóór de eindelyke beslis„ sing, de Schriftlyke Advisen van de Theo„ logische Faculteiten der vier overige „ Academien van deeze Republiek, over „ die zaak te verzoeken en in te nee„ men."

Regtsvordering door V. D. MARCK gedaan.

De daar op vergaderde *Senatus Amplissimus*, besloot een behoorelyk Afschrift der Bezwaarenissen en Bedenkingen, en van het Antwoord des Erfstadhouders, aan den Hoogleeraar VAN DER MARCK overteleveren, en hem drie Maanden tyds te gunnen, om 'er by Geschrift het zyne tegen in te brengen. Hy merkte op, dat de woorden *een Vrye en Onverhinderde Loop*, aan de Classis door den Vorst toegestaan, geen *Buitenspoorigen Loop*, maar een *Loop met het Regt bestaanbaar* betekende; en dat de *Plenarie Defensie* hem verleend, alle *Exceptive Middelen*, (gelyk men in Regten spreekt,) die tot zyne Verdeediging konden strekken, bevatte: waar om hy geene zwaarigheid maakte, by den *Senatus Amplissimus*, in Lentemaand MDCCLXXII, een Schriftlyk *Antwoord Exceptioneel* in te leveren, en teffens eene Verklaaring op en tegen de Bezwaaren in 't licht te geeven. In 't eerstgemelde antwoord merkt hy aan, dat de Bezwaaren der vier Kerkenleeraaren, zo min wat de vorm of wyze van dezelve in te dienen, als wat de stoffe en inhoud aanbelangde, geschikt waren om,

om, daar over, in den *Senatus Amplissimus*, tusschen Partyen, by een volkomen beslissend Vonnis, regt te doen. Weshalven hy eerbiedig verzogt, in de eerste plaats, van die *Bedenkingen* en *Bezwaaren*, by volkomen vonnis, ontheeven te worden, en in de tweede plaats, dat de Academische Raad, desgelyks by vonnis geliefde te verstaan, dat de Vier Predikanten schuldig en gehouden waren, binnen zekeren bepaalden tyd, de Bedenkingen, uit naam der Classis van *Groningen* en het *Gorecht* overgegeeven, in eenige vaste Stellingen te vervatten, hunne bevoegdheid daar by aan te toonen, en dezelve naar genoegen regtens te bewyzen: vermids het geenzins verantwoordelyk was met *Bloote Bedenkingen* tegen iemands beledene Regtszinnigheid in regten te verschynen, en wel byzonder tegen iemand door den Souverain aangesteld om openbaar te leeren, enkel om daar door zyn goeden naam en faam te bezwalken. Verzoekende, eindelyk, ingevolge der gunstige voorschryvinge van zyne Doorlugtige Hoogheid, hem toe te staan een gewoon Pleitgeding ter *Plenarie Defensie*; of dat anderzins die Heeren, by gebrek van de in te leveren Bezwaaren in *forma*, naa verloop van het te bepaalen Tydsbestek, als *Diffamanten* zouden worden veroordeeld, en vervolgens, wegens de ingebragte *Bedenkingen* tegen zyne uitgegeevene Lessen, een eeuwig Stilzwygen opgelegd, met de kosten.

XCI. BOEK. 1773.

XCI. BOEK.

1773.

Van der Marck levert eene nadere Verklaaring zyner Gevoelens in.

De *Breede Academieraad* oordeelde, dat de twee uitzonderingen des Hoogleeraars moesten van de hand geweezen en in de gedaane verzoeken niet getreeden worden; maar hem gevraagd, of hy zyne gedrukte Verklaaring begeerde gehouden te hebben, voor het gevorderde Berigt, en zyne volkomene Verdeediging, in welk geval hy 't zelve, binnen den tyd van acht dagen, hadt in te leveren; of dagt hy deeze te moeten vermeerderen, of iets anders, te zyner verdeediging te mogen en te moeten inbrengen, en daar toe nog eenigen tyd noodig te hebben, van hem te vervorderen, dit binnen den gestelden tyd by den *Senatus Amplissimus* te moeten verzoeken. — Hy gaf te kennen, de Gedrukte Verklaaring ter uitrooying van nadeelige opgevatte vooroordeelen aan 't gemeen medegedeeld en 'er verscheide stukken in gemengd te hebben, die niet ter beoordeeling van den *Senatus Amplissimus* stonden; dat hy, zo tot bevordering van den luister der Academie, als tot zyne volkomene Verdeediging, meende verpligt te zyn tot het inleveren eener nadere Verklaaringe, waar toe hy tyd verzogt. Drie maanden werden hem vergund; dan deeze ten einde loopende moest hy, wegens onpasselykheid, nog vier, drie, of ten minsten twee weeken uitstels verzoeken; men willigde den tyd van vier weeken in; ten einde van welke hy met zyn nader Berigt gereed was, 't geen hy schriftlyk indiende, en teffens met den druk gemeen maak-

maakte; waar in hy de tegen hem ingebragte *Bedenkingen* en *Bezwaaren* ſtap voor ſtap naging, en wederſprak, het geſtelde in zyne Lesſen verdeedigde, en verzogt van alle verdenking wegens Onregtzinnigheid, vrygeſprooken te worden.

XCI. BOEK.

1773.

Dit Berigt, met veel naauwkeurigheids geſteld, en vol vuurs, beſlooten met een eisch om de Verklaarder zyner eigene woorden te weezen, met de betuiging van nooit den minſten toeleg gehad te hebben om iets te leeraaren eenigzins ſtrydig met de aangenomene Hervormde Kerkleere, en aandringende op het voorregt van de Hoogleeraaren der Academie van *Stad* en *Lande* om, in gevalle van afwyking, *wettig vermaand*, en buiten zulks niet, als *hardnekkig* en *onverbeterlyk* veroordeeld te worden; terwyl hy nog opregt kon verzekeren tot heden niet te weeten, in welke ſtukken zyne Lesſen eigenlyk zouden afwyken van de Kerkleere, door hem, by 't aanvaarden van zyn Ampt, ondertekend. Dit Berigt, veroorzaakte den Leden der Vergaderinge geene geringe zwaarigheid. Zy namen den noodigen tyd om deeze zaak, van zo veel gewigts, van welker beſlisſing de welvaard afhing van een geleerd en eerlyk Man, aan wien de Hoogeſchool groote verpligting hadt, en wiens talryk Huisgezin in zynen ramp ſtondt ingewikkeld te worden, te overweegen; ja wil men dat zommige Hoogleeraars eenige dagen hunne Lesſen hebben opgeſchort om

XCI. BOEK. te meer tyds te hebben tot derzelver onderzoek.

1773. Door de Academieraad aan eenige Stellingen schuldig verklaard.

De vast bepaalde tyd, om des te raadpleegen, en te stemmen, verscheenen zynde, werd zulks uitgesteld, om de afweezigheid van twee Curatoren; en schoon die zelfde Heeren zich afweezig bevonden op een naader bestemden tyd, verklaarde de Breede Academieraad, by meerderheid van twee stemmen, naamlyk negen tegen zeven; „ dat de Bedenkingen en Bezwaaren der „ Clasfis van *Groningen* en het *Gorecht* „ tegen de Lesfen des Hoogleeraars welge„ grond waren, zo veel de drie volgende „ Stellingen betrof. Dat de wyze op wel„ ke hy zich in zyne Schriften uitgelaaten „ hadt, I. Omtrent het oorspronglyk en „ algemeen bederf van den gevallen „ Mensch, deszelfs aangeboorene Blind„ heid in Geestlyke en Godlyke zaaken, „ en doodlyk onvermogen, om door eige„ ne natuurkragten, zyn waaragtig en eeu„ wig heil te bevorderen; — II. Om„ trent de Wedergeboorte en de volstrekte „ noodzaaklykheid der kragtigwerkende „ verlichtende en vernieuwende Genade „ van den Heiligen Geest, om in de ge„ nieting van het hoogste goed gesteld te „ worden; — III. en omtrent de By„ zondere Genade en toepasfing der Ver„ diensten des Middelaars, en den aart der „ Voldoeninge zelve, onbestaanbaar was „ met en rechtstreeks aanloopende tegen „ de Leer der Hervormde Kerke van *Ne*-

„ *derland.*" 's Hoogleeraars Berigt hieldt dezelve onvoldoende, en ontzeide hem alle eischen in 't zelve gedaan, voor zo verre die hem, in voorige Regtshandelingen, niet reeds geweigerd waren.

XCI. BOEK.
1773.

Biedt aan eene nadere Verklaaring te geeven.

VAN DER MARCK nam geen genoegen in deeze Uitspraak, als geenzins bepaald opgeevende in welke gevallen zich de vermeende strydigheid tusschen de Leere der Hervormde Kerke en zyne Stellingen op deedt; eene strydigheid van welke hy, by aanhoudenheid, betuigde onbewust te zyn. Hierom leverde hy aan Curatoren, den zesden van Louwmaand deezes Jaars, een Verzoekschrift in, waar in hy onder andere verklaarde, „ des vereischt wor-
„ dende, vaardig te zyn om over de drie
„ opgenoemde Stukken, zo verre ze tot
„ zyne gedrukte Lessen, Verklaaring en
„ Berigt betreklyk mogten weezen, zyne
„ waare meening verder, duidlyker, ja,
„ zo hy hoopte, voldoende, op te gee-
„ ven; zelfs aanbiedende, als men dit
„ vorderde, nooit op de Hoogeschool
„ over deeze drie stukken iets te zullen
„ leeraaren, of door anderen te laaten be-
„ weeren."

Besluit om hem een Opstel ter ondertekening voor te leggen.

Op dit Verzoekschrift besloot men geen agt te neemen; en verder, dat, indien hy mogt goedvinden by zyne Gevoelens te volharden, als mede by het begrip, dat hy geene Onregtzinnigheid in zyne Stellingen kon zien; of weigeren mogt een Opstel, zo als het hem zou worden voorgelegd, toe te stemmen, en te onder-

XCI. BOEK. 1773.

tekenen, of daar in verandering begeerde gemaakt te hebben; het dan daar voor zou gehouden worden, dat zyne Doorlugtige Hoogheid en de Heeren Curatoren, aan den Hoogleeraar VAN DER MARCK, alles hadden gedaan, wat de menschlievenheid vorderde, om hem te behouden, dat hy derhalven aan zich zelven zou te wyten hebben, het geen hem verder overkwam. —— Te weeten dat, in zulken geval, hem zou worden aangezegd, dat zyne Stellingen, by Besluit van zynen Bevoegden Regter, onbestaanbaar en strydig met de Leer der Hervormde Kerke, verklaard zynde, hy te houden was voor iemand, die niet voldaan hadt aan de Voorwaarde van zyne Beroepinge, en daaren boven geweigerd, dat Besluit goed te keuren, en zyn Dwaalingen te herroepen; en, ingevolge daar van, ontzet van zyn Hoogleeraarschap.

't Zelve niet kunnende onderteke-nen, van zyn Hoogleeraarsampt vervallen verklaard.

Het Opstel, den Heer VAN DER MARCK ter ondertekening voorgelegd, was van dien aart dat hy niet besluiten kon, 't zelve, zo als het daar lag, te onderschryven; echter deedt hy een naderen stap, en toonde zich daar toe bereid, indien men hem slechts in twee Artykelen eene kleine verandering vergunde. Om deeze hieldt hy aan by een Verzoekschrift, aan zyne Hoogheid en de Curatoren ingeleverd, gepaard met een Afschrift zyner Geloofsbelydenisse, omtrent die drie Stukken, in welke de Breede Academieraad hem veroordeeld hadt, om

dus

dus alle verdenking van Onregtzinnigheid te voorkomen. Hoe veel hy zich hier van ook mogt belooven, 't was vrugteloos. Men liet hem aanzeggen, dat in dit verzoek, bestaanbaar met het reeds genomen Besluit, niet kon getreeden worden. —— Op den tyd ter Ondertekeninge bepaald, verscheen de Heer VAN DER MARCK. Op de vraag of hy 'er toe gereed ware? antwoordde hy zich te houden aan 't laatst ingediende Verzoekschrift, en als dan bereid te weezen; doch dat hy anderzins, behoudens Eer en Geweeten, het nooit zou doen: aandringende dat Heeren Curatoren Zyne Hoogheid daar van gunstig zouden berigten, ten einde deeze daar in genoegen mogt neemen, en hy met den voorigen yver zyn post volvoeren; vermeenende dat hy door de Gouvernante tot zyn Ampt aangesteld zynde, daar van, zonder een byzondere toestemming van zyne Hoogheid, niet behoorde ontslaagen te worden. —— Naa beraadslaaging vonden zy goed op het gedaane Voorstel geen de minste agt te slaan; dewyl de Hoogleeraar zich juist in het geval bevondt van het Besluit met goedvinden van zyne Hoogheid onlangs genomen; men las het voor en voegde 'er deeze uitspraak by.

XCI. BOEK.

1773.

„ En alzo wordt, uit naam van zyn Door-
„ lugtigste Hoogheid, en Heeren Curato-
„ ren, aan U Edele Hooggeleerde Heer
„ Professor F. A. VAN DER MARCK,
„ de *Professio Juris Publicæ Naturæ &*

„ *Ge-*

XCI. BOEK. —— 1773.

„ *Gentium* op de Academie van *Stad* en „ *Lande* opgezegd, en dezelve Vacant „ verklaard." —— De Heer VAN DER MARCK mogt antwoorden, dat hy op zyn Verzoek bleef aandringen, en verlangde, dat zyn Verzoekschrift mogt verzonden worden, de oudste Curator voerde hem te gemoet, „dat hy, een Besluit ge„ vallen zynde, wel begreep, dat men „ geen Verzoek of tegen Verklaaring kon „ aanneemen, dat zyn Edele afgedaan „ hadt (*)."

Te *Lingen* tot Hoogleeraar beroepen.

De Hoogleeraar VAN DER MARCK, van zyn Ampt dus ontzet, verliet *Groningen*, en zette zich neder te *Nymegen*, om door het beoefenen der Regtsgeleerdheid zyn bestaan, en 't onderhoud zyns talryken Gezins te zoeken. Veelen beklaagden zyn lot, en het gemis, 't geen de Hoogeschoole by dit vertrek leedt. Doch 't liep niet lang aan of de Regeering der Stad *Lingen* beriep hem, onder goedkeuring des Konings van *Pruissen*, tot Hoogleeraar in de Regtsgeleerdheid op het *Atheneum* daar ter Stede. Een roepstem die hy bereidvaardig volgde.

Tot Ouderling aangesteld. Afscheid van den *Groningschen* Kerkenraad.

Maakte de Kerkenraad te *Groningen* zwaarigheid hem een Getuigschrift te geeven, om ten Avondmaal toegelaaten te worden, die van *Lingen* liet hem, op het overleveren van zyn voorheen gedrukt Ver-

(*) F. A. V. D. MARCK *Waaragtig Verhaal*, 1755. *N. Nederl. Jaarb.* 1773. bl. 965—1086.

Verzoekschrift en Brief aan den *Groninger* Kerkenraad met de Bylage, in stede van een Kerklyk Getuigschrift, niet alleen ten Avondmaal toe; maar verkoos hem, uit eigen beweeging, met eenpaarige stemmen tot Ouderling der Gereformeerde Gemeente. In den styl van een beledigd en zegepraalend Man, nam hy daar op openlyk afscheid van den *Groninger* Kerkenraad, dezelve ontslaande van de onaangenaame moeite om over zyne Recht- of Onrechtzinnigheid verder te handelen, verklaarende, „ Geene *Groningsche* Kerklyke Attestatie, ten bewyze zyner Regtzinnigheid, „ ooit te zullen begeeren; dewyl hy die „ te *Lingen* niet noodig hadt, daar hy „ geen het minste *Odium Theologicum*, tegen hem bespeurde; maar in de Kerk „ en met de Kerklyken in gewenschte rust „ en vrede leefde, zonder dat zyne Tolerante Grondbeginzelen in het Kerklyk „ Regt aan de braave en uitmuntende „ Godgeleerden daar ter Stede eenig ongenoegen gaven, en zonder dat zy „ hem vergden, om de *Politia Ecclesiastica* van den anders voortreffelyken „ GYSBERTUS VOET te moeten helpen handhaven (*).”

XCI. BOEK. — 1773.

Redenen welke hy van zyne Afzetting geeft.

In Wintermaand deezes Jaars deedt hy te *Lingen* zyne Openbaare Intree-redenvoering, in welke hy de redenen opgaf, waar

(*) *Afscheids Brief* van F. A. V. D. MARCK *aan den Kerkenraad te Groningen*, 1774.

XCI. BOEK. 1773. waar aan hy zyne Afzetting te *Groningen* toeschreef. Met dankbaarheid gedenkende aan de weldaaden, hem door het *Huis van Oranje* geschonken, en zyn Eerbied voor *Neerlands* Erfstadhouder WILLEM DEN V. betuigende, geeft hy te kennen niet te vermoeden, dat eenige Staatkundige inzigten zynen Val bewerkt hadden. „ 't Is," zegt hy, „ geheel iets anders, „ dat my den Nyd ten doel gesteld heeft. „ Te weeten, een ligtgeraakt slag van „ Geestlyken, heeft myne Grondbeginzels van 't Kerklyk Regt ten kwaade „ opgenomen: voornaamlyk, om, dat ik „ het schoonschynende blanketzel van de „ zonderling opgestelde *Politia Ecclesiastica* van den anders hooggeagten Godgeleerden GYSBERTUS VOET, afgewischt, en 'er de franje afgetrokken „ heb. Hier uit is dit ongeval ontstaan! „ Voor myne Leerstellingen hadden zy „ niet te vreezen; als die, schoon nieuw „ naar 't hun toescheen, myns oordeels, „ egter strekten, ter bevordering van al „ wat eerlyk is, ter afwending van Over„ heersching in 't Godsdienstige, en ter „ aanspooringe van gewillige Onderwer„ pinge aan de Burgerlyke Overheid. „ Dan de nydige Onderzoekers myner „ Schriften, zogten, terwyl zy de opge„ melde oorzaak verborgen hielden, een „ voorwendzel van Onregtzinnigheid, op „ dat zy my mogten doen vallen. Het „ kwaad my hier door, op de Hooge„ schoole van *Groningen* en *Ommelanden*,

„ toe-

„ toegebragt, schryf ik in geenen deele toe aan zyne Doorlugtige Hoogheid, die den grootsten lof waardig is; maar geheel en al aan anderen, van welken, ik zulks geenzins verwagtte (*).”

XCI. BOEK. 1773.

De Jesuiten Maastricht ontzegd, en hunne Goederen in beslag genoomen.

De lang voorbereidde val der *Jesuiten* was eindelyk in Oogstmaand deezes Jaars gekomen, als wanneer de Paus die Orde geheel vernietigde. In geen der *Vereenigde Gewesten* waren de Leerlingen van LOYOLA geduld (†); alleen was te *Maastricht*, in de Generaliteits Landen, die Orde toegelaaten. De Afschaffing deezer Geestlyken allerwegen daar zynde, verklaarden de Algemeene Staaten zich onvermydelyk verpligt om, uit kragte hunner Souveraine Magt, zonder eenig agt te slaan op Pauslyke Bullen of Bevelen, de noodige voorzieninge te doen omtrent allen van die Orde, welken zich in *Maastricht* mogten bevinden, ten einde zy, door het voortzetten van hunne Geestlyke Ampts-verrigtingen, en het onderwyzen der Jeugd, van geen schadelyken invloed zouden weezen. De Leden dier door alle *Roomsche* Mogendheden verdreevene, en door den Paus vernietigde, Maatschappye, moesten die Stad, waar hun dus lang de Inwooninge vergund was, verlaaten, en wer-

(*) F. A. V. D. MARCK *Oratio Inauguralis, de Gloria Dei suprema Naturæ Lege* 17 Decemb. 1773.

(†) MOSHEIM *Kerklyke Geschied.* X Deel, bl. 21. Vergeleeken met bl. 66.

XXI. BOEK. werden de onroerende en roerende Goederen dezelve toebehoorende in beslag genomen (*).

1773. Nieuwe Geschillen met Zeeland over Esfequebo.

Naauwlyks waren de Geschillen, wegens de Vrye Vaard en Handel op Esfequebo, door tusschenkomst van zyne Hoogheid, geëindigd (†), of 'er reezen nieuwe tusschen Bewindhebberen der West-Indische Maatschappye te Amsterdam en in Zeeland, zo over het verleenen van een Octroy tot het graaven van een Kanaal tusschen de Rivieren Esfequebo en Demerary, en het toestaan van den eigendom van alle de Landen daar aan gelegen, als wegens het vervullen of splitzen eeniger opengevallene Bedieningen in die Volkplanting, en 't verkoopen van de Plantadien der Maatschappye. De Kamer van Zeeland hadt zich, met uitsluiting der andere Kameren, het regt tot het doen van dit alles aangemaatigd. Hier in vondt dezelve sterken tegenstand, en ontbrak het nu zo min als in het voorgaande geval, aan voor- en tegenschriften, ter Algemeene Staatsvergadering ingeleverd, die de Kamer van Zeeland in 't ongelyk stelden. Waar op Staaten van Zeeland zich zeer beklaagden over eene zonderlinge en verhaastte handelwyze, en het meerdere gezag, 't geen de andere Gewesten zich over Zeeland aanmaatigden, te dier gelegenheid eene menigte van bezwaaren ophaalende, die

(*) N. Nederl. Jaarb. 1773. bl. 1227.
(†) Zie hier boven bl. 219.

die hun zouden kunnen dringen om zich zelven regt te verschaffen, door zulke middelen, als ieder onafhangelyk Souverain natuurlyk en geoorlofd waren. Weshalven zy om opschorting en overneeming van dit Staatsbesluit aandrongen. Zulks werd geheel van de hand geweezen (*). XCI. BOEK. 1773.

Terwyl het voorgaande stuk nog hing rees 'er stoffe tot nieuw misnoegen voor de Kamer *Zeeland*: dewyl de Vergadering van Tienen, onaangezien de Tegenverklaaring van derzelver Afgevaardigden, met de meerderheid, geoordeeld hadt, dat *Demerary* eene Volkplanting was op zich zelve, geheel van *Essequebo* afgezonderd, en de Bevelhebber van die Rivier niet meer onderhoorig aan den Algemeenen Bevelhebber over de Volkplanting van *Essequebo*; en ook aan *Zeeland* ontnomen hadt, het bestuur der verzorginge van *St. Eustatius*, *St. Martin* en *Saba*. Hun Hoog Mogenden hielden, het eerste voor afgedaan by het Staatsbesluit op den vyf- entwintigsten van Louwmand genomen, en het tweede voor eene Huishoudelyke schikking der Maatschappye, waar in zy zich niet behoorden in te laaten. Hoe veel beweegings *Zeeland* hier tegen maakte, bragt zulks geene verandering te wege (†).

Aan

(*) *Resol. Gen.* 25 Jan. en 28 April 1773. *Not. van Zeel.* 2. 6. 8. 11 en 18 Maart 1773.
(†) *Resol. Gen.* 25 April 1773. *Not. van Zeel.*

XCI. BOEK. 1773. Groote Indyking op *Zuidbeveland.*

Aan gestaage verandering is ons Land; waar 't aan Zee paalt, en door geene de Zee afweerende Zandduinen of zwaare Dyken beschut wordt, bloot gesteld. 't Geen de eene Eeuw neemt geeft de ander niet zelden weder, bovenal wanneer de hand der kunst zich uitstrekt om 't geen zich aanbiedt aan te grypen. Nergens doet dit verschynzel zich merkbaarder op, dan op het vrugtbaar Eiland van *ter Goes* of *Zuidbeveland*. Een gedeelte van 't zelve, waar de beroemde Stad *Reimerswaal*, met veele schoone Dorpen, gelegen was, bleef naa herhaalde zwaare Watervloeden, in de Zestiende Eeuw, overstroomd (*). Thans werd men te raade veele Schorren en verdronken Landen op die hoogte, onder de naamen *Bath*, *Maire* en *Rilland* bekend, te zamen twee duizend Gemeten of duizend Morgens groot, te beverschen, en in te dyken. By de drie duizend Werklieden arbeidden daar aan; het drooge Voorjaar begunstigde deeze Droogmaakerye. Doch in Zomermaand werd het vertraagd, door een geweldig oproer onder de Werklieden, meest uit *Oost-Friesland* derwaards overgekomen; waar toe, zo men meent, de onmaatig hoog gesteege prys

... en 29 Maart 8 en 13 April 17 Mey 28 Juny 2 Aug. 1773.

(*) *Tegenwoord. Staat van Zeeland* bl. 265 en 269.

prys der Eetwaaren aanleiding gaf. Twaalf Soldaaten, gezonden om 't zelve te stuiten, konden, onder zulk een aantal misnoegden, niets uitvoeren, welhaast werden zy overweldigd; sterker arm was daar toe noodig. Honderd vyftig Man uit *Bergen op Zoom* dempten den opstand, die een veragtering in 't werk te wege bragt; en een geheel staaken dreigde. De Belhamels werden gevangen genomen. De Hoog Baljuw en Rentmeester bewesten de *Schelde*, met eenige Schepenen van *Middelburg*, spanden 'er als 's Graavenmannen de Vierschaar. Op een opgeregt Schavot werd, onder een daar op geplaatste galg, een der voornaamste Oproermaakeren gegeesseld, en een getal van omtrent drie honderd in Schepen, onder 't geleide van Krygsvolk, na *Oost-Friesland* te rug gezonden. De Krygsbende bleef den ganschen Zomer in die Polder leggen, het werk werd hervat, voltooid, en hadt stevigheids genoeg om de stormen en hooge vloeden van het Najaar te kunnen wederstaan (*).

XCI. BOEK. 1773.

Groot was het gevaar, schroomlyk het vooruitzigt van den staat der Zeeweeringen aan de *Helder*. De verzakkingen en wegvallingen der benedenste gronden dreigden eene Overstrooming, die, naar allen schyn, nooit zou kunnen hersteld worden, en ten ge-

Zeeweeringen aan de *Helder* hersteld.

(*) *N. Nederl. Jaarb.* 1773. bl. 351. 795. Voor 't Jaar 1774. bl. 44.

XXI. BOEK. 1773. gevolge zou hebben niet alleen eene gansch nadeelige verandering in den loop der Stroomen van het *Texelsche* Zeegat, maar ook eene groote onveiligheid voor de *Texelsche* Reede, aan welke de *Heldersche* Wal ter beschutting verstrekt. Gecommitteerde Raaden in *West-Friesland* en 't *Noorderkwartier* bragten dit, by 't afloopen deezes Jaars, hun Ed. Groot Mogenden onder 't ooge. Gelastigden daar toe benoemd trokken, in 't volgend Jaar, derwaards, en volvoerden met groote kosten het noodige: teffens opgeevende hoe zeer veel nog benoodigd bleef om eene gewenschte vastigheid aan dien Noordlyken uithoek onzes Lands, van zo veel aanbelangs voor de Zeevaard, te geeven (*).

1774. WILLEM GEORG FREDERIK gebooren. Door de Bekendmaaking, in Herfstmaand des Jaars MDCCLXXIII, van zyne Hoogheid aan de Hooge Staatsvergaderingen, dat zyne Gemalinne, zich weder in eenen gezegenden Staat bevondt, in gevolge van welke aanschryvens gedaan was der gebruiklyke Voorbiddingen, leefde men in de verwagting van eerlang het Vorstlyk Huis, op nieuw, met eene Spruite vermeerderd te zien. De gelukkige verlossing van een Prins, op den vyftienden van Sprokkelmaand, van 't Jaar MDCCLXXIV, werd in 's *Gravenhaage*, op dergelyk eene wyze als wy by voorgaan-

(*) *Resol. van Holl.* 10 Dec. 1773. 21 Mey 29 Dec. 1774.

gaande Bevallingen vermeld hebben, bekend gemaakt; gelyk ook de Gewesten, de Steden, en de Afgezanten der Vreemde Mogenheden des kundschap kreegen. Den zeventienden verscheen de Stadhouder in de Hooge Vergaderingen, om daar van mondeling berigt te doen; en ontving de Gelukwenschingen. De Afgezondenen van *Gelderland* begaven zich na het Stadhouderlyk Hof, om, van wegen dat Gewest, het Peterschap over deeze tweede Manlyke Spruite aan te bieden; een aanbod door zyne Hoogheid aanvaard. Met den gewoonen grootschen trein geschiedde de Doopplegtigheid, door den Eerw. P. NIEUWLAND verrigt, en ontving de Prins de naamen van WILLEM GEORG FREDERIK. De Afgezondenen van *Gelderland*, als Gevaders over den Doopling gestaan hebbende, hadden eerlang gehoor by haare Koninglyke Hoogheid, wanneer zy de Pillegift voor den jongen Vorst en de Geschenken voor de Kraamkamer overhandigden.

XCI. BOEK. 1774.

De thans woedende Kinderziekte deedt de Vorstlyke Ouders beeven voor het drietal Kinderen, en besluiten om de toevlugt te neemen tot de Inenting der twee Oudsten; dewyl men den jongsten tot het ondergaan daar van nog niet geschikt oordeelde. De Hoogleeraar VAN DOEVEREN, een yverig voorstander en gelukkig toediender van dit Kunstmiddel, verrigtte zulks met eenen gewenschten uitslag, voor welken, in alle Kerken van *'s Gravenhaage*,

Twee der Vorstlyke Kinderen de Kinderziekte ingeënt. Dit werk krygt hier meer opgangs.

XCI. BOEK. 1774.

plegtige dankzeggingen werden uitgestort. Dit voorbeeld, gevolgd door verscheide Persoonen van den eersten rang, en anderen, deedt de Inenting, die langen tyd met veel wederspraaks en hindernissen, hier te Lande, hadt moeten kampen, algemeener dan ooit worden; waar aan niet weinig toebragt dat veele Kerkleeraars, die Voorbehoedende Kunstbewerking aanpreezen, en de zwaarigheden, uit Godsdienstige beginzelen, daar tegen ingebragt, uit de gemoederen zogten te dryven. De Inenting, als een vry algemeen middel, mag van dit Jaar in deeze Gewesten, haar tydstip rekenen (*).

Leyden viert het Tweehonderd Jaarig Feest van 't Ontzet.

Hadt *Leyden*, op den derden van Wynmaand, zints twee Eeuwen, bestendig gedagt aan de gedenkwaardige Verlossing van het benauwend Beleg, met eene bykans gadelooze standvastigheid verduurd, en der getrouwe Burgery tot onsterflyken roem strekkende, toen deeze dag dit Jaar stondt aan te lichten, kon die Stad niet in gebreke blyven, om het Tweehonderste Verjaaren van denzelven, met meer dan gewoone plegtigheid te gedenken, en de voetstappen van andere Steden onzes Vaderlands, die, in de twee laatst verstreeke Jaaren, elk op haare beurt, Vryheid en Verlossing met Tweehonderd Jaarige Feesten vereerden (†), te drukken.

't Los-

(*) *N. Nederl. Jaarb.* 1774. bl. 83. 189. 401.
(†) Zie hier boven bl. 83—86. 109.

XCI. BOEK. 1774.

't Losgebrand Geschut van Stads Wallen, het Klokkenspel en Trompetgeschal van de Stadshuis Tooren, onderscheidde deezen Gedenkdag. De Heeren van den Geregte, gevolgd door den Krygsraad der Schutterye, begaven zich, in staatlyke orde, van het Stadshuis na de *St. Pieters Kerk*, waar, gelyk in alle Kerken, ten tien uuren, de openbaare Godsdienstoefening eenen aanvang nam, de hartlykste Dankzeggingen met de vuurigste Gebeden paarde, en *Leydens* Verlossing vrolyk vermeldde. —— Het lossen van 't Kanon, het Klokkenspel en Trompetgeschal werd ten twee uuren voor de tweede en ten vyf uuren voor de laatste keer herhaald. Ongelooflyk groot was de toevloed niet alleen van de veelvuldig na by liggende Dorpen en Steden; maar ook uit wyder afgelegene Plaatzen onzes Vaderlands. Deeze propte Kerken en Straaten met Menschen op, boven al in den Avond om 't gezigt te neemen van de Verlichtingen der hier in uitsteekende Logementen. Het eene, het *Zwynshoofd* geheeten, hadt den in 't Beleg zo beroemden Burgemeester P. A. VAN DER WERF ten woonhuis gediend, en vondt de tegenwoordige Bewoonder het zeer gepast dit Gebouw, by deeze gelegenheid, te doen uitblinken, met gepaste Zinnebeelden en Opschriften te vercieren; het ander de *Burg*, welke van boven tot beneden met een groot aantal Lampions verlicht was, en op een doorschynend

XCI. BOEK. 1774. J. LE FRANCQ V. BERKHEY gedenkt in Dichtmaat openlyk Leydens Ontzet.

Scherm de *Leydsche Maagd* met Byschriften vertoonde.

Met deezen Dag was de Herdenking niet afgeloopen, maar de volgende bestemd om zulks te hervatten, en door de betoverende kragt der Dichtkunst, der harten die Vereeuwiging in te drukken. J. LE FRANCQ VAN BERKHEY, M. D. en Lector in de Natuurlyke Historie aan de *Leydsche* Hoogeschoole, bekend door zyne weelderige dichtader, hadt zich toegerust om in *Nederduitsche* Dichtmaat eene Redenvoering te houden. Na de *St. Catharina Gasthuis Kerk*, de daar toe benoemde plaats, geleidden de Bestuurders van het *Leydsche* Dichtlievend Genootschap *Kunst wordt door Arbeid verkreegen*, als mede die van het *'s Gravenhaagsche*, *Kunstliefde spaart geen vlyt*, den Dichterlyken Redenaar. Regeerings-, Krygs- en Kerkenraads-Leden, te gemelder Kerke gekomen zynde, onthaalde een keurlyk Muzyk, onder 't geschal van Pauken en Trompetten, bestuurd door den beroemden Muzykmeester C. VERMEULEN, de zamenvloeijende menigte, die het Gebouw tot verdringens toe vervulde. Hoe groot de verwagting ware voldeedt de Redenaar aan dezelve volkomen, en slaagde in de uitvoering zo gelukkig, dat hy zich niet alleen van aller aandagt; maar ook van aller harten, volkomen meester maakte. Ieder was, naar 't eenstemmig getuigenis der oorgetuigen, onder de taal, die van

zyne

zyne lippen rolde, enkel gehoor en gevoel; de hartstochten van Droefheid en Medelyden over den veegen staat der Stad, van Verontwaardiging over de *Spaansche* Dwinglandy en 't onderdrukken der Vryheid, of van Blydschap op het heuchlyk Ontzet van *Leyden*; deeze en dergelyke hartstochten tekenden zich op ieders gelaad, naar maate dat de Redenaar verschillende voorwerpen voordroeg; de aandoeningen van aller harten volgden op zyne klanken. Men ondervondt toen zo zeer als immer het vermogen eener kunstlooze Welspreekenheid. Op het eindigen was het een verrukkend tooneel te zien, hoe sterken indruk zulks gemaakt hadt, aller monden juichten tot des Redenaars lof, een ieder verspreidde denzelven langs de straaten, gansch *Leyden* weergalmde, toen de Dichter, begeleid door die zelfde Kunstgenooten, na huis tradt. En treffend Muzyk liet zich tusschen de tydperken, in welken de Redenvoering verdeeld was, en by 't eindigen, hooren. De overgifte eener nieuw gegraveerde Afbeelding van den nooit volpreezen Burgemeester VAN DER WERF, aan *Leydens* Magistraat, door den Redenaar, besloot zeer eigenaartig deeze Feestlyke plegtigheid. En hadt het Kunstgenootschap *Kunst wordt door arbeid verkreegen*, den voorgaanden avond, die groote Gebeurtenis vrolyk gedagt, een ander daar ter Stede, bekend onder de Zinspreuk *Veniam pro laude*, vierde dit

XCI. BOEK. 1774.

XCI. BOEK. 1774. Eeuwgetyde dien avond. Twee Gedenkpenningen strekten tot bestendige herdenkings middelen aan den zegeryken Dag van *Leydens* Verlossing. Wat hand dichtsnaaren roeren kon, spande dezelve om ze dien ter eere te tokkelen (*).

Nieuwe Schouwburg te *Amsterdam* ingewyd.

Wanneer de Brand den *Amsterdamschen* Schouwburg in asch en puin verkeerd hadt (†) hing het by de Regeering dier Stad in beraad of men eene nieuwe zou oprigten. Gewigtige redenen bewoogen dezelve om weder een Kweekschool van schuldloos vermaak, en een Oefenperk der dichterlyke bekwaamheden, zo in het hooge Treurspel, als in 't vrolyk Blyspel, en de boertende Klugt, te doen bouwen. De bekrompe plaats, waar de oude gestaan hadt, wilde men gaarne voor eene ruimere verwisselen: bezwaarlyk was die in eene zo volkryke en digtbebouwde

(*) *Beschryving der Plegtigheden en Vreugdebedryven, by het tweede Eeuwgetyde van de Stad Leyden. Gevierd op 3 en 4 van Wynmaand 1774*, by C. V. HOGEVEEN JUNIOR, die mede eene keurige Verzameling van Verzen op *Leydens* Tweede Jubelfeest in 't licht gebragt heeft. Ook ontving men het *Verheerlykt Leyden* van den Dichter LE FRANCQ VAN BERKHEY, waar mede den *Nederlander* niet weinig te vrede en ingenomen was, en waar door zy, die geene gelegenheid gehad hadden om deeze Redenvoering te hooren, hier in eenige schavergoeding verkreegen.

(†) Zie hier boven bl. 292.

de Stad te vinden, zonder dat 'er zich eenige ongelegenheden opdeeden. Eindelyk bepaalde men op het *Leydsche Plein*, by de *Leydsche Poort*, naar 't plan van J. E. DE WITTE, Directeur Generaal van Stads Werken en Gebouwen, een nieuwen Schouwburg van hout te stigten. Het werk werd aangevangen in Grasmaand des Jaars MDCCLXXIII., en was in Herfstmaand des volgenden Jaars voltooid, en de noodigste Schermen waren door de bekwaamste meesters geschilderd. Op den vyftienden dier maand werd het nieuw Tooneel plegtig ingewyd, door een klein stukje van BARTHOLOMEUS ROELOFS, Capelmeester van het Orchest; gevolgd van het Treurspel *Jacob Simonszoon de Ryk*, gevloeid uit de pen der beroemde Vaderlandsche Dichteresse LUCRETIA WILHELMINA VAN WINTER, *geboren* VAN MERKEN. Dit geschiedde in tegenwoordigheid der Regeeringe en van verscheide daar toe genoodigde persoonen. Dit zelfde Treurspel opende, twee dagen laater, den nieuwen Schouwburg voor allen, en werd dezelve, even als de oude, waar men eerst den *Gysbrecht van Amstel*, VAN VONDEL gespeeld hadt, eerst geopend met een oorspronglyk *Hollandsch* Tooneelstuk, uit de Vaderlandsche Geschiedenis ontleend, en tot *Amsterdam* betrekkelyk. Eene enkele vertooning kon den verbaazenden toeloop van nieuwsgierigen en Tooneelliefhebberen niet voldoen, verscheide keeren herhaalde men voor

XCI. BOEK.

1774.

XCI. BOEK. 1774. voor een opgepropten Schouwburg, die gevoeglyk plaats verleent aan zestien honderd Toekykeren, dit Stuk. -- Schoon 'er altoos lieden gevonden worden aan het oude dermaate gehegt, en daar mede zo ingenomen, dat zy steeds daar aan de voorkeus geeven, voldeedt deeze nieuwe Schouwburg, zo in deszelfs aanleg, als in de Tooneel-cieraaden, en pragtige Kleederen aan den smaak van kundige en onbevooroordeelde Tooneelminnaaren, die zich verheugden over het herbouwen eener plaatze, waar zy hun lust konden boeten (*).

Het Genootschap *Servandis Civibus* aldaar opgerigt. Te dier zelfde Stede nam thans een nieuw Genootschap, tot opbouw der Geneeskunde, 't welk ten Zinspreuk voerde SERVANDIS CIVIBUS, eenen aanvang, en maakte zich bekend, door de uitgave van eene openbaare Aankondiging, by welke zy verklaarden, dat een klein Gezelschap van bekwaame Mannen, overtuigd van het nut, 't welk Geneeskundige Genootschappen, in andere Landen, hadden te wege gebragt, zich reeds voor eenigen tyd vereenigd hadt, om alle de waarneemingen van hunne wyduitgestrekte Praktyk met elkander te vergelyken, en dikwyls, hoewel nooit dan met de uiterste voorzorge, nieuwe Proeven ter uitbreidinge van de Kunst te neemen. De ruime verstandhouding der Leden van dit Gezelschap, met ver-

(*) *N. Nederl. Jaarb.* 1774. bl. 1276.

verscheide Geneesheeren van den eersten rang, gaf gelegenheid, om nu en dan deszelfs Lichaam met nieuwe en voortreffelyke Leden te vergrooten. Aan de volkomenheid ontbrak, dat het zich, ten meerderen nutte, als een Genootschap, wereldkundig maakte, hoe wel de byzondere Leden, voor eerst niet konden goedvinden hunne Naamen te doen kennen, gelyk zulks by andere Genootschappen gebruiklyk is. *Zy* wilden zich eensdeels aan geen afgunst blootstellen, en dagten anderdeels, dat het geenzins de Naamen, maar wel deegelyk de *Zaaken* waren, die het Gemeen beoordeelen moest. Die geheimhouding der Naamen beloofden zy, dat een einde zou neemen, zo ras de meerderheid der Leden, om gewigtige redenen, zulks dienstig keurde. Jaarlyks loofde dit Genootschap een Gouden en *Zilveren* Penning uit, aan het beste en daar aan naastkomende Antwoord, op eene Vraag de Genees- of Heelkunst betreffende (*).

XCI. BOEK. 1774.

Vrees voor den ondergang der Aarde uit den Stand der Planeeten gebooren.

Ramp en onheil uit de Letteren der Lugt te spellen, of uit ongewoone verschynzelen, in den loop en stand der Hemellichten, de akeligste gebeurtenissen te voorzeggen, was, van onheuglyke tyden af, het bedryf des schroomvalligen Bygeloofs, dat van eenen besmettenden aart, altoos veele zwakke gemoederen ontrustte, en

(*) Verhandelingen van het Genootschap *Servandis Civibus* I Deel.

XCI. BOEK. — 1774. en om welks aangevangen werk te voltooijen eene onkundige, of niet zelden bedrieglyke, Priesterschap de hand leende. Hoe gedugt was altoos in 't oog des Bygeloofs, de verschyning van Staartstarren: dan, waar de fakkel der Weetenschappen ontstooken is, doet dezelve de duisternissen van Waan- en Bygeloof, met de daar door verwekte vreeze, verdwynen. Kunde van den loop der Hemellichten, de berekening van de verschyning der zelzaam zich vertoonende, door de uitkomst gestaafd, heeft dien ydelen schroom verbannen by elk oplettenden, en zou men naauwlyks in een Land, waar de kundigheden zo algemeen verspreid zyn als in het onze, verwagten, eene ongerustheid uit den stand der Hemellichten te zien gebooren worden, welke beter voegde aan de diepe onweetenheid der Eeuwen, waar in Onkunde met Bygeloof ten zetel zaten. Dit was nogthans het geval. De Starrekundigen hadden waargenomen, dat de Planeeten *Mercurius* en *Mars*, in dit Jaar, zeer na voorby onzen Aardbol zouden loopen: zommigen hadden zich uitgelaaten over de mogelykheid, dat de nabyheid van een deezer Dwaalsterren aan onze Aarde op dezelve eenigen invloed zou kunnen hebben. Dit ontrustend gerugt waaide uit *Frankryk* welhaast in andere Ryken, en ook in ons Vaderland, over; 'er ontstond veel bekommerings onder 't Gemeen, 't welk den achtsten van Bloeimaand met schrik zag naderen, als 's Aardbols jongsten dag. Dan-

ner-

nergens in onze Gewesten liep die benardheid tot zulk een uiterste als in *Friesland*, waar een dweepend Schoolmeester den Propheet speelde, en de akeligste Gebeurtenissen voorspelde. Zo veel geloofs vondt hy by sommigen, dat zy hunne Broodwinningen lieten stilstaan, in het denkbeeld dat zy, naa den achtsten van Bloeimaand, des niet zouden behoeven. XCI. BOEK. 1774.

De hooge Regeering oordeelde het aldaar noodig, ter bedaaringe van de zo zeer ontrustte Gemoederen, en tot voorkoming van meerder verwarringe, een Berigt te doen opstellen en wereldkundig te maaken, 't welk, om der zeldzaamheids wille, verdient afgeschreeven te worden.

In *Friesland* te keer gegaan door een Berigtschrift van hooger hand.

— „ Men is van eene kundige hand onderrigt, dat de beweegingen van *Mercurius* en *Mars* geenen invloed op de *Aarde* hebben; dat de Conjunctie van *Venus* met de *Zon* reeds den 22 van Maart is geschied (zonder dat men haar, wegens derzelver groote Noorder Breedte, voor de Zon, gelyk in de Jaaren MDCCLXI en MDCCLXIX heeft gezien), en dat de Conjunctie van *Mercurius* met de *Zon* den 11 *April* voorgevallen is. Bygevolg dat beide deeze Planeeten, op de gemelde tyden, het allernaast aan de *Aarde* zyn geweest, en zich nu wederom dagelyks van dezelve verwyderen. Voorts dat het zeer klein vermogen van *Jupiter* op de *Aarde*, den 8 May byna op het allerkleinste is, en op dien Dag niets byzonders staat te gebeuren aan-

„ gaan-

„ gaande de Planeeten, dan dat men 's
„ morgens vóór den Opgang der Zonne,
„ by helder weer, *Jupiter*, *Mars*, *Venus*,
„ *Mercurius* en de *Maan*, in het Zodiaks
„ Teken van *Aries* zal zien; daar naa, met
„ het begin van *Juny*, in *Taurus*, en ver-
„ der in zeer verschillende Tekens van den
„ Zodiak, volgens den bestendigen loop
„ der Planeeten, zal waarneemen; en dat
„ daarom zulken, die vermoeden dat, op
„ den *achtsten Mey*, waarschynlyk eenige
„ veranderinge in de beweeginge der *Aar-*
„ *de* en Planeeten zou ontstaan, in de
„ daad hunne onkunde belyden in de wet-
„ ten der beweeginge van dezelven: naar-
„ dien deeze Lichaamen, ieder in 't by-
„ zonder, hunnen loop, in hunne eigene,
„ en zeer van elkander verschillende, Krin-
„ gen, zonder daar uit te wyken, vol-
„ brengen. Zo dat de Starrekundigen,
„ vóór honderden van Jaaren, wat het
„ zaaklyke betreft, indien zy ooit hadden
„ gedagt, dat eene vertooning aan den
„ Hemel, als die van den gemelden Dag,
„ nadeeelige gevolgen in het Zamenstel
„ der Planeeten zou maaken, dezelve
„ hadden kunnen voorzeggen (*). ——
Dusdanig eene verklaaring veroorzaakte wel eenige gerustheid in de gemoederen; doch de vrees verliet de beklemdste harten niet te eenemaal, dan naa dat de angstig te gemoet geziene achtste van Bloeimaand,

(*) *N. Nederl. Jaarb.* 1774. bl. 414.

maand, zonder dat 'er op denzelven iet zonderlings, door de werking der Dwaalstarren veroorzaakt, ten einde geloopen was; wanneer het Bygeloof, maar gewoonte, zweeg, en het gegrond belachen van kloeker Verstanden, met geduld, moest verdraagen. XCI. BOEK. 1774.

Een ongewoone Voorjaars-ramp, geheel geene gemeenschap hebbende met dien ydel gevreesden stand der Hemellichten, trof, in 't einde van Bloeimaand, eenige plaatzen in onze Gewesten. Naa dat de Lugtsgesteltenis in 't midden dier Maand, ten aanziene van Hette en Koude, zeer ongelyk geweest was, zo dat, op één dag de Thermometer een onderscheid van twintig tot acht-en-twintig Graaden tekende (*) stak den zeven- en- twintigsten een harde Storm uit het Noord-Westen op, die het Y-water voor *Spaarendam* tot zulk eene hoogte deedt ryzen als de oudste Lieden, in een zo ver gevorderd Voorjaar, nooit beleefd hadden. De *Slaaperdyk* stroomde over, op eene wyze in den Winter niet ongewoon, en deedt de hoop op een gunstigen Hooibouw, welken het weelig staande Gras in die streeken beloofde, in den vloed verdwynen. De *Zuider-Zee* zwol, door deezen Storm, op onze kusten dermaate dat geen menschen geheugen daar van

Ongemeen hoog water in Meymaand.

(*) *Weerkund. Waarn.* van A. W. SCHAEF in de *Hedend. Vaderl. Letteroefeningen* III Deel II Stuk. bl. 320.

XCI. BOEK. — 1774.

van kennis droeg. Op het *Koegras* by *Kalantsoog* verdronk, door 't opzetten der *Noord-Zee*, veel Vees. De Visschers die Zee bevaarende leeden niet alleen groote schade; maar ook één *Katwyksch* Visschuitje sloeg, op de hoogte van *Ter Heyde* om, geen der Manschap bragt 'er het leeven af (*).

Middelen tot verbetering van *Frieslands* Inkomsten beraamd.

Reeds zints den Jaare MDCCLXVIII waren 'er in *Friesland*, op voorstel des Erfstadhouders, door de Staaten van dat Gewest, eenige bekwaame Leden benoemd, tot het onderzoek van den toestand der Lands Inkomsten. Zy leverden, in den voorleeden Jaare, berigt in van hunne Bevindinge, als mede van de Middelen, van spaarzaamheid en andere, welke zy tot herstel der Geldmiddelen bekwaam en noodig oordeelden. Staaten van *Friesland* zonden 't zelve aan den Stadhouder, die, in Sprokkelmaand deezes Jaars, zyn gevoelen daar over bekend maakte, 't welk het beraamen en vastftellen van verscheide Plakaaten en Publicatien, des betreffende, ten gevolge hadt (†). Of dezelve alle van dien aart waren, dat zy het kwaad in de beginzels aantasten, en 'er dus geneezing van te verhoopen was, werd verscheidenlyk beoordeeld.

Al-

(*) *N. Nederl. Jaarb.* 1774. bl. 525. 587.
(†) Ze zyn te vinden in de *N. Nederl. Jaarb.* 1774. bl. 542. 579. 590—616. 853.

XCI. BOEK.

1774.

Het *Regt van Aubaine* tusschen deezen Staat en *Frankryk*, als mede *Zweeden*, geheel afgeschaft.

Allen, die over de *Albis* of de *Elve*, de Grensscheiding van het oude *Fransche* Grondgebied, gebooren waren, en van daar *Albani* en *Aubenæ* genaamd werden, 't welk zo veel zegt als *Vreemdelingen*, mogten, volgens eene Wet van CAREL DEN GROOTEN, geene Goederen in *Frankryk* erven: de naalaatenschappen, die anderzins hun zouden hebben moeten aankomen, vervielen aan 's Lands Schatkist. Dit Regt werd *Jus Albinatus*, *Jus Albinagii*, en *Jus Aubaniæ* geheeten, in 't *Fransch* *Droit d'Aubaine*, by ons het *Regt van Aubaine*. Andere Volken, door dit Regt, in *Frankryk* stipt uitgeoefend, gedrukt, lieten 't zelve, volgens de Wet van Wedervergelding, tegen de *Franschen* gelden, en was dit vry algemeen onder de Volkeren. Beschaafder tyden en heuscher Zeden deeden 't zelve hier en daar afschaffen. Ook werd het reeds, by den *Kamerykschen* Vrede, in de Jaare MDXXIX, voor de *Nederlanders* in *Frankryk*, en voor de *Franschen* in de *Nederlanden*, vernietigd; en deeze vernietiging bekragtigd door een byzonder Verdrag in den Jaare MDCXCLVII (*). — Doch men vondt in *Frankryk* niet goed, omtrent de *Fransche* Vlugtelingen, die den haatlyken Geloofsdwang ontweeken, deeze Godsdienst-vryheid ademende Gewesten ter schuil en verblyfplaatze genomen hadden, zich aan

(*) *Groot Plakaat Boek* II Deel, bl. 2223, ook nader 1634. *Ald.* II Deel, bl. 2360. En in een Tractaat van Vriendschap 1662. *Ald.* bl. 2911.

XCI. BOEK. 1774.

aan dat Verdrag van Vernietiging te houden, zelfs niet wanneer die Vlugtelingen, in deeze Landen als Inboorelingen aangenomen waren, gelyk een Plakaat des Jaars MDCCLIX dit Regt van Inboorlingschap aan die Vlugtelingen verleende (*). Menigmaalen vielen hier over klagten, welker vrugtloosheid de Staaten in 't einde beweeg te verklaaren, dat men, ter wedervergelding, den *Franschen* ook niet zou toe laaten tot de Erfenisse der Goederen van Vlugtelingen hier ter Lande (†). In deezen voor de Menschlykheid onvoeglyken stand bleef dit stuk tot dat, in Lentemaand deezes Jaars, de Kroon van *Frankryk* en deeze Gewesten, ten voordeele der wederzydsche Onderdaanen, een Verdrag slooten, by 't welk het *Regt van Aubaine* volkomen afgeschaft en vernietigd werd. — Een zelfde Verdrag werd ook tusschen het Ryk van *Zweeden* en deezen Staat, om deezen tyd, aangegaan (§).

Engeland verzoekt dat de *Noord-Americaanen*, uit deeze Landen, met geen Krygsbehoeften

Schreef men de gemaklykheid, waar mede het Hof van *Frankryk* zich daar toe liet beweegen, misschien niet zonder grond, toe aan *Frankryks* oogmerk, om, door dit betoon van hoogagting voor 't Gemeenebest, 't zelve aan zyne belangen te verbinden, 't welk de welwikkende Staatkunde van veel gewigts moest oordeelen by het toeneemen van den dagelyks aanwakkerenden

(*) *Groot Plakaat Boek* V Deel, bl. 73.
(†) *Groot Plakaat Boek* V Deel, bl. 74.
(§) *N. Nederl. Jaarb.* 1774. bl. 527 en 864.

den twist tusschen *Engeland* en de *Noord-Americaansche* Volkplantingen, waar in *Frankryk*, vroeg of laat, stondt deel te neemen. Het gedrag des *Engelschen* Hofs was, by den aanvang dier onlusten, by lange zo vriendlyk niet, en diende, het voorstel des Afgezants YORKE by de Algemeene Staaten geenzins om de gemoederen in een handeldryvend Gemeenebest ten zynen voordeele in te neemen. 't Zelve behelsde, dat de Koning zyn Meester zich vleidde, dat hun Hoog Mogenden, uit hoofde van de aanhoudende Oneenigheden tusschen *Groot-Brittanje* en de *Engelsche* Volkplantingen, in *America*, aan derzelver Ingezetenen wel ernstig zouden willen verbieden, deeze oproerige Volkplantingen, 't zy middelyk of onmiddelyk, met Geweer of Krygsbehoeftens te ondersteunen; dat zyne *Groot-Brittannische* Majesteit, uit aanmerking van de Vriendschap en goede verstandhouding, welke zo gelukkig tusschen *Engeland* en 't Gemeenebest plaatze hadt, verwagtte, dat hun Hoog Mogenden de noodige voorzieningen zouden doen tot het beletten van dusdanige verzendingen. —— Men wil dat *Engeland* het by dit verzoek, niet liet berusten; doch dat 'er daadlyk op 't *Y* twee *Engelsche* Vaartuigen lagen, om een waakend oog te houden, op 't geen van daar verzonden werd; en welke Schepen, zo ras zy vermoedden kreegen eener verzending van Oorlogsbehoeften na *Boston*, gereed waren onze Koopvaarders in het uit-

XCI. BOEK.

1774.

mogen voorzien worden.

XCI. BOEK. 1774.

zeilen te volgen, misschien met oogmerk om dezelve in Zee te onderzoeken.

De Oorlog tusschen *Frankryk* en *Engeland* dreigt uit te zullen barsten.

De toestand der zaaken in *Noord-America*, *Frankryks* blykbaare genegenheid, om die Volkplantingen, in het Vryheids-pleit te ondersteunen, en *Engelands* bepaald oogmerk om alles op te zetten by het onderwerpen der Volkplanteren, deedt elk eenigzins vooruitzienden, vastsstellen, dat het Twistvuur, in de *Nieuwe Wereld* eerst ontstooken, dat des Oorlogs in de *Oude Wereld* zou doen ontvlammen. De betrekking, waar in onze Staat stondt tot de twee Mogenheden, die eerlang tegen elkander het harnas zouden aangorden, speelde ten minsten het vertoon derzelfde tooneelen, als in den laatstgevoerden Kryg tusschen *Frankryk* en *Engeland*, zich opdeeden, en by de meesten nog in versche geheugenisse lagen. Twyfelingen of de Onzydigheid, toen met zo veel Staats beleids gehouden, door de *Vereenigde Gewesten* zou kunnen bewaard worden, bekroopen veelen, die den tegen elkander werkenden invloed des Hofs van *Versailles* en van *Londen*, in den Lande kenden, en berekenden hoe hoogst bezwaarlyk het zou vallen, buiten eenen Oorlog te blyven, waar in men den Staat gaarne zag ingewikkeld; schoon men van den kant dier ten Oorlog gereede Mogenheden, niet naliet op Onzydigheid van onzen kant aan te dringen.

Staaten van *Holland* dringen aan op

Niets kan beter tot opheldering van de inwendige Staatsgesteltenisse, ten deezen opzigte, hier te Lande, dienen dan een

na-

nader verslag van 't geen 'er, omtrent de versterking der Land- en Zeemagt, ten deezen tyde, voorviel. In den Jaare MDCCLXXII hadden Staaten van *Holland* niet nagelaaten aan te dringen op de hoogstnoodige Verbetering van 's Lands Zeemagt, en wel byzonder, dat de overige Gewesten de Aandeelen in de Petitien van de Jaaren MDCCLXX en MDCCLXXI tot buitengewoone Uitrustingen ter Zee zouden opbrengen, als mede tot den verzogten aanbouw der vier-en-twintig Schepen van Linie (*); doch zy vonden de Bondgenooten min bereid dan zy verlangden om de Zeemagt tot die hoogte te brengen. „Zy waren misschien," dus drukt zyne Hoogheid zich over deeze agterlykheid uit, „niet gezind om *al* hun vermogen aan „de Zeemagt te besteeden, en wilden, in „de toestemming tot dezelve, niet *al te schootig* zyn, uit vreeze dat, wanneer „die Zeemagt, op de door *Holland* bedoelde hoogte, zou gebragt zyn, min„der gelegenheids voor hun zou overbly„ven, om zich ook van de Landzyde, „de zo lang gewenschte, en by hun zo „noodig geoordeelde, zekerheid, te be„zorgen (†).

XCI. BOEK.

1774.

de versterking der Zeemagt. Waarom de andere Gewesten niet gereed bewilligden.

Hier door bleeven de zaaken in den zelfden staat tot den Jaare MDCCLXXIII. *Holland*, de langs hoe grooter wordende noodzaaklykheid bezeffende om die Versterking

Nader aandrang door Staaten van *Holland* gedaan.

(*) Zie hier boven bl. 248.

(†) *Memorie van zyn Hoogheid*, 6 Oct. 1782.

XXI. BOEK. — 1774. king ter Zee, of Land te brengen, herhaalde, toen den tot nog vrugtloozen aandrang by hunne Hoog Mogenden, die besloten by alle de overige Gewesten, het hunne te zullen aanwenden om in de billyke eischen van *Holland* te stemmen; en verder goedvonden zyne Hoogheid, en den Raad van Staaten, te verzoeken om een Plan tot versterking der Troepen van den Staat ter Algemeene Staatsvergadering te willen openleggen, om daar op, overeenkomstig de Orde van den Lande, te besluiten.

Overysfels raadslag. De raadslagen der onderscheidene Gewesten konden nu niet wel agterwege blyven; zy kwamen in. *Overyssel* zou met genoegen een Plan tot eene maatige Vermeerdering der Landmagt te gemoet zien. Wat de vervallen Staat van 's Lands Zeemagt betrof, was het aangemerkte, zo van hun Hoog Mogenden, als van Staaten van *Holland*, niet ongegrond; doch dat daar omtrent geen meerder voorziening hadt plaats gegreepen, moest aan Ridderschap en Steden niet geweeten worden, en mogten zy zich op voorgaande toestemmingen in die Lasten, boven al van den Jaare MDCCLXXI, beroepen. Zy wilden niet ontveinzen, dat ze nu nog agterlyk waren in zich te verklaaren over de Petitie tot den aanbouw van Vier en twintig Oorlogschepen; doch, behalven dat dit hun geval niet in 't byzonder was; dewyl de meeste Gewesten 'er nog niet in toegestemd hadden, waren zy hier in voornaamlyk wederhouden, door de Onregelmaatigheid en Onbillykheid, waar-

me

mede dit gedeelte van het stuk der *Consenten* werd behandeld, op welker verbetering zy aandringende by deezen betuigden „ dat, indien de gezaamlyke Bondgenooten, in de Petitie tot den aanbouw van „ vier- en- twintig Oorlogschepen een „ gaaf *Consent* geliefden te draagen, dat „ *Consent* op zyn tyd met *reëele prestatie* te „ agtervolgen, en daar van ter Vergaderinge van hun Hoog Mogenden verklaaring te doen, zy mogten lyden, dat „ nimmermeer eenige aandrangen herhaald „ wierden by de Gewesten, die in de Petitie tot den aanbouw van Schepen van „ den Jaare MDCCLXXI, of in 't geheel „ niet, of maar ten deele toegestemd hadden, maar zy des geheel ongemoeid gelaaten: zy hoopten dat deeze Verklaaring, door de overige Gewesten, mogt „ worden gevolgd, en de gebrekkige Gewesten aanmoedigen om te besluiten op „ en toe te stemmen in de Petitie tot de „ Vier- en- twintig Oorlogschepen." Dan konden zy niet voorby aan de Bondgenooten voor te houden, dat, zouden de vervalle zaaken van de Zee zodanig behartigd en verbeterd worden als noodig scheen, zulks voor een groot gedeelte behoorde gezogt te worden in den staat der middelen ten laste van de Collegien ter Admiraliteit.

XCI. BOEK. 1774.

Utrechts gevoelen.

Utrecht was voor de verbetering van Zee- en Landmagt, beriep zich, om zyne bereidwilligheid tot het toebrengen van zyn aandeel aan het Zeeweezen te toonen,

XCI. BOEK. 1774. op de gedraagene toestemming in de Petitie van den Jaare MDCCXLI, op de reeds daarvan opgebragte Penningen, terwyl andere Gewesten of niets, of merkelyk minder, hadden betaald; op de laatere betooningen van bereidwilligheid om het gemeene Vaderland, en deszelfs afgelegene Bezittingen, zo wel ter Zee als te Lande, te helpen beschermen. Verklaarden Staaten van *Utrecht* zich omtrent eenige voorgeslaagene buitengewoone pooging tot vermeerdering van de Land- of Zeemagt der Republiek niet overeenkomstig den wensch van zommige Bondgenooten, dit moest aan geen gebrek van bereidwilligheid; maar aan de bekrompenheid van Geldmiddelen, worden toegeschreeven, welke, zonder het bezwaaren der Ingezetenen, die veel eer verligting behoefden, in geen beter staat konden geraaken. „ Zy vertrouwden dat de Bondgenooten, den toestand van hun Gewest behoorelyk overweegende, het verlangen van hun Ed. Mogenden niet vreemd zouden vinden, dat eindelyk eens met ernst wierd gedagt, om door eene gelyke en geregelde heffing van de Middelen te Water, en door het betragten eener behoorelyke Oeconomie by de Admiraliteits Collegien, het Fonds, tot de Zeemagt geschikt, zo veel mogelyk te bevoordeelen, en dat de onderhandelingen daar over, voormaals begonnen, met ernst voortgezet en tot een spoedig einde gebragt wierden, bereid zynde om, op

„ het

„ het bekomen der noodige onderrigtingen „ van het geen tot verbetering der Zee- „ magt van den Staat, en de bescherming „ des Handels, zo uit de Inkomsten der „ Admiraliteit, als anders, zou kunnen ge- „ vonden worden, op de Petitie van den „ Jaare MDCCLXXI tot den aanbouw „ van vier- en- twintig Schepen van Li- „ nie, zodanig te besluiten als de omstan- „ digheden der Geldmiddelen eenigzins „ zouden toelaaten. Gelyk zy ook by „ herhaaling betuigden bereid te zyn, „ om op gelyke wyze te besluiten, op „ eene voeglyke Versterking van de „ Landmagt, zo ras zyn Hoogheid en de „ Raad van Staaten eene nadere Petitie „ en Plan ter overweeginge der Bondge- „ nooten, zouden ingeleverd hebben: „ voor de Verbetering van de Land- en „ Zeemagt, waren huns oordeels dezelf- „ de redenen."

XCI. BOEK. 1774.

Gelderlands denkbeeld.

Gelderland, terstond in de Petite tot meergemelden aanbouw van Oorlogschepen gestemd hebbende (*), herhaalde die toestemming, deeze gelegenheid aangrypende om by hunne Bondgenooten, die tot nog hier in niet bewilligd hadden, aan te dringen, dat zy 'er zich toe zouden laaten beweegen, ten einde men spoedig met eenpaarigheid daaromtrent een Besluit mogt neemen; dan teffens oordeelden zy het tegenwoordig aantal van 's Lands Krygs- volk

(*) Zie hier boven bl. 253.

XCI. BOEK. 1774. volk niet toereikende om tot beveiliging van den Staat de noodige gerustheid te geeven; waarom zy ook bleeven aandringen op eene maatige vermeerdering, en het Plan daar toe te gemoet zagen.

Zeelands besluit. Geheel anders klonk de taal door *Zeeland* geuit. Staaten van dat Gewest, „ zouden geene zwaarigheid maaken, om, „ ten aanzien van de Zee- en Landmagt, „ het gevoelen van Staaten van *Holland* „ te omhelzen; waare het niet, dat zy daar „ in verhinderd wierden, door de bekrom„ pene gesteldheid hunner Provinciaale „ Finantien; die niet toereikten, om de „ gewoone uitgaven te kunnen draagen, „ en veel min instaat waren, om aan „ eenige buitengewoone uitgaven te ge„ moet te komen; en wel inzonderheid „ aan een zo merklyke somme, als het „ aandeel van *Zeeland* in de Petitie tot „ den aanbouw van vier- en- twintig Oor„ logschepen; als mede in het geene een „ voeglyke vermeerdering der Land„ magt zou beloopen, waar om zy, „ hoewel met leedweezen, moesten be„ tuigen, geheel buiten staat te zyn, om „ tot zodanig eene Toestemming te ko„ men, welke zy niet geen daadlyke „ Geldopbrengingen zouden kunnen be„ kragtigen, ten ware de Bondgenooten „ konden overgehaald worden, om Staa„ ten van *Zeeland*, daar toe meer instaat „ te stellen, dan tot heden was geschied." — Voorts bragten zy een gansche lyst van bezwaaren, van verkortingen, en van yegon-

ge-

gelykingen, in 't midden, zich over de behandelingen der overige *Zes* Gewesten beklaagende. XCI. BOEK.

Staaten van *Friesland*, schoon zy mede 't bezwaar der Geldmiddelen van hun Gewest, in 't breede ophaalden, „ twyfelden niet, gelyk zy zich uitdrukten, „ of hun Hoog Mogenden zouden daar „ uit ligtlyk opmaaken, in welk eene ver„ legenheid zy zich thans bevonden; aan „ den eenen kant gedrongen wordende „ door de nuttigheid, en meerdere of min„ dere noodzaaklykheid, der voorgeslaage„ ne maatregelen, en aan den anderen „ kant schroomende, in dezelve te tree„ den, uit hoofde van onmagt en het voor„ uitzigt, dat op zulk eene wyze hun „ Gewest nimmer tot verhaal zou komen, „ of instaat gesteld worden, om het ge„ meene Bondgenootschap, ingevalle van „ nood, met eenige nadruk, ter hulpe te „ verstrekken, dat zy dus tusschen beiden „ staande, hun Hoog Mogenden, konden ver„ zekeren van hunne geneigdheid, om met „ de overige Bondgenooten zamen te stem„ men, in het beraamen van maatregelen, „ die men ter beveiliging van den Staat, „ herstelling van de Zeemagt, en bescher„ ming van den Koophandel, noodig zou „ oordeelen: hier om zouden zy het Plan „ en de Petitie, wegens de vermeerdering „ der Landmagt afwagten, en daar over, „ zo wel als over den aanbouw der Sche„ pen van Oorlog, raadpleegen en vrugt„ baare Besluiten uitbrengen; zo veel de 1774. *Frieslandt* raadslag.

„ toe-

XCI. BOEK. 1774.

„ toestand der Geldmiddelen van het Ge-
„ west eenigzins zou toelaaten. Terwyl
„ zy tevens, met de andere Gewesten,
„ wel wenschten, dat de Onderhandelin-
„ gen, wegens het onderzoeken van de
„ middelen der onderscheide Admiralitei-
„ ten aangevangen, van zulk een goed ge-
„ volg mogten weezen, dat ten minsten
„ een gedeelte van de Buitengewoone
„ Uitrustingen, daar uit konden worden
„ goedgemaakt."

Gevoelen van *Stad en Lande*

Stad en Lande keurde de redenen voor den Aanbouw der Oorlogschepen bygebragt onwederleggelyk; doch kwam het Staaten van dit Gewest niet min ontegenspreekelyk voor, dat men even zeer bedagt moest zyn, op de middelen, om dien aanbouw te volvoeren. *Zy* gaven hun misnoegen, over het agterblyven van herstel by 's Lands Admiraliteiten, op eene sterke wyze te kennen. Bleeven de zaaken in dien stand, dan hadt men grond om te dugten, dat de kosten tot dien Aanbouw op de schouders der Gewesten geschooven, eene voorgewende onmagt zommige zou te rug houden van toe te stemmen, of aanleiding geeven, om de hulp van andere Bondgenooten te verzoeken, of dat zy, gaaf toegestemd hebbende, de Betaaling zeer traaglyk zouden laaten volgen. —— Het aandeel 't geen *Stad en Lande* tot dien aanbouw zou moeten opbrengen, de kosten van de bedoelde vermeerdering der Landmagt, en het in dienst houden der Zes Fregatten, zou-

de

de Geldmiddelen van hun Gewest ten gronde helpen. XCI. BOEK.

Naa een beklaaglyk tafereel gemaald te hebben van den bezwaarden Staat van Stad en Lande, zints het zeventiende jaar deezer Eeuwe, van de Lasten op de Ingezetenen, en de verkoop van Goederen, om schulden aftelossen, bragt de bedenking, dat hun niets overbleef, dan uit twee kwaaden het minste te kiezen, en het onbetwistbaar veiliger was, zich vroegtydig te wapenen, en daar toe alles op te brengen wat men kon, dan bloot te staan voor de begeerte van ieder, die lust hadt den Lande te bespringen, hun tot de volgende verklaaring. —— „Dat zy „zouden toestemmen in den aanbouw „van een zodanig getal Oorlogschepen „als, in 't Jaar MDCCLXXI, door den „Raad van Staaten hun Hoog Mogenden „was overgegeeven, en aan de Gewesten „verzonden, of zo veel minder als waar „over de Bondgenooten het zouden ééns „worden, onverkort de vrye raad„pleegingen van *Stad en Lande* omtrent „de Plans, welke men deswegen zou „voorstellen. Dat zy, zo ras alle Ge„westen zuiver zouden hebben toege„stemd, daadlyk daar toe zouden betaa„len den eersten Termyn en verder „hunne Toestemming, zo veel zy ee„nigzints vermogten, met de daadlyke „voldoeningen zouden bevestigen, zelfs „door de Penningen uit de verkoop van „hunne laatste *Domeinen* daar toe (des

„noods)

XCI. BOEK. 1774.

„ noods) te besteeden; onder de volgende
„ voorwaarden. —— Dat alle Bondge-
„ nooten in gemelde Petitien gaaf, en zon-
„ der eenige bedingen, of bepaalingen, toe-
„ stemden, en zulks daadlyk agtervolg-
„ den; in voege dat zy zich ontslagen
„ hielden van de betaalinge van een twee-
„ den Termyn, indien alle Bondgenooten
„ den eersten, op den verschyndag van
„ den tweeden, nog niet betaald mogten
„ hebben, en zo vervolgens met de an-
„ dere Termynen." —— Ten anderen,
„ dat zy inmiddels overtuigd wierden van
„ de ernstige en daadlyke genegenheid van
„ hun Hoog Mogenden en de Bondge-
„ nooten om de Geldmiddelen der Admira-
„ liteiten te verbeteren." —— En einde-
lyk „ dat zy, naa afloop van het beloop
„ van den toegestaanen onderstand, aan
„ één der Bondgenooten, de volduuring
„ daar van, of eenig ander middel in diens
„ plaatze, mits deezen weigerden, en
„ voor nu en als dan van de hand weezen;
„ tot zo lange de Staaten van zodanig Ge-
„ west, niet gekomen waren tot dergelyke
„ middelen van onderzoek en beschikking
„ over hunne Financien, als zy zelve, en het
„ by uitspraak bleeke, dat de Ingezetenen
„ van dat Gewest, naar evenredigheid
„ zwaarder belast waren dan die van *Stad
„ en Lande*, en de Geldmiddelen in 't
„ zelve met gelyke naauwkeurigheid be-
„ stuurd wierden; ten einde daar uit, als
„ zynde de eenige redelyke oorzaak om
„ hulp van anderen te verzoeken, de

„ on-

„ onmogelykheid om zich zelven te kun- XCI.
„ nen redden, openbaar werd. BOEK.

„ Dat zy, belangende de Vermeerde-
„ ring der Landmagt zich daar omtrent 1774.
„ nooit ongenegen betoond hadden, en
„ nog, niet ongenegen waren. Het Plan
„ daar toe verwagtende om'er nader op te
„ besluiten."

Het leedt niet lang of dit Plan was gevormd, en in Hooimaand des Jaars MDCCLXXIII aan de Gewesten rond gezonden; ten einde, zo in 't zelve, als in den Aanbouw van vier- en- twintig Linie Schepen, toe te stemmen. Volgens 't zelve zou 's Lands Krygsmagt met 1368 Paarden, en 8927 Hoofden, vermeerderd worden. De kosten van het Jaarlyks onderhoud hadt men begroot op 1560654 Guldens, en de Recruut en Aanritsgelden daar en boven op 653987 Guldens.

Plan tot vermeerdering van de Landmagt.

Hoewel, eer Wynmaand ten einde liep, Stad en Lande, Friesland, Overyssel, Gelderland en Utrecht, in de beide Plans zuinigverlyk bewilligden; duurde het, tot bevreemding veeler Bondgenooten, tot Grasmaand MDCCLXXIV. eer Holland deswegen zyn gevoelen te kennen gaf. Dit Staatsbesluit, van alle de voorige verschillende, en de bron van veele andere Raadpleegingen, verdient een breeder verslag. Staaten van Holland verklaarden, „ dat
„ naa lang en kragtig aanhouden by de
„ Bondgenooten op het geeven van daad-
„ lyke bewyzen, om de verbetering der
„ Zeemagt, ten minsten met gelyken

Staatsbesluit van Holland deswegen.

XCI. BOEK. 1774.

„ tred, met die van de Landmagt te be„ hartigen, hun niets aangenaamer zou ge„ weest hebben, dan de blyken van zoda„ nig een ernstig voorneemen by de Bond„ genooten te ontmoeten, als wanneer „ voor hun het tydstip zou gebooren zyn, „ waar in zy niet langer zouden vertraagen „ met de verklaaring om hunne bereidwil„ ligheid, tot eene voeglyke vermeerdering „ der Landmagt, daadlyk gestand te doen; „ doch 't was verre van daar dat dit ge„ wenschte tydstip zou genaderd weezen: „ want zy moesten, tot hun leedweezen, „ betuigen, in de uitgebragte Besluiten der „ Gewesten, vergeefsch gezogt te heb„ ben, 't geen vereischt zou worden om „ hun de noodige gerustheid te geeven, „ dat de Bondgenooten de verbetering der „ Zeemagt zodanig ter harte namen, als „ eenigzins overeenkwam met den aart en „ het gewigt der zaake: van welke niets „ minder dan de welvaard of het verderf „ van *Holland*, en by onvermydelyken „ gevolge, het behoud of de ondergang „ van 't Gemeenebest, moest afhangen.

„Wel was waar de meeste Gewesten had„ den tot den Aanbouw van vier- en„ twintig Oorlogschepen gestemd; doch „ hoe zeer zulks door hun gaarne werd „ aangenomen, als eene waarborge voor „ de daadlyke voldoening der aandeelen in „ gelde, het nogthans zeker ging, dat de „ verbetering der Zeemagt door den Aan„ bouw alleen niet kon uitgewerkt wor„ den; maar dat het Jaarlyks in Zee

„ bren-

„ brengen van een bekwaam getal Oorlog- XCI. BOEK.
„ schepen het middel was om de zwakke
„ en kwynende Zeemagt te herstellen, het
„ handeldryvend gedeelte der Ingezetenen 1774.
„ van den Staat, naar behooren, te be-
„ schermen, en de steeds afneemende
„ Vaard en Handel voor een geheel verval
„ te behoeden.

„ Welke begrippen men ook, over de
„ Gesteldheid en 't Bestuur van de Admi-
„ raliteits Collegien, veeltyds mogt vor-
„ men, het was eene bewysbaare waar-
„ heid, dat die Collegien, buiten behulp
„ der Bondgenooten, aan den Zeehandel
„ de noodige bescherming niet konden ver-
„ leenen; en even onbetwistbaar, dat de
„ gebrekkige opbrengingen der Gewesten
„ tot de buitengewoone Uitrustingen,
„ voor eene der beklaaglyke oorzaaken
„ gehouden moesten worden, waar aan
„ men het onvermogen dier Collegien hadt
„ toe te schryven.

„ Te deezer oorzaake hadden zy, by
„ voorgaande gelegenheden, aan de Bond-
„ genooten vertoond, de hooge noodzaak-
„ lykheid tot het vaststellen van een
„ Fonds, waar uit de kosten van eene
„ Jaarlyksche Uitrusting, door de rigti-
„ ge Onderstandgelden der gezamenlyke
„ Bondgenooten, konden komen; doch
„ die vertoogen, hoe billyk ook en regt-
„ maatig, waren, tot hier toe, van geen de
„ minste uitwerking geweest.

„ Met het verval der Zeemagt van den
„ Staat, en het daar uit afneemen des Han-

 „ dels,

XCI. BOEK. 1774.

„ dels, was het, ondertusschen tot dat uiterste gekomen; dat zy zich zelven, en hunne Bondgenooten zouden misleiden, wanneer zy het akelig vooruitzigt, in 't welke de waare gesteldheid der zaaken zich vertoonde, langer wilden verbergen; daar immers de geringe overblyfzels van eenen voorheen bloeyenden Koophandel, welke zonder Bescherming, en zonder vertooning van 's Lands Vlag, in die Oorden, waar toe dezelve zich voornaamlyk uitstrekte, niet behouden, veel min opgewakkerd en bewaard konden worden, eerlang na elders zouden verhuizen, en geheel tot niet loopen, daar het Lichaam van den Staat, door inwendige kwaalen aangetast, by verzuim en verwaarloozing der hulpmiddelen, welke daar tegen in tyds hadden kunnen aangewend worden, den oever zyns ondergangs, zelfs zonder den minsten aanstoot van buiten, zou zien genaaken; en daar *Holland*, ontzet en beroofd van de medewerking der Bondgenooten, tot bewaaring en bescherming der eenige bronnen van den bloei en welvaard, haast zou ophouden, met die invloeden van zyn finantieel vermogen over het Bondgenootschap te verspreiden, welke, in bezwaarende tyden, door de Bondgenooten zo menigmaal, ten hunnen nutte en welzyn, waren ondervonden.

„ Nimmer zouden hun Ed. Groot Mogenden, zo lang tegen die gedugte

„ on-

„ onheilen niet op eene kragtdaadige en XCI.
„ voldoende wyze, door de verbetering BOEK.
„ der Zeemagt, zo in den Aanbouw als in
„ de jaarlyksche Uitrusting zou voorzien 1774.
„ weezen, in de tegenwoordige gesteld-
„ heid der zaaken, van zich kunnen ver-
„ krygen, om hunne Provinciaale Finan-
„ tien, door eenigen verderen of meer-
„ deren last, voor en ter zaake van de
„ verdeediging te Lande te bezwaaren;
„ doch veel eer in de onaangenaame,
„ maar teffens onvermydelyke, verpligting
„ gebragt worden, om de verklaaringen,
„ by 't slot der laatst gedraagene Toestem-
„ ming, daadlyk werkstellig te maaken."

„ De Gemeene Verdeediging van de
„ Republiek, zo te Water als te Lande,
„ kon nimmer op vaste gronden geves-
„ tigd worden, zo lang de middelen,
„ daar toe dienende, niet met eenpaarige
„ schouderen gedraagen werden; en zo
„ lang men die zelfde, en vooral geen
„ minder zekerheid voor de opbrenging
„ der toegestaane Lasten tot het werk
„ van de Zee niet invoerde en vast stel-
„ de, als omtrent het toegestaane voor
„ de Verdeediging te Lande.

„ Van ouds waren *Staaten van Oorlog*,
„ *te Water*, bekend geweest, by welken
„ het beloop der Penningen, die de Ad-
„ miraliteiten te kort kwamen, over de
„ Gewesten geslaagen werden, dit hadt
„ opgehouden, en waren de Buitengewoo-
„ ne Petitien in stede gekomen, die veel-
„ tyds geen beter of voordeeliger lot had-

 „ den

XCI. BOEK. 1774.

„ den ondergaan, dan dat het zeer groot
„ en beschreienswaardig verschil tusschen
„ de toegestaane en de daadlyk opgebrag-
„ te Lasten te zigtbaar was daargesteld,
„ en de zaaken der Zee in een verval
„ geraakt waren, over 't welk men zich
„ thans niet genoeg kon beklaagen. —
„ Dat, tot herstel van dit verval, geen an-
„ der middel voor handen was, dan de
„ byzondere Bestemming van een genoeg-
„ zaam Fonds voor de kosten van eene
„ Jaarlyksche Uitrusting, gepaard met dus-
„ danige Schikkingen, waar door de over-
„ betaalingen en in gebrekeblyvingen,
„ die in de toelagen der Gewesten op
„ het Fonds mogten vallen, met andere
„ posten, op den Staat van Oorlog, de
„ verdeediging te Land betreffende, on-
„ derling vereffend wordende, aan de
„ Collegien ter Admiraliteit, zo veel ge-
„ rustheids verschaften, als dezelve noo-
„ dig hadden, om Schepen uit te rusten,
„ zonder aan de nadeelige en verderflyke
„ gevolgen van gebrekkige Opbrengingen
„ blootgesteld te blyven."

„ Zy konden niet nalaaten dit middel
„ den Bondgenooten ten sterksten aan te
„ pryzen; op dat het eens vast gesteld zyn-
„ de, even daar door de weg mogt gebaand
„ worden, om de Raadpleegingen, over
„ het herstel van de Zeemagt, te gelyk
„ met eene voeglyke Versterking van de
„ Landmagt, tot eene gewenschte afkomst
„ te brengen. — Niets liever wensch-
„ ten hun Ed. Groot Mogenden, dan dat,

„ zy

XCI. BOEK. 1774.

" zy hunne eigene Provinciaale Finantien, en die hunner Bondgenooten, in dien ſtand konden beſchouwen, dat eene meerdere Jaarlykſche uitgave van ver over de *Vyftienmaal honderd duizend Guldens*, gevoegd by het geen uit het boven gemeld Fonds voor de Zeemagt vereischt zou worden, een niet al te bezwaarend aanzien kreeg; waar door dan ook de raadpleegingen, omtrent het voorgeſtelde Plan zich zouden bepaalen tot een onderzoek over de meerdere of mindere noodzaake, om, in de tegenwoordige tydsomſtandigheden, tot eene zo aanzienlyke vermeerdering van Troepen te komen; doch dat, het Finantieweezen zich geenzins in eene zo voordeelige gedaante opdoende, zy het uit dien hoofde geheel ongeraaden zouden vinden, om, tot de beide voorwerpen, zo van de begrooting van het voornoemde 's Jaarlyks Fonds ten behoeve van de Zeemagt, als tot de verſterking der Landmagt, de gemelde ſomme te boven te gaan."

" Niet te hoog zou men het ſtellen als men de begrooting, van 't geen de Collegien ter Admiraliteit in Vredes tyd noodig zouden hebben, om 's Jaarlyks een bekwaam getal Schepen, tot dekking van den Koophandel en Zeevaard, in Zee te houden, op *Zevenhonderd en tachtig duizend* Guldens bepaalde; terwyl het overige gedeelte der bovengemelde

XCI. BOEK. 1774.

„ meerde Uitgaave toereikende zou wee-
„ zen, om tot eene maatige Versterking
„ der Landmagt aangewend te worden."
Zy vorderden „ dat hunne Afgevaardig-
„ den, voor eerst en voor alles, en als
„ een voorwaarden, zonder welke niet,
„ zouden aandringen op de Bestemming
„ van een Jaarlyks Fonds van *Zevenhon-*
„ *derd tachtig duizend Guldens* tot den Zee-
„ dienst. —— En voorts, om de zo noo-
„ dige gerustheid wegens de daadlyke op-
„ brengingen daar te stellen, wilden zy tef-
„ fens bepaald hebben, dat de Gewesten
„ op zich zouden neemen hunne aandeelen
„ vroegtydig te bezorgen aan 't *Comptoir*
„ *Generaal der Unie* om vervolgens aan de
„ Collegien der Admiraliteit te worden
„ uitgedeeld. — Dat door den Raad van
„ Staaten, uiterlyk voór den eersten van
„ Wynmaand van ieder Jaar aan hun Hoog
„ Mogenden zou over gezonden worden
„ een netten staat zo der gedaane Opbren-
„ gingen, als van de gebroken en niet be-
„ taalingen daar opgevallen: en dat tot
„ zuivering der laatstgemelden, Staaten van
„ *Holland* zich zouden verbinden om die
„ gebreken te verhelpen; zodanig nogthans
„ dat, by het opmaaken van den Staat van
„ Oorlog voor 't volgend Jaar, zo veel
„ meer Krygsvolks op den Staat der inge-
„ breke gebleevene Gewesten zou moeten
„ gebragt en met het beloop van de ver-
„ strekte Penningen, *Hollands* Staat ont-
„ last worden; als mede dat zyn Hoog-
„ heid en de Raad van Staaten, telkens,

„ in

„ in dat Jaar, waar in die Gebreken en XCI. BOEK. 1774.
„ Wanbetaalingen zouden vallen, tot het
„ doen dier Gelykmaakinge, op den Staat
„ van Oorlog, zouden worden gelast."

Ten laatsten hieldt dit Besluit der Staaten van *Holland* in, „ dat zy, wanneer
„ op al 't voorschreevene, in dier voege
„ volstrekt besłooten zou weezen, als
„ dan bereid zouden zyn, om toe te
„ stemmen, dat de overschietende som
„ tot de Verdeediging te Lande en ten be-
„ hoeve van den Krygsdienst werd besteed;
„ als mede, dat men zyne Hoogheid,
„ met den Raad van Staaten, verzogt
„ een nader Plan, ten dien einde op te
„ maaken, en 't zelve derwyze in te rig-
„ ten, dat de meerdere Jaarlyksche Uit-
„ gave, het laatstgemelde beloop der
„ somme niet te boven ging. —— Zy
„ vleiden zich met de hoop, dat de Ge-
„ westen, die reeds, in het volle beloop
„ van 't Plan der vermeerderinge, toestem-
„ ming gedraagen hadden, te minder zwaa-
„ righeids zouden maaken in eenen voorslag,
„ welke voor die Gewesten, geen meerder
„ bezwaar, maar alleen een nuttige en
„ hoognoodige schikking medebragt, om-
„ trent het gebruik van de geheele som,
„ waar in zy bereids voor hun aandeel
„ toegestemd hadden."

De Afgevaardigden der andere Gewesten namen dit Besluit van *Holland*, aangedrongen door de bedenking, dat de banden, welke de Leden van het Bondgenootschap onderling vereenigen, nooit

't Zelve in overweeging genomen.

XCI. BOEK. 1774.

minder gevaars loopen van gekreukt of verbrooken te worden, dan wanneer aan 't meest opbrengend Lid, het genoegen niet werd onthouden van zyne poogingen, tot redding en herstel van vervallene zaaken, welken op het Lichaam des Bondgenootschaps van eenen algemeenen en zo weezenlyken invloed moesten zyn, door de zamenstemming zyner Bondgenooten, ondersteund te zien, over, om 't zelve hunnen Magtigeren mede te deelen, en zich nader te verklaaren. Middelerwyl werden de Gedeputeerden van hun Hoog Mogenden tot de zaaken van den Oorlog verzogt dit Besluit te onderzoeken, het Advis van den Erfstadhouder in te neemen, en des de Vergadering te berigten.

Berigt daar op ingebragt.

Dit Berigt kwam hier op neder, „dat „in de verschillenheid van begrippen, „tusschen vyf Gewesten en *Holland*, „hun niets wenschlyker was voorgeko-„men, dan dat men een Middel kon uit-„vinden, om dit verschil uit den weg „te ruimen; dat zyne Hoogheid ook „met dat oog de zaak ingezien hebben-„de, tot een nieuw blyk van Hoogstdes-„zelfs aanhoudende waakzaamheid en „yver voor de belangen van den Staat, „en tot bevording van de noodige eens-„gezindheid, tusschen de Bondgenooten, „omtrent eene zaak van zo veel aanbe-„langs, als een bekwaam redmiddel tot „vereeniging van de verwyderde Ge-„voelens, wel hadt willen opleveren,

„een

„ een Plan en Consiliatoir, waar by hy XCI.
„ gemeend hadt te moeten voorslaan, of BOEK.
„ de Heeren Staaten der Vyf Gewesten
„ niet zouden kunnen besluiten, om der- 1774.
„ zelver Toestemmingen in de Vermeer-
„ dering der Landmagt en Aanbouw van
„ Schepen te vernieuwen; doch teffens
„ derzelver Toestemming in de Land-
„ magt zo verre te veranderen, dat zy
„ verklaarden wel te mogen lyden, dat
„ de som daar toe voorgeslaagen, vermin-
„ derd werd, op omtrent *Negen Tonnen*
„ *Gouds*, en een post gebragt op den Staat
„ van Oorlog van *Zes Tonnen Gouds*, om
„ te dienen tot Uitrusting van Schepen,
„ door zyne Hoogheid en den Raad van
„ Staaten te verdeelen, zodanig als zy
„ oorbaar zouden agten, om alle vreeze
„ van niet betaaling, of immers voor klag-
„ ten van niet betaaling, te voorkomen;
„ doch in verwagting, dat de eene post
„ zonder de andere niet zou verminderd
„ worden, en wel naar evenredigheid in dier
„ voege, dat, wanneer de beslootene Ver-
„ meerdering met *eenhonderd en vyftig dui-*
„ *zend Guldens* verminderd wierd, als dan
„ de post voor de Zeemagt *met honderd*
„ *duizend Guldens* zou moeten worden ver-
„ minderd, en zo ook omgekeerd; mitsga-
„ ders, dat men alle poogingen zou aan-
„ wenden, om door eene behoorelyke
„ bezuiniging en afschaffing van alle on-
„ noodige Uitgaven by de Admiraliteiten,
„ en door een rigtiger invordering van
„ Middelen te Water, die Collegien in-
„ staat

XCI. BOEK. — 1774.

„ ftaat te ftellen, om, boven den gegee-
„ ven onderftand, uit derzelver middelen
„ Jaarlyks eenige Fregatten uit te rusten,
„ tot Befcherming van den Handel dee-
„ zer Landen.

Alles loopt vrugtloos af.

Gelderland, *Friesland*, *Overysfel*, *Stad en Lande*, lieten zich door zyne Hoogheid overhaalen, om uit infchikkelykheid, dat Plan te omhelzen. *Zeeland* en *Utrecht* namen het over, *Holland* kon men 'er geen fmaak in doen vinden. Ingevolge waar van dit alles bleef haperen; en de geringe meerderheid van nog geen Twee Tonnen Gouds, waar in *Holland* alleen vyf negende deelen moest draagen, deedt dit Ontwerp in duigen vallen (*).

Kommerlyke gefteldheid van deezen Staat.

De tyd ging zwanger van de grootfte, en voor onzen Staat hachlykfte, Gebeurtenisfen, wier geboorte alle Liefhebbers des Vaderlands met fchroom te gemoete zagen. Een fchroom gegrond op de bewustheid van de zwakheid onzes Lands, om op eenigerlei wyze deel te neemen in een Kryg, die binnen kort, alles rondsom

(*) *Verzameling van Authentyke Stukken, betreffende de Augmentatie der Land- en Zeemagt van de Republiek* 1782. *Memorie van zyne Hoogheid* bl. 11. 12. *N. Nederl. Jaarb.* 1775. bl. 845—877. 1229—1252. Zeven Jaaren verliepen 'er eer op de Petitie tot den Aanbouw der vier- en- twintig Oorlogfchepen, in den Jaare 1771, gedaan, een Befluit viel.

om ons in rep en roere zou ftellen. 't Gebrek aan Zee- en Landmagt was zigtbaar; aan de zo dikmaals gebleeke Partyfchap, om het verfterken van een en ander te vertraagen, of geheel te beletten, ftondt het niet te ontbreeken; de oude zaaden van Tweedragt, die zo vaak een oogst van rampen teelden, waren gereed uit te botten, en de wrangfte vrugten op te leveren. De Koophandel en Zeevaard zagen dagen van doodlyke kwyning en volflagen onheil te gemoet. Met één woord alles liet zich aanzien, dat wy vast naderden tot een Tydftip, 't geen in 's Lands gefchiedenisfen een altoos gedenkwaardig Tydperk zou opleveren. ——— De ondervindig heeft hier aan haar zegel gehangen, en zullen wy, in een *Nieuw Werk*, ten Vervolge van het *Tegenwoordige* gefchikt, 's Lands Lotgevallen, in dat Tydperk, boeken.

XCI. BOEK. ——— 1774.

Einde van het Vier- en- twintigfte Deel.

BLAD-

BLADWYZER

DER

VOORNAAMSTE ZAAKEN.

A.

Ver-

 nae

E.

H.

NAS-

R.

S.

Fran-

Y.

DRUKFEILEN.

D. XXII. Bl. 68. in de kanttekening staat *Verlofgangers* lees *Verlofgelden*.

D. XXIV. Bl. 199. reg. 18. staat VAN DER PARRE lees VAN DER PERRE.

BERICHT VOOR DEN BINDER.

De Plaaten moeten tegen over de volgende Bladzyden ingevoegd worden.